Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

Cypriot Newspapers Indexed Material Nea Estia

1948-09-15

þÿ • - ± • Ã Ä ¯ ± - Ä Ì ¼ ¿ Â 4 4 ¿ Â - Ä µ Í

þÿ “ Á · ³ Ì Á ¹ ¿ Â ž µ ½ Ì À ¿ Å » ¿ Â

þÿ • Ã Ä ¯ ±

http://hdl.handle.net/11728/8864

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΔΡ. 3000

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΤΟΣ ΚΒ' - ΤΟΜΟΣ 44ΟΣ - ΤΕΥΧΟΣ 509

Ἀθῆναι, 15 Σεπτεμβρίου 1948

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Σ. ΔΟΥΡΑΣ . . . . . Φίλε, σὰ δεῖς... (ποίημα).

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ . . . . . Προβλήματα κ' ἐρωτήματα: Καλοκαιρινὴ ἀλληλογραφία.

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ . . . . Κατάρες καὶ μοιρολόγια (Θρῆνος τῆς Θράκης).

ΣΠΥΡΟΣ ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ . . . . . Πορεία στὴ νύχτα (διήγημα).

ΡΕΝΟΣ . . . . Ὁ ἄξονας τῶν ἐκκλησιῶν — Τὰ μάτια της, τὰ μάτια της! (ποιήματα).

BRUNO LAVAGNINI (Μετ. Μ. ΒΙΤΤΗ) . . . . . Θύμηση τοῦ Ἔττορε Ρομανιόλι.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ . . . . . Ἤταν — Ἐπιτύμβιο (ποιήματα).

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ . . . . . Τὸ γυμνὸ καλοκαῖρι τῶν Κυκλάδων (ποίημα).

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ . . . . Ἀρρώστεια καὶ ποίηση τοῦ Κ. Γ. Καρυωτάκη (μελέτη).

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ . Ἕνα παραμύθι βγαλμένο ἀπ' τὰ ταξίδια μου (διήγημα).

ΕΜΜ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ . . Πρόσφυγες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν (μελέτη).

JEAN-JACQUES GAUTIER (Μετ. Γ. ΠΡΑΤΣΙΚΑ) . . Ὁ κύριος Λεμπίγκ (διήγημα).

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ . . . . . Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας (δοκίμιο).

NURULLAH BERK (Μετ. Ν. ΠΑΛΑΙΟΠΟΥΛΟΥ) . Ἡ Τουρκικὴ ζωγραφικὴ (μελέτη).

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ . . . . . André Suarès (δοκίμιο).

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ . . . . . Καραϊσκάκης (ἱστόρημα, συνέχεια).

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ'ΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΛ - 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ ΑΘΗΝΑΙ

ANDRÉ SUARÈS

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΒ΄ — 1948
ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1948

ΤΕΥΧΟΣ 509

ΦΙΛΕ, ΣΑ ΔΕΙΣ...

«Ὅταν ὁ ἐχθρὸς ἐπέλθῃ ὡς ποταμός...»
ΗΣΑΪΑΣ

Φίλε,
σὰ δεῖς βαρὺ τὸ σύννεφο τῆς νύχτας
τριγύρω σου,
στὴν πᾶσα χτίση γύρω·
σὰ θά 'ναι οἱ ὧρες τοῦ βραχνᾶ,
ποὺ τὴν ἀνάσα πνίγει,
κι' ὅμοιες θηλειὲς τῆς ἀγωνίας οἱ ὧρες·
πέτρα σὰ θά 'ναι τὸ ψωμί,
σκληρὸ τοῦ πόνου,
καὶ τὸ πιοτὸ ἁλμυρό - πιοτὸ δακρύων,
κ' αἷμα ὁ ἱδρώτας στὰ κορμιά,
στὰ μέτωπα ὅλα·
σὰ θὰ γρικᾶς τρανὸ τοῦ ἐχτροῦ στὴ νύχτα τὸ ποδάρι,
μακριάθε ὁλοένα τρόμος νὰ σιμώνει,
κι' ἀλόγων ποδοβολητὸ
μυριάδων μύριων,
φριχτὸ ποτάμι ἀκράτητο, κι' ἁρμάτων,
πλήθιων ἁρμάτων σιδερένιων τρόμους·
σὰν ἡ καρδιὰ κερὶ θὰ πάει νὰ λυώσει
ἐντός σου, καὶ τὸ γόνα,
τὰ γόνατα ὅλα
θὰ ρένε, ἴδιο νερό, κρυφὰ θὰ παραλυοῦνε,
γιατὶ φτερὰ ψηλάθε, ἀπάνου θὰ γρικιένται,
ἀλύγιστες φτεροῦγες μαῦρες τοῦ θανάτου,
καὶ φλόγα ὀλέθρου
μέσ' στὴ νυχτιὰ θὰ ὑψώνεται πελώρια,

τριγμοὶ καὶ κρότοι ὁλοῦθε ὀλέθρου,
φρίκης γιορτάσι —
μὴ φοβηθεῖς
— τὸ φῶς δὲ χάθηκε γιὰ πάντα ! —
κι' ὥς στοῦ χαμοῦ τὸ βύθος μὴν τρομάξεις·
μὴ σβήσεις τὴ γλυκειά σου ἐλπίδα,
φίλε !
Τί, στὴν κραυγή σου,
στὴν κραυγή μας,
κάποιες θ' ἀνοίξουν ἀκοές,
— ψηλὰ θ' ἀκούσουν —
κάποια ἱερὰ θὲ νὰ συγκλίνουν σπλάχνα.
— Ἄ, κ' ἕνα χέρι,
— μὴ φοβηθεῖς, τί φῶς τὸ χέρι ! —
θ' ἁπλώσει ἀπάνω ἀπ' τὸ χαμό,
ἀπ' ὅλα, ἀπ' ὅλα,
θὰ κατεβεῖ, βραχιόνι σωτηρίας.
Κι' ὡς τῶν ἁρμάτων, τῶν φτερῶν, θὰ σβήνται οἱ κρότοι,
μακριά, ἀπ' τὸ φῶς ἀποδιωγμένοι,
τοῦ ὀλέθρου ρόγχος,
κάποια φτερὰ θὲ ν' ἀκουστοῦνε τότε,
— θρόϊσμα θεῖο —
φτερὰ ἄμοιαστα ἄλλα.
— Καὶ τὰ φτερά, ποὺ θ' ἀκουστοῦνε τότε,
— ὤ, χάρου, ὦ φίλε !
ὤ, ψάλλε, ὦ χτίστη ! —
θά' ναι τὰ ὁλόλευκα φτερούγια τῶν ἀγγέλων !

Γ. Σ. ΔΟΥΡΑΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Κ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΗ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἔχουν νὰ ποῦν ὅτι τὰ ὡραιότερα καὶ δροσερώτερα γράμματα στέλνονται τοὺς καλοκαιρινοὺς μῆνες. Ἀπὸ πλαγιές, ἀπὸ ἀκρογιαλιές, ἀπὸ λουτροπόλεις, ἀπὸ κοσμικὲς ἀκτές, ἀπὸ ἀνθρώπους ξεκούραστους ποὺ ξεγελιοῦνται ἀκόμη μιὰ φορὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ κι ἀρχίζουν πάλι νὰ τὴν ἀγαποῦν, ἀπὸ ἄλλους ποὺ ἔχουν τὶς πρῶτες ἐκπλήξεις ἀπὸ τὸ μεγάλο ὕπαιθρο κι ἀπὸ τὴ στενὴ γνωριμία μὲ τὴ θάλασσα, ἀπὸ ὅλους ἐκείνους ποὺ ἔζησαν πολλὰ χρόνια σὲ πολιτεῖες καὶ ὅλο θαυμάζουν, ὅλο ἀλαλάζουν μόλις ξεμακρύνουν ἀπὸ τὰ γνωστά τους πρόσωπα καὶ σχήματα, καὶ σὲ κάθε βῆμα τους καὶ σὲ κάθε ἀσήμαντο βοτσαλάκι θαρροῦν πὼς ἀνακαλύπτουν τὸν κόσμο καὶ ἐννοοῦν νὰ στείλουν ἀμέσως μηνύματα μὲ τὸ ταχυδρομεῖο, μὲ τὸ τηλεγραφεῖο, μὲ τὸν ἀσύρματο, σὲ ὅσους

ἔμειναν πίσω, σὲ ὅσους ψήνονται στὴν Ἀθήνα καὶ στὶς ἄλλες πόλεις! Αὐτὰ τὰ γράμματα μπορεῖ νὰ εἶναι ὡραῖα, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀφελῆ. Ἐγὼ ὡστόσο δὲ θέλω νὰ λαβαίνω οὔτε ἕνα, οὔτε μισό, οὔτε δυὸ λέξεις! Καὶ παρακαλῶ τοὺς φίλους μου νὰ μὲ σβήνουν ἀπὸ τὴ μνήμη τους, νὰ μὲ ἀγνοοῦν, νὰ ξεχνάνε τὴ διεύθυνσή μου. Αὐτὴ ἡ καλοκαιρινὴ ἀλληλογραφία, ποὺ φέρνει στὴν Ἀθήνα τὸ κῦμα καὶ τὸ θυμάρι, μοῦ ἦταν, μοῦ εἶναι καὶ θὰ μοῦ εἶναι ἀνυπόφορη.

Ἀλλὰ τί λέω, Θεέ μου! Τί λέω καὶ δὲν καταλαβαίνω πὼς αὐτὴ τὴ στιγμὴ εἶμαι ἕνας ἀδέξιος ποὺ δὲν ξαίρει νὰ κρύψει τὴ ζήλεια του, ποὺ χάρηκε γιὰ λίγο τὸ τραγούδι τοῦ Αἰγαίου μέσα σ' ἕνα καλοκαιρινὸ γράμμα κ' ἔπειτα γύρισε στὴ μουσική... τοῦ πιεστηρίου τῆς «Νέας Ἑστίας», ποὺ ὑποχρεώθηκε ἀπὸ χίλιες - δυὸ ἀνάγκες νὰ μὴν τὸ κουνήσει ρούπι αὐτὸ τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ δὲ θέλει ν' ἀκούσει πῶς ὑποδέχονται οἱ φίλοι του τὴν αὐγὴ στὸ βουνὸ καὶ πῶς γίνονται πάλι μικρὰ παιδιὰ στὸ γιαλό, ποὺ ὀργίζεται ἀπὸ τὰ ὡραῖα χρώματα ποὺ τοῦ περιγράφουν, ποὺ ἀπορεῖ μὲ τὶς χαρὲς τῶν ξένοιαστων ἀνθρώπων, ποὺ θυμώνει ὅταν τὸν πληροφοροῦν πὼς ὑπάρχουν ἀκόμα παρθενικὲς ἐντυπώσεις καὶ ἐκπλήξεις δέκα μόλις χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὴ μεγάλη πολιτεία, μακρυὰ ἀπὸ τὴ βουή της κι ἀπὸ τὴν καλοκαιρινή της ἄπνοια.

Γράμματα ἀπὸ τὴν Ὕδρα, ἀπὸ τὴ Μύκονο, ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἐλᾶτε πάλι κοντά μου, συχωρέστε με, καταλάβετε πόσο σκληροὶ μαντατοφόροι γίνεστε χωρὶς νὰ τὸ θέλετε, χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύεστε, καὶ μὴν ἀπορῆτε, μὴ διστάζετε νἀρθῆτε πιὸ κοντά μου καὶ νὰ μοῦ πῆτε τὶς μικρὲς ἱστορίες σας, τὶς ἀτέλειωτες καλοκαιρινὲς ἀταξίες καὶ περιπέτειες, κι ἂς λέω ἐγὼ τὰ δικά μου, κι ἂς γκρινιάζω, κι ἂς φαίνομαι ἀπειλητικὸς κ' ἕτοιμος νὰ σᾶς κάνω χίλια κομμάτια. Ἐλᾶτε ἀκόμα πιὸ κοντά μου καὶ προσπαθῆστε νὰ νιώσετε καὶ μ' ἐπιείκεια νὰ πῆτε τὸ λόγο σας γιὰ τοῦτο τὸ ἐλάττωμά μου, ποὺ τόσο ἴσως ἐνοχλεῖ καὶ τόσο ἀκριβὰ τὸ πληρώνω: φίλοι μου τῆς Ρόδου, τῆς Ὕδρας, τῆς Μυκόνου, τῆς Κέρκυρας, δὲ μπορῶ νὰ μένω θεατὴς μόνο τῆς ζωῆς καὶ δὲ μπορῶ ν' ἀκούω, νὰ μαθαίνω, νὰ διαβάζω τί γίνεται στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ στὴ ραχούλα. Ἀλήθεια, αὐτὸ δὲν τὸ μπορῶ, αὐτὸ δὲν τὸ ἀντέχω!

Σᾶς εἶπα τὸ ἁμάρτημά μου. Κρίνετέ με!

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΚΑΤΑΡΕΣ ΚΑΙ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

(ΘΡΗΝΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ)

1.— «Νὰ γίνετε οἱ ζητιάνοι τῆς γῆς. Τόπο ἡσυχίας νὰ λαχταρᾶτε καὶ τόπο νὰ μὴ βρίσκετε. Νὰ περνᾶτε τὶς ὧρες σας πάσχοντας. Οἱ στεναγμοί σας πουθενὰ νὰ μὴ βρίσκουν ἀπήχηση καὶ ἡ κατάρα τῶν ἀνθρώπων νὰ σᾶς κυνηγάει ὅπως οἱ Βάκχες καὶ οἱ Μαινάδες τὸν Πενθέα. Νὰ μὴ βρίσκετε ξεκούραση, κι ὅπου ἁπλώνετε τὴν ἱκέτιδα ματιά σας καὶ τὸ χέρι τῆς ζητιανιᾶς νὰ μὴ σᾶς δίνεται ἔλεος καὶ συμπόνια. Τὸ βογγητὸ τῶν σφαγμένων, ποτὲ νὰ μὴ λείψη ἀπὸ τάφτί σας καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀδικοσφαγμένων νὰ σᾶς βαραίνει τὸν ὕπνο. Μάτι νὰ μὴ κλείνετε. Ψωμὶ γλυκὸ ποτέ σας νὰ μὴ γευτῆτε καὶ πιοτὸ νὰ μὴ σᾶς ξεδιψαίνει. Ἡ γλῶσσα σας νὰ κολλᾶ στὸ λαρύγγι σας ἀπὸ τὴ δίψα τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς γαλήνης, ποὺ ποτέ σας νὰ μὴν τὴ βρίσκετε. Καταραμένος λαὸς τῆς γῆς, νὰ σέρνεστε ἀπὸ γῆ σὲ γῆ καὶ ἡ ἀνημποριὰ νὰ σᾶς βαραίνει ὅς που νὰ ξεπλυθοῦν τάνομήματα τῆς φυλῆς σας». Καταριέται ἡ Θρακιώτισσα γιαγιά, ποὺ δηγιέται στάγγόνια τὰ ὀρφανεμένα τὴν ὀρφάνια τους, τοὺς ὀχτροὺς τῆς φυλῆς μας.— «Ἀπὸ δῶ, παιδάκια μου, συμπληρώνει, μάτια μου, ὀρφανά μου, πέρασαν οἱ Γερμανοί. Οἱ φιλόσοφοι Γερμανοί, οἱ ἀρχαιολόγοι Γερμανοί, οἱ κλασσικοὶ Γερμανοί, οἱ μουσικοὶ τοῦ Βάγνερ καὶ τοῦ Μότζαρτ, οἱ καταχθόνιοι Γερμανοί, οἱ κολασμένοι, ποὺ ἀφάνισαν τὴ φυλή μας παραδίνοντάς μας στοὺς Βούργαρους γιὰ σφαγὴ κι ἀφανισμό».

Καὶ σκουπίζει ἡ γιαγιὰ τὰ δακρυσμένα μάτια της νυχτόημερα μπαινοβγαίνοντας νάποσώσει τὶς δουλειὲς τῆς δύσμοιρης μάννας, ποὺ σφάγηκε μπροστὰ στὰ παιδιά της, κάνοντας καὶ τὸ χρέος τοῦ πατέρα, ποὺ στὸ κοτώφλιο τοῦ σπιτιοῦ του σφάγηκε μὲ τὸ τσεκούρι, κι' αὐτὸ γιατ' εἴτανε θρᾶκας Ἕλληνας.

2. «Εἶδα, μουρμουρίζει ὁ Ἕβρος παμπάλαιος, πολλὲς σφαγὲς στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, εἶδα καταστροφὲς καὶ αἵματα σὲ βάρβαρες ἐποχές, ὅταν σταύρωναν τὰ ξίφη τους οἱ βάρβαροι τῶν αἰώνων, εἶδα ποτάμια αἱμάτων νὰ ποτίζουν τὴ Θρακικὴ γῆ καὶ νὰ βάφουν τὴ ροή μου ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Σκόμιο ὡς τὴν Αἶνο στὶς τρίκλωνες ἐκβολές μου. Τὴν Αἶνο τὴν Ὁμηρικὴ καὶ τὴ Μαρώνεια, ὅπου οἱ Ἀχαιοὶ ψώνιζαν τὸ λαμπρὸ τῆς Ἴσμαρος κρασὶ τῆς Θράκης στὸν καιρὸ τῆς Τροίας, ποὺ ἀγκομαχοῦσε δέκα χρόνια πολιορκημένη, ἀνταλλάσσοντας λόγια θρακιώτικα, βάρβαρα. Εἶδα νὰ περνοῦν ὅλες οἱ φυλὲς τῆς γῆς ποὺ καταλύθηκαν ὡς τώρα κονταροχτυπιώντας τὸν λαὸ τῆς Θράκης. Ἀπὸ δῶ πέρασαν οἱ Σκύθες, οἱ Σλαῦοι, οἱ Πετσενέγοι ἢ Ἄβαροι, οἱ Κουμάνοι καὶ ἄλλοι τόσοι πολεμόχαροι λαοὶ καὶ δῶ εἶδα νάπλωθῆ τὸ γένος τῶν Βούργαρων. Εἶδα αἱματοκυλίσματα φριχτά, εἶδα ποτάμια ματωμένα νὰ χύνονται στὴ ροή μου καὶ νὰ τὸν βάφουν ἄλικη, μὰ ἡ κοσμοχαλασιὰ ποὺ γένηκε μὲ τὸ πέρασμα τῶν μουσικῶν Γερμανῶν, τῶν ἀρχαιολόγων Γερμανῶν, τῶν κλασσικῶν Γερμανῶν, τῶν πολιτισμένων Γερμανῶν, δὲ μεταγένηκε στὸ κύλισμα τῶν αἰώνων. Ἡ Θράκη σπάραξε κάτω ἀπὸ τὸ βάρβαρο διάβα τους καὶ λιπόθυμη ξεψυχοῦσε ἀπὸ τὶς πληγὲς καὶ τὸ θανατικό».

3. Ἡ παλιὰ Ὀρεστειάδα στὴ συμβολὴ τοῦ τριπόταμου Ἕβρου πάνω μὲ τὰ παμπάλαια γιοφύρια, μὲ τὰ κάστρα καὶ τοὺς γαληνεμένους πλούσιους κάμπους κιαυτὴ μοίρεται τὴν ὀρφάνια της. Κλαίει καὶ μοιρολογᾶ. «Ἐδῶ πάντα ἔσπασε ἡ ὁρμὴ τῶν βαρβάρων ὅσες φορὲς χύθηκαν στοὺς Θρακιώτικους κάμπους. Ἐδῶ χάθηκε ἡ ὁρμὴ τῶν λαῶν, ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας. Ἐδῶ ἀναστήθηκε ἕνας παλιὸς λαός, ὁ Θρακιώτικος περήφανος πολεμοχαρὴς λαὸς τῆς λευτεριᾶς μὲ τὴν Ἑλληνικὴ πνοὴ καὶ γλῶσσα καὶ ποτίστηκε τὴ σκέψη καὶ τὴ σοφία τῶν αἰώνων. Ἐδῶ ἔλαμψε κι' ἄστραψε ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ καὶ τώρα ὀρφάνια καὶ πίκρα. Δὲν ἀκούγεται ἡ νεκρανάστα φωνὴ καὶ δὲν ἠχεῖ τὸ τραγοῦδι τοῦ Ὀρφέα. Στέκω βουβὴ τώρα καὶ θλιμμένη, μαραμένη καὶ χωριάτισσα. Ζῶ μὲ τὴν ἀνάμνηση τῶν περασμένων καὶ τὴν πικρία τῶν τωρινῶν καὶ μαρμαρωμένη σὰν τὸ μαρμαρωμένο βασιλιὰ κάποτε λογιάζω πῶς θ' ἀναστηθῶ καὶ γώ».

4. Καὶ ἡ θαλασσοπούλα ποιητικὴ Αἶνο ἁπλωμένη πάνω στὰ περιγιάλια ποὺ τὸ κῦμα τῆς μουρμουρίζει τὰ μυστικὰ τῆς θάλασσας καὶ στὶς τρίκλωνες ἐκβολὲς τοῦ Ἕβρου κλαίει κι' αὐτὴ καὶ μοίρεται: «Ἤμουν αἰῶνες πάντα Ἑλληνική. Στὶς ἀκρογιαλιές μου ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὁμήρου ἀκόμα χαλνοῦσε κόσμος. Τὶς φανταχτερὲς ἀντραγαθίες τῶν παληκαριῶν μου ποιός νὰ ἱστορήσει, ποιός νὰ τραγουδήσει; Στοὺς αἰῶνες τὸ σόγι μου φαντάζει ὅπως τὸ σόγι τοῦ Διαγόρα τοῦ Ροδίτη καὶ οἱ ναυτικές μου παλληκαριὲς λάμπουν στὶς ἱστορίες τὶς παλιὲς καὶ τὶς συγκαιρινές. Τώρα δούλα σβήνω λίγο λίγο... Ὅμως θἄρτη ἕνας καιρὸς ἀργὰ-γοργὰ ποὺ θὰ χαρῶ ξανὰ τὰ νιᾶτα ἐγὼ ἡ Αἶνος ἡ Αἰγιοπελαγίτισσα».

5. «Κ' ἡ πανάρχαια ἐγὼ Ἡράκλεια στῆς Προποντίδας τοὺς γιαλούς, χωριάτα τώρα καὶ κουρσεμένη σύρριζα τῆς σκλαβιᾶς περνῶ τὶς μέρες. Γυρίζ' ὁ νοῦς μου στὰ περασμένα καὶ λιγώνεται ἡ ψυχή μου, στρέφετ' ἡ ματιά μου στὰ παλιὰ καὶ νιώθω σεισμὸ ψυχῆς, ἀνακατεύω κατεβατὸ-κατεβατὸ τὴν ἱστορία μου καὶ μοίρομαι. Θλιμμένη σβήνω ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πάτησαν τὴ Θράκη τὰ κοπάδια τῆς Ἀνατολῆς. Τί νὰ ἱστορήσω πρῶτα καὶ τί ὕστερα; Τώρα μοίρομαι μέσα στὰ ἐρείπια τῶν περασμένων καὶ κλαίγω στὴ σκλαβιά μου».

6. Τέτοια τραγουδοῦν οἱ σκλαβωμένες πολιτεῖες τῆς δύσμοιρης Θράκης. Κλαῖνε ὀρφανεμένες ἀδελφὲς ἡ Βιζῶ καὶ ἡ Μήδεια ἡ παλιὰ Σαλμηδισσός. Κλαῖνε τὰ βουνά, οἱ λαγγαδιὲς καὶ τὰ ποτάμια της, κλαίει ὁ Ἕβρος, κλαῖνε τὰ κάστρα τὰ παλιά, τὰ περιγιάλια τὰ ἱστορικὰ καὶ κάμποι οἱ ἐριβώλακες καὶ καρπεροὶ ποὺ ὅλα Ἑλληνικὰ ἄλλοτε, τώρα στὴ σκλαβιὰ καὶ στὴ δουλεία καταδικασμένα.

7. Καὶ τὰ πυκνὰ πεῦκα μιὰ συστάδα μοιρολόγια στὸ φύσημα τοῦ βορριά. Ἀπὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι, ποὺ τοὺς ἔφερε ἡ Σκυθία καὶ τοῦ Βόλγα οἱ στέπες στὸ φῶς τοῦ κόσμου καὶ ἡ Μογγολία.

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κρούμου καὶ τοῦ Συμεών, τ' ἁρπαχτικὰ τοῦ Σκυλόγιαννου θεριὰ καὶ οἱ πεινασμένοι κι' ἀχόρταγοι λύκοι τοῦ βορριά. Οἱ πολεμόχαροι κι' ἀχόρταγοι αἱματοπότες, ὅπως οἱ ὕαινες, καὶ τίγρες ποὺ διψοῦν τὸ ζεστὸ αἷμα ἀλαφιοῦ, ὅταν πάει νὰ ξεδιψάσει. Οἱ πονηροὶ Βουργάροι καὶ ὑποκριτές, ποὺ χαμογελοῦν καὶ σφάζουν, ποὺ δίνουν τὄνα χέρι καὶ μὲ τἄλλο μπήγουν τὸ δίκοπο μαχαίρι. Ἀπὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι ποὺ καὶ τοὺς τάφους ἀνασκάβουν καὶ σκορπίζουν τὰ λείψανα καὶ τὰ κόκκαλα τῶν νεκρῶν γιὰ νὰ σβήσουν τὴν ἱστορία. Οἱ Βουργάροι ποὺ σβήνουν τὶς πανάρχαιες ἐπιγραφές, ποὺ μουσεῖα ἑτοιμάζουν μὲ ξένα ἔργα γεμᾶτα καὶ τὰ διαλαλοῦν δικά τους σὲ δέκα σκάλες μουσικές. Οἱ Βουργάροι ποὺ γράφουν ἱστορίες ψεύτικες κι' ἀπατηλές.

«Ἀπὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι, ποὺ τὰ ξένα δικά τους κάνουν κι' ἀγαποῦν τοὺς

κόπους τῶν ἄλλων νὰ καρποῦνται οἱ φιλοκτέανοι! Οἱ ἀλεποῦδες, ποὺ δὲν φκιάνουν κατοικίες καὶ φωλιές, μὰ κερδίζουν ἄλλων μαγαρίζοντάς τες.

Οἱ Βουργάροι ποὺ μὲ πονηρίες χίλιες πάντα γλυτώνουν νὰ πληρώσουν τὰ σπασμένα καὶ κολακεύουν ὅς που νὰ περάσει ἡ ὀργὴ τοῦ δυνατοῦ. 'Απὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι...»

8. Καὶ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου ποὺ πανάρχαιες ἔχουν θρησκεῖες καὶ μυστήρια, ἡ Σαμοθράκη καὶ ἡ Θάσος κλαῖνε τὴν παρθενιά τους. «'Απὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι, ποὺ μόλεψαν καὶ τὰ παρθενικὰ νησιὰ μας, αὐτοὶ ποὺ βάτεψαν τοὺς ἱεροὺς χώρους τῶν πανάρχαιων μυστηρίων. 'Εδῶ σφαγίασαν τὸ λαό, ποὺ τὸν δίδασκαν πὼς εἶναι πανάρχαιοι *προβούργαροι* καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει. 'Εδῶ στὴν ἱερὴ Σαμοθράκη καὶ στὴν πυκνόδεντρη Θάσο καὶ τὴν ἰσκερή, χύσαν τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ καὶ πότισαν τὴ γῆς ποὺ ἀκούγεται νὰ κλαίει καὶ νὰ μοίρεται γοερὰ τώρα σὲ ὧρες θλιβερές.

'Ωϊμὲ τί εἶδαν τὰ μάτια μας στὶς τρεῖς χιλιάδες χρόνια. Καὶ ποτέ μας δὲ ντροπιάστηκε τὸ μέτωπο. Τώρα ἀλί τῆς Βουργαριᾶς ἡ πνοὴ ἡ μολεμένη μᾶς τσουρούφλισε καὶ μᾶς ντρόπιασε ἡ σκλαβιά. Οἱ 'Ελληνοποῦλες εἴμαστε οἱ ὑβρισμένες καὶ κατατρεγμένες, ποὺ ποτὲ δὲ θὰ ξεχάσουμε τὴ βουργάρικη βρισιὰ καὶ προσβολή». Καὶ μοίρονται θλιβερά: «'Απὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι...»

9. Τέτοια μοίρεται ἡ σκλαβωμένη Θράκη. Κ' ἡ Φιλιππούπολη ἡ ἑφτάλοφη, ἡ Εὐμολπιάδα μὲ τοὺς χίλιους θρύλους, βουργάρα τώρα κλαίει καὶ μοίρεται κι' αὐτή. «Χιλιάδες χρόνια πέρασαν ἀπάνω μου καὶ σκλαβιὰ δὲν εἶδα. Εἶδα ἀμάχες γύρω μου καὶ κονταροχτυπήματα λυσσιάρικα καὶ βρόντους πολεμικούς. Εἶδα λυσσομανίσματα κ' ἔχθριτες μεγάλες.

Πέντε φορὲς εἶδα στὸν καιρὸ τῆς Βυζαντινοκρατίας νὰ μπαίνουν πονηρὰ οἱ Βουργάροι γιὰ λίγο στὴν αὐλή μου, μὰ ποτὲ δὲ στέναξα σκλαβωμένη γιὰ πολὺν καιρό, στοῦ 'Ιβαγκὸς τὰ χρόνια καὶ τοῦ 'Ιωαννίτσα Καλογιάννη, στοῦ Τσάρου 'Ασὲν ἢ τοῦ Τσάρου Τερτερή. Χτυπήθηκαν γύρω μου οἱ Γότθοι, λύσσαξαν οἱ Κέλτες, πλημμύρισαν οἱ Ρῶσσοι, οἱ Πετσενέγοι καὶ οἱ Φράγκοι μόλεψαν τὴ χώρα στὸ πέρασμά τους, μὰ ποτὲ δὲν ἔσβησε ἡ ἑλληνικότητά μου. Καὶ τώρα σκλάβα, δούλα Βουργάρα. Σβήστηκε καὶ τ' ὄνομά μου κὰὶ λέγομαι κι' ἀκούγομαι πλιὰ Πλόβντιφ, — ἄγνωστη μὲ τ' ὄνομα τοῦτο στὸν κόσμο. 'Απὸ πάνω μου πέρασαν οἱ Βουργάροι καὶ καβαλλίκεψαν τοὺς λόφους μου τοὺς τρεῖς κι' ἀπόδιωξαν τὰ παιδιά μου, κι' ἀφάνισαν τὴν ἱστορία μου καὶ σβήσαν κάθε μνημεῖο παλιό, καὶ κάθε σήμάδι, ποὺ ἱστορεῖ τὴν καταγωγή μου τὴν εὐγενικιά. 'Ακούω τοῦ "Εβρου τὸ θλιβερὸ τραγοῦδι, ποὺ κατεβαίνει θλιμμένος καὶ σκεφτικὸς διαβαίνοντας μέσ' ἀπὸ τὴ δημοσιά, ποὺ φέρνει τὸν κατήφορο, καὶ μὲ πιάνει τὸ κλάμα καὶ ἡ θλίψη. Καὶ λαχταρῶ τὰ περασμένα, ἐγὼ «τὸ *ἐπιτείχισμά* ποτε τῆς αὐτοκρατορίας στὸ κατηφόρισμα τῶν Μοισῶν καὶ τῶν Σκυθῶν».

Τέτοια μοιρολογᾶ λυπητερὰ τραγούδια καὶ ἡ Φιλιππούπολη καὶ μοιρολογᾶ κι' ὁ κόσμος ὅλος. Εἶναι θρῆνος Τρωαδικὸς καὶ μοιρολόγι τῆς 'Εκάβης τοῦ Πριάμου, ποὺ τὸ ξαναρχίζει ἡ Βερόη, τάναπιάνει ἡ Παυταλία, τὸ μοίρεται ἡ 'Ορεστειάδα καὶ τὸ παίρνουν οἱ αἰγιαλοὶ τῆς Προποντίδος ὡς τὰ Μαρμαρόνησα, τὰ Προκόνησα τὰ πανάρχαια τὰ Βυζαντινά. Κι' ὁ θρῆνος γίνεται ἀκόμα πιὸ μεγάλος στὴ Βιζὼ καὶ στὴ Σαλμηδισσὸ καὶ στὰ περιγιάλια τῆς Μαυροθάλασσας, ποὺ τὸν φέρνουν βορριαδαρμένες στοῦ Βόσπορου τὶς παραδείσιες ἀχτὲς καὶ ἀμμουδιές.

Εἶναι οἱ θρῆνοι τῆς σκλαβωμένης Θράκης, ποὺ θρηνεῖ καὶ μοίρεται καὶ χύνει μοιρολόγια καὶ βαριὲς κατάρες: «Νὰ γίνετε ζητιάνοι τῆς γῆς...».

'Ιούλιος, 1948.

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΜΦΟΡΑ

ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἔσβυνε ἡ ξανθὴ μέρα. Τὸ φῶς σάλευε, χαμηλώνοντας ἀργὰ μέσα στὴν καθαρότητα τοῦ δειλινοῦ, καθὼς πέφτει ἡ φλόγα μιᾶς πελώριας λάμπας πίσω ἀπὸ παραπέτασμα. Κατὰ τὴ μεριὰ τῆς «Μεγάλης Βίγλας», ποὺ ἡ χιονισμένη κορφή της θέριευε στ' ἀκροούρανο — ὅλο ἀψηλωσιὰ καὶ χειμωνιάτικους ἀκόμα φόβους — ὁ πρῶτος ζεστὸς ἀπριλιάτικος ἥλιος εἶχε πάρει ἀπὸ νωρὶς κι' ἔγερνε. Ἔπειτα κομμάτι σὰ νὰ κοντοστάθηκε, προτοῦ ὁλότελα χαθῆ, ἐκεῖ στὴ Βίγλα. Κόλλησε μαλακὰ στὸ μαρμαρωμένο χιόνι καὶ σούρωσε ἀπάνου του μπογιὲς κι' αἵματα κουρασμένα. Κι' ἔγινε ἔξαφνα τότες καὶ μιὰ μεγάλη λάμψη στὸν οὐρανὸ καὶ πετάχτηκαν, ἕνα γύρο ἀπ' τὴν ἄσπρη κορφή, λοξές, ἀναστάσιμες ἀχτίνες. Ὡς ποὺ τέλος ἦρθε ἡ χλωμὴ ὥρα τῆς σιωπῆς...

Τότε ὁ ἴσκιος τῆς Βίγλας, κατρακυλώντας τὶς δασωμένες ράχες, πέρασε σὰν ἕνα διψασμένο, σκοτεινὸ σφουγγάρι, πάνου ἀπ' τὶς σεινάμενες φυλλωσιὲς τῶν φτελιάδων κι' ἀπ' τὰ σγουρὰ βατοπρίναρα, ρουφώντας τὸ ὕστερο ποὺ ἀπόμεινε φῶς, καὶ τύφλωσε τὸν ἀσπροπράσινο καθρέφτη τῶν νερῶν τῆς ρεματιᾶς.

Χύθηκε σὲ λίγο καὶ μέσα στὸ ξέφωτο τοῦ χωριοῦ κι' ἔτρεχε σὲ μακρυὲς μυτερὲς γλῶσσες τὰ στενορύμια κι' ἔγλυφε σὰν πλατύφυλλος κισσὸς τὶς ξερολιθιὲς καὶ τ' ἀσπροτοίχια τῶν σπιτιῶν.

Σωπάσαν οἱ ἀνέμοι στὰ κλαριά, σταθήκαν ἄσειστα καὶ τὰ γλαρὰ μάτια τῶν κοπαδιῶν ἔξω ἀπ' τὰ τσομπαναριὰ καὶ τὶς στάνες. Κι' ὁ Παναγῆς μὲ τὸ Λιάκο τῆς κυρὰ-Μαυρίτσας πάψανε καὶ κεῖνοι τὸ κυνηγητὸ ἀπὸ φράχτη σὲ φράχτη καὶ τὸ σημάδι ποὺ βάζανε ὄρθια τενεκεδάκια στὶς γωνιὲς νὰ τὰ βαροῦνε μὲ τὶς πέτρες.

Πρῶτα ὁ Λιάκος σταμάτησε τὸ παιγνίδι, σὰν ξαφνιασμένος ἀπ' τὸ πέσιμο τῆς βραδυᾶς. Ἀποτραβήχτηκε, ἀψήλωσε παρέκει τὶς μύτες τῶν ποδιῶν του, καὶ βάζοντας πάνου ἀπ' τὰ μάτια τὸ μικρό, μαυρισμένο ἀπ' τὸν ἥλιο χέρι του ἔμοιασε νὰ κοιτάζη πέρα τώρα, ἕνα γύρο κατὰ τὰ δασωμένα φαράγγια. Τὸ μουτράκι του πῆρε τότες σχέδιο τέτοιο, ποὺ θἄλεγες γέρο-κοπαδιάρης, δαρμένος ἀπ' τὴ βροχὴ καὶ τοὺς ἀνέμους, πολεμάει νὰ ξεκρίνη μακρυὰ τίποτε ἀερικὰ εἴτε λύκους. Μόνο ποὺ ὁ Λιάκος τοῦτο τὸ βραδυνὸ συνήθειο τὄχει κολλήσει ἀπ' τὰ καμώματα τῶν μεγάλων κι' εἶναι καὶ τοῦτο σὰν ἕνα κομμάτι τοῦ παιγνιδιοῦ τους καὶ φόβος μαζὺ—κρυφός, ἀμολόγητος φόβος, μὰ γένηκε μὲ τὸν καιρὸ παιγνίδι...

— Βράδυασε πιὰ — λέει σκουντούφλικα κι' ὁ Παναγῆς. Θὰ μᾶς κράζη ἡ μάννα!...

— Πᾶμε!

— Πᾶμε!

Πιάστηκαν ἀμίλητα ἀπ' τὰ χέρια καὶ τὄνα γειτονόπουλο τραβοῦσε τ' ἄλλο, κατηφορίζοντας ὁλοένα τώρα πιὸ βιαστικὰ ἀπ' τὸ ψηλὸ δρομί, ἔτσι ποὺ ἔνοιωθαν στὸ μεταξὺ τὸ σκοτάδι νὰ τὰ προλαβαίνη. Τέλος βάλανε τὸ τρεχαλητό. Καὶ τότε τὰ μικρά, ξεχτένιστα κεφάλια τους, σὰν κουρντισμένα, ἄρχισαν πιὰ κάθε τόσο νὰ στρίβουνε κατὰ πίσω, νὰ ρίχνουν στὰ πέρα ἀξήγητα φοβισμένες ματιές,—λὲς ἴσκιος κακὸς τοῦ παραμυθιοῦ τὰ κυνηγοῦσε — κι' ὕστερα ἀπὸ κάθε τέτοιο στρείψιμο πιότερο ἀκούονταν γρήγορο στὸ γυμνὸ χωματόδρομο τῆς ξυπολυσιᾶς τους τὸ κούφιο ποδοβολητό. Ἡ Βίγλα, ἡ μεγάλη, χιονισμένη Βίγλα στέκει πίσω. Μακρυά, ὄχι καὶ πολὺ μακρυά, κάλλιο σὰν κρεμά-

μενη πάνου ἀπ' τὸ χωριό. Ὅμως ἀπ' τὴν ἄλλη, τὴν κρυφὴ μεριά της, ἡ νύχτα εἶναι πολλὴ κι' ἔχει ἀνθρώπους ἄγριους...

Τριγύρω τὰ παντζούρια κι' οἱ αὐλόπορτες καὶ τὰ πορτιὰ ἀπὸ τὰ μικρομάγαζα τῆς πλατείας βροντοῦσαν τώρα ὁλοένα σφαλίζοντας. Κι' ἄρχισαν νὰ χαμηλώνουν κι' οἱ νυχτερίδες καὶ νὰ κυνηγιοῦνται μὲ τσαλίμια πάνου ἀπ' τὶς σκεπές. Καὶ στὰ τελλάρα τῶν παραθυριῶν πρὶν σφαλιστοῦνε στάθηκαν ἕνα - δυὸ λεπτὰ μαντηλοῦσες γυναῖκες ποὺ μιλιὰ δὲν εἶχανε, μόνο κοιτάζανε τὸν ἀπριλιάτικον ἑσπερινό, τὴν ἀπέναντι γειτόνισα, καὶ κάνανε κατόπι τὸ σταυρό τους. Καὶ στὸ βάθος ἀπ' τὶς χαμηλοτάβανες κάμαρες ποῦ καὶ ποῦ φαίνονταν ν' ἀχνοπαίζη καὶ μιὰ μικρὴ φωτιὰ λυχναριοῦ κι' ὕστερα ἕνας - ἕνας τραβήχτηκαν πιὰ μεγαλωμένοι πάνου στοὺς ἐσωτερικούς, ἄσπρους τοίχους, οἱ γυναίκειοι ἴσκιοι. Φάνηκαν τότες οἱ ἄντρες στοὺς δρόμους μὲ τὰ ντουφέκια τους, φουμέρνοντας τὸν καπνό τους.

Ἤτανε νιοὶ καὶ ψαρομάλληδες καὶ τὰ κορμιά τους εἶχανε τὴ βουνίσια λυγεράδα, τὸ γύμνασμα τῶν νεύρων ποὺ χρειάζεται τὸ καβαλίκεμα τούτης τῆς κακοτράχαλης γῆς. Μὲ βαριὸ βῆμα, προβαίνοντας ἀπ' τὰ κεφαλόσκαλα καὶ τὶς αὐλές, συνάζονταν λίγο - λίγο ὡς ποὺ νὰ μοιραστοῦνε στὰ πόστα τους.

Ἡ νύχτα ἔρχεται ἀπόψε χωρὶς συννεφιά, χωρὶς πιὰ τὸ γλυστρερὸ σῶμα τῆς ὁμίχλης νὰ ξαπλώνεται στὰ πυκνὰ βάτα καὶ νὰ κρύβη τοὺς ἐλιγμοὺς τῶν φειδιῶν. Χωρὶς κι' ἡ καφτὴ σφαῖρα νὰ μπορῆ ἔτσι νὰ χωνέψη μέσα στὸ γαλακτωμένο τοῦτο σῶμα κι' ὕστερα νὰ ριχτῆ ὅπουλη, ἀπερίμεντη, σὰν ξαφνικὸ ράμφισμα, στὸ κούτελο τοῦ παλληκαριοῦ... Τὸ γυμνασμένο μάτι ξέρει ἀπόψε νὰ φυλαχτῆ, ξέρει ἀπὸ ποῦθε εἶναι νά' ρθῆ ὅ,τι φυλάγεται νἄρθη. Ἄστρα καινούργια φέγγουν στὸν οὐρανὸ κι' ὁ Ἀπρίλης παίζει γλυκὸ σουραύλι στὰ βραδυνὰ φύλλα.

Ἕνας ἄσκημος, μπαμπέσικος πόλεμος — πάει χρόνος τώρα — εἶναι τοῦτος ποὺ ἄναψε μὲ τὰ στοιχειὰ τῆς «Βίγλας», μὲ τοὺς νύχτιους ἀνθρώπους τῆς ἄλλης μεριᾶς... Μιὰ φούχτα ἀκρίτικος λαὸς ἐδῶ ἀψηλά, χαρακωμένος ἀνάμεσα σὲ βαθειὰ φαράγγια, ξεμόναχος ἀπὸ δύναμη καὶ βοήθεια, ποὺ μάχεται τὸν ἄγριο φόβο καὶ τὴ φωτιὰ ταΐζοντας μερονυχτὶς τὸ θρῆνο τῶν γυναικῶν του ὅλο μὲ καινούργιους χαμούς.

* * *

Ὅμως πέρασε ἡσυχα κεῖνο τὸ βράδυ. Ἤρθε, κομμάτι σὰν παρηγοριά, ξαγνάντεμα τοῦ ματιοῦ, ἡ ἄνοιξη κι' ἔζωσε τὸ χωριὸ μὲ τραγουδιστὰ νερὰ καὶ χρώματα. Ἀνασασμὸς πῆρε κι' ἀλάφρωσε τὸ βραχνᾶ ποὺ πλάκωνε τὰ στήθη.

— «Ἐφέτος — ποιὸς ξέρει φέτος!... Μπορεῖ νὰ βάλη τὸ χέρι του ὁ Θεός, νὰ τελειώνουμε!» Σηκώνουν τότες κατ' ἀπάνου οἱ γέροι, ζερβόδεξα ἀπὸ τ' ἄσπρα κεφάλια τους, τὶς ἀκουμπισμένες στὰ γόνατα παλάμες κοιτάζοντας τὸν οὐρανὸ κι' οἱ γυναῖκες ξανάρχισαν νὰ νανουρίζουνε στὶς ξύλινες κούνιες τὰ ὀρφανά, μ' ἕνα τρέμουλο μέσα στὴ λυπητερὴ φωνή τους ποὺ μοιάζει τώρα ραγισματιὰ ἐλπίδας.

Ὁ Παναγῆς κι' ὁ Λιάκος τῆς κυρὰ - Μαυρίτσας — λίγο ποὺ θέλανε οἱ καρδοῦλες τους — ἔτσι καὶ μυριστήκανε ξαστεριὰ στὶς φάτσες τῶν μεγάλων, μπουλούκιασαν κιόλα στὰ γρήγορα μὲ τὰ γειτονόπουλα καὶ δός του γυροβολιά, ἀπὸ νὰ χαράξη ὁ Θεὸς τὴ μέρα του ὡς τὸ σούρουπο, ἀνάμεσα στοὺς φράχτες τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς χωματόδρομους, μ' ἕνα ἀχνιστὸ κομμάτι μπομπότα στὸ χέρι. Συχνὰ ξανοίγονταν τώρα καὶ κατὰ τὰ ψηλώματα, στὰ γύρω τσομπαναριά, κι' ἔπιαναν ὄρθια ψιλὴ κουβέντα μὲ τοὺς κοπαδιάρηδες. Χόρταιναν κιόλας σκανταλιὰ καὶ τσιρίσματα, χωρὶς κανένας νὰ βρίσκεται νὰ τοὺς μιλήση. Καί, σὰν ἀπόκανε πιὰ ὁ νοῦς τους νὰ ψάχνη, ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλονε κολλοῦσαν χασμουρητὸ ποὺ τελειωμὸ δὲν εἶχε.

Ἀπομεσήμερο τότες, ἀπάνου σὲ κάτι τέτοια βαρυεστημένα κέφια, ἤρθε τοῦτο τὸ ξαφνικό... Καθόντουσαν παρέα, ὁλοτρόγυρα στὶς χοντρές, ξεπεταγμένες ὄξω ἀπὸ τὴ γῆς ρίζες μιανοῦ φτελιᾶ, ποὔμιαζαν σταχτιὰ κορμιὰ φειδιῶν γιομᾶτα ρόζους καὶ λέπια. Χάζευε ὁ Παναγῆς, ξαπλωμένος μπρούμυτα, τὴ γραμμὴ τῶν μερμηγκιῶν ποὺ πηγαινοέρχονταν ἀπάνου στὶς ρίζες, κι' ὁ Λιάκος κουδούνιζε ἀνόρεχτα τοὺς βώλους μέσα στὴν τσέπη του.

Ὅπου σὲ μιὰ στιγμή, ἔτσι κάνει τὴ ματιά του ὁ ἕνας τους κατὰ τὴν κατηφόρα, πιάνει νὰ σειοῦνται τὰ χαμόκλαρα, σάμπως

κἄτι τις νὰ κυνηγιόταν ἀνάμεσά τους. Σαστήσανε. Μήτε μιλιὰ τὸ χεῖλι, μήτε τὸ δαχτυλάκι τους νὰ κουνηθῆ... Συννέφιασε ὁ τόπος, ὅλη ἡ κρυφὴ χειμωνιάτικη τρομάρα μὲ μιᾶς ἀγρίεψε πάλι στὴν καρδιά τους καὶ πάγωσαν. Μά, ὄχι, γιὰ φόβο δὲν ἤτανε. Μόνο ἕνα παράξενο, μαυριδερὸ πλάσμα, ἕνα παιδὶ ἔμοιαζε τώρα νὰ παλεύη νὰ κρυφτῆ πίσω ἀπ' τὰ βάτα, σάμπως γύρευε νὰ τοὺς παίξη παιγνίδι...

Τότες παράτησαν στὴ στιγμὴ καὶ τοῦτοι τὴ ρίζα τοῦ φτελιᾶ καὶ βάλθηκαν νὰ τὸ κυνηγοῦνε, κατηφορώντας τὴν ἀδάσωτη μὰ γιομάτη ἀπὸ θάμνους καὶ θυμάρι ραχούλα, ἴσαμε τὸ φρῦδι τ' ἀσπριδεροῦ καρρόδρομου. Τὸ παράξενο πλάσμα πήδηξε εὐθύς, χύθηκε κατόπι σὲ μιὰ ξέφρενη, ἄγρια τρεχάλα νὰ φύγη. Σκαρφάλωνε τὰ σκόρπια βράχια καὶ τὶς ψηλὲς ἀγκαθιές, μὲ τὰ λιγνὰ ξυπόλυτα πόδια του, καὶ τὰ ξεχτένιστα μαλλιά του, μιὰ - δυὸ φορές, μπερδέψανε στὰ πουρνάρια καὶ πάλευε ἔπειτα μὲ τὰ χέρια του νὰ τὰ ξεσκαλώση. Τὸ παιγνίδι ἔπαιρνε ξαφνικὰ νόημα σκοτεινὸ κι' ἀλλόκοτο...

Λαχάνιασαν σὲ μιὰ στιγμὴ τὰ δυὸ γειτονόπουλα. Ὕστερα τὸ κυνηγητὸ ξανάρχισε μὲ πιότερο πεῖσμα. Μὲ τὰ πολλά, κάποτες κατάφεραν νὰ κοντέψουν ἴσαμε πέντε ὀργυιὲς τ' ἀγρίμι κι' ὅπως ἔλαμψε τότες μὲς τὰ μάτια τους κι' ἡ ἄγρια λαχτάρα τοῦ νικητῆ, ἄρχισαν νὰ τὸ προγκᾶνε μὲ φωνὲς καὶ πέτρες. Ἐκεῖνο ἔρριξε ἕνα λεπτὸ ἀπάνου στοὺς διῶχτες του δυὸ κατάμαυρα, μεγαλωμένα ἀπ' τὴν παράξενη τρομάρα καὶ τὴν ἀγωνία του μάτια, καὶ μὲ μιᾶς πήδηξε δεξιὰ σ' ἕνα γούπατο ποὺ χαμήλωνε ἀπότομα ἡ γῆς. Ἐκεῖ φαίνεται κακόπεσε, ἐξαντλημένο κιόλας.

Πρώτη φορὰ ἔβαλε τώρα ἄγριες φωνὲς καὶ κλάψες καὶ χτυπιόταν χάμου σπαράζοντας καὶ κλωτσόντας τὸν ἀέρα, μὲ τὸ μοῦτρο του χωμένο στὰ χώματα. Κι' ὅλος ὁ τόπος γιόμισε πιὰ ἀπὸ τούτη τὴν κραυγὴ καὶ τὴν ἀπόγνωση τοῦ παιδιοῦ, ἔτσι ποὺ ἄρχισαν ἀπὸ μακρυὰ ν' ἀλυχτοῦνε τὰ τσομπανόσκυλα καὶ ξεσηκώθηκαν ἀνήσυχοι οἱ ἄνθρωποι ἀπ' τὶς στάνες.

Ὁ Παναγῆς κι' ὁ Λιάκος βρέθηκαν σὰ χαμένοι κι' οἱ δυὸ πάνου ἀπ' τὸ πεσμένο στὴ γῆς μικρὸ κορμί. Κατέβηκε ἕνας ψηλὸς γερο - κοπαδιάρης ἀπ' τὴ ραχούλα, μὲ πυκνὰ ὁλάσπρα φρύδια, καὶ σήκωσε ἀπ' τὰ χώματα τὸ παιδί. Ὀπίσω του στάθηκε τὸ σκυλί του καὶ γαύγιζε κουνόντας νευρικὰ τὴν οὐρά.

Μέσα στὰ δυνατὰ χέρια τοῦ γέρου, τὸ παιδὶ γιὰ κάμποσο χτυπιόταν ἀκόμα καὶ κλαψούριζε, ἔτσι ἐκεῖνος πάλευε νὰ ξεσκεπάση ἀπ' τὰ μαλλιὰ τ' ἄπλυτο μουτράκι, ὅλο πασπαλισμένο χώματα καὶ αἷμα ποὺ ἔτρεχε ἀπ' τὰ δυό του ρουθούνια. Ὡς ποὺ τέλος ἦρθε μιὰ στιγμὴ σιωπῆς. Πρῶτα τὰ μάτια συνεννοήθηκαν, τὰ σιωπηλὰ ὁλόγλυκα μάτια τοῦ γέρου. Ἔπειτα τ' ἀγρίμι ἔβγαλε ἀνθρώπινη φωνή...

Μὰ μὲ τὶς λίγες, δύσκολες κιόλα κουβέντες — κατιτὶς ἀνάμεσα ἀγκομαχητὸ καὶ γρυλλίσματα — τὰ ἴδια κεῖνα γέρικα μάτια ἄστραψαν τώρα ξαφνιασμένα καὶ νευρικά. Ἄλλαξε δυὸ φορές, σὰν ποὺ τραβιέται δισταχτικὰ τὸ φῶς ἀπ' τὴ γῆς, ἔτσι ἄλλαξε ἀνάμεσα ὑποψία καὶ σιγουριὰ καὶ πάλι ὑποψία, ἡ δασιὰ κι' ἀσπροστόλιστη ὄψη τοῦ γερο-τσομπάνη, ὡς ποὺ νὰ νοιώση, νὰ κάμη δικό της ὅλο τὸ κακὸ σκοτάδι τῆς εἴδησης ποὺ σημάδευαν τὰ μισόλογα τοῦ παιδιοῦ.

Τέλος σὰν κατάλαβε πώς, ὄχι, ἄλλη ἐξήγηση ὅλα τοῦτα δὲν ἔπαιρναν, ἔσφιξε πιότερο ἀπάνου στὸ χοντρό του ροῦχο τὸ φτωχὸ πλάσμα κι' ἔδωσε βιαστικὰ κατὰ τὸ χωριό. Πίσωθε τὰ γυμνά, φοβισμένα τώρα πόδια τοῦ Λιάκου καὶ τοῦ Παναγῆ κι' ὁ μεγάλος τσομπανόσκυλος μὲ μισάνοιχτο τὸ κόκκινο στόμα...

*
* *

Προχωρημένο ἀπομεσήμερο τ' ἄκουσμα ἔφτασε στὸ χωριό. Κάπνιζαν οἱ γέροι τὰ μακρυὰ τσιμπούκια τους ὄξω ἀπ' τὸ καφενεδάκι τῆς πλατεῖτσας καὶ περνοῦσαν ἄστατοι ἄνεμοι σύρριζα τοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν νὰ βροντοῦνε πότε ἕνα κλεισμένο παντζοῦρι, πότε μιὰν αὐλόπορτα. Σημάδια ἀνήσυχα τῆς βροχῆς φάνηκαν κιόλα πέρα στ' ἀκροούρανο, μὰ ἡ γῆς ὅλη ἀνάσαινε ἀποκάρωση καὶ ξεχασιά...

Ὅπου ἐκεῖ ἔρχεται ἔξαφνα, σταλιάζει καταμεσὶς τῆς πλατείας ὁ γερο - Μῖχος ὁ τσομπάνης κι' ἡ στραβολέκα του λίγο πρὶν ἀκούονταν μακρυάθε νὰ βροντᾶ τὰ πετρολίθαρα τοῦ δρόμου. Ξεκρέμασε στὰ γρήγορα τ' ἀγκριστρωμένο πάνωθέ του—μισὸ ἄνθρω-

πος, μισὸ τομάρι κατσικιοῦ — λίγδικο πρᾶμα, καὶ σὰν ἐκεῖνο ἔδειξε ζωὴ καὶ κάθησε ἀμίλητο στὰ χώματα, ἔβγαλε κατόπι τὸ μαῦρο, στρογγυλὸ φεσάκι του ὁ γερο-Μῖχος κι' ἔκαμε ἕνα μεγάλο σταυρὸ κατὰ τὴ μεριὰ τ' ἀνέμου.

—«Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάη, ἀδέρφια, ἀπ' τὸ κακὸ σημάδι!» εἶπε. «Καινούργιο χαλασμὸ βάλαν στὸ νοῦ τους οἱ ἀλείτουργοι!....»

Ἔγινε τότες μὲ μιᾶς σύναξη μεγάλη τριγύρω του. Ἄδειασαν τὰ τραπεζάκια τοῦ καφενὲ κι' ἀπάνω τους ἀπόμειναν μονάχα παρατημένα τὰ τσιμπούκια νὰ καπνίζουν ἴσιες κορδέλλες, ποὺ τὶς σκορποῦσε ἡ πνοὴ τ' ἀγέρα.

Τρύπωσαν, μπερδεύτηκαν ἀνάμεσα στοὺς γέρους κι' ὁ Λιάκος μὲ τὸν Παναγῆ. Εἶδαν κιόλα πολὺ σκυμμένα τ' ἄσπρα κεφάλια, πολὺ σκεφτικά. Ὁ μπάρμπα - Μῖχος ἔδειχνε τὸ καθισμένο στὰ χώματα παιδὶ ποὺ πρὶν εἴχανε κυνηγήσει οἱ δυό τους, ἔκανε μεγάλες χειρονομίες, καὶ τὰ γένια του, τὰ μουστάκια του, καθὼς μιλοῦσε, σειόνταν ζωηρά. Ἔπειτα, σὰ νὰ ξεθάρρεψε καὶ τὸ φτωχὸ τ' ἀγρίμι κι' ἄρχισε καὶ κεῖνο, πάνου στὰ ρωτήματα τῶν μεγάλων, νὰ κάνη μὲ τὰ χέρια, μὲ τὰ πόδια του, μὲ τὰ κουνήματα τοῦ κεφαλιοῦ σκέδια παράξενα καὶ φοβισμένα. Ἔδειχνε τἄχατες πῶς κρύφτηκε, τἄχατες πῶς γελαστήκανε οἱ ἄλλοι καὶ τοὺς ξέφυγε... Καὶ στὸ μεταξύ, ὁλοτρόγυρα ἀπ' τὸ παιδί, ὁ σκύλος τοῦ μπάρμα - Μίχου ὅλο ἔκοβε βόλτες μὲ τὴ γλῶσσα κρεμασμένη, ἀνήσυχος, καὶ κανένας δὲν ἔλεγε νὰ τὸν προγκήξη.

— Δὲ θέλει ρώτημα — μουρμούρισε κάποιος στὸ τέλος. Σήμερα ἐκεῖ, αὔριο ἐδῶ... Ἁρπάζουν μὲ τὴ βία τὰ παιδιά!...

—Ἡ κατάρα τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς κάψη!— συμπλήρωσε κι' ὁ παπᾶς ποὺ μόλις ἔφτανε. Ποῦθε εἶναι τὸ παιδί;...

—Ἀπ' τὴν Ἁγιὰ-Σωτήρα, πάτερ. Μπῆκαν προχτὲς νύχτα, πῆραν ὅλα τ' ἀδέρφια του!...

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἡ εἴδηση μαθεύτηκε στὰ σπίτια. Μαζεύουν τὰ παιδιά! Στανικῶς τὰ σέρνουν στὴν πίσω ἀπ' τὴ «Μεγάλη Βίγλα» ξένη γῆς.

Χάθηκαν τὴν ἴδια κιόλα τὴ στιγμὴ τὰ παιδόπουλα ἀπ' τοὺς δρόμους· τ' ἀμπάρωσαν οἱ μαννάδες τους στὶς αὐλές. Κι' ἄντρες, γυναῖκες συνάχτηκαν κατόπι, σὰν κυνηγημένο κοπάδι, στὴν πλατεῖτσα νὰ δοῦν, ν' ἀκούσουν μὲ τ' αὐτιά τους...

Ἦρθε πιὰ ἡ ὥρα ποὺ σώνονταν τὸ φῶς τῆς μέρας. Τότες ἀκούστηκε ἔξαφνα, πρῶτα ἀπάνου στὰ μεγάλα φύλλα ἀπ' τὶς καρυδιές, τὸ δάρσιμο τῆς ἀνοιξιάτικης νεροποντῆς. Πλησίαζε πλέοντας μὲ τὸν ἄνεμο ἀπ' τ' ἀντικρυνὰ κορφοτόπια. Ὕστερα σείστηκαν μὲ μιᾶς τὰ χαμηλότερα δεντριὰ καὶ τὰ θαμνόκλαρα τῆς βουνοπλαγιᾶς καὶ σημαδεύτηκαν μὲ πυκνὲς βροχοστάλες οἱ πέτρινες σκεπές. Μὰ κανεὶς στὴν πλατεῖτσα δὲ σάλεψε. Μόνο μηρυκάζοντας τὸν πόνο τους ἀφέθηκαν ὅλοι ἐκεῖ στὸ σύθαμπο. Καὶ χύθηκε τώρα ἡ βροχή, παφλάζοντας ἀπάνου στὰ ζεστὰ χώματα κι' ἀπάνου στὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἀνάστρεφαν πότε - πότε τὶς πικρές τους ὄψεις κατὰ τὸν οὐρανό. Λοιπόν, ὑπάρχει καὶ γιὰ τὰ χώματα ἔλεος, ὑπάρχει μιὰ σταγόνα νεροῦ νὰ ξεδιψάση τὴν πύρα τους· μόνο γιὰ τὴν πύρα τῆς ἀνθρώπινης καρδιᾶς, Χριστέ μου, κλείστηκαν οἱ οὐράνιες πύλες;...

Τὸ βράδυ ἐκεῖνο πέρασε βουβὸ κι' ἄγρυπνο. Καντῆλι δὲν ἔσβυσε, μάννα δὲν ἔκλεισε μάτι. Ἔξω ἀκουόνταν ὅλη νύχτα τὰ περίπουλα ποὺ τ' ἀργὰ βήματά τους πλατσουλίζανε τὴ μουσκεμένη γῆς. Ξημέρωσε θαμπὰ κι' ἄτονα καὶ πῆρε κομμάτι ἀνάσα ὁ τόπος ἀπὸ τὴ χτεσινή του ἀπελπισιά. Ὅμως φωνούλα παιδιοῦ, μήτε γέλιο ν' ἀχολόησε στὶς στράτες. Μόνο κεῖνα, κλεισμένα ὁλημερὶς στὶς αὐλὲς καὶ στὰ κατώγια, ψάρευαν τώρα, μὲ τὰ περίεργα μάτια τους, τὰ σαστισμένα πρόσωπα τῶν μεγάλων, ψάρευαν αὐτὴ τὴν ξέχωρη προσοχὴ ποὺ δείχνανε σήμερα οἱ γυναῖκες στὸ παιγνίδι τους, πάνου ἀπ' τὰ μικρὰ σκυμένα κεφάλια. Γενιὰ θρεμμένη ἀπ' τὶς φασκιὲς μὲ ψωμὶ καὶ θάνατο, μαντεύουν εὔκολα τὸ τί σημαίνουν οἱ σιωπές...

Τὰ σημάδια καὶ τούτης τῆς μέρας δὲν πῆγαν στὸ καλύτερο, ἴσα - ἴσα ποὺ σιγουρεύτηκαν οἱ φόβοι τῆς χτεσινῆς. Ξεκοπαδιασμένα μπουλούκια γιδιῶν, ἄλογα καὶ μουλάρια δίχως καπίστρι, σέρνοντας ἀκόμα τὸ σκοινί τους, μὲ χαίτη καὶ μάτια ξεθαρρεμένα ἀπ' τὴν ξαφνικὴ λευτεριά, φάνηκαν τώρα στὶς γύρα πλαγιὲς καὶ μήτε ψυχὴ τὰ σαλαγοῦσε, μήτε βοσκόπουλο νὰ σουρίζη πουθενά. Πλήθυναν τὰ βελάσματα καὶ τὰ

χλιμιντρίσματα στὸν ἀγέρα καὶ μὲ τὸ σούρουπο ἀπόμνεισκαν ἔρημα τοῦτα τὰ ζᾶ νὰ τὰ ξεκρίνης στὶς κορφοῦλες. Τὸ κακὸ φανερὸ πιὰ πὼς προχωροῦσε... Σίγουρα θὰ κούρσευαν γειτονικὰ χωριὰ καὶ τὰ ζᾶ σκορποῦσαν γιὰ τοῦτο κυνηγημένα κι' ἀπομόναχα.

— Δὲ μποροῦμε πιὰ νὰ περιμένουμε, συμφώνησαν οἱ ἄντρες. Σήμερα ἐκεῖ, αὔριο ἐδῶ! Φαίνεται θὰ τραβήχτηκε ἀπ' τὰ μέρη μας ὁ στρατός...

Καὶ τότε πῆραν τὴν πικρὴ ἀπόφαση: Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ φύγουν! Μιὰ νύχτα νὰ περπατήσουνε φτάνει... Μὰ πῶς;

Σιωπὴ ἔγινε μέσα στὴν κάμαρη τοῦ παπᾶ ποὺ κουβέντιαζε ἡ βραδυνὴ σύναξη. Ἀκούστηκε πάλι τὸ δόντι τοῦ ποντικοῦ νὰ δουλεύῃ κάπου ἀνάμεσα στὰ καδρόνια καὶ τὰ ξύλα τῆς σκεπῆς. Κάποιος ψιθύρισε τότες:

—Ἡ μικρὴ δασκάλα... Ἡ μικρὴ δασκάλα μπορεῖ!

*
* *

Ἦταν ἕνα φτωχὸ κι' ἀδύνατο πλάσμα, νησιώτισα ἔδειχνε. Καὶ τίποτα δὲν ἦταν ἀπάνου της νὰ τὸ προσέξῃς· μόνο κάτι μικροκαμωμένα σὰν κουκλίστικα χέρια μὲ παιδιάστικα νυχάκια πού, λές, ντρεπόταν γι' αὐτὰ κι' ὅλο τἄκρυβε μέσα στὶς τσέπες της. Λοιπόν, πάει χρόνος σὰν ἀνέβηκε ἔν' ἀπόβραδο στὸ χωριό...

Χλωμὸ κι' ὅλο φῶς θαλάσσιο ἔμοιαζε τὸ προσωπάκι της. Κι' εἶχε δέσει κι' ἕνα λουλουδάτο μαντῆλι στὰ μαλλιά της καὶ πότεπότε, πρῶτες μέρες ποὺ ἦρθε, στεκόταν ἄκρη - παράκρη στὶς ἀνηφόρες μὲ σταυρωμένα χέρια καὶ θωροῦσε ὁλοτρόγυρα τὸν κύκλο τὶς ἀχνισμένες βουνοκορφές. Τότε πιά, ἀπάνου κιόλα στοὺς μεγάλους ἀνέμους ποὺ φυσοῦσαν καὶ κολλούσανε τὰ φορέματά της κατάσαρκα στὸ κοριτσίστικο κορμί, ἔδειχνε ἀκόμα πιὸ φτενὸ κι' ἀπόρφανο τῆς γῆς πλάσμα.

Σὰν ὧρες σύθαμπες καὶ βαρετὲς μέσα στὸ χειμωνιάτικο σκολειό, ἀκολουθῆσαν ἔπειτα τὰ χείλη τῆς μικρῆς δασκάλας μιλοῦσαν. Σιγανὰ τὰ νοτισμένα χείλη της, ἡ μαλακὴ κυκλαδίτικη λαλιά της, τὰ χέρια, θαρρεῖς, ποὺ τὰ ἔνωνε κάτου ἀπ' τὸ πηγοῦνι... Τέτοιες ὧρες ἱστοροῦσε, πάνου ἀπ' τὰ κεφάλια τῶν παιδιῶν, γιὰ καράβια μὲ χρωματιστὰ πανιά· καὶ γιὰ τὸ πῶς πετοῦν τὰ γλαροπούλια καὶ ζυγιάζονται στοὺς ὁλάσπρους ἀφρούς· καὶ γιὰ τ' ἀμμουδερὰ περιγιάλια ποὺ ξεφορτώνουν οἱ βαρκοῦλες ἀσημένια ψάρια· κι' ἄλλες λογῆς ἱστορίες, τραγουδάκια τῶν τρεχαντηριῶν, παραμύθια περασμένου καιροῦ γιὰ μπουρλοτιέρηδες μὲ κόκκινα φεσάκια καὶ βράκες.

Κι' ἔσβυνε ἔτσι ἀπὸ τὰ μάτια τῶν παιδιῶν ἡ πρώϊμη καταχνιὰ τοῦ κόσμου κι' ἐρχόταν πρωτόγνωρο, γελούμενο τώρα φῶς ἀπ' τὴ ρωμέϊκη θάλασσα στὸ σύθαμπο τοῦ χειμωνιάτικου σκολειοῦ....

Μὲ τὴ μικρὴ δασκάλα πρῶτα ξαφνιάστηκαν τὰ παιδιά. Ἔπειτα, τὰ συνεπῆρε γιὰ καιρὸ ἡ σιωπὴ κι' ἡ ζάλη τ' ὀνείρου. Κι' ὕστερα τὸ παραμῦθι ρίζωνε καινούργια πίστη στὶς ἀδοκίμαστες καρδιές. Ἔβαλε ἕνα καστανομάτικο χωριατόπουλο τὰ κλάμματα τότε κι' ἔπεσε στὴν ἀγκαλιὰ του κοριτσιοῦ... «Πάρε με—εἶπε—μαζύ σου, κυρία! Πάρε με νὰ πᾶμε στὸ περιγιάλι νὰ βλέπω τ' ἀσημένια τρεχαντήρια!...»

...Ἀπόψε ἡ νύχτα εἶναι πυκνὴ κι' ὅλη γιομάτη πάλι μυρουδιὲς ἀπ' τὶς νοτισμένες φλοῦδες τῶν δέντρων...

—«Θὰ σᾶς πάρω ἀπόψε μαζύ μου... Ἤρθε πιὰ παιδάκια μου ἡ ὥρα νὰ κατεβοῦμε συντροφιὰ στὴ θάλασσα, ἔ;» Καὶ τώρα κρυφοδάκρυσε ἡ νησιώτισα κοπέλλα, πλάϊ ἐκεῖ στὴ γαλανὴ φλογίτσα τ' ἀκρινοῦ καντηλιοῦ, μέσα στὸ λιβανισμένο χῶρο τῆς ἐκκλησιᾶς ποὺ εἶχαν μαζώξει τὰ παιδιὰ γιὰ τ' ἀποφασισμένο ξεκίνημα. Τρόγυρα, στὰ ἰσκιερὰ στασίδια, οἱ ἀμίλητες γρηές, οἱ μανάδες κι' οἱ συγγένισες μὲ τὰ μαντήλια τους, μὲ τὰ χέρια πλεγμένα εἴτε λυτὰ πάνου στὰ γόνατα καὶ σταυροκοπιοῦνταν κάθε τόσο, καταπίνοντας τὸν πικρὸ τῆς καρδιᾶς τους στεναγμό. Μήτ' ἕνα ἀντρικὸ κεφάλι, μήτε καὶ γέρου, γιατὶ ὅλοι ἀπὸ νωρὶς εἶχανε πιάσει τὰ πόστα τους ὄξω ἀπ' τὸ χωριό. Μόνο ἦρθε κατόπι ὁ παπᾶς καὶ τὰ λειτουργήσανε τὰ παιδιά. Τὰ λιγοστὰ κεριὰ χαμηλώνουν τώρα τὸ φῶς τους... Ἄνεμος γλυστράει σὲ μικρὰ ρεύματα ἀπ' τὰ σπασμένα παραθύρια τοῦ θόλου καὶ τρεμίζει τοὺς ἰσκιους τῶν τοίχων: Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου!...

Ὅσο ποτὲ λυπητερὴ τούτη ἡ νυχτερινὴ λειτουργία, τούτη ἡ παράκληση γιὰ τοὺς

ἀθώους. Καὶ τέλος σὲ λίγο ξεκίνησαν, ἀφοῦ λίγο πρὶν οἱ γυναῖκες εἶχαν πιὰ γίνει μιὰ μαλακιά, ἀξεχώριστη μᾶζα ἀπὸ ροῦχα, σφιξίματα καὶ ψίθυρο ποὺ περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δειλά, παιδικὰ σωματάκια, ἔτσι στεκάμενα στὴ σειρὰ μὲ τὰ μπογαλάκια τους. Καὶ μήτε κεῖνες ποὺ μπορούσανε ν' ἀφήσουνε λεύτερο τὸ θρῆνο τους, τὴν πύρα τῆς μητρικῆς σάρκας νὰ ξεσπάση, μὴν καὶ τρομάξουνε τὰ παιδιά...

. . . . . .

Τώρα πήγαιναν ἐμπρὸς τ' ἀλαφρὰ βήματα τῆς δασκάλας. Ἀκολουθοῦσαν τὰ φοβισμένα πάντα ποδαράκια τῶν παιδιῶν. Λιγοστὰ παλληκάρια τῆς συνοδείας, ζερβόδεξα μὲ τὰ ὅπλα τους. Καὶ τὰ μεγάλα, θαμπὰ ἄστρα ἀνάμεσα στὶς ἀμασχάλες τῶν κλαριῶν καὶ τὶς κρεμασμένες φυλλωσιὲς νὰ μοιράζουν ἴσκιους καὶ χλωμάδα στὰ χώματα...

Ἡ ἀδειοσύνη, τὸ σφίξιμο τῆς μικρῆς καρδιᾶς, ποὺ πορεύεται μέσα στὴ νύχτα, θαρρεῖς τώρα κι' ἔχει κόψει τὴν ἀνάσα τῶν κοιμισμένων πουλιῶν, τὸ περπάτημα τῆς σαύρας, τὴν κίνηση στὰ ὑπόγεια νερὰ καὶ τοὺς θάμνους καὶ τίποτα, πλάσμα ἢ φύλλο, δὲν ἔχει ἀπόψε ζωή! Μονάχα ἀπ' τὸ προμήνυμα τοῦτο τῆς βαθειᾶς σιγαλιᾶς, νοιώθανε πὼς πλησιάζαν τὸ μεγάλο ἀπὸ ἀγριοκαστανιὲς καὶ καραγάτσια δάσος. Κεῖθε ἁπλώνονταν τὸ δάσος, κατηφορώντας ἀνάμεσα στὶς νεροσυρμιὲς καὶ τὰ ραχοτόπια τῆς χαρακωμένης γῆς, ἴσαμε ποὺ τέλος ξεχύνονταν στὴν κοιλάδα κατὰ τὸ πέρασμα τοῦ ἁμαξιτοῦ δρόμου.

Βγῆκε τότες ἕνα νευρικό, μὲ ταραγμένο φτερούγισμα, νυχτοπούλι σὲ προϋπάντηση τῶν παιδιῶν καὶ χτυπήθηκε ἄξαφνα σὲ κάτι ξερόκλαρα στριγγλίζοντας παράξενη φωνή. Τὰ μικρά, σφραγισμένα χειλάκια πιότερο σούρωσαν φόβο κι' ἀπορία... Δίσταξαν τώρα οἱ πατημασιὲς ἐμπρὸς στὴν εἴσοδο τῆς καινούργιας τούτης ἰσκιερῆς κι' ἄναστρης χώρας ποὺ ὕψωνε—σειρὰ ἀπὸ κάθετους δεντροκορμοὺς—τὶς φραγμένες μὲ σιωπὴ καὶ νεραϊδοψιθυρίσματα πύλες της. Κι' ἔγινε κρυφὴ ταραχὴ στὴ φάλαγγα τῶν ἀθώων...

Σὰν ποιοὶ λοιπὸν μᾶς κυνηγοῦνε; Γιατὶ ἔτσι ἀνάγκη, νύχτα, μὲ προφύλαξη, μὲ κούφιες κλάψες τῶν γονιῶν, μὲ ὁπλισμένους ἄντρες, νὰ κατεβαίνουν γιὰ τὴν ὄμορφη θάλασσα τοῦ παραμυθιοῦ, ἐνῶ πάντα τὴν εἶχαν φανταστῆ χαρὰ καὶ τραγουδάκι κι' ὄμορφη μέρα τὴ μαγικὴ αὐτὴ πορεία; Ὅλα, ἡ κάθε ὑποψία, τὸ κάθε μισόλογο ποὺ ἔπιασε τ' αὐτί τους ἀπ' τὸ στόμα τῶν μεγάλων, ἡ κάθε δακρυσμένη πάνου ἀπ' τὰ κεφάλια τους ματιὰ τῆς μάννας, ξαναζυμώνεται μὲ μιᾶς τώρα στὴ γιομάτη σκοτάδι παιδικὴ καρδιὰ καὶ γιγαντώνει τὸ νόημα τῆς ἄγνωστης ἀπειλῆς.

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἔστρεψε κατὰ πίσω τὸ σφιγμένο στὸ φαρδὶ κεφαλομάντηλο προσωπάκι τῆς δασκάλας. Στάθηκε ἡ φάλαγγα. Τ' ἄπνοα μάτια ψάχνουν, ρωτοῦν ἄφωνα τὸ προσωπάκι· μὰ κεῖνο, σὰν νὰ νοιώθη στὴν ἀστροφώτιστη χλωμάδα του τῶν ματιῶν τὴ συγκέντρωση, εἰρηνεύει ἀκόμα ὅπως πάντα καὶ τοὺς χαμογελᾶ. Ἀνάμεσα ἀπ' τὰ ζεστὰ σωματάκια τῶν παιδιῶν πέρασε ἡ νησιωτοπούλα σιγανοπάτητη, μ' ἁπλωμένα τώρα χέρια, καὶ σκορπίστηκε ὁλοῦθε ἕνα ἄγγιγμα ρούχου, ἕνα χάδι χεριοῦ, ἕνα ἀόριστο φιλί...

— Πρέπει νὰ τὸ περάσουμε—εἶπε—τὸ δάσος, παιδιά μου! Ἀφοῦ μακρυὰ μᾶς καρτεροῦν ὄμορφα ἀκρογιάλια, θὰ πρέπει πάντα νὰ μποροῦμε νὰ τὸ περάσουμε ἕνα σκοτεινὸ δάσος....

Πάλι χαμογέλασε κι' ἔγινε κατόπι ἡ φωνή της ψιλή, τραγουδιστὴ καὶ ξανάρχισε:

Τὰ κακὰ στοιχειὰ τοῦ βουνοῦ — εἶπε — ἀντιμάχονται ἀπόψε τὶς νεράϊδες τῆς θάλασσας. Θ' ἀκούσετε κιόλα — σταλμένη βοήθεια — τὰ νεραϊδοτράγουδα ποὺ μᾶς καλοῦν, μέσα στὸ δάσος. Ὅμως, κανεὶς νὰ μὴ μιλήση! Γιατὶ παραμονεύουν τὰ στοιχειὰ τοῦ βουνοῦ...

Μικρὸς ἀφέθηκε τότε ἀνασασμός. Τὰ παλληκάρια τῆς συνοδείας προσέχουν ἄφωνα τὴν ἀλλαγὴ στὰ προσωπάκια τῶν παιδιῶν, τὸ χεῖλι τῆς δασκάλας. Συνέχισε κατόπι ἐκείνη:

— Μᾶς κυνηγοῦνε τὰ στοιχειὰ νὰ κλέψουν τὴ δύναμη καὶ τὴ μιλιά μας... Μὰ ἐμεῖς κατεβαίνουμε γι' ἀκόμα πιὸ μεγάλη, πιὸ καινούργια δύναμη ν' ἀποκτήσουμε ἀπ' τὴ θάλασσα τῆς πατρίδας. Ἐλᾶτε!

Καὶ πιὰ ξανακίνησαν. Πέρασαν τὶς σφραγισμένες μὲ σκοτάδι πύλες τοῦ δάσους, τινάχτηκαν ταραγμένοι οἱ πρῶτοι θάμνοι ἀπ' τὸ βαθὺν ὕπνο τους...

—Ἐλᾶτε! Τ' ἀσημένια μᾶς περιμένουν τρεχαντήρια, παιδιά μου, παιδάκια μου!

Φύσηξε μὲ μιᾶς κατόπι ἄνεμος δυνατός. Ὅλα μαζὶ χτυπήθηκαν μεταξύ τους τὰ ψηλὰ κλαριὰ καὶ γιόμισε ἡ νύχτα ξαφνικὸ βουητὸ καὶ κλάψες τσακαλιῶν ποὺ ἤρθαν μὲ τὸν ἄνεμο. Χάθηκαν καὶ τὰ τελευταῖα βήματα τῆς λευκῆς πορείας πίσω ἀπ' τὴν κλειστὴ χώρα μὲ τὰ στοιχειά, ποὺ παραμονεύουν νὰ σκοτώσουνε τὸ παραμῦθι τοῦ γιαλοῦ καὶ τῆς ἀγάπης στὶς καρδιὲς τῶν παιδιῶν.

. . . . . .

Κάποιες γυναῖκες χωριάτισες, ὥρα κατόπι, ὄξω ἀπ' τὰ τελευταῖα σπίτια, στὶς ἀνηφόρες... Ἀπόμνεισκαν καθισμένες καταγῆς· κι' εἶχε πέσει ἡ νύχτα δίχως νὰ μιλοῦνε καὶ δίχως νὰ βλέπουνε, εἶχε χαθῆ ἡ ματιά τους κατὰ τὴ μεριὰ ποὺ κίνησε ἡ συνοδεία. Τώρα πιὰ συγκρατημὸ τὸ παράπονό τους δὲ χρειάζεται, μήτε κι' ἔχουνε γιὰ ποιὸν νὰ φυλαχτοῦνε, μήτε κι' ὅμως ἔρχεται δάκρυ στὸ βλέφαρο. Μόνο νοιώθουνε τὴ γῆς ποὺ κάθονται ἀκόμα ζεστὴ ἀπ' τὸν ἥλιο· κι' εἶναι τὰ σπλάχνα τους ζεστὰ καὶ τὰ βαριά τους στήθη κοιμοῦνται. Ἁπλώνουν ἀδειανὰ τὰ χέρια, σὰ νἄθελαν νὰ σφίξουν μὲ δύναμη, καὶ μόνο ἀγκαλιάζουνε τότε τὰ γόνατά τους...

—«Μᾶς ξερρίζωσαν!» μουρμούρισε ἄξαφνα μιὰ γυναῖκα.

Καὶ μιὰ ἄλλη εἶπε:

—«Θὰ φτάσουν; Δὲ θὰ φτάσουν; Ὁ Θεὸς τὸ ξέρει!...»

Καὶ μιὰ τρίτη, δίχως ἀπόκριση, σηκώθηκε τότε κι' ἄρχισε καὶ τραβοῦσε μανιασμένα τὸ καινούργιο χόρτο καὶ τ' ἀγκάθια ἀπὸ τὴ γῆς καὶ πετάχτηκαν τὰ ζεστὰ χώματα καὶ γιόμισαν τὰ χέρια της μαζὶ μὲ αἷμα...

Αὔγουστος 1948

ΣΠΥΡΟΣ ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Ο ΑΞΟΝΑΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

...Ὅταν ὁ ἥλιος ἀνατείλει ἀπὸ τὴ δύση
θάμαστε ἐλεύθεροι.
—Ὦ φίλε, πόσο μακριά, πόσο βαθιὰ εἶμαστε πεσμένοι!...—
Τότε, μόνη ἔγνοια θ' ἀπομένει
πῶς νὰ γυρίσουμε τὶς ἐκκλησίες μας
μισὴ στροφὴ στὸν ἄξονά τους...
—Χαμογέλασε, φίλε, κ' ἐσύ...—

...Ὅταν ὁ ἥλιος ἀνατείλει ἀπὸ τὴ δύση
θάμαστ' ἄνθρωποι.
«—Καλή», τότε θὰ σοῦ πῶ, «δὲ σ' ἀγαπῶ!»,
καὶ μόνη μας ἔγνοια θ' ἀπομένει
ὁ ἄξονας τῶν ἐκκλησιῶν....

...Σήμερα, φίλε, ποὺ ὁ προσανατολισμὸς μένει ἀπρόσβλητος,
πὲς κάτι - μιὰ λέξη νὰ ροδίσει μέσα δῶ,
μιὰ λέξη ν' ἀκουστεῖ στὴν ἐρημιά μας...

«—Ὅσο ἡ αὐγή, Καλή, χαράζει στὴν ἀνατολή,
μὲς ἀπὸ τοῦτον τὸ βυθό,
κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν πέτρα τὴ βαριὰ
δὲ θάχω τίποτ' ἄλλο νὰ σοῦ πῶ -
σ' ἀγαπῶ!...»

★

ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΗΣ, ΤΆ ΜΑΤΙΑ ΤΗΣ!

Σὺ ποὺ δὲν ὑπάρχεις μὲς σ' αὐτὰ τὰ στάχια,
τὰ χρυσὰ ἀπ' τὸν ἥλιο, ποὺ ἀνεμίζουν...
Σὺ ποὺ δὲν ὑπάρχεις, πέρα ὡς πέρα,
μέσα στὸν πλατὺ γαλανὸ οὐρανό...—
Σὺ ποὺ δὲν ὑπάρχεις μέσα στὴν καρδιά μου
- ἄκουσέ με!

Ἂν χρειαστεῖ,
ἂν ἔρθει κείνη ἡ ὥρα,
δὲ θέλω,
δὲ μπορῶ νὰ πεθάνω.

Γιατὶ ὅταν ἔφευγα,
ὅσες φορὲς κι ἂν ξαναγύρισα
νὰ τὴν ξαναδῶ
τόσες φορὲς τὴ δίψασα,
καὶ τὰ μάτια της
δὲ μπόρεσα ἀκόμα
νὰ τὰ ξεκολλήσω
πάν' ἀπ' τὴν πλάτη μου...

Στέκει ἀκόμα κεῖ πέρα,
στὸ περβάζι τοῦ παραθυριοῦ
καὶ μὲ κοιτάει νὰ φεύγω... -

Διώξε την, Κύριε, ἀπὸ κεῖ,
ξεκόλλα ἀπὸ πάνω μου τὰ μάτια της,
ἂν πρέπει νὰ πεθάνω.

Κάνε νὰ μὲ δεῖ νὰ χάνομαι
στὸ βάθος κάποιου δρόμου
σιγὰ-σιγά...
Νάναι βέβαιη πὼς πάω καλά,
νἄναι βέβαιη πὼς εἶν' ὁλόισιος ὁ δρόμος,
πὼς πουθενὰ δὲν ἔστριψα...

Κ' ἔτσι ἡσυχασμένη
νὰ πάψει πιὰ νὰ μὲ κοιτάει,
καὶ νὰ φύγει ἀπ' τὸ παράθυρο,
καὶ νὰ κλείσει μόνη της
τὰ παραθυρόφυλλα...

Κάνε το αὐτό, Κύριε·
κάνε το αὐτὸ
- καὶ τὰ μάτια της,
τὰ καρφωμένα στὴν πλάτη μου,
κάνε τα νὰ κοιμηθοῦν
καὶ νὰ μὲ ξεχάσουν....
Καὶ τότε,
ἂν εἶναι θέλημά σου,
πάρε με, Κύριε, ἀνύπαρχτε...

ΡΕΝΟΣ

BRUNO LAVAGNINI *

ΘΥΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΤΤΟΡΕ ΡΟΜΑΝΙΟΛΙ

(1871 - 1938)

Κλείσανε δέκα χρόνια ἀπὸ κείνη τὴν πρωτομαγιὰ τοῦ 1938 ποὺ σφράγισε τὸ ἔργο τοῦ Ettore Romagnoli. Δέκα χρόνια γεμάτα ἀξέχαστα περιστατικά, ποὺ λὲς καὶ μεγαλώνουν τὸ διάστημα καὶ ἀλλάζουν ἐκεῖνο τὸ παρελθόν, ποῦνε πρόσφατο, σ' ἕνα μακρυνὸ παρελθόν. Πιὸ καθάρια χαράζεται ἡ εἰκόνα του μέσ' τὴν ἀπόσταση τοῦ χρόνου, ἐνῶ τὸ ἔργο του ποὺ ἐπιζεῖ ἔγινε πιὰ μέρος ζωντανὸ τῆς μόρφωσής μας. Πιὸ καθάρια μᾶς φαίνεται τώρα ἡ ἔννοια ἐκείνης τῆς ἐργατικῆς ζωῆς, πλούσιας σὲ ἀνεξάντλητα δῶρα, ὑπάκουης σὲ ἐσωτερικοὺς νόμους, πιστῆς στὴ σημασία τῆς ἀποστολῆς της.

***

Μεγάλωσε στὴ Ρώμη ὅπου εἶχε γεννηθῆ στὰ 1871. Τὰ νιάτα του τὰ νανούρισαν τὰ φαντάσματα τῶν *Odi Barbare* καὶ δονίστηκαν ἀπὸ τὶς πολεμικὲς παραφορὲς τοῦ Carducci. Ἡ «Sapienza» τῆς Ρώμης τὸν δέχτηκε, ἐνῶ φοιτοῦσε στὴ Φιλολογία, γύρω στὰ 1890. Διαμόρφωσε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ ὁδηγημένος ἀπὸ διάσημους καὶ αὐστηροὺς ὁδηγούς, μέσα στοὺς ὁποίους ἦταν καὶ ὁ ἑλληνιστὴς Piccolomini. Δὲν ἀποτραβήχτηκε ἀπὸ τὴ σκληρὴ μάθηση οὔτε ἀπὸ τὴ βαριὰ πειθαρχία τῆς μεθόδου. Βγῆκε κλασσικὸς φιλόλογος ἀσκημένος στὴν ὑπομονητικὴ ἀνάλυση καὶ στὴ λεπτομερῆ ἔρευνα, ποὺ ἦταν ὁπλισμὸς ἀπαραίτητος γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ νὰ καταλάβει μιὰ ποίηση τόσο μακρυνὴ σὰν τὴν κλασσικὴ ποίηση, ὅπου εἶχε δώσει τὴν καρδιά του. Ἀλλὰ ἐπαναστάτησε στὴν ἰδέα νὰ κάνει φιλολογία ποὺ νάταν μόνο φιλολογία, σὰν ἕνα *lusus ingenii*, ἕνα παιχνίδι ἀπὸ ὑποθέσεις. Ὁ κῆπος τῆς ἑλληνικῆς ποίησης — ἀέναη ἄνοιξη τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος — ἦταν πέρα ἀπὸ τὰ κλειστὰ κάγκελα. Ἐκεῖνος ἤθελε νὰ μπεῖ καὶ νὰ περάσει. Σὲ τί χρησιμεύει νὰ χάνεσαι στοὺς δύσκολους μαίανδρους τῶν φιλολογικῶν ζητημάτων; Γιατί νὰ ἀπομακρύνεσαι ἀπὸ τὸ σκοπό, ποὺ ἦταν κοντά, καὶ ποὺ ἦταν τὸ μοναδικὸ ἔπαθλο στὸν σκληρὸ κόπο; Γιατί νὰ κλείνεις ταύτι στὸ τραγοῦδι τῶν Σειρήνων; Ἦταν στὰ τριάντα του χρόνια κι εἶχε βρεῖ πιὰ τὸ δρόμο του. Τὸ ποιητικὸ ταλέντο, ἡ ζωντανὴ εὐαισθησία, ἡ κριτικὴ λεπτότητα ποὺ ἀπόκτησε στὴ μακρόχρονη ἐξάσκηση τῶν φιλολογικῶν μελετῶν, τὸν κάνανε περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ἄξιο στὸ ἔργο, καινούργιο καὶ περήφανο: νὰ μεταφράσει ἀκόμα μιὰ φορὰ τοὺς Ἕλληνες ποιητές. Ἴσαμε τότε, στὴν παμπάλαια παράδοση τῆς μόρφωσης, ἡ μετάφραση τῆς Ἑλληνικῆς ποίησης ἦταν κληροδότημα σχεδὸν ἀποκλειστικὸ τοῦ βιρτουοζισμοῦ τῶν φιλολογούντων ποὺ πάντα δὲν γνώριζαν ἄμεσα — καὶ κάποτε τὴν ἀγνοοῦσαν — τὴ γλώσσα τῶν κειμένων.

Οἱ περισσότεροι, ἀπὸ τὸν Annibale Caro ὡς τὸν V. Monti — μὲ τὴ μοναδικὴ ἐξαίρεση τοῦ Φώσκολου ποὺ εἶχε μητέρα Ἑλληνίδα — εἶχαν βοηθηθεῖ ἀπὸ τὶς λατινικὲς μεταφράσεις καὶ συγκρατιοῦνταν μὲ τὴ σπάνια μαστοριὰ τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ὕφους. Ἀλλὰ τὸ ἄρωμα τοῦ πρώτου κρασιοῦ συχνὰ χανόταν στὴν ἑπόμενη ἀλλαγὴ τῶν ἀμφορέων. Ἔτσι, ὁ Ἔττορε Ρομονιόλι ἐπινόησε τὸ τολμηρὸ σχέδιο νὰ διαθέσει τὶς πιὸ σπάνιές του ἱκανότητες, τὴ γνώση τοῦ φιλολόγου καὶ τὸ ταλέντο τοῦ καλλιτέχνη, στὸ νὰ ἑρμηνέψει καὶ νὰ ἀποδόσει στὰ ἰταλικὰ τὶς Μοῦσες τῆς Ἑλλάδας. Παρατοῦσε ἔτσι τὴ συνεργασία του, σχεδὸν ἀνώνυμη, στὸ διεθνὲς ἔργο τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, γιὰ ν' ἀποδοθεῖ σ' ἕνα χρέος σχεδὸν ἀποκλειστικό. Ὁ δρόμος του εἶχε βρεθεῖ κι ἐκεῖνος τὸν ἀκολούθησε ὡς τὸ τέλος.

***

Οἱ γνώσεις του τοῦδωσαν τὴν ἕδρα. Τριανταπέντε χρονῶ, στὰ 1906 ἦταν καθηγητὴς στὸ πανεπιστήμιο τῆς Κατάνιας, ἀπ' ὅπου

---

* Σημ. τ. «Νέας Ἑστίας».—Ὁ καθηγητὴς κ. Μπρούνο Λαβανίνι, παλιὸς καὶ δοκιμασμένος φίλος τῆς λογοτεχνίας μας καὶ τῆς Ἑλλάδας, μ�ς θυμίζει μὲ τὸ ἄρθρο τοῦτο, ποὺ μᾶς τὸ ἔστειλε ἀνέκδοτο, ἕναν ὀνομαστὸ συμπατριώτη του, ποὺ ἀγάπησε κι αὐτὸς πολὺ τὴν Ἑλλάδα καὶ τόσο ἐργάστηκε γιὰ νὰ γίνει αἰσθητὸ καὶ νὰ ἐκτιμηθεῖ τὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ πνεῦμα. Μᾶς θυμίζει ἀκόμη ἕνα χρέος, τὸ μνημόσυνο τοῦ Ἔττορε Ρομανιόλι, — δέκα χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του — ποὺ τίποτα δὲ μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὸ κάνουμε, οὔτε ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τότε καὶ δὲν μποροῦμε ἀκόμη νὰ τὰ ξεχάσουμε.

περνοῦσε στὴν Πάδουα κι' ἀπὸ ἐκεῖ, διαδοχικά, στὴν Παβία καὶ στὸ Μιλάνο ποὺ τὸν εἶχαν γιὰ χρόνια πολλὰ δοξασμένο ὁδηγό. Στὰ 1937 γύρισε στὴ Ρώμη του γιὰ νὰ δώσει μαθήματα κλασσικῆς φιλολογίας. Πρὶν ἀκόμη ὅμως ἀνέβει στὴν ἕδρα, εἶχε καταπιαστεῖ μὲ τὴ δύσκολη ἐργασία τῆς ἀπόδοσης στὰ Ἰταλικὰ τοῦ Ἀριστοφάνη, τοῦ ποιητῆ ποὺ ἴσως αἰσθανόταν πιὸ συγγενικό του καὶ ποὺ στὴν κατεύθυνσή του τὸν εἶχε κιόλας ὁδηγήσει στὶς πρῶτες του φιλολογικὲς μελέτες. Ἡ μετάφραση τῶν Ἁπάντων τοῦ Ἀριστοφάνη, ποὺ εἶδε τὸ φῶς στὰ 1909, ἔκανε τὴ δόξα του. Ὁ Ἀριστοφάνης μεταφρασμένος ἀπὸ τὸν Ρομανιόλι εἶχε οὐσία πρωτότυπης ποίησης. Τί μποροῦσε νὰ παιτήσει κανεὶς περισσότερο; Ὕστερα βγῆκε ὁ Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, βγῆκαν καὶ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη (1924), βγῆκε ὁ Εὐριπίδης (1928—1931). Μὲ θαυμάσια συνέχεια, μὲ δροσιὰ καὶ διάθεση ἄσβηστη. Ὁ ἀκούραστος μεταφραστής, γιὰ σαράντα χρόνια, ξαναϋψαίνει στὸ ὑψάδι τῆς ἑλληνικῆς ποίησης. Ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο στὸν Θεόκριτο, ἀπὸ τοὺς πέντε τόμους τῶν Λυρικῶν στοὺς Ἀλεξανδρινούς, στὸν Ἡρώνδα, στοὺς ποιητὲς τῶν ἐπιγραμμάτων... Ὁ θάνατος ἔκοψε στὴ μέση τὸ τελευταῖο ἔργο. Οἱ τέσσαρες τόμοι τῆς *Anthologia Palatina*, ξανασυνθεμένοι ἀπὸ τὰ χαρτιὰ τοῦ Δάσκαλου, εἶδαν ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θάνατό του τὸ φῶς, μὲ τὴν εὐλαβική φροντίδα μιᾶς μαθήτριας, τῆς Luigia A. Stella.

Σαράντα χρόνια ἐπαφῆς μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Μοῦσα, ἴσαμε τὴν ὑστερνὴ στιγμή. Εἶχε ἐπαληθευτεῖ σ' ἐκεῖνον ὅ,τι ὁ Εὐριπίδης παρακαλοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του, στὸ χορὸ τοῦ Ἡρακλῆ:

Στροφὴ Β'

Οὐ παύσομαι τὰς Χάριτας
Μούσαις συγκαταμιγνύς,
ἡδίσταν συζυγίαν.
Μὴ ζώην μετ' ἀμουσίας,
αἰεὶ δ' ἐν στεφάνοισιν εἴην.
Ἔτι τοι γέρων ἀοιδὸς
κελαδεῖ Μναμοσύναν
. . . . . .
παρά τε Βρόμιον οἰνοδόταν
παρά τε χέλυος ἑπτατόνου
μολπὰν καὶ Λίβυν αὐλὸν
οὔπω καταπαύσομεν
Μούσας, αἵ μ' ἐχόρευσαν.

***

Στὶς Μοῦσες καὶ στὶς Χάριτες τῆς Ἑλλάδας ποὺ ἀγαποῦσε ὁ Ἔττορε Ρομανιόλι, θέλησε νὰ δώσει ὅ,τι καλύτερο εἶχε ἀπ' τὸν ἑαυτό του. Μ' αὐτὲς ἔδεσε σταθερὰ τ' ὄνομά του, βάζοντας στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀρχαίων ποιητῶν τὸ ταλέντο ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήση σὲ πρωτότυπα ποιητικὰ ἔργα, ὅπως μᾶς δείχνουν τὰ ποιητικά του βιβλία, γιὰ τὰ ὁποῖα λόγος δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἐδῶ. Οὔτε μᾶς εἶναι δυνατὸ νὰ μιλήσουμε, ὅπως θὰ θέλαμε, γιὰ τὸ ἔργο του σὰν φιλολόγου, ἢ γιὰ τοὺς τόμους πολεμικῆς καὶ κριτικῆς, οὔτε ἀκόμη γιὰ τὶς ἁπλὲς ἐντυπώσεις καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα, ποὺ εἶναι ἀπ' τὰ πιὸ ζωντανὰ τῶν γραμμάτων μας, ὅπου νόμιμα μπῆκαν καὶ ὅπου ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν. Βιβλία μάθησης ποὺ διαβάζονται σὰν ἐλαφρὴ λογοτεχνία. Ποιὸς δὲν θυμᾶται τουλάχιστο τὸν τίτλο, τὸ Minerva e lo scimmione; Ἀκόμη καὶ ὅποιος διαφωνεῖ στὶς ἰδέες δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγει τὴ γοητεία καὶ τὴν ξυπνὴ ὁρμὴ τοῦ λαμπροῦ μαχητῆ. Οὔτε θὰ θέλαμε νὰ σωπάσουμε γιὰ τὰ μεταφράσματά του ἀπὸ Λατίνους καὶ ξένους συγγραφεῖς. Ἀλλὰ πρὸ πάντων τώρα ποὺ ξαναῆρθαν τὰ φαντάσματα τῆς Ἑλληνικῆς τραγωδίας στὸ λόφο τοῦ Τεμενίτη, κατάντικρα στὴ Συρακουσιανὴ θάλασσα, πῶς νὰ μὴ θυμίσουμε, σ' ὅσους δὲν ξέχασαν καὶ σ' ὅσους ξέχασαν, ποιὸς ἦταν ὁ Ἔττορε Ρομανιόλι ποὺ δημιούργησε στὴν Ἰταλία τὴν παράδοση τῶν κλασσικῶν θεαμάτων; Ὄνειρο φιλολόγου πραγματοποιημένο μὲ καρδιὰ καλλιτέχνη. Ὁ Ρομανιόλι πρῶτος πειραματίστηκε νὰ ξαναφέρει τὸ ἀρχαῖο δρᾶμα στὸ φυσικό του περιβάλλον, στὸ φῶς τῆς ἡμέρας, στὰ πέτρινα θέατρα ἀπὸ τὸ Φιέζολε στὴ Συρακοῦσα. Οἱ Συρακούσιοι τὸ θυμοῦνται. Τὸ ἀξέχαστο θέαμα τοῦ Ἀγαμέμνονα, σ' ἐκεῖνο τὸ μακρυνὸ 1914, σημάδεψε τὴν ἀρχὴ μιᾶς νέας ζωῆς τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, ἔφερε πιὸ κοντὰ στὴ σύγχρονη εὐαισθησία τὴν Ἑλληνικὴ τραγωδία. Ἀπ' αὐτὴ τὴν πεῖρα γεννήθηκε ὑστερώτερα τὸ Ἰταλικὸ *Ἰνστιτοῦτο Ἀρχαίου Δράματος*, ποὺ ἀκόμη προχωρεῖ στὸ αὐλάκι ποὺ ἄνοιξε ἡ μεγαλοφυὴς τόλμη τοῦ Ἔττορε Ρομανιόλι. Τὸ πνεῦμα του ζεῖ ἀκόμη σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ποὺ ξεκολλάει τὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ἀπὸ τὸ κλειστὸ περιβάλλον τῶν λογίων καὶ τὰ ξαναφέρνει στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Νὰ διδάσκει καὶ νὰ ἀποκαλύπτει τὴν ἐπικαιρότητα τοῦ ἀρχαίου, δηλαδὴ τὴν ἀρετὴ τῆς ἀέναης ζωῆς, αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία καὶ ἡ ἀξία τοῦ πολύμορφου ἔργου τοῦ Ἔττορε Ρομανιόλι.

Μεταφρ. Μ. ΒΙΤΤΗΣ

ΗΤΑΝ

Οὔτε ἐγὼ κι' οὔτε ἐσὺ — μιὰ μικροῦλα χαρὰ —
Ἦταν τῆς ἄνοιξης τὰ χέρια ποὖχαν στρώσει
Κι' ἤτανε ποὺ γιὰ χάρη της κάποια φορὰ
εἶχεν ὁ χρόνος τὰ φτερὰ διπλώσει.

Ἦταν ποὺ γλυκοτραγουδοῦσαν τὰ πουλιὰ
Τὰ δέντρα εἶχαν φορέσει τὸν ἀνθό τους
Κι' ἤτανε ποὺ τὰ πλούσια σου μαλλιὰ
τὸ χρῶμα εἶχαν σκορπίσει τὸ ξανθό τους.

Ἦτανε πάνθιζε ἕνα ρόδο στὴν καρδιὰ
κι' ἀπ' τὴ μοσχοβολιὰ τὸ χῶμα ἁγιάζει
Κι' εἶχαν ἐμπιστευτεῖ τῆς πλάσης τὰ κλαδιὰ
στὰ χέρια της· κι' ἀνθοὺς ἡ πέτρα βγάζει.

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ

Ἀγκάλιασες τὸ σύμπαν μὲ τὰ χέρια σου,
μὲ τ' ἀδύναμα χέρια σου
τὸν ἄναψες τὸν ἥλιο.
Σὰν ἄστρο ἐκύλησε ἡ στιγμὴ
στὸ σκοτεινὸ διάστημα.
Γονατίσαμε καὶ φιλήσαμε τὸ φῶς
Τὰ χνάρια προσκυνήσαμε τοῦ διάβα σου.
Σὲ συνοδεύαν οἱ λυγμοί μας
ὅμως ἐσὺ προχωροῦσες τραγουδῶντας
κρατῶντας τὸν ἀναμμένο πυρσό.
Κι' ἀναρριγῆσαν τὰ νερὰ τῆς Στύγας.
—Μάτια μου ποῦ τὴ βρῆκες τόση δύναμη
γιὰ νὰ παλέψῃς ἔτσι μὲ τὸ χάρο;
Ἐκεῖνος μὲ τὸ κοφτερὸ σπαθὶ
καὶ σὺ μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ τραγοῦδι —
Παραμερίσαν ντροπιασμένοι οἱ ἔρωτες
τῶν εἴκοσι χρονῶν σου.
Βγῆκε ἕνα μαῦρο διαμάντι
βαθειά, ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς
καὶ φόρεσεν ὁ πόνος δαχτυλίδι.
Ἡ θύμησή σου πελαγίσιος ἄνεμος
νὰ πνίγει τὴν ἀνάσα τ' ἀπείρου
Νὰ φέρνει ἀπ' τὸ βυθὸ τῆς θάλασσας
τὰ βουλιαγμένα ἀστέρια

Νὰ φέρνει ἕνα βουνὸ καϋμὸ
Νὰ φέρνει μιὰ δόξα σὲ σχῆμα καρδιᾶς
καρδιᾶς ματωμένης.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

★

ΤΟ ΓΥΜΝΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Ἐξαϋλωμένη βαθυκύανη θάλασσα
τἄγριο σκοῖνο προσκέφαλο τοῦ Πουνεντογάρμπη
τἄγριο πεῦκο μαντήλι τῶν ρεμβασμῶν·
Πίσω ἀπ' τὸν ξύλινο τάφο τῆς πεθαμένης γοργόνας
μὲ τὰ γιάλινα μάτια τῆς πλώρης
κοιμᾶται τ' ὁλόγυμνο καλοκαίρι·
καβούρια διανεύουν στὸν ἡλιοψημένο του τράχηλο
τζιτζίκια γαργαλᾶνε τὸ ἱδρωμένο του αὐτί...
Στὸν ὕπνο του ἡ φυσαρμόνικα τοῦ χοροῦ τῶν Κυκλάδων
Ὁ τριγμὸς ἀπ' τὸ παμπάλαιο μαγγάνι τῆς Σέριφος
τὸ θροϋτὸ ἀπ' τὰ κυπαρίσσια τῆς Σκιάθου...

Στὸ φαρφουρένιο ποτήρι τῆς νηνεμίας
ἡ ἀρμπαρόριζα, ὁ ἀβαγιανὸς καὶ τὸ γιασεμί,
τ' ὀπάλλινο κίτρο, τὸ ἐραλδικὸ φεγγάρι τοῦ Ἐρωτοκρίτου
Ὁ λυγμὸς ποὺ ἀναδίνει τὸ σαπφικὸ ἐπιθαλάμιο,
Ὁ ψαλμός, τὸ πετρωμένο καράβι, τὸ λειτουργημένο κρασί...

Στὸ τέμπλο τᾶη Πολύκαρπου ἡ μιζήθρα χοὴ τοῦ τσομπάνη
στὸ βάθρο τ' ἅη Νικόλα τἀσημένιο πόδι τοῦ ναυτικοῦ
μ' ἕνα δόντι ἀπὸ τὸ σκοτωμένο σκυλόψαρο!

Κυμοθόη ὁ μαστός σου ἐγυμνώθη στὸν Ἥλιο,
Εὐρυνόμη, ὁ χιτώνας σου λάφυρο στὴ λαγνειὰ τἀνέμου!
Στὸ ἐρωτικὸ προσευχητάρι τοῦ κάβου
στὴν ἀνοιχτὴ πέτρινη σελίδα φιλιοῦνται δυὸ πετροχελίδονα
μὲ τὄνομα τῶν ζεφύρων!

Ἄκου, οἱ φωνὲς τῆς πρωϊνῆς θάλασσας,
ἡ αἰωνία στροφὴ ποὺ ἀνεβαίνει κυρίαρχη
στὸν ἀφρὸ τῆς αἰώνιας αὐγῆς ἀναδυομένη...

Στὸ στόμα τοῦ κοριτσιοῦ λυώνει ἕνα σῦκο ἀπὸ τὰ περιβόλια τῆς Σκόπελος
στὸ στόμα τοῦ πρωϊνοῦ τὸ ραζακὶ μαργαριτάρι τῆς Σαντορίνης!

Ἑλληνικὴ βαθυκύανη θάλασσα
μὲ καϋμοὺς ἀφρῶν, μὲ τὸ φλάουτο τῶν κυμάτων τοῦ Νότου
ναυούρισε σὲ μιὰ κοχύλα τοῦ Αἰγαίου
τὸ θαλασσινὸν ὄνειρο τοῦ γυμνοῦ καλοκαιριοῦ,
ποὺ κοιμᾶται πίσω ἀπ' τὸν ξύλινο τάφο
τῆς πεθαμένης γοργόνας
μὲ τὰ γιάλινα μάτια τῆς πλώρης!

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ

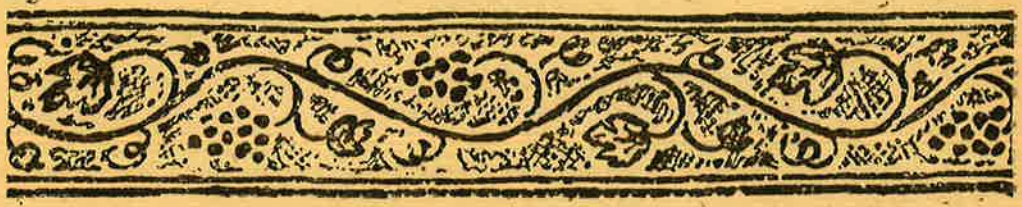

ΕΠΕΙΤ' ΑΠΟ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ

ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

Ἔκλεισαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ αὐτοχειριάστηκε ὁ Καρυωτάκης, καὶ λίγο ἔλειψε νὰ περάσει ἀσχολίαστη ἡ ἐπέτειος. Θἄπρεπε νὰ πιστέψουμε, πὼς ὁ ποιητὴς τῶν «Νηπενθῶν» καὶ τῶν «Ἐλεγείων καὶ σατιρῶν» ἔπαψε νὰ ἔχει μιὰ θέση στὴν πνευματική μας ζωή, πὼς ἄρχισε, σιγὰ-σιγά, νὰ βυθίζεται στὴ λήθη; Κι' ὅμως, ἡ λογοτεχνία μας χρωστάει σ' αὐτὸν ἕναν ὅρο, ποὺ ἐκφράζει μιὰ κατάσταση ψυχικὴ ἀπ' τὴν ὁποία πέρασε μιὰ ὁλόκληρη γενιά, κατάσταση πεισιθάνατης ἀπαισιοδοξίας, ποὺ σ' αὐτὸν ὀφείλει τὴν ποιητικὴ ἀποκρυστάλλωσή της. Ὁ «Καρυωτακισμὸς» ἀποτελεῖ ἤδη ἕνα κεφάλαιο τῆς νέας γραμματολογίας μας, ποὺ δὲ θὰ εἴχαμε κανένα δικαίωμα νὰ τὸ προσπεράσουμε, ἂν θέλουμε νὰ εἴμαστε δίκαιοι καὶ ἀκριβεῖς.

Ἐπικρατεῖ σὲ ὁρισμένους κύκλους τῶν γραμμάτων μας ἡ γνώμη νὰ θεωρεῖται ὁ Καρυωτακισμὸς σὰν τὸ σύμπτωμα μιᾶς ἀρρώστειας, ποὺ πέρασε πιά, ἀπὸ τὴν ὁποία γλυτώσαμε, δόξα τῷ Θεῷ, καὶ πρέπει νὰ εἴμαστε εὐχαριστημένοι. Πὼς πρέπει νὰ εἴμαστε ἐνθουσιασμένοι μάλιστα, ποὺ ὁ ξεπερασμένος Καρυωτακισμὸς παραχώρησε τὴ θέση του σὲ μιὰ καινούργια ποίηση, γεμάτην ὑγεία καὶ ὀμορφιὰ Ἑλληνική. Μιὰ ποίηση ἰδιαίτερα, μέσ' ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ Αἰγαῖο, ἡ θάλασσά μας ποὺ ἀνακαλύψαμε, ὁ θαυματουργὸς πνεύμονάς μας, μᾶς στέλνει τὸ ρυθμικὸ κυματισμό του καὶ τὸ χάδι τῆς θεσπέσιας αὔρας του.

Θὰ θέλαμε νὰ μὴν ἔχουμε καμμιὰν ἀντίρρηση σ' αὐτὲς τὶς ἀπόψεις, ποὺ στὰ τελευταῖα, θὰ μποροῦσαν νὰ μᾶς γεμίσουν ἀνακούφιση καὶ χαρά. Ἰδοὺ ὅμως, ποὺ ἡ μοντέρνα αὐτὴ ποίηση, παρ' ὅλη τὴ λαμπρότητά της καὶ τὴν συχνὰ πρωτότυπη χάρη της, δὲ μπόρεσε νὰ μᾶς συγκλονίσει, νὰ πραγματοποιήσει μέσα μας τὶς ἐπιβλητικὲς ἐκεῖνες ἀνατροπές, ποὺ θὰ δικαιολογοῦσαν τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας της. Ἴσως, γιατὶ μᾶς ψυχραίνει ἡ ὑποψία, πὼς ἡ ποίηση αὐτὴ ἐκφράζει λιγότερο μιὰν ὑποκειμενικὴ ἀνάγκη, καὶ περισσότερο μιὰ προσπάθεια προσαρμογῆς στὴν Εὐρωπαϊκὴ μόδα. Προσπάθεια νόμιμη, ποὺ ἔδωσε ἀξιόλογους καρπούς, ἀλλὰ μέσα στὴν ὁποία ἡ ὑπόθεση τοῦ ἀτόμου φαίνεται νὰ παίζει ἕναν ἐντελῶς δευτερεύοντα ρόλο.

Καὶ ἰδοὺ ἀκόμη, ὅτι ὁ Καρυωτάκης, περισσότερο ἀπὸ μιὰν ἀρρώστεια, μᾶς ἔδωσε μιὰ ποίηση, ποὺ μᾶς ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη. Ποὺ ἡ ἀλήθεια της πιστοποιεῖται ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι μέσα σ' αὐτὴν παλεύει ἕνας ἄνθρωπος, σπαρταράει ἕνα ἄτομο. Ποίηση, δημιουργημένη ἀπὸ τὸν ἐκτυφλωτικὸ σπινθήρα μιᾶς σύγκρουσης ἀνάμεσα στ' ὄνειρο καὶ στὴν πραγματικότητα. Ἡ ἀδυναμία τοῦ Καρυωτάκη νὰ πλάσει ἕναν ξεχωριστὸν κόσμο, ἔξω ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν τρόπο τῶν ρωμαντικῶν, τὸ ἀδιάκοπο σκόνταμά του πάνω στὶς τραχειὲς πραγματικότητες τῆς ζωῆς, ποὺ τοῦ ὑπενθύμιζαν τὴ ματαιότητα τοῦ ὀνείρου γιὰ τὸ ὁποῖο εἶταν πλασμένος, —αὐτὸ εἶταν τὸ προσωπικό του δράμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀναπήδησε ἡ ἐπίσης προσωπική του ποίηση. Καὶ θὰ δοῦμε σ' αὐτήν, τὴν τρομαχτικὴ ἀφομοιωτικὴ δύναμη, μὲ τὴν ὁποία προσαρμόζονται στὸν ἀτομικὸ σκοπό του, στοιχεῖα ἐκφραστικά, παρμένα ἀπὸ δικούς μας ἢ ξένους ποιητές. Ὁ Καρυωτάκης βρῆκε ἀπήχηση στὴν ψυχὴ τῆς σύγχρονής του νεότητας, γιατὶ ἀποτελοῦσε τὴν ἔκφραση τοῦ κεντρικοῦ της προβλήματος, γιατὶ ὁ νευρωτισμός του εἶταν τὸ γενικώτερο γνώρισμα μιᾶς ἐποχῆς, ποὺ δὲν ἤξερε τί γύρευε, καὶ ποὺ ἀδυνατοῦσε νὰ ὑπερνικήσει τὴν ἀπογοήτευσή της ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτό της.

Τὸ ἰδιαίτερο δίδαγμα, ποὺ μποροῦμε, ἄλλη μιὰ φορά, ν' ἀρυσθοῦμε ἀπὸ τὴν περίπτωση Καρυωτάκη, εἶναι ὅτι ἄνθρωπος καὶ ἔργο μένουν πάντοτε ἀδιάσπαστα ἑνωμένα, ὅτι ἐπηρεάζονται ἀμοιβαῖα, σὲ τρόπο ποὺ ἡ ἀλήθεια τους νὰ μὴ μπορεῖ νὰ χωριστεῖ. Ἡ αὐτοκτονία τοῦ Καρυωτάκη ἐπιστεφάνωσε τὸ ἀπαισιόδοξο ἔργο του καὶ συγχρόνως τὸ πλούτισε μ' ἕνα βάθος ἀντιστρόφως ἀνάλογο πρὸς τὸ μικρό του ὄγκο. Ἐνῶ, παράλληλα, θὰ μπορούσαμε νὰ σημειώσουμε πολλὲς περιπτώσεις ἔργων πλατύτατων, ποὺ φαίνονται, γιὰ μιὰ στιγμή, νὰ γοητεύουν τὴν ἐποχή τους, ἀλλὰ ποὺ τὸ πα-

ράδειγμα τῆς ζωῆς τῶν συγγραφέων τους τὰ ψευτίζει, τὰ κουφώνει ἐσωτερικά, τοὺς ἀφαιρεῖ κάθε πειστικότητα. Τὸ ἔργο τοῦ Καρυωτάκη εἶναι τὸ ἀπόσταγμα μιᾶς τυραννικῆς εὐαισθησίας, ποὺ ὁδηγοῦσε ἀνέκκλητα στὴν κατάλυση τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς.

Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια καινούριας πείρας, ἡ γενεὰ ποὺ ἔζησε ἔντονα τὸν Καρυωτακισμό, αἰσθάνεται, ἄραγε, τὸν ἑαυτό της ἐντελῶς ἀποξενωμένον ἀπὸ τὴν ποίηση ποὺ τὸν ἐξέφρασε; Τὸ ψυχικὸ τραῦμα ποὺ γεμίζει καὶ οὐσιαστικοποιεῖ αὐτὴ τὴν ποίηση, θεραπευμένο πιά, ἀδιάφορο μὲ ποιὸν τρόπο, κλείνει καὶ κάθε δρόμο ἐπιστροφῆς σ' αὐτήν; Κι' ἀκόμη, οἱ νεώτερες γενιές, εἶναι μοιραῖο ν' ἀδιαφορήσουν γιὰ τὸν Καρυωτάκη; Θὰ εἶταν λάθος νὰ πιστέψουμε, πὼς ἡ ποίηση ἔσβυσε, μαζὶ μὲ τὴν ἀρρώστεια ποὺ πέρασε. Οἱ στίχοι τοῦ Καρυωτάκη, ποὺ ἔχουν κατακτήσει μιὰ φορὰ τὴν ἀλήθεια τους, δὲ μποροῦν νὰ τὴν χάσουν, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς σημερινὲς διαθέσεις μας νὰ τὴν χάσουν. Ἡ ποίηση τοῦ Λαμαρτίνου δὲν εἶταν ἐπίσης, στὸ βάθος, παρὰ μιὰ ἀρρώστεια. Τὸ ὅτι ὑπόφερε ἀπ' αὐτὴν μιὰ ἐποχή, ἀποτελεῖ ἀπόδειξη γνησιότητας, ὅσο καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀρρώστεια ὑπῆρξε πραγματικά.

Αὐτὸ ἐξηγεῖ, ὅτι μποροῦμε σήμερα νὰ εἴμαστε ἀπολογητὲς τῆς ποιήσεως τοῦ Καρυωτάκη, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι νοσταλγοῦμε μιὰ ἐπιστροφὴ στὸν Καρυωτακισμό, μιὰ ὑποτροπὴ τῆς ἀρρώστειας. Ὁ «Βέρθερος» μπορεῖ ἀξιόλογα νὰ διαβάζεται καὶ σήμερα, χωρὶς νὰ προκαλεῖ αὐτοκτονίες. Τὸ πιὸ περίεργο ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Καρυωτάκης ἔγινε κάτι, ποὺ ὁ ἴδιος οὔτε τὸ θέλησε, οὔτε τὸ εἶχε σκεφτεῖ ποτέ: Ἀρχηγὸς Σχολῆς! Οἱ μαθητές του μπορεῖ νὰ ὑπῆρξαν κακοί—κι' ἀσφαλῶς, ἂν ὁ Καρυωτάκης μποροῦσε νὰ τοὺς δεῖ ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμο, δὲ θἄνιωθε γι' αὐτοὺς καμμιὰ συμπάθεια. Μᾶλλον ἀγανάκτηση. Ἀλλὰ ὑπῆρξαν πάρα πολλοί, ἀναρίθμητοι. Τὸν ἐπανέλαβαν, κατὰ κόρον, γοητευμένοι ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἐξέφρασε τὸν πόνο του, ἀλλὰ κι' ἀπ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ συνέπεια μεταξὺ τοῦ ἔργου του καὶ τῆς ζωῆς του. Εὐτυχῶς, κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν αὐτοκτόνησε. Ἐψέλλισαν μόνο τὸν πόνο του, ἐσκάλισαν μέσα τους τὸ δικό του τραῦμα. Ἀλλὰ τὸ ὅτι ὑπῆρξαν μιὰ φορά, εἶναι ἕνα γεγονὸς ποὺ δὲ μπορεῖ ν' ἀγνοηθεῖ, γεγονὸς ἐπιβεβαιωτικὸ γιὰ τὴν ἴδια τὴν ποίηση, ὅσο, τοὐλάχιστον, καὶ ἡ αὐτοκτονία τοῦ ποιητῆ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

1928-1948

Ἀκόμα δυὸ κριτικοὶ θυμήθηκαν πὼς συμπληρώθηκαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ἔδωσε τέλος στὴ ζωή του ὁ Καρυωτάκης κ' ἔκαμαν τὸ μνημόσυνό του: ὁ κ. Κλέων Παράσχος στὴν «Καθημερινὴ» (1 Σεπτ.) κι ὁ κ. Πέτρος Χάρης στὴν «Ἐλευθερία» (5 Σεπτ.). Εἶχαν γράψει κ' οἱ δυὸ στὴ «Νέα Ἑστία» ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία του καὶ ἀργότερα. Ἀλλὰ στὰ σημερινά τους κείμενα φαίνεται ἡ ἀντοχὴ τοῦ ἔργου τοῦ Καρυωτάκη, καθὼς καὶ ἡ κριτική τους πορεία μέσα σὲ εἴκοσι χρόνια. Ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ δίνουμε χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα.

Η "ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ,,

«Ὑπάρχει λοιπὸν μιὰ θετικὴ αἰσθητικὴ εἰσφορὰ στὴν ποίηση τοῦ Καρυωτάκη, μιὰ εἰσφορὰ ποὺ καὶ σήμερα, εἴκοσι χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, διατηρεῖ τὴν ἀξία της. Δὲν λέω — δὲν πρέπει σήμερα πρὸ πάντων νὰ τὸ πῶ — ὅτι σὲ μιὰ ποίησι δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ εἰσφορά της μονάχα. Σὲ τελευταία ὅμως ἀνάλυσι, αὐτὴ κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει. Ἀπὸ μιὰ ποίησι ζητοῦμε νὰ μᾶς δώση συγκίνησι ποιητική. Ἂν μᾶς πλουτίζη καὶ σὰν ἀνθρώπους, ἂν δυναμώνη τὸν τόνο τῆς ψυχῆς μας ἂν μᾶς δίνη ἔξαρσι, πίστι στὶς μεγάλες ἀξίες τῆς ζωῆς — ὅπως ἡ ποίησις τοῦ Σολωμοῦ ἢ τοῦ Κάλβου λ. χ. — τόσο τὸ καλύτερο. Ὁ Καρυωτάκης δὲν εἶχε αὐτὴ τὴ χάρι. Γεννήθηκε καὶ ἔζησε κάτω ἀπὸ τὸν «μαῦρον ἥλιο» τῆς ἀπαισιοδοξίας. Στοιχεῖο του ἦτανε ὁ πόνος. Τὸν πόνο ὅμως αὐτὸν οὔτε στιγμὴ δὲν τὸν ψεύτισε· καὶ κατόρθωσε νὰ τὸν μετουσιώση σὲ κάτι ποὺ δίνει σὲ μᾶς τοὺς ἄλλους χαρά».

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

«Γιὰ δέκα τουλάχιστον χρόνια εἶχε ἡ διάθεσή του μιὰν ὁρατή, μιὰν αἰσθητὴ προέκταση στοὺς νεωτέρους του, τόση ποὺ σπάνια σημειώθηκε στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Τοῦτο, βέβαια, δείχνει πόσο ἰδιότυπη καὶ ἰσχυρὴ ποιητικὴ φυσιογνωμία ἦταν ὁ Καρυωτάκης. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἐπίδραση, αὐτὸς ὁ «Καρυωτακισμός», ποὺ τόσο ἐλέγχθηκε ἀργότερα, ἦταν κάτι παραπάνω ἀπὸ μιὰ ποιητικὴ σχολή. Ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὲς φωνὲς τοῦ μεσοπολέμου. Κι ὅσοι δὲν εἶδαν ἔτσι τὸν Καρυωτάκη καὶ τὴν ἐπίδρασή του, ἄφησαν νὰ τοὺς ξεφύγει ἕνα πολύτιμο ντοκουμέντο.»

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

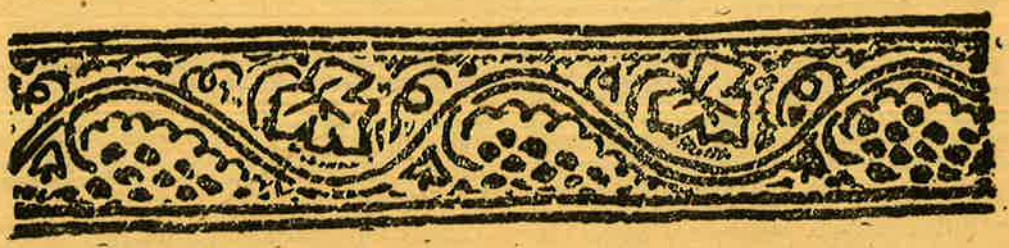

ΕΝΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΒΓΑΛΜΕΝΟ ΑΠ' ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΜΟΥ*

Τὰ τηλεσκόπια ὅλων ἔψαχναν νὰ βροῦν γνωστὰ καὶ φιλικὰ πρόσωπα.

— Βρῆκα, βρῆκα! φώναξε ὁ Κοντσίκης. Κεῖνος ἐκεῖ, γιὰ κοιτᾶτε... κοντὰ στὸ μάτσο τῶν ἀστυφυλάκων... ἐκεῖνος ποὺ κρατᾶ τὸ δεντράκι καὶ τὸ κουνᾶ... νά, τἄφησε... δὲν εἶναι ὁ Κώστας ὁ Κοτζιᾶς;...

— Βρέ, ναί: Αὐτὸς εἶναι!... Μὰ κεῖνος ποὺ εἶναι πιὸ πέρα λίγο, μ'ἕναν ἄλλον... δὲ σᾶς φαίνεται πὼς εἶναι ὁ Γιῶργος ὁ Βλάχος τῆς «Καθημερινῆς» ὁ διευθυντής;...

— Ὤ, ναί, ναί!... Αὐτὸς εἶναι!

— Καὶ ὁ ἄλλος ξέρετε ποιός εἶναι; ρώτησε ὁ Ρώτας.

— Ποιός;

—Ὁ Χουρμούζιος!... ὁ ἀρχισυντάχτης τῆς «Καθημερινῆς».

Τὰ τηλεσκόπια ἔψαχναν...

— Ἄλλη ἀνακάλυψη ἔκανα ἐγώ, φώναξε ὁ Πάλας ὁ ἀστρονόμος.

— Ποιά;... Βρῆκες κανένα ἀστέρι μέσα;...

— Βρῆκα τὸν Καραγάτση τὸν συγγραφέα!.

—Ποῦ εἶνε;...

—Κοντὰ στὸ Χουρμούζιο... πιὸ πέρα λίγο.

—Μὰ δὲ μποροῦσε νἄταν μακρυά!

—Σταθῆτε, εἶπε ὁ μικροσκοπικὸς Ρώτας, νὰ σᾶς δρῶ ἐγὼ ἕνα μάτσο γνωστούς σας, καὶ χωρὶς τηλεσκόπιο...

Καὶ ἄρχισε:

—Νά, νά, ὁ Γιῶργος ὁ Φτέρης, ὁ Γιῶργος ὁ Μακρῆς, ποὺ πίνει τὸν καφέ του δίχως διόλου ζάχαρη, ἄλλος Γιῶργος αὐτός. Σὰ νὰ τοὺς διάλεγε ὁ Λαμπράκης νἄνε στὴν ἐφημερίδα του ὅλο Γιώργηδες!... Νά κι' ὁ Ἡλιάδης ὁ Γιῶργος... Ὄχι, ἔκανα λάθος... ὁ Βασιλάκης! Ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει κ' ἕνας Βασιλάκης γιὰ ν' ἀνοίγει μὲ γοῦρι, τὸ νέο χρόνο!... Νά κι' ὁ Θεοτοκᾶς, ὁ συγγραφέας... Νά κι' ὁ ποιητὴς Λεωνίδας Παυλίδης. Νὰ καὶ ὁ Σπῦρος ὁ Θεοδωρόπουλος ἢ Ἅγις Θέρος, παλιὸς ποιητής, παλιὸς βουλευτής, παλιὸς δικηγόρος, παλιὸς ἀντιπρόεδρος τῶν Λογοτεχνῶν, καὶ νέος ἄνθρωπος...

—Μὰ ποῦνε;...

—Νά, χώθηκε τώρα δὰ μέσ' στὸ πλῆθος!... Σὰ νὰ γλυστρᾶ, πιὸ νέος ἀπ' τοὺς νέους!... Νέους!... Ἄς τὸν φτύσω μὴ τὸν ματιάσω!...

—Ὄχι πάνω μας!...

—Ὡς πόσο χρονῶν, λές, νἄνε;...

—Ἄ, αὐτὸ ποὺ ζητᾶς μόνο ὁ Τανάγρας μ' αὐτοὺς ποὺ ὑπνωτίζονται μπορεῖ νὰ τὸ βρεῖ!... Μὰ σὰ νὰ ἀργοῦν οἱ ἐπίσημοι, δὲν σᾶς φαίνεται, ὅτι ἀργοῦν νὰ ἔρθουν;

Ἕνας ἀστυφύλακας βαθμοῦχος, κείνη τὴ στιγμή, φάνηκε νὰ παλεύει νὰ βγεῖ ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ πλῆθος, καὶ σὰν καλὸς κολυμπητής, νικῶντας τὰ κύματα, πέρασε καὶ ἦρθε τρέχοντας κοντά μας.

Ὁ Ρώτας τὸν πλησίασε. Καὶ αὐτὸν ὁ ἀστυφύλακας ὁ βαθμοῦχος ζητοῦσε.

Κάτι τοῦ εἶπε ὁ ἀστυφύλακας, κ' ὕστερα κοίταξε μὲ περιέργεια ἐμᾶς.

Καὶ ὁ Ρώτας μᾶς εἶπε:

—Οἱ ἐπίσημοί μας ζητοῦν συγγνώμη ἀπ' τοὺς ψηλοὺς ξένους μας ποὺ δὲν εἶσαν πρῶτοι, ἐδῶ!... Ἔρχονται ὅμως τώρα!...

Κ' ὕστερα ὁ Ρώτας:

—Πρώτη φορά, μὰ τὴν ἀλήθεια, πάει δίκαια τό: Οἱ ψηλοὶ ξένοι μας!

Σὲ λίγο ἀπὸ μακρυά, κρωγμοὶ καὶ βουὴ αὐτοκινήτων ἤρθε...

Τὸ πλῆθος ταράχτηκε πολύ, τότε, κ' ἔγινε ἄνω κάτω, ὅπως θάλασσα σὲ πέρασμα μεγάλου καὶ γρήγορου καραβιοῦ. Καὶ τραβήχτηκε ἔπειτα, ἀφίνοντας θέση σὲ αὐτοκίνητα, ποὺ μὲ κρωγμοὺς ὀρνέων, ἐρχόντουσαν μὲ ὁρμή...

Εἶχαν φθάσει οἱ ἐπίσημοι.

Ἅμα ἔφυγαν οἱ ἐπίσημοι, ποὺ πάλι, εἶταν ὅμοιοι, ὁμοιότατοι μὲ τοὺς δικούς μας στὴ Γῆ, τότε ἄφησαν οἱ ἀστυφύλακες τοὺς δημοσιογράφους καὶ λογοτέχνες νὰ μᾶς πλησιάσουν. Μὰ τί εἶταν ἐκεῖνο πάλι! Ἂν καὶ τὸ περιμέναμε. Οἱ ἴδιοι τῆς Γῆς, σὰ νἄχουν ἔρθει κι' αὐτοὶ ἐκεῖ, καὶ κεῖ στὴ Σελήνη, νὰ μίκρυναν αὐτοὶ τόσο. Τῶν ἐπισήμων δὲν ἤξερα τὴ φωνή τους, τὰ κινήματά τους, τῶν φίλων μου ὅμως δημοσιογράφων καὶ λογοτεχνῶν εἶταν τόσο γνωστὴ ἡ φωνή τους καὶ τόσο γνωστὰ τὰ κινήματά τους ποὺ τὰ ἤξερα ὅπως τῶν παιδιῶν μου, τῆς γυναίκας μου. Εἶταν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐκεῖ πέρα στὴ Σελήνη ποὺ εἴμαστε ἐμεῖς.

Πάνω σ' αὐτό, στὶς ὁμιλίες καὶ σὲ λόγια πολλά, ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ μικροσκοπικοῦ Ρώτα νὰ λέει δυνατά:

---

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

— Νά, ἔρχεται καὶ ὁ Δημοσθένης, Ποθητός, Βουτυρᾶς...

— Ποῦ εἶναι! ρώτησα ὅπως καὶ ὁ Στρατηγόπουλος, ποὺ εἶχα ζητήσει πληροφορίες πρίν, γιὰ τὸ Στρατηγόπουλο τῆς Σελήνης.

— Νάτος!... Τὸν φέρνει ὁ Γιῶργος ὁ Πολίτης!

Καὶ εἴδαμε τὸ μικροσκοπικὸ Δημοσθένη Βουτυρᾶ, νὰ ἔρχεται μ'ἕναν ἄλλον ψηλότερο, ποὺ ὅταν πλησίασαν, εἶδα, πὼς ἔτσι εἶταν. Τὸν κουβαλοῦσε ὁ Γιῶργος ὁ Πολίτης... Καὶ εἶπε αὐτός, ὅταν ἤρθαν κοντά μας, καὶ καθὼς ὅλοι εἶχαν στραφεῖ σ'αὐτοὺς καὶ τοὺς κοίταζαν:

— Σᾶς παρουσιάζω τὸ Δημοσθένη Ποθητό, Βουτυρᾶ...

Καὶ τράβηξε τὸ χέρι του ἀπ' τὸ μπράτσο τοῦ μικροσκοπικοῦ Δημοσθένη.

— "Οπως κ'ἐγὼ λέγομαι, εἶπα. Δυὸ ὀνόματα μοῦβγαλαν, δὲν τοὺς ἔφθανε τὸ ἕνα;

— Αὐτὸ λέω κ' ἐγώ, εἶπε καὶ ὁ Δημοσθενάκης τῆς Σελήνης, πὼς δὲ μοῦφθανε τὄνα;

Κοιταχτήκαμε. "Απλωσα τὸ χέρι. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ κεῖνος, ἄπλωσε τὸ χεράκι του...

"Υστερα μᾶς ὁδήγησε ὁ Ρώτας μὲ τὸ Σούρμα σὲ μέρος ποὺ τοὺς εἶχαν ὁρίσει οἱ ἐπίσημοι νὰ μᾶς ὁδηγήσουν. 'Εκεῖ ἀφοῦ θὰ τρώγαμε, θὰ ἀναπαυόμαστε..

Τὴν ἄλλη μέρα θὰ μᾶς εἶχαν μεγάλο τραπέζι οἱ ἐπίσημοι.

Τὸ πλῆθος μᾶς ἀκολούθησε. Οἱ δημοσιογράφοι καὶ οἱ λογοτέχνες μᾶς κύκλωσαν.

Δὲ θἄταν μακρύς, γιὰ μᾶς, ὁ δρόμος, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ μὴν κάνουμε νὰ μισοτρέχουν οἱ ὅμοιοί μας τῆς Σελήνης καὶ οἱ ἄλλοι. Καὶ βαδίζαμε ἀργά. 'Εγὼ εἶχα κοντά μου τὸ Δημοσθένη τῆς Σελήνης, καὶ οἱ ἄλλοι τοὺς δικούς τους. Καὶ ὁ Στρατηγόπουλος εὐχαριστημένος ποῦχε βρεῖ τὸ Στρατηγόπουλο τῆς Σελήνης, σκυφτὸς πολύ, ἐβάδιζε μ' αὐτὸν σὰν οὐρά, οὐρίτσα μας, καὶ σχεδὸν εἶταν μὲ τοὺς ἀστυφύλακες, ποὺ μᾶς ἐχώριζαν ἀπ' τὸ λαό, ποὺ ἀκολουθοῦσε. Καὶ κάπνιζε τώρα, κάπνιζε. Τὸ ἴδιο ὅμως ἔκανε καὶ ὁ Στρατηγόπουλος ὁ μικροσκοπικός, ὅπως μοῦ εἶπαν. Κ' ἔλεγαν, ἔλεγαν, μιλοῦσαν μεταξύ τους...

"Αν ἡ φωνὴ τῶν κατοίκων τῆς Σελήνης εἶταν ὅπως τὸ σῶμα τους, ἢ τὸ ἀνάστημά τους, δύσκολα θὰ τὴν ἀκούγαμε 'Αλλὰ εἶταν δυνατή, ὅπως ἡ δικιά μας.

Στὸ δρόμο ὁ Δημοσθενάκης μοῦπε μαζὶ μὲ ἄλλα, πὼς ἡ γυναίκα του καὶ οἱ κόρες του εἶχαν ἀνεβεῖ σὲ μιὰ ταράτσα ψηλοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀπ' ἐκεῖ κοίταζαν μὲ τηλεσκόπια μεγάλα...

Περίεργος ἐγὼ νὰ δῶ ἂν μοιάζουν οἱ δικοί του μὲ τοὺς δικούς μου, ἐβγαλα καὶ τοῦ ἔδειξα μιὰ φωτογραφία ποῦχα μαζί μου, μὲ τὶς τρεῖς, τὴ γυνάίκα μου καὶ τὶς δυὸ κόρες μου. Καὶ ὁ Δημοσθενάκης ἅμα τὶς εἶδε:

— Βρέ! ἔκανε. 'Η γυναίκα μου μὲ τὶς κόρες μου... Αὐτές, αὐτὲς εἶνε!...

'Εφθάσαμε. Μᾶς ἔδειξαν σὲ μιὰ ἔκταση ἔρημη, ἕνα μεγάλο καὶ ψηλὸ χτίριο, πού, καθὼς μᾶς εἶπαν, ἔβαζαν μέσα τάνκς μεγάλα μὲ πύργους καὶ ἄλλα τέτοια, ὅταν εἶχαν πολέμους κι' αὐτοί. Εἶταν ἀποθήκη εὐρύχωρη καὶ τὸ ταβάνι της ψηλὸ ὡς διόμισι μέτρα.

Μᾶς ἔφεραν ἔπειτα, τραπέζια, ποὺ θὰ τἄχαν ἑτοιμάσει διαστικά, καὶ τὰ κουβάλησαν ἐκεῖ ἁμάξια μὲ κοντά ἄλογα. Μαζὶ εἶχαν ἔρθει καὶ τεχνίτες γιὰ νὰ τὰ τοποθετήσουν...

Τὸ τραπέζι στρωνόταν ἔξω καὶ πάνω σὲ χλόη πυκνὴ καὶ γεμάτη ἀνθάκια. "Εφεραν καὶ στρώμματα ἑνωμένα πολλά, γιὰ καθίσματα...

Καὶ ὕστερα ἀρχίσανε νὰ ἔρχονται καὶ τὰ φαγητά.

'Ο λαὸς ἀραίωνε. "Εφευγε. "Εφυγαν ἔπειτα, οἱ δημοσιογράφοι καὶ μετὰ ἀπ' αὐτούς, οἱ φίλοι μας. Καὶ τελευταῖοι οἱ δικοί μας, οἱ ἄλλοι ἐμεῖς. Θὰ πήγαιναν στὰ σπίτια τους νὰ φᾶνε καὶ νὰ ποῦνε τὰ νέα. Καὶ θὰ τοὺς περίμεναν μὲ ἀνυπομονησία μεγάλη...

Χαμηλὰ εἴχαμε καθίσει μ' ὅλη τὴν ἕνωση τῶν στρωμμάτων. Τὸ τραπέζι, ἢ τὰ ἑνωμένα τραπέζια, εἶταν καλύτερα στὸ ὕψος. 'Εφάγαμε ὅμως καλά. 'Εκλεχτὰ φαγιά. Ψημένα κρέατσ, καὶ φροῦτα. Κρασὶ θαυμάσιο...

Κοιμηθήκαμε. 'Ο Ζαβράκος ὅμως, μᾶς εἶχε ἐγκαταλείψει. Εἶχε πάει καὶ ξαπλώθηκε σὲ μιὰ ἐκκλησούλα. Τὴν ἔπιασε σχεδόν, ὅλη. Τὰ πόδια του ἔφθαναν ἕως τὴν πόρτα. Ποὺ τὸν εἶχα ἀκολουθήσει ἀπὸ μακρυά, νὰ δῶ ποῦ θὰ πάει, τὸν εἶδα πρῶτα νὰ κάθεται ἔξω ἀπ' τὴν ἐκκλησούλα νὰ βγάζει τὶς ἀρβύλες του καὶ νὰ τὶς τοποθετεῖ κοντὰ στὴν πόρτα. "Ισως γιὰ νὰ πάρουν ἀέρα...

Κοιμήθηκα βαριά. "Ισως τὸ κρασὶ τῆς Σελήνης τὸ μαῦρο καὶ παχύ...

Εἶδα μάλιστα, καὶ ὄνειρα. Εἶδα πὼς εἴμουν στὴ Γῆ, κ' ἔβλεπα τὸ Γεράσιμο Σπαταλᾶ σὲ μιὰ αὐλὴ μεγάλη νὰ μαθαίνει χορὸ Εὐρωπαϊκό. Πέρα λίγο ἀπ' αὐτόν, ποὺ πηδοῦσε, ὁ Μίνως 'Αντρουλιδάκης ἔπαιζε φυσαρμόνικα. "Υπῆρχε κ' ἕνας ἄλλος ἐκεῖ. 'Αλλ' αὐτὸς ἀνεβασμένος πάνω σὲ ἀνεμόσκαλα, ἔγραφε μὲ χρωματιστὰ μολύβια, κάτι στοὺς τοίχους τῶν γειτονικῶν σπιτιῶν. Κι' αὐτὸς ποῦκανε αὐτὴ τὴ δουλιά, εἶταν ὁ Γιῶργος ὁ Στράγγας...

Ξύπνησα. 'Ησυχία. Οἱ ἄλλοι κοιμόντουσαν. Σηκώθηκα καὶ χωρὶς νὰ κάνω θόρυβο, πῆγα πρὸς τὴν ἐκκλησούλα, ποὺ κοιμόνταν ὁ Ζαβράκος...

Κ' ἔφθανα κοντά, ὅταν τὸν βλέπω νὰ προβάλλει ἀπ' τὸ ἐκκλησάκι σκυφτὸς πολύ. Εἶταν ὅμως μὲ τὶς κάλτσες.

—Γιατὶ δὲ φορᾶς τὰ παπούτσια σου; τὸν ρώτησα, καθὼς στάθηκα καὶ μὲ κοίταζε.

—Μὰ τὰ παπούτσια μου ζητῶ νὰ βρῶ, μοῦ ἀπάντησε μ' ἕνα μικρὸ γέλιο. Μὴν τὰ πέταξα; Θὰ μὲ χτύπησε λίγο πολὺ τὸ κρασὶ τῶν Σεληναίων 'Ελλήνων, καὶ ἴσως νὰ τὰ πέταξα κάπου.

—Μπά, τοῦ ἀπάντησα, εἶχα ἔρθει κ' ἐγὼ μαζί σου, κρυφὰ ὅμως, ἤρθα ἕως ἐδῶ. Καὶ τἄδα, σὲ εἶδα νὰ τὰ βάζεις κοντὰ στὴν πόρτα.

—Τότε τί γενήκατε; Νὰ μοῦ τἄκλεψαν;

"Ενα ἄλλο πρόσωπο φάνηκε νἄρχεται γρήγορα. 'Ο Περδίκης.

—Τεῖνε, τί τρέχει; ρώτησε αὐτός, ποὺ μᾶς εἶδε σκεπτικούς.

Καὶ ὅταν ἔμαθε γέλασε.

—Μὴν τὰ πῆρες ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ Ζαβράκος.

—Ἐγώ! Τί λές!... Ἐγώ!... Μὰ θὰ μποροῦσα νὰ τὰ σηκώσω; Θὰ τὰ πῆραν οἱ Σεληναῖοι Ἕλληνες μὲ ἄλογα ἢ αὐτοκίνητα, καὶ θὰ τὰ πῆγαν γιὰ τὸ Μουσεῖο τους τὸ νέο, ποὺ θὰ χτίσουν, ἕνα γιγάντιο, γιὰ νὰ χωρεῖ καὶ τὰ παπούτσια σου!

Ὁ Ζαβράκος κουνοῦσε τὸ κεφάλι χαμογελῶντας...

—Νά, ἐπιτέλους, εἶπες κάτι, ποὺ δὲν τὄχες ξαναπεῖ, εἶπε στὸν Περδίκη. Τώρα πόσες φορὲς θὰ τὸ ξαναπεῖς αὐτό, δὲν τὶς λογαριάζω!

Καὶ ὕστερα:

— Καλὸ εἶν' καὶ τοῦτο!

— Μὰ εἶδες, δὲ θὰ εἶδες, πῶς κοίταζαν τὰ παπούτσια σου;... Αὐτοὶ τὰ πῆραν, βάζω στοίχημα! Μὴ φοβᾶσαι ὅμως, δὲ θὰ σὲ ἀφήσουν μὲ τὶς κάλτσες, θὰ σοῦ κάνουν ἄλλα στὸ μεγάλο ναυπηγεῖο τους.

—Τὸ πληθαίνει!

Πάνω σ' αὐτὸ φάνηκαν δυὸ ἀστυφύλακες μὲ τὰ λαμπερά τους κράνη, σύροντας ὁ καθένας κάτι...

—Νά, νά, νά!... Αὐτοὶ κάτι σέρνουν δεμένο μὲ σχοινί. Ἔχει γοῦστο νἄνε τὰ παπούτσια σου! φώναξε ὁ Περδίκης.

Καὶ γρήγορα πῆγε νὰ δεῖ. Καὶ ὅταν ἔφθασε κοντὰ καὶ εἶδε. στράφηκε σὲ μᾶς;

—Αὐτὰ σοῦ φέρνουν, φώναξε, αὐτά! Σοῦ τάχαν πάρει κάτι παλιόπαιδα, κ' ἔπαιζαν καρότσες!

Πάλι ἐρχόντουσαν οἱ δικοί μας, ὁ Κοντσίκης τῆς Σελήνης, ὁ Στρατηγόπουλος καὶ οἱ ἄλλοι. Ἦρθε καὶ ὁ Δημοσθενάκης. Καὶ ἦρθε αὐτὸς φορτωμένος περιοδικὰ καὶ χειρόγραφα.

— Βάλτα σὲ μιὰ μεριά, κ' ἔπειτα τὰ βλέπεις. Πάρε κι' αὐτὸν τὸ μεγάλο φακό...

Ὁ Ρώτας πάλι, μόλις παρουσιάσθηκε, μᾶς εἶπε:

— Ἐλάτε, ἐλάτε νὰ δῆτε καὶ τὸ νέο θεατρό μου. Ἐκεῖ ἔχω καὶ τὴν κατοικία μου.

— Ναί, τί λέτε, πᾶμε; εἶπε ὁ Ζαβράκος καὶ ξεδίπλωσε τὸ κορμί του καὶ σηκώθηκε ἀπ' τὸ δράχο ποὺ καθόταν.

Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ὁ ἄλλος γίγαντας Ζαβράκος τῆς Σελήνης. χωρὶς ὅμως νὰ ξεδιπλώσει τὸ κορμί του. Καὶ κοίταζε τώρα, ἀπὸ κάτω τὸν ὅμοιό του.

— Ναί, ναί, νὰ πᾶμε, εἶχε πεῖ κι' αὐτός.

Ὁ Πάλας ὁ ἀστρονόμος μὲ τὸν Πάλα τὸν ἀστρονόμο τῆς Σελήνης, κάτι φάνηκαν νὰ θέλουν, κάτι νὰ ζητοῦν γιὰ ν'ἀκολουθήσουν τὸ Ρώτα. Καὶ καθὼς εἶπαν ἔπειτα, στὸ Ρώτα, θέλανε τὶς περικεφαλαῖες τους νἄχουν μαζί τους ποὺ θὰ πήγαιναν νὰ δοῦν τὸ θέατρο τοῦ Ρώτα, σὰ νὰ βρισκόταν αὐτὸ στὴν πεθαμένη πολιτεία...

— Ἐσεῖς θὰ ἔρθετε; ρώτησε ἐμένα καὶ τὸ Δημοσθενάκη ὁ Ρώτας.

— Ναί, ναί, εἴπαμε καὶ οἱ δυό. Καὶ πρόσθεσα ἐγώ:

— Ἔχω δεῖ στὸ δικό μας πλανήτη, στὴ Γῆ, τὸ θέατρο τοῦ ἀλλουνοῦ Ρώτα, καὶ θέλω νὰ δῶ καὶ τὸ δικό σας...

— Κ'ἐγὼ θὰ σᾶς κάνω μιὰ ἐρώτηση καὶ στοὺς δυό σας: Ποιός εἶνε ὁ πιὸ ἀληθινὸς Δημοσθένης;

— Καὶ οἱ δυό, ἔκανε ὁ Ζαβράκος χαμογελώντας καὶ προχώρησε γρήγορα.

— Γιά, γιά, γιὰ νὰ ρωτήσω κ' ἐγὼ ἐσένα, φωναχτὰ εἶπε ὁ Περδίκης στὸ Ζαβράκο, τρέχοντας πίσω του. Ποιός εἶνε ὁ πιὸ κερδισμένος, ἐκεῖνος ποὺ τὰ ξέρει ὅλα, ἢ κεῖνος ποὺ δὲν ξέρει τίποτα;

— Καὶ οἱ δυό, τοῦ ἀπάντησε ὁ Ζαβράκος χωρὶς νὰ στραφεῖ.

Εἴχαμε γίνει πιὰ θέαμα, θέατρο. Κόσμος νὰ μᾶς ἀκολουθεῖ παντοῦ ὅπου πηγαίναμε, ὅπου στεκόμαστε. Ἑορτὲς μεγάλες νὰ γίνονται γιὰ μᾶς, διαλέξεις. Δὲν προφταίναμε νὰ τρέχουμε δῶ κεῖ, ὅπου μᾶς προσκαλοῦσαν. Ἀλλ' ἡ περιέργεια τοῦ κόσμου δὲν ἔσβυνε...

Καὶ στὸ διάστημα αὐτό, χίλια δυό, τί λέω;... ἄπειρα, ἔτσι πρέπει νὰ πῶ, μαθαίναμε, ἐμάθαιναν κι' αὐτοί.

Καὶ εἶταν στεριὰ αὐτά, νόμος φυσικός. Ἔτσι εἶταν φτιαγμένα!

Νομίζει κανεὶς ὅμως, πῶς ἡ ἔρημη μεριὰ τῆς Σελήνης, ἡ νεκρωμένη, αὐτή, ποὺ φαίνεται νὰ κυττάζει τὴ Γῆ, αὐτή, ποὺ ἀπὸ αἰῶνες πολλούς, πρὶν παρουσιασθεῖ ὁ ἄνθρωπος στὴ Γῆ, εἶχε δεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ κινῆται καὶ νὰ σκέπτεται, παίζει καὶ κάποιο μεγάλο παιχνίδι σὲ ὅλα αὐτά. Ὅτι ἴσως αὐτὴ παίρνει σὰν καθρέφτης παράδοξος, φτιαγμένος ἀπ' τὴ φύση τέτοιος, παίρνει καὶ ὅ,τι γίνεται στὴ ζωὴ τῆς Γῆς, παίρνει καὶ τῶν κατοίκων τὶς μορφές, ἐξωτερικὲς καὶ ἐσωτερικές, καὶ τὶς μεταβιβάζει. ἢ τὶς ρίχνει ἀπὸ αἰῶνες στὴ ζωντανὴ μεριὰ τῆς Σελήνης;

Μὰ μὴ συμβαίνει τἄλλο; Μὴ ἡ νεκρὴ αὐτὴ μεριά, γεμάτη ἀπ' ἄλλες δυνάμεις τώρα. ὕστερα ἀπ' τὸ θάνατό της, παίρνει ἀπ' τὴ ζωντανὴ μεριὰ τῆς Σελήνης, τὸ ὅ,τι γίνεται κεῖ, καὶ τὸ ρίχνει στὴ Γῆ;

Καὶ δὲ σταματᾶ μόνο σ' αὐτὸ ἀλλὰ προχωρεῖ, προχωρεῖ ἀκόμα πολύ.

Καὶ τὰ παθήματα τὰ ἴδια ὅμοια κι' αὐτά, ὅλα ὅμοια, σὲ ὅ,τι τοὺς συνέβαινε, θάνατοι καὶ ἀκόμα καὶ οἱ θάνατοι τῶν ζώων. Ἡ πείνα. ποὺ περάσαμε, ἡ δυστυχία, ἡ κακομοιριά, τὰ λόγια, ὅ,τι σὲ μᾶς στὴ Γῆ, κ' ἐδῶ... Δὲν λείπει τίποτα.

Μὰ καὶ ὡς ἐδῶ μόνο; Ὄχι. Καὶ τὰ παθήματα τῶν κρατῶν, οἱ τυραννίες, οἱ καταστροφές, κι' αὐτά.

Κεῖ ποὺ καθόμουν μιὰ μέρα, ἔξω ἀπ' τὴν κατοικία μας, μόνος, οἱ ἄλλοι εἶχαν φύγει, νὰ κι' ὁ Δημοσθενάκης μοῦ παρουσιάζεται βγαίνοντας ἀπὸ ἕνα αὐτοκίνητο.

Κρατοῦσε ἕνα μάτσο χαρτιά...

— Νά, μοῦ εἶπε, δίνοντας μου τὰ χαρτιά, νά, γιὰ κοίτατα κι' αὐτά. Ἄ, νά, πάρε... καὶ τὸ μεγάλο αὐτὸν φακό... εἶνε καλύτερος ἀπ' τὸν ἄλλον... Γιὰ κοίτατα, ποὺ λές, αὐτὰ τὰ χαρτιά... Αὐτὰ μπορεῖ νὰ μὴν τἄχεις γράψει ἐσύ...

Μὲ τὸ φακὸ τὰ κοίταξα...

— Ὄχι, τοῦ εἶπα, ἔχω κάνει ὅμως κάποια ἀρχή...

— Τότε, φίλε μου, ἀδελφέ μου, ἑαυτέ μου, σοῦ τ' ἀφίνω νὰ τὰ διαβάσεις. Καὶ ἂν σοῦ δολεῖ, ἀντίγραψέ τα γιὰ νὰ μὴν κάνεις κόπο... Ἐγὼ τὸ σκέφθηκα, σκέφτηκα πῶς μὲ τὸ ταξίδι καὶ τἄλλα, μποροῦσες νὰ μὴν τἄχεις γράψει... Πάω τώρα, πάω νὰ κάνω ἕνα γύρο καὶ θὰ σοῦ ἔρθω...

Καὶ ὁ Δημοσθενάκης ἔφυγε.

Ἐκάθησα πιὸ πέρα γιὰ νὰ τὰ διαβάσω...

Καὶ εἶταν ὡραῖος καιρός. Φύλλο δὲν ἐκινεῖτο. Σιωπή, ἡσυχία παντοῦ. Καὶ τὸ κελαϊδισμα τῶν πουλιῶν, ποὺ μόνο ἀκουγόταν, εἶταν σὰν κέντημα, σὰ νὰ τὸ κεντοῦσαν πάνω στὴν ἀπλωμένη γαλήνη...

Ἄφησα τὸ διάβασμα τῶν χειρογράφων. Ἀκούμπησα τὸ φακὸ σὲ μιὰ πέτρα, καὶ ἄρχισα νὰ σκέπτομαι...

Ὅπως καὶ τὰ ἕτοιμα κεῖνα ποὺ μοῦχε δώσει, ἔτσι κι' αὐτὰ σὰ νάταν δικά μου, βγαλμένα ἀπ' τὶς σημειώσεις μου.

Εἴμουν ἐγὼ καὶ στὴ Σελήνη μὲ μικρὸ σῆμα μόνο. Καὶ ὅ,τι πάθαινα στὴ γῆ, πάθαινε κι' αὐτὸς στὴ Σελήνη. Σωστὸ καθρέφτισμα ἐξωτερικὸ καὶ ἐσωτερικό. Ἐγὼ ὅμως εἴμουν τὸ καθρέφτισμα ἐκείνου, ἢ αὐτὸς δικό μου;

Πάλι σκέφτηκα πῶς πρέπει νὰ τοῦ κάνω κάτι ἐρωτήσεις γιὰ κάτι ἄλλα, γιὰ νὰ δῶ ἂν φτάνουν καὶ ὡς ἐκεῖ...

Ἀπ' αὐτὰ μεβγαλε κελαϊδισμα πολλῶν πουλιῶν, ποὺ σὲ μεγάλα δέντρα εἶχαν καθίσει καὶ κελαϊδοῦσαν μελωδικά. Θαυμάσια πουλιά! Οἱ φωνές τους δυνατὲς ἔβγαιναν ἀπ' τὰ μικροσκοπικά τους σώματα, σὰ νάταν ἀπ' τὰ δικά μας τῆς Γῆς, τ'ἀηδόνια.

Ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀπόλαυση μεβγαλε ὁ ἐρχομός τοῦ Δημοσθενάκη.

—Ἔ, καλά, ἔ;... Ὅλα ὅμοια;

—Ναί, ναί. Σὰν νὰ τἄχα γράψει ἐγώ...

—Τόξερα. Τώρα, θέλεις καὶ θέλω, κάτι μυστικὰ ἐρωτήματα; Ἄγνωστα στοὺς ἄλλους, ἀλλὰ πολὺ γνωστὰ σὲ μᾶς... Καὶ ξέρεις τί λέω; Νὰ πᾶμε σ' ἕναν κῆπο. Δὲν εἶνε μακρυά. Ἐκεῖ εἴμουν τώρα. Ἔχω βρεῖ δυὸ θέσεις σπάνιες. Ἕνα δέντρο γιὰ μένα, ἢ καλύτερα, ἕνα κλαδὶ ἔξοχο, ποὺ ἄμα καθίσω σ' αὐτό, καὶ σὺ κάπου κεῖ κοντά, σὲ μιὰ ἀποθήκη τοῦ φύλακα, θὰ εἴμαστε ἀντικρύ, πρόσωπο μὲ πρόσωπο. Καὶ θὰ μιλᾶμε ἔτσι, θαυμάσια. Ἐμπρὸς πάμε. Κι' αὐτὲς τὶς ὧρες εἶνε ἔρημος ὁ κῆπος...

Σηκώθηκα καὶ τὸν ἀκολούθησα. Καὶ δὲν εἶταν μακρυὰ αὐτὸς ὁ κῆπος.

Ἐγὼ ἐκάθισα στὴν ἀποθήκη τοῦ φύλακα, ποὺ εἶταν σκεπασμένη μὲ μπετόν, κι' αὐτὸς ἀνέβηκε καὶ κάθισε πάνω σ' ἕνα κλαδὶ χοντρὸ δέντρου, ποὺ εἶταν ἐκεῖ κοντά. Κἔτσι εἴμασταν ἀντίκρυ ὁ ἕνας στὸν ἄλλον...

— Τώρα μποροῦμε νὰ μιλήσουμε ὡραῖα καὶ καλά, εἶπε. Λοιπὸν γιὰ λέγε μου, κ' ἐγὼ θ' ἀπαντῶ.

— Ναί, ναί. Καὶ νά, ἀρχίζω: Γιὰ πές μου, λοιπόν, ἔχεις ξυπνήσει ποτές σου, καὶ τ' ὄνειρο ἀντὶ νὰ σβύσει μὲ τὸ ξύπνημα, νὰ ἐξακολουθεῖ;

— Ὤ, ναί, μάλιστα! Θάταν ξημέρωμα ποὺ ξύπνησα. Μὰ τὄνειρο, ἢ καλύτερα, ἡ παράσταση τῶν ὀνείρων ξακολουθοῦσε. Καὶ τἄδα, εἶδα σώματα ἀντρικὰ μὲ μαῦρα πανταλόνια, ἀλλὰ τὰ πρόσωπά τους εἶχαν σχεδὸν διαλυθεῖ καὶ διαλύονταν μέσα σ' ἕνα φῶς περίεργο. Καὶ μίκραιναν, μίκραιναν μέσα σὲ μιὰ ἀκτίνα, ποὺ ἔβγαινε ἀπ' τὸ κεφάλι μου. Καὶ σὰ νάταν ἢ νἄχαν τραβηχθεῖ στὸ τέλος τῆς ἀκτίνας, ἀκτίνας πλατιᾶς μὲ πορτοκαλὶ χρῶμα τώρα. Καὶ ἡ ἀκτίνα αὐτὴ τραβήχθηκε ξαφνικά, καὶ χάθηκε μέσ' στὸ κεφάλι μου σύροντας καὶ τἀνθρωπάκια ποὺ εἶχαν γίνει, τὴ στιγμὴ ἐκείνη, ὄχι σὰν κάτι ζωντανά, ἀλλὰ σὰν ἀνθρωπάκια ἀπὸ χαρτί, κακοφτιαγμένα, σὰ φτιαγμένα, κομμένα ἀπὸ παιδικὸ χέρι...

Τώρα μίλησα κ' ἐγώ:

— Ἔτσι, ὁμοιότατο! Γιὰ νὰ γίνουν ὅμως χάρτινα ἀνθρωπάκια, κακοφτιαγμένα ἀπὸ παιδικὸ χέρι, δὲ σοῦ φαίνεται, πῶς ἡ Φύση, γιὰ νὰ σὲ κάνει ἔτσι νὰ τὸ δεῖς, πῶς ἔρχεται πολὺ κοντά σου καὶ σοῦ δείχνει φανερὰ τὸ Σαρκασμό της γιὰ ὅλα, γιὰ ὅλη τὴ Δημιουργία;

Ἐπάψαμε γιὰ λίγο. Κ' ἔπειτα ρώτησα γώ:

— Ἔχεις πάθει κρίσεις, νὰ πέφτεις κάτω καὶ ν' ἀργεῖς...

— Οὔ, ἔκανε κεῖνος· κρίσεις καὶ μεγάλες! Καὶ ὅταν συνερχόμουν δὲ γνώριζα τοὺς δικούς μου, καὶ νόμιζα... Ἄς τ' ἀφήσουμε αὐτό, τί λές;

— Ναί, ναί! Μ' ἐνοχλεῖ πολὺ καὶ μένα!

— Μᾶς ἐνοχλεῖ, ἀφοῦ εἴμαστε δυὸ κ'ἕνας!

— Πολὺ σωστὸ καί... Εἶνε τρομερό! Τώρα, γιὰ νὰ πάμε ἄλλοῦ: Βγῆκες ποτὲ ἀπ' τὸν ἑαυτό σου;

— Ναί, ναί... Τρεῖς φορὲς ἔχω βγεῖ!... Ἔχω βγεῖ δηλαδὴ ἀπ' τὸ σῶμα μου!...

Σὲ στιγμὲς κακὲς καὶ τὶς δυό.

Ἡ πρώτη εἶταν, ὅταν σὲ μεγάλη στενοχώρια, ποὺ μ' εἶχε σφίξει ἄγρια, γιατὶ δὲν εὕρισκα διέξοδο. Καὶ εἴμουν μέσα σὲ τράμ, ὄρθιος, στὸν ἐξώστη. Καὶ πάνω σ' αὐτὴ τὴ στενοχώρια, νὰ καὶ παρουσιάζεται κ' ἡ ἀρρώστια μου ποὺ μ' ἔδερνε κάποτε. Νὰ χάνω ποῦ πάω, ποῦ βρίσκομαι, νὰ χάνω καὶ τὸν ἑαυτό μου ἀκόμα.

Πηδῶ τότε, ἀπ' τὸ τράμ, καθὼς αὐτὸ ἔτρεχε μὲ ταχύτητα μεγάλη. Ἀκούω φωνὲς σὰν ἀπὸ ἄλλον κόσμο ὅμως. Βρίσκομαι ὄρθιος. Καὶ τρέχω. Μὰ ἐγὼ ἔτρεχα; Εἶδα κάποιος νὰ τρέχει μὲ τὸ καπέλο στὰ χέρια, κάποιος ξένος...

Στιγμιαῖο εἶτανε. Μὰ τί θὰ πεῖ στιγμιαῖο;

Τὸ δεύτερο εἶτανε ὅταν χτυπημένος καὶ ἀδυνατισμένος ἀπὸ ἀρρώστια καὶ φτώχια, ἐπειδὴ ταραζόμουν ὑπερβολικὰ στὴ δύση τοῦ ἡλίου, καὶ μὴ ἔχοντας μέρος νὰ κρυφτῶ, καθὼς γινόταν αὐτό, ἔφευγα ἀπ' τὸ σπίτι, ποὺ εἶταν μικρὸ καὶ σὲ κεντρικὸ μέρος, καὶ γύριζα σὲ μέρη ἔρημα καὶ μέσα σὲ δέντρα. Περίμενα νὰ κρυφτεῖ ὁ ἥλιος, ν' ἀνάψουν τὰ φῶτα μάλιστα, καὶ τότε ἡσυχασμένος θὰ γύριζα στὸ σπίτι μου. Καὶ πῶς φοβόμουν αὐτὴν τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος χάνεται! Σὰ νὰ μοῦ ἔπαιρνε μαζί του ὁ ἥλιος ποὺ ἔφευγε, καὶ τὴ δύναμή μου καὶ τὸ πνεῦμα μου.

Πρέπει ὅμως, νὰ πῶ, πῶς ἂν εἶταν θύελλα

τρομερή, σεισμοί, βροχὴ σὰν κατακλεισμός, ἤ, κάτι κακὸ νὰ γίνεται, ἐγὼ τότε εἶμουν ἥσυχος, εἶχα γαλήνη.

Ἕνα ἀπόγευμα ἐκεῖ στὶς ἐρημιὲς τοῦ Φαλήρου, ποὺ γύριζα, καὶ εἶταν χειμώνας, ταράχτηκα ξαφνικὰ πολὺ ἀπ' αὐτὸ ποὺ προσπαθοῦσα ν' ἀποφύγω. Καὶ ξαφνικὰ νόμισα, πὼς ὁ νοῦς μου θἄφευγε, κ' ἐγὼ τότε βγάζοντας μιὰ φωνή, ἔτρεξα, ἔτρεξα ζητώντας καταφύγιο.

Καὶ τότε εἶδα πάλι, τὸν ἑαυτό μου, ἤ τὸ σῶμα μου νὰ τρέχει...

Ἡ ταραχὴ σταμάτησε μ' αὐτό. Καὶ εἶχε ἔρθει πάλι, ἐκεῖνο ποὖχε ξεπεταχτεῖ ἔξω, στὴ θέση του.

Τώρα φθάσαμε στὸ τρίτο καὶ καλύτερο.

Κουρασμένος ἀπ' τὸ γράψιμο, θέλησα ἄμα τελείωσα αὐτό, ποὺ πολεμοῦσα, ν' ἀρχίσω ἕνα ἄλλο. Κάποιο νέο περιοδικὸ μοῦ τὄχε παραγγείλει καὶ τὄθελε καὶ γρήγορα...

Πάλευα νὰ βρῶ ὑπόθεση. Καὶ βρῆκα κάποια καὶ προσπάθησα νὰ τὴ βάλω σὲ τάξη, νὰ τὴν ξετυλίξω...

Ἀλλὰ ξαφνικὰ αἰσθάνομαι τὴ σκέψη μου νἄνε σὰν πάνω σὲ κλωστὴ τεντωμένη, καὶ μὲ μιᾶς σὰ νἄσβυσε, νὰ χάθηκε αὐτό, μὲ μιὰ μεγάλη ταραχὴ καὶ γρήγορα σὰν ἀστραπή, εἶδα τὸν ἑαυτό μου, εἶδα τὸ σῶμα μου, ὅπως θἄβλεπα ἕνα ξένο. Κάτι μἔδενε ὅμως, μ' αὐτὸ τὸ σῶμα. Ἀπ' τὴν κεφαλή, ψηλά, στὴν κορυφή, καθὼς βρισκόμουν σχεδὸν ψηλά, ἐλεύθερος ἀπὸ σῶμα, εἶμουν δεμένος μὲ κάτι σὰν μαυροκόκκινο θαμπὸ ἀτμὸ σὲ σχῆμα σελήνης...

Κ' ἔβγαινε ἀπ' τὸ κεφάλι, ἀπ' τὴν κορυφή, ποὺ εἶχε κεῖ σχηματισθεῖ, καὶ κάποιος χόντρος. Κ' ἐγώ, ποὺ εἶμουν ἔξω, τὄβλεπα. Μὰ ἐγὼ δὲν εἶχα σῶμα, εἶμουν μέσ' στὸ φῶς τῆς ἡμέρας σὰν ἕνας ρόζος φωτεινός, σὰν ἕνας μικροσκοπικὸς ἥλιος. Καὶ νὰ βλέπω ψυχρὰ τὸ σῶμα ποὺ κατοικοῦσα...

Κι' αὐτὸ εἶτανε γρήγορο, γρήγορο, στιγμιαῖο. Καὶ πάλι βρέθηκα μέσ' τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινο, σὰν ἠθοποιὸς ποὺ ξαναφορεῖ τὰ ροῦχα τοῦ προσώπου ποὺ παίζει, πλούσιου, ἤ πτωχοῦ, εὐτυχισμένου ἤ δυστυχισμένου...

Κι' ἄλλη μιὰ μέρα ἡσυχη, γαλήνια, πάλι πήγαμε στὸν κῆπο κεῖνο, γιὰ νὰ μιλήσουμε χωρὶς νἄχουμε φόβο, πὼς θὰ μᾶς ἐνοχλήσει κανείς. Μόνον ὁ Στρατηγόπουλος τὄξερε.

Εἴπαμε πολλὰ γνωστὰ καὶ στοὺς δυό μας, καὶ γελάσαμε καὶ θυμηθήκαμε ἔπειτα, καὶ τὰ παθήματά μας...

Ἐκεῖνος ὅμως, εἶχε τὴν ἰδέα, ἤ εἶχε σχηματίσει τὴν ἰδέα, πὼς οἱ Σεληναῖοι εἶχαν περισσότερη καλοσύνη ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τῆς Γῆς. Καὶ ὅτι ἡ Φύση στὴ Γῆ, τὄδωσε μὲ τὸ σταγονόμετρο αὐτὸ τὸ δῶρο...

Μοῦ διηγήθηκε καὶ γιὰ κεῖνον ποὺ πῆγε ἀπ' ἄλλον πλανήτη.

—Νὰ δεῖς τί σκέφτηκε ἄμα ἦρθε. Ὅταν εἶδε ἀνθρώπους νὰ βαδίζουν στὴ γραμμή, κρατῶντας μυτερὰ σίδερα, ὅπως τἄπε, ἐτρόμαξε καὶ φοβήθηκε μήπως τὸν φᾶμε!

—Ἄχ, εἶπε, τί ἔπαθα! Ἔπεσα σὲ πλανήτη, ποὺ εἶνε σχεδόν, στὴν πρώτη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου! Δὲ θὰ γλυτώσω!

Πάνω στὴ διήγηση γιὰ τὸν ἄνθρωπο τοῦ ἀγνώστου πλανήτη, ἀκούστηκε κρωγμὸς καὶ βουὴ αὐτοκινήτου ποὺ σταμάτησε κάπου κεῖ κοντά μας, κ' ἔξω δηλαδὴ ἀπ' τὰ κάγκελα τοῦ κήπου.

—Μήπως μᾶς ἀνακάλυψαν ὅτι ἐρχόμαστε ἐδῶ; μοῦ εἶπε ὁ Δημοσθενάκης.

Δὲν τοῦ ἀπάντησα.

—Βρὲ ἀδελφέ, νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήσει ἡσυχα! ἔκανε ἐκεῖνος. Καὶ γύρισε τὸ κεφάλι του πρὸς τὸ μέρος ποὺ βρισκόταν ἡ πόρτα τοῦ κήπου.

Τὸ ἴδιο ἔκανα κ' ἐγώ.

Καὶ δὲ βράδυνα νὰ δῶ, πίσω ἀπ' τὰ κλαδιὰ τῶν δέντρων, δυὸ ἀνθρώπους νὰ ἔρχονται. Σεληναῖοι καὶ οἱ δυό, κι' ὁ ἕνας μὲ στολή.

Ὁ πρῶτος, ποὺ βάδιζε, πολίτης αὐτός, ἔλεγε:

—Νά, πενήντα δυὸ βήματα, ἀπ' τὴν πόρτα, ποὺ μπήκαμε, ἀριστερά... Ἐδῶ θἄνε... Ἄ, ἄ! Νάτος ὁ ἕνας! Ἐδῶ θἄνε καὶ ὁ ἄλλος... Νάτος κι' αὐτός!... Μὰ λείπει ὁ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή;

Τὸν πρῶτο τὸν ἐγνώρισα, εἶταν ὁ Σεληναῖος Ρώτας, ὁ δεύτερος ἀστυνόμος.

—Γειά σας, εἶπε ὁ Ρώτας πλησιάζοντας.

—Χαίρετε, εἶπε ὁ ἀστυνόμος.

Καὶ ὁ Ρώτας:

—Δὲ θὰ σᾶς ἐνοχλούσαμε, ἂν δὲ συνέβαινε κάτι... Πρῶτα κοιτάξαμε γιὰ κανέναν ἄλλον ἀπ' τοὺς δικούς σας, ἀλλ' ὅλοι ἔχουν πάει ἐκδρομή, ἐκτὸς ἀπ' τοὺς Στρατηγόπουλους, ἀλλὰ κι' αὐτοὶ ἔχουν χαθεῖ... Ποὺ λέτε... ἀλλὰ καλύτερα νὰ σᾶς τὸ πεῖ ὁ κύριος ἀστυνόμος...

—Ξέρετε τί συμβαίνει; εἶπε ὁ ἀστυνόμος. Ὁ σύντροφός σας, κεῖνος ὁ τρομερός γίγαντας, ἀφοῦ πῆγε σὲ μιὰ ταβέρνα καὶ κάθισε ἀπ' ἔξω καὶ ἤπιε δυο βαρελάκια κρασί πῆγε ἔπειτα, καὶ κάθισε στὸν κεντρικότερο δρόμο, στὴν ὁδὸν Σταδίου, στὸ πεζοδρόμιο, κ' ἔξω ἀπ' τὸ ἐκδοτικὸ κατάστημα τῆς «Ἑστίας»... Κ' ἔτσι σταμάτησε τὴν κάθε κίνηση, γιατὶ μαζεύτηκε καὶ κόσμος ἄπειρος... Γι' αὐτὸ ἤρθαμε, γιὰ νὰ ἔρθετε νὰ τὸν πάρετε...

Πάλι μίλησε ὁ Ρώτας:

—Ὁ κύριος ἀστυνόμος δὲ σᾶς εἶπε καὶ τί ἔκανε ὁ φίλος σας. Ἐκεῖ κοντά, στὴν ταβέρνα, γίνεται κάποια οἰκοδομή κ' ἔχουν κάνει κ' ἕνα σπιτάκι γιὰ τὸ φύλακα. Ὁ σύντροφός σας πῆγε τρικλίζοντας, ἀφοῦ εἶχε πιεῖ, καὶ θέλησε νὰ ἀναπαυθεῖ στὸ χαμηλὸ σπιτάκι τοῦ φύλακα, καὶ τὸ βούλιαξε. Εὐτυχῶς ὁ φύλακας, ποὺ εἶταν μέσα, πρόφτασε καὶ πετάχτηκε ἔξω. Βλέπετε, ἡ σοφία ἄμα πιεῖ κρασί, κοιμᾶται, καὶ ὁ σοφὸς δίχως τὴ σοφία του, γίνεται ἄσοφος, σὰν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους...

—Τώρα λοιπόν, θέλετε νὰ πᾶμε νὰ τὸν πάρουμε; Μάλιστα...

Εἶπα καὶ σηκώθηκα, ἐνῶ ὁ Δημοσθενάκης ἑτοιμάστηκε νὰ κατεβεῖ ἀπ' τὸ δέντρο...

—Ἔχουμε φέρει, εἶπε ὁ ἀστυνόμος, κ' ἕνα μεγάλο αὐτοκίνητο, ποὺ οἱ τεχνίτες μας φτιάξανε γιὰ σᾶς...

Ὁ Δημοσθενάκης κατέβηκε ἀπ' τὸ δέντρο...

—Νὰ πᾶμε τότε, εἶπε.

Ἀλλὰ νά, κρωγμοὶ ἄλλου αὐτοκινήτου ἀκούστηκαν, καὶ ὅλοι μας μείναμε, περιμένοντας ποιοὶ θὰ παρουσιασθοῦν. Καὶ σὲ λίγο φάνηκε ὁ Στρατηγόπουλος τῆς Γῆς, μὲ τὸν ἄλλο τὸ Στρατηγόπουλο τῆς Σελήνης, νὰ ἔρχονται.

— Μὴν πᾶτε, μὴν κάνετε τὸν κόπο. τὸν πήραμε ἐμεῖς !... φώναξαν πρὶν μᾶς πλησιάσουν...

Ὅλοι φύγανε σὲ λίγο, καὶ μᾶς ἄφησαν μόνους νὰ ἐξακολουθήσουμε τὴν ὁμιλία μας.

— Αὐτὸς ὁ γίγαντας τῆς Γῆς, ἔχει μαζί του πολλὰ χαρτονομίσματα τῆς Γῆς !...

— Ναί, μὰ ἔχει χρήματα πολλὰ αὐτός...

— Ναί, μὰ ξέρεις τί γίνεται ;... Τὰ χαρτονομίσματα τῆς Γῆς, τ' ἀγοράζουν πιὸ ἀκριβὰ ἀπ' τὰ δικά μας ἄλλοι, γιατὶ τὰ ξαναπουλοῦν γιὰ ἀναμνηστικὰ ἀφοῦ τὰ κάνουν τρία καὶ τέσσερα κομμάτια. Κέτσι κερδίζουν καὶ κερδίζουν !...

— Δηλαδὴ σὰ μαύρη ἀγορά...

— Ναί... δίκαια ὅμως...

— Δὲ λέω ὄχι.

— Ἂν εἶχες πάρει καὶ σὺ κεῖνα τὰ καθυστερούμενα ἀπ' τὴ Δημαρχία Ἀθηνῶν τῆς Γῆς, κεῖνα ποὺ σοῦ τὰ διέγραψαν, γιατὶ ἡ Δημαρχία τῶν Ἀθηνῶν τῆς Γῆς δὲν εἶχε τότε λεφτά... Πόσα εἶταν ; Πεντακόσες σαράντα χιλιάδες, ἔ ; Τόσα εἶν' καὶ τὰ δικά μου...

— Ἐσὺ τὰ πῆρες...

— Ὄχι, ἀλλὰ τώρα, ὅταν θέλω καὶ ὅποταν θέλω τὰ παίρνω.

— Τί καλά !...

— Ἄ, ἄ, βλέπεις ; Δὲ σοῦ εἶπα, ὅτι ἐδῶ δὲν ἔχουμε τὸ ἀνάστημά σας, ἀλλ' ἔχουμε καλοσύνη περισσότερη ; Σ' αὐτὸ διαφέρουμε !...

— Τί νὰ κάνω !... Καὶ ἤθελα λεφτὰ γιὰ νὰ παίρνω ὅ,τι ἐπιθυμῶ...

— Νὰ κάνουμε ἐκεῖνο, ποὺ σκέφτηκες, καὶ δὲν τόλμησες νὰ τὸ πεῖς... Νὰ ζητήσουμε ἀπ' τὴ Δημαρχία τῶν Ἀθηνῶν τῆς Σελήνης, νὰ σοῦ δώσει τὰ καθυστερούμενα... καὶ νὰ χρεώσει τὴ Δημαρχία τῶν Ἀθηνῶν τῆς Γῆς...

— Μὰ θὰ τὰ δώσουν ;

— Ναί, ναί !... Θὰ γελάσουν, ἀλλὰ θὰ τὰ δώσουν !...

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

NURULLAH BERK **ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ**

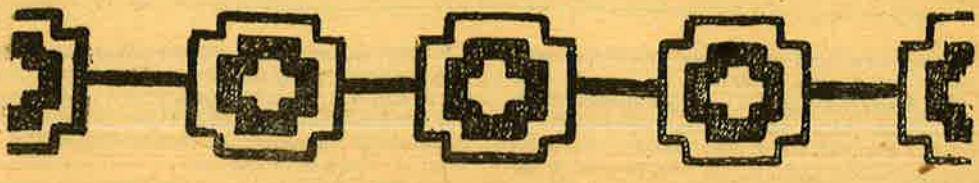

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ προσφάτου βιβλίου περὶ τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 (¹) φέρω εἰς τὴν δημοσιότητα ἀνεκδότους τινὰς πηγὰς σχετικὰς μὲ τὸ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ μετ' αὐτήν.

Διὰ τοῦ προαναφερθέντος βιβλίου δὲν ἐξηντλήθη τὸ θέμα τοῦτο, διότι ὁ συγγραφεὺς παρὰ τὴν συστηματικήν του ἐργασίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ συμβουλευθῇ τὰς σχετικὰς ἀνεκδότους ἀρχειακὰς πηγάς, ἐξ ὧν βρίθουσι τὰ σχετικὰ ἱδρύματα. Οὕτω εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν καθὼς καὶ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀνακτοβουλίου τοῦ Ὄθωνος, ἅτινα εἶναι κατατεθειμένα εἰς τὸ κατάστημα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ὑπάρχουσιν ὑπερπεντήκοντα φάκελλοι σχετικοὶ πρὸς τοὺς πρόσφυγας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοὺς συνοικισμούς, οἵτινες ἱδρύθησαν ἢ ἐπεχειρήθη ἡ ἵδρυσίς των ἀπὸ τοῦ Καποδιστρίου μέχρι τοῦ τέλους τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος καὶ ἐφεξῆς. Γίνεται βεβαίως εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο μνεία τῶν παλαιῶν τόμων τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀναφέρονται τὰ Βασιλικὰ Διατάγματα, δι' ὧν ἱδρύθησαν συνοικισμοί τινες, περιορίζεται ὅμως ἡ ἔρευνα, τοὐλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὄθωνος, μόνον εἰς τοὺς Χίους, τοὺς Ψαριανούς, τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς Κρῆτας, ἐνῷ τὸ συνοικιστικὸν ρεῦμα τῶν προσφύγων κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο μέγιστον, καθὼς φαίνεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν προσφυγικῶν συνοικισμῶν, οἵτινες ἱδρύθησαν χάριν τῶν προσφευγόντων Ἑλλήνων.

Οὕτω ἀπαντῶ Διατάγματα, δι' ὧν ἱδρύονται οἱ ἑξῆς συνοικισμοὶ ἐκ πληθυσμῶν προερχομένων ἐξ ὅλων τῶν σημείων τῆς Ἑλλάδος.

1) Διάταγμα τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ 13 Μαρτίου 1931, δι' οὗ ψηφίζεται ὅπως «οἱ προσφυγόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα Κρῆτες θέλουν διαμερισθῆ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, ὅπου ἤθελε κριθῆ εὔλογον ν' ἀποκατασταθῶσι». Διὰ τοῦ αὐτοῦ Διατάγματος παρέχεται εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν ἀναλόγως τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ προστάτου της (γεωργός, στρατιωτικὸς) ὡρισμένος ἀριθμὸς στρεμμάτων ἐθνικῆς γῆς ὡς καὶ ὡρισμένον κατὰ στρέμμα χρηματικὸν ποσὸν (8 φοίνικες κατὰ στρέμμα) διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὁποίου «προσκαλεῖται ἕκαστος τῶν πολιτῶν νὰ συνεισφέρῃ ἐπὶ τούτῳ ἀνὰ τεσσαράκοντα λεπτά, μένει δὲ εἰς τὴν καλὴν προαίρεσιν ἑκάστου νὰ προσφέρῃ καὶ πλειότερον κατὰ τὴν θέσιν καὶ κατάστασίν του» (¹).

2) Συνοικισμὸς Κρητῶν εἰς τὸν Δῆμον Μεθώνης (Δῆμος Μινῴης), Β. Διάταγμα 18 8/βρίου 1834 κλπ. (²).

3) Συνοικισμὸς Κρητῶν εἰς Σπάρτην, Β.Δ. 13 8/βρίου 1834.

4) Συνοικισμὸς Κρητῶν εἰς Ἀδάμαντα Μήλου, Β. Δ. 29 Ἰανουαρίου 1887 (³).

5) Συνοικισμὸς εἰς Λάλα. («Ἐπὶ τῆς θέσεως Λάλα νὰ συνοικισθῇ πόλις ἐκ προσ-

---

* Ἡ μελέτη αὕτη ἐγράφη τὰς παραμονὰς τοῦ τελευταίου πολέμου, καὶ ἐπρόκειτο τότε νὰ ἐκτυπωθῇ. Ἀλλ' ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ ἀναχώρησίς του ἐξ Ἀθηνῶν ἐματαίωσαν τότε τὴν δημοσίευσιν· ἐν τούτοις τὸ θέμα δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐπίκαιρον.

(1) Ἀπ. Βακαλοπούλου Πρόσφυγες καὶ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἱστορικὴ μελέτη, ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1939.

(1) Ἀ. Ὑ 15 σελ. 298 κέξ. Βακαλοπούλου, Πρόσφυγες σελ. 136 κέξ. Τὰ μέτρα ταῦτα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἦσαν καὶ ἀναγκαῖα καὶ ἐπείγοντα δοθέντος τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν προσφύγων καὶ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως αὐτῶν. Οἱ δημογέροντες καὶ ὁ ὑποφρούραρχος Μονεμβασίας γράφουσι πρὸς τὴν Ὑπερτάτην Διοίκησιν τὴν 14 Ἀπριλίου 1824: «...αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἦλθον δύο φοραῖς τὰ καράβια καὶ ἐξεμπαρκάρισαν ἐδῶ ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας ψυχὰς Κρῆτας, οἱ ὁποῖοι εἶναι γυμνοὶ καὶ τετραχιλισμένοι καὶ δὲν ἠξεύρομεν πῶς θέλουν οἰκονομηθῆ...» (Γ. Δ. Α. Ἐκτελεστικόν, 14.4.1824).

Τὸ δὲ Βουλευτικὸν διὰ τοῦ ἀντιπροέδρου του Ἐπισκόπου Βρεσθένης Θεοδωρήτου ἀπηύθυνε πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν τὸ κατωτέρω ἐνδεικτικὸν τῆς καταστάσεως τῶν προσφύγων Κρητῶν ἔγγραφον: «Περίοδος Β', ἀριθ. 840, Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος, τὸ Βουλευτικὸν Σῶμα πρὸς τὸ Σεβαστὸν Ἐκτελεστικόν. Ἡ ἀξιοδάκρυτος κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται ἄρκεται Κρητικαὶ φαμίλιαι, φέρουν εἰς οἶκτον καθ' ἕνα ὁποῦ τὰς βλέπει νὰ ἀποθνήσκουν καθ' ἑκάστην ἀπὸ τὴν στέρησιν καὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Καὶ ὁ λαός, ὅστις δὲν γνωρίζει τὰ μέσα, γογγίζει κατὰ τῆς Διοικήσεως, ὅτι μὲ ἀδιάφορον ὄμμα βλέπει αὐτούς, δι' ὃ τὸ Βουλευτικὸν μὲ ὅλην τὴν ἔνδειαν ἐστοχάσθη νὰ γίνῃ μικρὰ βοήθεια, κἂν εἰς τοὺς πλέον ἀπόρους ἐξ αὐτῶν· ὅθεν καὶ ἐδιώρισε νὰ γίνῃ κατάλογος τῶν πάντη ἀπόρων, καὶ εὑρέθησαν κατὰ τὴν ἐσώκλειστον σημείωσιν ἐδῶ εἰς Ἄργος ψυχαὶ 373, εἶναι καὶ ἄλλαι ἀκόμη μερικαὶ αὐτοῦ εἰς Μύλους, ὅθεν τὸ Βουλευτικὸν γνωμοδοτεῖ, ἂν εἶναι τρόπος νὰ τοὺς γίνῃ κάποια βοήθεια καὶ νὰ διορισθῇ ὁ φροντιστὴς νὰ τοὺς δίδῃ τὸ ταῖνι ἑκάστης ἡμέρας. Τῇ 14 Μαΐου 1824, Ἐν Ἄργει, Ὁ Ἀντιπρόεδρος (Τ. Σ.) Βρεσθένης Θεοδώρητος, Ὁ Λος Γραμματεύς, Ἰω. Σκανδαλίδης».

(2) Πρβλ. καὶ Βακαλόπουλον, σελ. 172 κέ.

(3) Πρβλ. καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα ἐν «Κρητικὲς Σελίδες», τόμ. Α', (1936), σ. 212-214.

φύγων, ἥτις θὰ φέρῃ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Δάλα»), Β. Δ. 18 8/βρίου 1860.

6) Συνοικισμὸς Κονιαβιτῶν εἰς τὸ ἐγκαταλειφθὲν ἄλλοτε χωρίον Κόνιαβη τοῦ Δήμου Ἀπεραντίων.

7) Συνοικισμὸς Κασίων. Ὁ Ν. Γρηγοριάδης πληρεξούσιος τῶν Κασίων αἰτεῖται παρὰ τοῦ Βασιλέως τὴν 1 Ἰουλίου 1838, ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ μετανάστευσις τῶν Κασίων εἰς Ἀμοργὸν καὶ ὅπως διανεμηθοῦν «γῆ ὀλίγη διὰ νὰ ἀνεγείρουν οἰκίσκους εἰς τὴν Νῆσον Ἀμοργόν, ὅπου θὰ μεταναστεύσουν ἐκ τῆς Μοναστηριακῆς καὶ βαθμοὶ ὀλίγων τινῶν πλοιάρχων, οἵτινες ἠγωνίσθησαν θυσιάσαντες τὴν κατάστασιν καὶ τὰ πλοῖα των εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα· νῦν δὲ στεροῦνται καὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Ταῦτα πάντα τὰ μικρότατα διὰ τοὺς Κασίους βοηθήματα εἶναι τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων θέλομεν μεταφέρει εἰς τὸ Ὑ. Βασίλειον πεντήκοντα περίπου πλοῖα ἐμπορικὰ καὶ ἑπόμενα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος βοηθήματα». (Γ.Α.Κ., ἀρχεῖον Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν, Δικαιώματα Ἀγωνιστῶν, 1837).

8) Συνοικισμὸς Ψαριανῶν εἰς Ἐρέτριαν. Β. Δ. τῆς 3/15 Ἰουλίου 1836, Νόμος ΝΗ' (1847), Β. Δ. 14 Μαρτίου 1847, Δ' ψήφισμα τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς 3ης Σεπτεμβρίου κλπ. (1).

9) Συνοικισμὸς Μανιατῶν εἰς Πεταλίδι. Β. Δ. 10 Νοεμβρίου 1834.

10) Συνοικισμὸς Σαμίων εἰς Χαλκίδα (2).

11) Συνοικισμὸς Ὑδραίων εἰς Πειραιᾶ. Β. Δ. ἀρ. 1357 ἀπὸ 19/31 Μαΐου 1838.

12) Συνοικισμὸς Ἠπειρωτῶν εἰς Κυλλήνην (1840). Εἰς τούτους κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ γεωμέτρου Φ. Ζέρσε παραπήγματα καὶ διενεμήθησαν ἐργαλεῖα, ζῶα καὶ σπόροι, ὡς καὶ χρηματικὸν δάνειον. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος περὶ τὸν Δεκέμβριον ἐμφανίζεται γεωμέτρης ἐν Κυλλήνῃ ὁ Γρέπερ.

13) Συνοικισμὸς Ἠπειρωτῶν καὶ Σουλιωτῶν εἰς Ναύπακτον.

14) Συνοικισμὸς τῶν κατοίκων τοῦ πολλὰ παθόντος χωρίου *Καστανιὰ* τῶν Ὀθωμανικῶν Ἀγράφων εἰς τὸ χωρίον Μούχα τῆς Ἐπαρχίας Καρδίτσης.

15) Συνοικισμὸς Καρυστίων εἰς Ὀθωνόπολιν. Β. Δ. 13 Ὀκτωβρίου 1842.

16) Συνοικισμὸς *Ἀντιρρίου* ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ οἰκουσῶν πέντε οἰκογενειῶν Ἠπειρωτοσουλιωτῶν καὶ ὅσων ἤθελον προσέλθει, Β. Δ. 30 Ἰανουαρίου 1837.

17) Συνοικισμὸς τῶν ἐκ τῆς δούλης Ἑλλάδος προσφυγόντων κατὰ τὸ 1854 εἰς τὸ χωρίον *Ἀνίβιτσα* τοῦ Δήμου Θρονίου.

18) Συνοικισμὸς Ἠπειρωτοσουλιωτῶν εἰς Ἀγρίνιον. Β. Δ. 20 9/μβρίου 1837 καὶ ἕτερον ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1838. Ἀλλὰ δὲν ἐλύθη τὸ ζήτημα τῶν προσφύγων Ἠπειρωτοσουλιωτῶν οἵτινες ἀργότερον ἐπανέρχονται πάλιν δι' ἀναφορᾶς των ἀπὸ 24 Μαΐου 1851 καὶ ζητοῦν ἀποκατάστασιν «ὥστε οὕτω νὰ παύσωσι περιπλανώμενοι ἀκτήμονες καὶ ἀνέστιοι, ἀφοῦ τὰ πάντα ἀπώλεσαν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος καὶ ἀφοῦ ἡ πατρὶς αὕτη τοσάκις ὑπεχρεώθη διὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώπων της νὰ τοὺς ἀνταμείψῃ γεν-

---

(1) Πρβλ. Βακαλοπούλου, Πρόσφυγες σελ. 168 κέ.

Ἄξιον μνείας ἐνταῦθα εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Διονυσ. Σουρμελῆ ἀναφερόμενον, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1825 ἦλθον εἰς Ἀθήνας οἱ περισσότεροι τῶν Ψαριανῶν καὶ ἐπέδειξαν πρὸς τὸ Κοινὸν τοῦ Δήμου διαταγὴν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ περὶ ἐγκαταστάσεως αὐτῶν καὶ ἰδρύσεως συνοικισμοῦ Ψαριανῶν ἐν Πειραιεῖ. Οἱ Ἀθηναῖοι δῆμος ἠθέλησαν νὰ κρατήσουν ἐκ τῆς ἐκτάσεως τοῦ Πειραιῶς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀκμάζοντος τότε μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ ἀπετάθησαν πρὸς τοῦτο εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, τὸ ὁποῖον εὗρε δίκαιον τὸ αἰτημά των. Οἱ δὲ Ψαριανοὶ μὴ ἱκανοποιούμενοι ἐκ τοῦ ἐναπομένοντος χώρου ἐτράπησαν ἀλλαχοῦ. (Δ. Σουρμελῆ, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἔκδ. Β'.—Ἐν Ἀθήναις, 1853, σελ. 102-103).

(2) Διαφωτιστικὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ κατωτέρω ἔγγραφον τοῦ Ἰ. Κωλέττη πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Σαμίων, (Γ.Α.Κ., Κ.8|β,13): «Ἀριθ. 1395. Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 27 8βρίου 1824, Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Γραμματεία τῆς ἐπικρατείας. Πρὸς τὴν παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει ἐπιτροπὴν τῶν Σαμίων. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μ. συναισθανομένη τὴν ὁποίαν ὀφείλει ἀντίληψιν εἰς τοὺς κατὰ τὸ βασίλειον μεταναστεύοντας Σαμίους, ἐπανέλαβε τὰς ἐκδοθείσας ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὰς ὑπαλλήλους ἀρχὰς διαταγάς της, κατέστησε γενικὴν τὴν χαρισθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἀτέλειαν δι' ὅσα μεθ' ἑαυτῶν πρὸς ἰδίαν των χρῆσιν ἤθελαν φέρει εἴδη, ἐχορήγησεν χρηματικὰς βοηθείας εἰς τοὺς πενεστέρους τούτων, τοῖς παρεχώρησε τὰς ἐν τῇ Χαλκίδι κειμένας ἐθνικὰς οἰκίας καὶ τέλος διέταξε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν της νὰ κάμῃ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν αὐλὴν τὰς ἀναγκαίας παραστάσεις δι' ὅσα ἐναντίον τῶν πρωτοκόλλων ὑποφέρουσι παρὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ διοικητοῦ οἱ μείναντες εἰς τὴν Σάμον Σάμιοι καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν καὶ τελευταῖον τὸν διέταξεν ἐπιμόνως νὰ ζητήσῃ τὴν κατὰ γράμμα ἐκτέλεσιν τῶν παρὰ τοῦ πρωτοκόλλου προσδιοριζομένων, τόσον περὶ τοῦ ἀκωλύτου τῆς φυγαδεύσεως, καθὼς καὶ περὶ τῆς ἐλευθέρας διαθέσεως τῶν ἀκινήτων καὶ κινητῶν ἰδιοκτησιῶν των, ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μ. ἐλπίζει, ὅτι ἡ δικαία καὶ νόμιμος αὕτη μεσολάβησις της ὑπὲρ τῶν ἀναξιοπαθούντων Σαμίων θέλει στεφανωθῆ μὲ τὴν καλυτέραν ἔκβασιν. Ἡ ὑπὲρ τῶν Σαμίων πατρικὴ κηδεμονία τῆς Α. Μ. δὲν ἐπεριορίσθη εἰς ταῦτα μόνον τὰ μέτρα, ἠσχολήθη ἔτι εἰς τὴν σταθερὰν καὶ ὁριστικὴν αὐτῶν κατὰ τὸ Βασίλειον ἀποκατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον οὗτοι δύνανται νὰ εὕρουν διαρκῆ παρηγορίαν, τοῖς ἑτοίμασεν ἄλλην πατρίδα ἀντὶ τῆς ὁποίας ἔχασαν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς κοινῆς Πατρίδος. Ἀσμένως κύριοι ἀναγγέλλω ὑμᾶς, ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ σεβαστὸς ἡμῶν Μονάρχης ἐκτιμῶν ἀνηκόντως τὰς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος προσπαθείας σας, εὐηρεστήθη διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 8βρίου|1 8βρίου Β. διατάγματος νὰ προσδιορίσῃ τὴν πόλιν Χαλκίδα πρωτεύουσαν τῶν Σαμίων, νὰ διατάξῃ νὰ τοῖς παραχωρηθῶσιν αἱ ἐν αὐτῇ ἐθνικαὶ οἰκίαι ἀφοῦ πρῶτον ἐξόδοις τοῦ δημοσίου ἐπισκευασθῶσι, νὰ διατάξῃ νὰ διανεμηθῶσι εἰς τοὺς ἰδίους αἱ πέριξ τῆς πόλεως κείμεναι ἐθνικαὶ γαῖαι πρὸς σύστασιν γεωργικῶν καταστημάτων, νὰ διατάξῃ τὰς ἁρμοδίους Γραμματείας νὰ λαμβάνωσι ὑπ' ὄψιν τοὺς ἱκανοτέρους τῶν κατὰ τὸ Βασίλειον Σαμίων, ὁσάκις πρόκειται λόγος περὶ διορισμοῦ εἰς θέσεις διοικητικάς, οἰκονομικάς, στρατιωτικάς καὶ δικαστικάς καὶ τέλος νὰ προσδιορίσῃ διὰ τὰς μεταναστευούσας οἰκογενείας τῶν Σαμίων τὰς εἰς τὰ χωρία Καστέλα, Ψαχνά, Σκεπαστή, Κορκουλοί, Γιάλτρα, Ἅγιος Θεόδωρος καὶ Αὐγαριὰ ἐθνικὰς γαῖας συνισταμένας εἰς πενήκοντα περίπου χιλιάδας στρέμματα. . . . . Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 30 8βρίου 1834 . . . Περὶ τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀποκαταστάσεως τῶν Σαμίων».

ναίως...». Πράγματι δὲ ἐγένετο νέος συνοικισμὸς ἐν Ναυπάκτῳ.

19) Συνοικισμὸς τῶν Βαλτινῶν. Β. Δ. 25 Αὐγούστου 1835.

20) Συνοικισμὸς Ἀλβανοβλάχων. Β. Δ. 13 Ἀπριλίου 1855.

21) Συνοικισμὸς τῶν κατοίκων Τρικκάλων εἰς Καρτέρι Ξυλοκάστρου. Β. Δ. 5046.

22) Συνοικισμὸς Μοσχονησίων, Μυτιληναίων καὶ Αἰολαίων, οἵτινες ἐκλέγουν ἐπιτροπήν, ἵνα ἐνεργήσῃ σχετικῶς.

23) Συνοικισμὸς Μακεδόνων «Νέα Πέλλα». Β. Δ. 20 Μαρτίου 1835 (1).

24) Συνοικισμὸς τῶν Σαρακατζάνων σκηνητῶν ποιμένων καὶ διαφόρων βιομηχάνων τῆς αὐτῆς φυλῆς.

25) Συνοικισμὸς Γραικῶν Κων/πόλεως καὶ τῶν πέριξ εἰς Ταυρικήν. Ὁ Πρεσβευτὴς ἐν Κων/πόλει Ξένος γράφει πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν τὴν 16 Δεκεμβρίου 1860, ὅτι ἐκυκλοφόρησε Ρωσικὴ προκήρυξις, ἥτις καλεῖ χιλίας γραικικὰς οἰκογενείας νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς Ταυρίδα. Οὗτος δὲν συμφωνεῖ καὶ προτείνει νὰ ἐγκατασταθοῦν αἱ οἰκογένειαι αὗται ἐν Ἑλλάδι.

26) Συνοικισμὸς Ἑλλήνων ἐκ Ρωσίας. Ἡ ἐν Πετρουπόλει Ἑλληνικὴ Πρεσβεία δι' ἐγγράφου της ἀπὸ 16/28 Ὀκτωβρίου 1873 πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνέφερεν ὅτι «πολλοὶ Ἕλληνες ἐκ τῶν ἐξ Ἠπείρου εἰς Ρωσίαν ἀποικισάντων Ἑλλήνων ἀπολαύοντες ἄχρι τοῦδε τῶν προνομιῶν τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', καταργηθεισῶν ἤδη, ζητοῦν νὰ ἐπανελθοῦν εἰς τὴν πατρίδα καὶ νὰ σχηματίσουν συνοικισμόν». Οἱ Ἕλληνες οὗτοι, κατὰ τὴν αὐτὴν πηγήν, ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐν τῇ μεσημβρινῇ πλευρᾷ τῆς Ν. Ρωσίας ἀπὸ τοῦ 1801. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν κατώκουν καὶ Γερμανοί τινες καὶ Βούλγαροι. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐδέχθη εὐμενῶς τὴν αἴτησιν τῶν 199 ἑλληνορωσικῶν οἰκογενειῶν, διὰ Β. Δ. δὲ ἀπὸ 16 Ἰουνίου 1875 προκληθέντος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Χ. Τρικούπη ἐξηρέθησαν τῆς διανομῆς αἱ κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν χωρίων Ψάρι, Καπελέτου καὶ Μάζη τοῦ δήμου Βουπρασίων τῆς ἐπαρχίας Ἠλείας κείμεναι ἐθνικαὶ γαῖαι, ὧν ἡ ἔκτασις ἀνέρχεται ἐν ὅλῳ εἰς στρέμματα 20.466.045, ὅπως χρησιμεύσωσι «διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ μεταναστεύσωσι ἐκ τοῦ χωρίου Χατζηλίκου τῆς Ὀδησσοῦ Ἕλληνας καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς ἀλλοδαπῆς», (Γ. Α. Κ. ἀρχεῖον συνοικισμῶν, ἔγγραφον Χαρ. Τρικούπη πρὸς Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1875). Ὁ συνοικισμὸς οὗτος δὲν φαίνεται νὰ ἐπραγματοποιήθη τελικῶς.

27) Συνοικισμὸς προσφύγων ἐκ τοῦ Λιβανίου Ὄρους. Ὁ ἐν Βηρυττῷ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Ἰ. Λ. Μεταξᾶς δι' ἐγγράφου του ἀπὸ 27 Νοεμβρίου 1873 διεβίβασε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀναφορὰν τοῦ Ἕλληνος Κ. Ν. Κωνσταντῆ διαμείναντος ἐπὶ 30/ετίαν εἰς Λιβάνιον Ὄρος καὶ ἀσχολουμένου μὲ τὴν μεταξοκαλλιέργειαν, καὶ δηλοῦντος ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου, ὅπου διέμενε, χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, ἐπεθύμουν νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν Ἑλλάδι (1873) (Γ. Α. Κ. ἀρχεῖον συνοικισμῶν). Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἔσχε συνέχειαν περαιτέρω.

28) Συνοικισμὸς Ἰταλοαλβανῶν ἢ «Νέα Χειμάρα» ἐν θέσει Ταβέρνα τοῦ δήμου Βουπρασίων. Οἱ πρόσφυγες οὗτοι ἦσαν ἀλβανικῆς καταγωγῆς, ὀρθόδοξοι δὲ τὸ θρήσκευμα. Οἱ πρόγονοί των κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰ. ἐγκατέλειψαν τὰς ἑστίας των Πικέρνην καὶ Λέσκοβον τῆς Β. Ἠπείρου καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν διὰ λόγους θρησκευτικοὺς καὶ κατέφυγον εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν ἐν τῇ περιοχῇ Badessa Abruzzi, ἔνθα παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καταφύγιον καὶ γαῖας ὁ βασιλεὺς τότε τοῦ πρώην βασιλείου τῆς Νεαπόλεως Κάρολος ὁ Γ'. (1) Εἰς τοὺς Ἰταλοαλβανοὺς τούτους, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς φέρεται Dimitri τις de Martino, παρέσχε διαβατήρια ὁ ἐν Ἀγκῶνι πρόξενος τῆς Ἑλλάδος. Ὁ συνοικισμὸς ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει νόμου, δι' οὗ ἐχορηγοῦντο εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν τριάκοντα στρέμματα γῆς, παράπηγμα καὶ 200 δραχμαί. Οἱ ἄποικοι ἀνεχώρησαν κατ' ἀρχὴν ἐξ Ἀγκῶνος δι' ἑλληνικοῦ πλοίου ναυλωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Προξένου, 98 ἄτομα ἐν συνόλῳ κατὰ πρῶτον, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1877 ἔτους καὶ ἐγκατεστάθησαν δυνάμει τοῦ ρηθέντος νόμου εἰς τὴν θέσιν Ταβέρνα τῆς Ἠλείας, ὅπου ἀπετέλεσαν συνοικισμὸν ὀνομασθέντα «Νέα Χειμάρα». Διὰ Β. Δ. ἀπὸ 24 Ἰουλίου 1879 ἐνεκρίθη, «ἵνα τὸ ἐν τῇ περιφερείᾳ Ταβέρνα συσταθὲν χωρίον ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἐγκαταστάντων ἑλληνοαλβανῶν ὀνομάζηται «Νέα Πικέρνη». Διὰ Β.Δ. ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου 1880 ἐνεκρίθη ἡ δαπάνη δραχμῶν πεντακισχιλίων πρὸς ἀνέγερσιν ἱεροῦ ναοῦ ἐν τῷ ἐν Νέᾳ Πικέρνῃ τοῦ δήμου Βουπρασίων συνοικισμῷ. Τὸ τέλος τῶν προσφύγων τούτων ὑπῆρξεν οἰκτρόν, διότι ἅπαντες ἀπέθανον ἐκ πυρετῶν, ὁ δὲ συνοικισμὸς διελύθη.

29) Συνοικισμὸς Θρακοβουλγάρων καὶ Σέρβων· ἐπιτροπὴ ὑπὸ πρόεδρον τὸν Χατζῆ Χρῆστον Μαυροβουνιώτην πρῶτον καὶ εἶτα τὸν ταγματάρχην τῆς Φάλαγγος Εὐ. Πετρίδην εἶχε ἀναλάβει μεσοῦντος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ συνοικισμοῦ τούτου, ὃν ἔμελλον νὰ ἀποτελέσωσιν ὁμοεθνεῖς ἐκ Σερβίας καὶ Βουλγαρίας (2).

(1) Πρβλ. καὶ Βακαλόπουλον, σελ. 170 κέ.

(1) Βλ. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου σελ. 261. Πρβλ. καὶ Ἀ. Παπακώστα, Ἀγῶνες καὶ θυσίαι βορειοηπειρωτῶν στὸ Εἰκοσιένα, (Ἀθ. 1945), σελ. 8.

(2) Βλ. Ἐκλογὴν ἐγγράφων ἐκ τοῦ γραμματοφυλακίου τοῦ Στ. Κουμανούδη ἐν ΔΙΕΕ τόμ. Ι (Ν.Σ.) τεῦχ. β' σελ. 131 κέ.).

Ὡς εἶναι φανερόν, τινὲς τῶν συνοικισμῶν τούτων δὲν ἐγένοντο ὑπὸ προσφύγων καθὼς ἐννοοῦμεν τούτους ἐν κυριολεξίᾳ. Ἐν τούτοις τὸ συνοικιστικὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον τόσον ηὔξησεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος καὶ συνεχίσθη καὶ ἐπὶ Γεωργίου Α', ἔχει ἀσφαλῶς κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς ρίζας του εἰς τὴν κίνησιν τῶν προσφυγικῶν πληθυσμῶν, ἥτις ἐδημιουργήθη κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 21. Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴδομεν, τινὰ τῶν διαταγμάτων, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος, δὲν ἐξετελέσθησαν.

***

Τὸ προσφυγικὸν ρεῦμα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως βαίνει ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Ἀνατολῶν πρὸς Νότον καὶ Δυσμὰς ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐπιθετικὴν κατεύθυνσιν τῶν Τούρκων.

Καταφύγια προσφύγων ὑπῆρξαν κυρίως αἱ νῆσοι τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου καὶ Κυκλάδες τινές, ὡς σαφῶς δεικνύουσι τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις εὑρίσκονται τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πολλοὶ πρόσφυγες ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐξ ἄλλων τόπων, οἵτινες μετὰ τῶν ἐν πενίᾳ καὶ καταστροφῇ διατελούντων ἐντοπίων ἀπετέλουν σημαντικὸν ἀριθμὸν χρῄζοντα ἀμέσου ἀντιλήψεως καὶ προστασίας ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ξένων φιλανθρώπων (1).

Ὡς εἶναι εὐνόητον μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ Μάϊον τοῦ 1827 ἐδημιουργήθη κῦμα προσφύγων ἐξ Ἀθηνῶν, καθὼς ἄλλως τε προεβλέπετο ἐν τῇ συνθήκῃ τῇ συναφθείσῃ μεταξὺ τοῦ Ρεσὶτ Κιουταχῆ καὶ τῆς γενναίας φρουρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως (2). Οἱ πρόσφυγες οὗτοι κατέφυγον κυρίως εἰς τὰς νήσους τοῦ Σαρωνικοῦ. Ἐκ τῶν νήσων κατὰ σειρὰν φιλοξενίας προσφύγων προέχουσαν θέσιν κατέχει ἡ Σαλαμὶς ἀκμάζουσα οἰκονομικῶς ἕνεκα τοῦ ἀσφαλοῦς λιμένος καὶ τῆς πόλεως τοῦ Ἀμπελακίου, ἐν ᾗ πολλάκις διέμειναν σπουδαῖα πρόσωπα τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως καὶ ἐπίσημοι ξένοι. Ὁ κόμης Peccio (1), ὁ διακεκριμένος οὗτος Ἰταλὸς φιλέλλην, τοῦ ὁποίου τὰ ἀπομνημονεύματα φωτίζουσιν ἀφθόνως πολλὰ καὶ σημαντικὰ γεγονότα τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως, τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν αὐτόπτης, διηγεῖται, ὅτι φθάσας εἰς Σαλαμῖνα κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1825 εὗρεν ἐντὸς τοῦ λιμένος ἱστιοφόρα (caiques) πλήρη ἐξ ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν προερχομένων ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ἐγκατέλειψαν τὴν χώραν των διὰ τὸν φόβον τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀνεμένοντο νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Σάλωνα. Ὁλόκληρος ἡ παραλία ὡσαύτως ἦτο πλήρης προσφύγων ἐξ Ἀθηνῶν ἐκπατρισθέντων ἐκ τοῦ φόβου τῶν Τούρκων τῆς Εὐβοίας (2).

Εἰς τὴν νῆσον ταύτην τῆς Σαλαμῖνος λόγῳ τῆς συσσωρεύσεως πολλῶν προσφύγων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα διῖσταντο, ἐδημιουργήθησαν ἀντιμαχόμεναι παρατάξεις καὶ κόμματα, αἵτινες ἔφθασαν πολλάκις μέχρι ταραχῶν. Ἡ Σαλαμὶς ἄλλως τε ἦτο τὸ προχειρότερον καταφύγιον τῶν Ἀθηναίων εἰς ὅλας τὰς συμφορὰς τοῦ ἄστεος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

(Ἀκολουθεῖ)

ΕΜΜ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ

(1) Ὅρα κατωτέρω τὸ ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 11 (Κ44,17).

(2) Δ. Σουρμελῆ, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας κλπ. (ἐν Αἰγίνῃ 1834), σελ. 267 Πρβλ. καὶ Χρ. Βυζαντίου, Ἱστορία τῶν κατὰ Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἐκστρατειῶν καὶ μαχῶν . . ., ὧν συμμετέσχεν ὁ τακτικὸς στρατὸς κλπ. (ἐν Ἀθήναις 1901) σ. 260 κέ. Πρβλ. καὶ L. Ross, Erinnerungen und Mittheilungen aus Griecheland (Athen 1832) σ. 268.

(1) Compte Peccio, Une visite aux Grees dans le printemps 1825 κλπ. (Paris 1826).

(2) Pecchio, ἔ. ἀ. σ. 372.

JEAN - JACQUES GAUTIER
ΒΡΑΒΕΙΟ ΓΚΟΝΚΟΥΡ 1946

Ο ΚΥΡΙΟΣ ΛΕΜΠΙΓΚ*

ΔΙΗΓΗΜΑ

Μιὰ μέρα καθὼς ἔβρεχε καὶ ἡ Ἰουλιέττα δὲν ἤξερε ποῦ νὰ πάει, τῆς εἶπε: «Θέλετε νἄρθετε νὰ καθήσετε στὸ σπίτι μου;» Ἐκείνη εἶπε: «Ἔτσι θὰ περάσει ἡ ὥρα». Ὅταν ἔφτασαν μπρὸς στὸ κατώφλι του, ὁ κ. Λεμπίγκ ἀναστέναξε ἀπὸ ἀνακούφιση γιατὶ δὲ συνάντησαν τὸ θυρωρό. Μπῆκαν μέσα.

Ἡ Ἰουλιέττα κοίταξε τὴν κάμαρα, πῆγε ὥς τὸ παράθυρο καὶ τ' ἄνοιξε ἀπὸ ἔνστιχτο· ὕστερα γύρισε, εἶδε τὸν Προσπὲρ Λεμπίγκ καὶ ψιθύρισε: «Ὦ! συγνώμη...» Ἐκεῖνος χαμογελοῦσε. Ἡ νέα ἔρριξε μιὰ φευγαλέα ματιὰ στὴ λεκάνη μὲ τὸ βρώμικο νερό, φάνηκε σὰ νὰ μὴν τὴν εἶδε καὶ ξαναγύρισε. Μὰ ὁ κ. Λεμπίγκ ἄρπαξε τὴ λεκάνη, τὴν ἄδειασε καὶ ὕστερα σκούπισε μὲ μιᾶς ὅλες τὶς βοῦλες ἀπ' τὴ λίγδα μὲ τὸ μαντήλι του. Ὕστερα πῆγε κοντὰ στὴ νέα. Ἐκείνη εἶχε καθίσει. Τῆς ἔδειξε τὸ μέρος ἀπ' ὅπου μποροῦσαν ν' ἀκούσουν τὸ ράδιο. Ἡ νέα χαμογέλασε. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν εἶχε γνωρίσει παιδικὰ χρόνια, ἔκανε τώρα σὰν παιδί. Ἔβγαλε τὰ παιχνίδια του, καὶ στὸ τέλος, τὴ φωτογραφία τῆς μητέρας του. Αὐτὴ ποὺ ποζάριζε ἐκεῖ, μπροστὰ σὲ ζωγραφιστοὺς βράχους, ἦταν νέα.

— Τὴ λένε Ἐλοΐζα...

— Σᾶς μοιάζει...

Ἀπάντησε πὼς ἔμοιαζε πιότερο στὸν Καζιμὶρ καὶ νὰ ποὺ παρουσιάστηκε ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσει γιὰ δαῦτον. Καὶ γιὰ τὰ «βάρη» του.

Ἀπότομα, ἡ Ἰουλιέττα εἶπε ἀποφασιστικά:

— Κύριε Λεμπίγκ, ἀπὸ τότε ποὺ γνωριζόμαστε, σᾶς ἔβαλα σὲ ἔξοδα. Σᾶς ζητῶ συγνώμη, δὲν τἄξερα ὅλ' αὐτά. Δὲν θἄθελα νὰ σᾶς κάνω τὴ ζωή σας πιὸ δύσκολη... Μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς δώσω ὅ,τι σᾶς χρωστῶ; Ναί, ναί, συνέχισε βλέποντας πὼς αὐτὸς δὲ διαμαρτυρόταν. Ἐξ ἄλλου, μοῦ χρειάζονται τόσο λίγα: ὅταν μιὰ γυναίκα ζεῖ μονάχη...

Ἡ Ἰουλιέττα ξαναπῆγε—ξαναπήγαινε συχνά. Τῆς ἄρεσε αὐτοῦ. Μποροῦσε νὰ πλήττει μὲ τὴν ἡσυχία της. Μὰ κι ὁ Προσπὲρ δὲν παραπονιόταν κι αὐτός. Μιὰ μέρα, ἴσως ἀπὸ κατεργαριά, θέλησε μπροστὰ της νὰ μπαλώσει τὸ σακάκι του: τοῦ πῆρε τὸ κοστούμι ἀπ' τὰ χέρια καὶ τοῦ στερέωσε ὅλα τὰ κουμπιὰ ποὺ ἦταν ἕτοιμα νὰ πέσουν. Ἔβρισκε, δίχως νὰ τ' ὁμολογεῖ στὸν ἑαυτό του, πιότερα θέλγητρα στὴν παρουσία της ἀπὸ τότε ποὺ τὰ θέλγητρα αὐτὰ τὰ χαιρόταν ὁ ἴδιος.

Τέλος, μιὰν ἄλλη μέρα, καθὼς ἀκόνιζε τὸ ξουράφι του, κόπηκε, ἡ Ἰουλιέττα ἔκανε ἕναν ἐπίδεσμο καὶ τὸν ρώτησε γιατὶ δὲν ξουριζόταν μὲ μηχανὴ ὅπως ἡ φιλενάδα της.

— Πῶς; εἶπε ἀναπηδώντας ὁ κ. Λεμπίγκ ποὺ ὡστόσο τὴν ἄκουγε ὅλο καὶ λιγότερο σὰν τοῦ μιλοῦσε γιὰ τὴ φιλενάδα της μπροστά του· τούτη τὴ φορὰ ὅμως, δὲν μποροῦσε νὰ κάνει τίποτα, εἶχε ἀκούσει.

Ἡ Ἰουλιέττα σταμάτησε νὰ δένει τὸν ἐπίδεσμο κι ἄφησε τὶς δυὸ ἄκρες του νὰ πέσουν. Ὁ Προσπὲρ ἀπόμεινε ἔτσι, μὲ τὸ δάχτυλο στὸν ἀέρα καὶ τὸν ἐπίδεσμο ποὺ κρεμόταν.

— Αὐτὸ κάποτε θὰ μαθευόταν, εἶπε ἁπλᾶ ἡ Ἰουλιέττα καὶ τοῦ γύρισε τὴν πλάτη· ὕστερα κάθησε στὴν καρέκλα, ἔβαλε τόνα πόδι της πάνω στ' ἄλλο, ἔπιασε τὸ πηγούνι της μὲ τὸ χέρι της καὶ κοίταξε μὲ μοχθηρὸ ὕφος τὴν ἄκρη τοῦ παπουτσιοῦ της.

Ὁ Λεμπίγκ κούνησε τὸ φασκιωμένο του δάχτυλο, πλησίασε κοντά της, ἔβγαλε τὰ γυαλιά του, τὴν ἔχασε γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀπ' τὰ μάτια του, ἔπειτα ξανάβαλε τὰ γυαλιά του:

— Μὰ πῶς; Πῶς; φέλλισε.

Ἐκείνη φαντάστηκε πὼς τὴ ρωτοῦσε κι ἀποφάσισε νὰ μιλήσει:

— Ἔ! λοιπόν, ναί! φώναξε μὲ ξαφνικὴ βιαιότητα, μάλιστα, αὐτὸ εἶναι! Εἶχα ἕναν ἐραστὴ καὶ μὲ παράτησε.

Εἶχε πάψει νὰ στέκεται ἀκίνητη, εἶχε τεντωθεῖ, τὰ μάτια της ἔλαμπαν ἀπὸ εὐτυχία, γιατὶ μποροῦσε ἐπὶ τέλους νὰ τὸ φωνάξει:

— Μὰ δὲν κατάλαβες; Ἡ φιλενάδα μου ἦταν ἄντρας.

Ξανᾶπε σὲ διαφορετικὸ τόνο:

— Ἕνας ἄντρας,—κι ἄρχισε νὰ κλαίει.

Μὲ μιᾶς ὁ κ. Λεμπίγκ συνῆλθε. Προχώρησε μὲ δισταχτικὰ βήματα, ὁ ἐπίδεσμός του ἐξακολουθοῦσε νὰ κρέμεται κι ἀναρωτιόταν τί ἔπρεπε νὰ κάνει. Ἡ Ἰουλιέττα σήκωσε τὸ κεφάλι της, τὸν κοίταξε μιὰ στιγμὴ σιωπηλά, ὕστερα ἔνιωσε

---

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

γιὰ δαῦτον οἴχτο καὶ χαμογελώντας σχεδὸν ἀνάμεσα στὰ δάκρυά της :

— Δὲν εἶναι τίποτε—εἶπε—θὰ περάσει, κουταμάρες.

Ἔδεσε ἐπὶ τέλους τὸν ἐπίδεσμο.

Στὴν ἀρχὴ ὁ κ. Λεμπίγκ φαντάστηκε πῶς θὰ τὴν περιφρονοῦσε, μὰ ἡ εἰκόνα τῆς Ἰουλιέττας ἦταν πιὸ ζωντανὴ ἀπ' τὴν ἀλήθεια ποὺ ἀνακάλυπτε. Ἐξακολουθοῦσε νὰ τὴ θαυμάζει πιὸ πολὺ ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ τὰ ἤξερε ὅλα : αὐτόν, τὸν Προσπὲρ Λεμπίγκ, τὸν ἀνεχόταν, τοῦκανε συντροφιὰ μιὰ γυναίκα ποὺχε ἀγαπήσει ἕναν ἄντρα. Ἡ περίπτωση αὐτὴ μεγάλωνε παράξενα τὴν Δεσποινίδα Ταστελὲν στὰ μάτια τοῦ κ. Λεμπίγκ, μεγαλώνοντας καὶ τὸν ἴδιο τὸν κ. Λεμπίγκ στὰ ἴδια του τὰ μάτια. Λίγο ἀκόμα καὶ θἄλεγε στοὺς διαβάτες :

— Ξέρετε, ἡ γυναίκα αὐτὴ εἶχε ἔραστή, καὶ βγαίνει μαζί μου, ἔρχεται στό σπίτι μου.

Ὁ κ. Λεμπίγκ γινόταν τώρα κι αὐτός ἄντρας.

Αὐτὸ φάνηκε λίγες μέρες ἀργότερα. Καθὼς ἔφτασαν στὸ γραφεῖο, ἔπεσαν πάνω στὸ Λακωσάντ. Θέλησε νὰ κοροϊδέψει τὰ «τρυγονάκια». Ἡ Ἰουλιέττα, ἀδιάφορη, γύρισε τὴ ράχη της καὶ κοίταξε ἀλλοῦ, μὰ ὁ κ. Λεμπίγκ, ποὺ ξαφνικὰ ἔνιωσε ξεχωριστὴ φρίκη γιὰ τὴ βροντερὴ φωνὴ τοῦ βασανιστῆ του, αἰσθάνθηκε τὸ αἷμα νὰ τοῦ ἀνεβαίνει στὸ κεφάλι καὶ, γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωή του, ὁ θυμός του ξέσπασε. Αὐτὸ ἦταν τόσο ἀπροσδόκητο ποὺ ὅλοι σταμάτησαν τὴ δουλειά τους : τώρα δὲν ἀκουγόταν παρὰ ἡ φωνὴ τοῦ Προσπὲρ Λεμπίγκ ποὺ ἔμοιαζε μὲ γαύγισμα. Τὰ χέρια του διαγράφανε χαστούκια γύρω ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ Λακωσάντ καὶ στὸ τέλος μὲ τὸ δάχτυλο ὑψωμένο κάτω ἀπ' τὴ μύτη τοῦ ἐχθροῦ του, ὁ κ. Λεμπίγκ φώναξε :

— Κι' ὕστερα πάψε νὰ μὲ σκοτίζεις, τ' ἀκοῦς; Γιατὶ σὲ μισῶ, σὲ μισῶ...

Μὲ μιᾶς ὁ Λακωσάντ κοίταξε τοὺς ἄλλους. Γιατί ; γιατί ; ἔλεγε ὁλοένα σὰ χαμένος. Ἔνιωθε βαθειὰ λύπη γιατὶ ἦταν καλὸς ἄνθρωπος κι' ἀναρωτιόταν πῶς μποροῦσαν νὰ τὸν μισοῦν.

***

Ἕνα πρωϊνὸ κατάλαβαν πῶς ἡ Ἄνοιξη εἶχε ἔρθει καὶ ἡ Ἰουλιέττα μίλησε γιὰ τὴν Κυριακὴ ποὺ θὰ τὴν περνοῦσαν στὴν ἐξοχή. Δὲν ἄφησε σὲ ἡσυχία τὸν Προσπὲρ παρὰ ὅταν τῆς εἶπε ποῦ θὰ πήγαιναν. Ὁ καϋμένος ὁ Λεμπίγκ ! Θυμήθηκε μιὰ διαφήμιση ποὺχε δεῖ στὸ μετρὸ καὶ πρότεινε δειλὰ τὸ Ρομπενσών.

— Γιατὶ τὸ λὲς αὐτό ; εἶπε ἡ Ἰουλιέττα μὲ τραχειὰ φωνή.

Τὴν κοίταξε : τὰ μάτια της εἶχαν ὕφος ἐπιθετικὸ καὶ τὸ αἷμα εἶχε φύγει ὁλότελα ἀπ' τὸ πρόσωπό της. Ὁ Λεμπίγκ ψιθύρισε :

— Δὲν ξέρω, ἔτσι τὸ εἶπα ὅπως θἄλεγα κάτι ἄλλο.

Τότε ἔπαψε νὰ στυλώνει τὸ βλέμμα της πάνω του, τὰ χρώματά της ξανάρθαν ἕνα-ἕνα κι ἀποφάσισε νὰ χαμογελάσει :

— Ἄ ! καλά ! καὶ δίχως καμιὰ ἐξήγηση ἔβγαλε τὴν ἀπόφασή της : Θὰ πᾶμε στὸ Βιλλέν.

Ἡ Κυριακὴ εἶχε φτάσει. Ἡ Ἰουλιέττα ἔμοιαζε μὲ ὅ,τι δροσερό, λεύτερο καὶ χαρούμενο μπορεῖτε νὰ φανταστεῖτε. Ἐκεῖνος τραβοῦσε κούτσα κούτσα μέσα στὸ σκαμένο δρόμο, ἔχοντας τὸ γιακὰ τοῦ παλτοῦ του σηκωμένο καὶ παγώνοντας ἀπ' τὸ κρύο. Ἐκείνη, ὅμοια μὲ νεαρὸ σκυλί, τὸν ἀκολουθοῦσε, πήγαινε μπροστὰ ἀπ' αὐτόν, στριφογύριζε γύρω του... Ὅσο τὴν ἔβλεπε νὰ ξεκουμπώνει τὸ παλτό της, νὰ τινάζει τὸ κεφάλι της μέσα στὸν ἥλιο, τόσο αὐτὸς κρύωνε καὶ μαζευόταν. Ἔφτασαν κοντὰ στὸ ρυάκι καὶ στάθηκαν σ' ἕνα λιβάδι γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν ὡς τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ : ἡ Ἰουλιέττα ξαπλώθηκε μπρούμυτα, μὲ τὴ μύτη χωμένη στὰ χόρτα κι' ὁ Προσπὲρ Λεμπίγκ ἔβγαλε ἀπ' τὴν τσέπη του μιὰν ἐφημερίδα ποὺ τὴν ἄπλωσε ἀπὸ κάτω του.

Σιγὰ σιγὰ ὁ ἥλιος διαπέρασε τὸ ἐλαφρὸ παλτό. Ὁ κ. Λεμπίγκ ἄρχισε νὰ κρυώνει λιγότερο. Ὕστερα καθόλου. Κατέβασε τὸ γιακὰ τοῦ παλτοῦ του ποὺ τὰ μαλλιά του τὸν εἶχαν λιγδιάσει. Καὶ ὕστερ' ἀπὸ πολλοὺς δισταγμοὺς, ἀκούμπησε ἐπὶ τέλους στὸν ἀγκωνά του. Δέκα λεπτὰ ἀργότερα, εἶχε ἀποκοιμηθεῖ.

Τὸ ἀπόγεμα πέρασε σὰν τὸ πρωϊνό : δὲν ἔκαναν τίποτα. Ἡ Ἰουλιέττα φαινόταν λιγότερο χαρούμενη ὅσο οἱ ὧρες κυλοῦσαν καὶ σὰν ἔφτασε ἡ ὥρα τοῦ γυρισμοῦ τῆς φάνηκε ξαφνικὰ πῶς δὲν εἶχε ἀρκετὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπ' τὴν ἡμέρα της.

— Ἂν πλαγιάζαμε ἐδῶ πέρα ;

Ὁ Προσπὲρ ἀνατρίχιασε σὰ νὰ τὸν εἶχαν τσιμπήσει. Δὲ βρῆκε τίποτα ν' ἀπαντήσει. Ἐκείνη ξανάπε, ἐπίμονα :

— Θὰ γυρίσουμε αὔριο τὸ πρωῖ νωρὶς μὲ τὸ πρῶτο τραῖνο.

Τὴν ἄλλη μέρα, ὁ Λεμπίγκ ἦταν κακόκεφος καὶ νυσταγμένος. Δὲν εἶχε κλείσει μάτι ὅλη νύχτα, «Ὡς τὰ μεσάνυχτα, εἶπε, τὰ τραῖνα περνοῦσαν μέσα στὴν κάμαρα».

Ἡ Ἰουλιέττα ἦταν γελαστὴ καὶ δροσερή. Ἡ δική της κάμαρα ἔβλεπε στὸ Σηκουάνα. Εἶχε περάσει μιὰ θεσπέσια νύχτα.

Ξαναπῆραν κάτω ἀπ' τὴ βροχὴ τὸ δρόμο τοῦ σταθμοῦ. Ἡ σιωπὴ ἦταν μεγάλη. Καὶ ἡ λάσπη ἄφθονη. Ὁ κ. Λεμπίγκ τσαλαβουτοῦσε στὰ νερά.

Στὸ σπίτι του, στὴν ὁδὸ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῶν Τεχνῶν, βρῆκε ἕνα τηλεγράφημα ποὺ τοῦ ἀνάγγελνε πῶς ἡ μητέρα του εἶχε πεθάνει τὴ νύχτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακή.

***

Ἡ ζωὴ τὸν προσπέρνα γε : ἔπρεπε νὰ ξαναφύγει, νὰ περπατήσει ἀκόμα ὅλη τὴν ἡμέρα.

Στὸν τοῖχο τοῦ μικροῦ σταθμοῦ μιὰ λάμπα φώτιζε ἕνα σταματημένο ρολόϊ. Πίσω του ἡ κόκκινη ἀντιφεγγιὰ τοῦ τραίνου ξεμάκραινε στὸν οὐρανό. Ὅταν ὁ βόμβος τῆς μηχανῆς χάθηκε μακριά, τὸ θῆμα τοῦ κ. Λεμπίγκ ἦταν ὁ μοναδικὸς θόρυβος τῆς ἐξοχῆς, μαζί μ' ἕνα σκύλο ποὺ γαύγιζε· καὶ νύσταζε τόσο, μὰ τόσο πολύ !

Φτάνει οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴν πίστευαν πῶς ἤθελε νὰ ξαναδεῖ τὴ μητέρα του ! Μὰ ἦταν κι ὁ Καζιμίρ. Ἔπρεπε νὰ τὸν κλείσουν σ' ἕνα φρενοκομεῖο. Ὁ Προσπὲρ ἀκολουθοῦσε μηχανικὰ τὸν

ἑλικοειδῆ δρόμο. Ἔφτασε ἱδρωμένος. Μπῆκε στὴν αὐλὴ κ' ἔσπρωξε τὴν πόρτα. Ἕνα κερὶ ἔκαιγε κοντὰ στὸ μεγάλο κρεβάτι. Παρατήρησε ἕν' ἀκίνητο πρόσωπο στὸ μαξιλάρι. Ἄρχισε νὰ τρέμει. Ἡ γειτόνισα ποὺ ἀγρυπνοῦσε φώναξε μ' ἔκπληξη:

— Ἄ! ἦρθες, γιόκα μου!

Ἡ φλόγα τοῦ κεριοῦ τρεμόσβυσε· οἱ σκιὲς ὅλες ἄρχισαν νὰ χορεύουν καὶ τὸ πρόσωπο τῆς νεκρῆς φάνηκε νὰ ζωντανεύει. Ὁ Προσπὲρ ξανάκλεισε τὴν πόρτα καὶ τίποτα δὲν κουνήθηκε πιά. Ξανάβρισκε κάθε τι ποὺ γνώριζε τόσο καλὰ καὶ τὸ κόκκινο μαξιλάρι ποὺ ἡ σκιά του ἔπιανε τόση θέση στὸν τοῖχο.

— Κόπιασε, γιόκα μου, εἶπε ἡ γριά.

— Κι' ὁ Καζιμίρ;

— Πῆγε νὰ κοιμηθεῖ.

Τὴν ἄλλη μέρα ρώτησε τὸν παπὰ μήπως εἶχε μαῦρα γάντια νὰ τοῦ δανείσει. Πρὸς τὸ βράδυ ὁ ταχυδρόμος ἔφερε ἕνα γράμμα. Ἀναγνώρισε τὸ γράψιμο τῆς Δεσποινίδας Ἰουλιέττας ποὺ τὸν προσφωνοῦσε: «Ἀγαπητέ μου κύριε Λεμπίγκ...» Ἄρχισε νὰ σιγοτραγουδάει: «Πουπουπού...», μὰ στάθηκε βλέποντας τὸ κερὶ καὶ τὸ πένθος. Στεναχωρεμένος βγῆκε στὴν αὐλή. Ὅταν ξαναμπῆκε, ὁ Καζιμίρ στεκόταν ἀκίνητος μπροστὰ στὸ φέρετρο. Τάχα καταλάβαινε; Ὁ Προσπὲρ πλησίασε καὶ εἶδε τὸν ἀδερφό του νὰ κρατάει ἕνα μπουκαλάκι μὲ ἀλοιφὴ κ' ἕνα κουρέλι. Εἶχε γυαλίσει μιὰ ἀπ' τὶς λαβὲς τοῦ φερέτρου καὶ χαμογελοῦσε. Σὰν εἶδε τὸν Προσπέρ, εἶπε: «Ὄμορφο, ὄμορφο...».

Γυρίζοντας ἀπ' τὸ νεκροταφεῖο, ὁ κ. Λεμπίγκ ἄνοιξε τὰ πάντα διάπλατα γιὰ νὰ φύγει ἡ μυρωδιὰ ποὺ ἀφήνουν πίσω τους οἱ νεκροὶ καὶ μηχανικὰ κοίταξε ἀπ' τὸ παράθυρο. Ἀπ' τὸ πιὸ κοντινὸ δέντρο, μὲ τὸ κεφάλι κάτω, κρεμόταν ἕνα κορμὶ ποὺ ἦταν τώρα ἀσάλευτο — ἢ ποὺ μόλις σάλευε: ταλαντευόταν ἀνάλαφρα γιατὶ ὁ ἄνεμος φυσοῦσε.

Ἦταν ἐκεῖ, πολὺ κοντά, ἀγγίζοντας τὸ παραθυρόφυλλο ποὺ τώρα τὸ ξανάκλεισε ὁ κ. Λεμπίγκ: ἀκόμα κ' ἕνας τυφλὸς θάβλεπε πῶς ἡ σκιὰ τοῦ κρεμασμένου τοῦ κρυβε τὸν ἥλιο.

— Καζιμίρ! φώναξε ὁ κ. Λεμπίγκ καὶ βγῆκε τρέχοντας.

Ὁ ἀδερφός του θέλησε φαίνεται ν' ἀνεβεῖ στὸ δέντρο, γλύστρησε καὶ τὸ πόδι του πιάστηκε στὰ κλαδιά. Τότε τὸ κεφάλι του χτύπησε πάνω στὸν κορμὸ τοῦ δέντρου μιὰ φορά, δυὸ φορές... καὶ πέθανε, κρεμασμένος ἀπ' τὸ πόδι ποὺχε πιαστεῖ κεῖ πάνω.

— Καζιμίρ! φώναξε ξανὰ ὁ κ. Λεμπίγκ.

Πῶς νὰ τὸν ξεκρεμάσει, νὰ τὸν βγάλει ἀπὸ κεῖ; Ὁ Προσπὲρ ἔρριξε γύρω του ἕνα ἱκετευτικὸ βλέμμα. Εἶδε ἕνα μεγάλο κοντάρι χάμου· πιὸ μακρυὰ ἕνα χειραμάξι, πῆγε καὶ τὸ πῆρε· τὄφερε κοντά, ἀκριβῶς κάτω ἀπ' τὸ δέντρο. Τέλος, παίρνοντας τὸ κοντάρι τὄχωσε μ' ὅλη του τὴ δύναμη ἀνάμεσα ἀπ' τὸ πόδι καὶ τὸ παπουτσι τοῦ νεκροῦ κ' ἔσπρωξε ἀπὸ κάτω πρὸς τ' ἀπάνω. Τὸ κορμὶ φάνηκε ν' ἀνεβαίνει πρὸς τὸ δέντρο, ὕστερ' ἀποσπάστηκε. Ἔπεσε μέσα στὸ χειραμάξι πού, ὡς ἐκ θαύματος, δὲν ἀναποδογύρισε. Τότε ὁ Προσπὲρ ἄρπαξε τὸ χειραμάξι καὶ μὲ μικρὰ βήματα ξαναγύρισε στὸ σπίτι.

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ὁ κόσμος χάθηκε μέσα σὲ μιὰ μεγάλη τοῦμπα. Ὁ Προσπὲρ εἶχε λιγοθυμήσει.

Τὸν περιποιήθηκαν ἕξη βδομάδες.

***

Στὸ διάστημα τῆς ἀρρώστειας του ἕνα μονάχα πρόσωπο ἀπ' τὸν κόσμο τοῦλειψε: ἡ Ἰουλιέττα.

Ἄρχισε νὰ συλλογιέται: εἶναι μονάχη· κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο. Κι' ὅλο αὐτὴ ἡ συλλογὴ τὸν τριβέλιζε. Δὲν ἔτρωγε ὅσο τὸν βασάνιζε· κι ὅλο τὸν βασάνιζε· ἔτσι, δίχως νὰ τὸ θέλει, ἀδυνάτιζε.

Μιὰ μέρα, γελώντας, ἡ Ἰουλιέττα τὸν ρώτησε:

— Γιὰ πέστε μου, κ. Λεμπίγκ, μήπως εἶστε ἐρωτευμένος;

Κατάλαβε πῶς ἡ εὐκαιρία θὰ τοῦ ξέφευγε. Καὶ τὴν ἔπιασε ἀπ' τὰ μαλλιά.

— Στεναχωριέμαι, δεσποινὶς Ἰουλιέττα· ἂν θέλατε...

— Τί;...

Ἦταν τρομερό.

— Ἔ! λοιπόν! Δὲ σκέφτεστε νὰ παντρευτεῖτε;

Ἐκείνη τὸν κοίταξε ξαφνικὰ κατάμματα καὶ δὲν εἶπε τίποτα. Βασίλεψε σιωπή. Ἐκεῖνος ἐξακολούθησε μὲ μανία:

— Ἐγὼ θὰ παντρευόμουνα εὐχαρίστως μαζί σας, Δεσποινὶς Ἰουλιέττα, δὲν θὰ εἴσαστε δυστυχισμένη..

Ἐκείνη ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν κοιτάζει.

— Θἄχαμε τοὺς δυὸ μισθούς μας. Θὰ μπορούσαμε ν' ἀγοράσουμε μερικὰ ἔπιπλα... Μοῦ ἀρέσετε...

Κοκκίνιζε κ' ἔψαχνε τί θὰ μπεροῦσε ἀκόμα νὰ τῆς ὑποσχεθεῖ:

— Θὰ πηγαίναμε στὸν κινηματογράφο...

Ὕστερ' ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα, ἡ Ἰουλιέττα ἀναστέναξε:

— Γιατὶ ὄχι;

Τὸ πρωϊνὸ τῆς 1ης Αὐγούστου ἕξη πρόσωπα εἶχαν συγκεντρωθεῖ μπροστὰ στὸν ἀριθ. 78 τῆς ὁδοῦ Βοναπάρτη. Ὁ εὐσυνείδητος Μπαρζετόν, τρεῖς πληρωμένοι μάρτυρες, ὁ Λεμπίγκ ποὺχε πλυθεῖ καλὰ καὶ ἡ Ἰουλιέττα ποὺ παντρευόταν.

Ὁ γάμος αὐτὸς ἔμοιαζε παράξενα μὲ φτωχικὴ κηδεία ποὺ γίνεται μὲ ὡραῖο καιρό. Καθὼς ἔμπαιναν στὸ Δημαρχεῖο, ἡ Ἰουλιέττα τοῦ εἶπε σιγανά: «Βάλ' τὰ γάντια σου», γιατὶ τὰ κρατοῦσε ὅπως τ' ἀγάλματα κρατοῦν στὸ χέρι ἕνα ρουλὸ ἀπὸ χαρτί. Ξερόβηξε, κοίταξε γύρω του καὶ διόρθωσε τὴ στάση του. Πέρασαν κι ἀπ' τὴν ἐκκλησία γιατὶ ἔτσι συνήθιζε πάντα ἡ οἰκογένεια Λεμπίγκ. Ἡ Σιμόνη Ὠντυριέ, ποὺ εἶχε πάρει ἄδεια, πῆγε στὴν ἐκκλησία νὰ τοὺς σφίξει τὸ χέρι.

Ὕστερα καὶ οἱ τρεῖς τους, ὁ Μπαρζετόν, ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Λεμπίγκ πῆγαν νὰ φᾶνε σ' ἕνα ἀκριβὸ ἑστιατόριο. Ὁ κ. Λεμπίγκ φλυαροῦσε, φλυαροῦσε σὰν παιδὶ ποὺ ἔχει πιεῖ πολύ. Ὁ Μπαρζετὸν τοὺς διάβασε λίγα κολα-

κευτικὰ λόγια κι ὅταν τὸ ἀντρόγυνο, ὁλομόναχο, μέσα σ' αὐτὴ τὴ μεγάλη ἀδειανὴ κάμαρα, τὸν χειροκρότησε, ἦταν κάτι τὸ θλιβερό. Ἕνα γκαρσόνι ποὺ περίμενε σὲ μιὰ γωνιὰ σκέφτηκε πὼς εἶχαν τελειώσει κι ἄρχισε νὰ σηκώνει τὸ τραπέζι. Τότε, ἔφυγαν.

Εἶχε βραδυάσει. Ἀναγκάστηκαν νὰ πᾶνε στὸ σπίτι τους, ν' ἀνεβοῦν τὴ σκάλα, νὰ μὴν εἶναι παρὰ οἱ δυό τους μπροστὰ σ' ἕνα κρεβάτι, μὲ δυὸ μαξιλάρια. Σὲ λίγο θἄπρεπε νὰ γδυθοῦν.

Ὁ κ. Λεμπίγκ ἦταν δυστυχισμένος. Δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσει. Φοβόταν μήπως ἡ Ἰουλιέττα τὸν κοιτάξει. Ἐκείνη πηγαινοερχόταν ἥσυχα μέσα στὴν κάμαρα. Ὁ Προσπὲρ ρίχνοντας πότε πότε κρυφὲς ματιές, τὴν εἶδε ποὺ ἔβγαζε τὸ φόρεμά της. Ἐπωφελήθηκε ἀπ' τὸ ὅτι ἡ γυναίκα του εἶχε γυρισμένη τὴ ράχη τῆς γιὰ νὰ βγάλει γρήγορα τὸ σώβρακό του καὶ νὰ πέσει στὸ κρεβάτι.

Ὅταν πλάγιασε κ' ἐκείνη, ἡ ἀγωνία τὸν κυρίεψε ξανά. Ἀπόμεινε πολλὴν ὥρα δίχως νὰ σαλεύει. Ἡ Ἰουλιέττα καθόταν σχεδὸν καὶ οἱ ὦμοι της πρόβαλλαν ἀπ' τὸ σεντόνι. Ἄπλωσε τὸ μπράτσο της γιὰ νὰ σβύσει τὸ φῶς καὶ τὸ γυμνὸ αὐτὸ μπράτσο, τόσο κοντὰ στὸ πρόσωπό του, τὸν γιόμισε βαθειὰ συγκίνηση. Μέσα στὸ σκοτάδι, τὴν πλησίασε. Ἐκείνη δὲν τραβήχτηκε.

Ὕστερ' ἀπὸ λίγο, ἡ Ἰουλιέττα ξανακαθόταν στὸ κρεβάτι. Ἡ μπρετέλα της εἶχε γλυστρήσει καὶ τὴν ξανασήκωσε. Διατηροῦσε τὴν ἀνάμνηση ἀπὸ δυὸ ἱδρωμένα χέρια πάνω στὰ μπούτια της. Μηχανικά, ἀνάμεσα ἀπ' τὸ πουκάμισό της, σκούπιζε τὸ δέρμα της ἀκριβῶς στὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κορμιοῦ της.

***

Τώρα πιὰ ὁ κ. Λεμπίγκ μιλοῦσε γιὰ τὰ γεροντοπαλλήκαρα μὲ μορφασμὸ γεμᾶτο οἶχτο.

Ἡ ζωή τους ἔμοιαζε μὲ τὴ Λουὰρ τὸ καλοκαίρι: πολὺ λίγο νερὸ καὶ πολλὴ ἄμμο. Στὸ γραφεῖο ὁ Λακωσάντ ξεχείλιζε ἀπὸ βρωμόλογα καὶ φλεγόταν ἀπ' τὴν ἐπιθυμία νὰ τὰ ἐμπιστεύεται στὴ νεαρὴ Σιμόνη· μὰ αὐτὴ φρόντιζε πιότερο γιὰ τὸ δικό της τὸ γάμο παρὰ «γιὰ τὶς νεανικὲς ὁρμὲς τοῦ γέρου ξεκουτιάρη», ὅπως χαραχτήριζε τὸν κ. Λεμπίγκ καὶ τοὺς ἔρωτές του.

Ἐκτὸς ἀπὸ κάτι μικροπράματα ποὺ δὲν τοῦ ἄρεσαν — ὅπως ὅταν ἡ Ἰουλιέττα φοροῦσε πυτζάμα ἢ ὅταν σὰν ἔκανε ζέστη, δὲν φοροῦσε τίποτ' ἄλλο κάτω ἀπ' τὴ ρόμπα της παρὰ ἕνα σουτιὲν καὶ τὴν κυλότα της—ἦταν εὐτυχισμένος.

Στὶς 6 τοῦ Σεπτέμβρη, ξανάρχισε νὰ βρέχει καὶ τὸ Παρίσι πλημμύρισε μέσα σὲ μιὰ μέρα. Τὸ γραφεῖο ἦταν σχεδὸν σιωπηλό. Ὁ κ. Λεμπίγκ, καθισμένος μπροστὰ στὰ χαρτιά του, καθάριζε τ' αὐτιά του: συλλογιζόταν. Εἶχε ἀποχτήσει οἰκογένεια. Σκεφτόταν πὼς ἴσως ἡ οἰκογένεια αὐτὴ θὰ πλήθαινε. Τὸ μέλλον ἄρχιζε νὰ τὸν γοητεύει. Ἀκόμα καὶ σ' ἕναν κ. Λεμπίγκ, ἡ ἐπιβίωση ἦταν ἀναγκαία.

Ὁ κ. καὶ ἡ κ. Λεμπίγκ προχώρησαν πρὸς τὴν ὁδὸ Δαντών. Μόλις ἔκαναν λίγα βήματα, ἡ Ἰουλιέττα σταμάτησε ἀπότομα. Ὁ ἄντρας της γύρισε μὲ ἀπορία, ἦταν ἕτοιμος νὰ πεῖ: «Τί τρέχει, Γεγιέτ;» Μὰ δὲν εἶπε τίποτα γιατὶ τὴν εἶδε. Ἡ Ἰουλιέττα εἶχε ἀπομείνει σὰν καρφωμένη στὴ θέση της, μὲ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα. Δὲν πρόσεχε τίποτα πιά. Ὁ κόσμος τὴν ἔσπρωχνε, μὰ οὔτε νοιαζόταν γι αὐτό. Ὁ κ. Λεμπίγκ, ἀποσβολωμένος, ἀκολούθησε τὴ διεύθυνση τοῦ βλέμματός της· στ' ἄλλο πεζοδρόμιο, οἱ ἄνθρωποι βάδιζαν διαστικοί. Τὰ μάτια τοῦ κ. Λεμπίγκ ξαναγύρισαν στὴ θέση ὅπου ἔπρεπε νὰ βρίσκεται ἡ Ἰουλιέττα, μὰ αὐτὴ εἶχε ἐξαφανιστεῖ. Τὴν εἶδε ἀκόμα, σὰν σὲ μιὰ ἀστραπή, ποὺ διέσχιζε τὸ δρόμο σὰν τρελλή. Θἄλεγες πὼς ἕνα ρεῦμα ἀέρα τὴν ἀπορροφοῦσε, κάτω ἀπ' τὴ μύτη ἑνὸς λεωφορείου.

Ὅταν ἡ πράσινη μάζα πέρασε, κανεὶς δὲν ἦταν πιὰ στὸ ἀπέναντι πεζοδρόμιο. Κοντὰ σ' ἕνα φανοστάτη, ὁ κ. Λεμπίγκ στεκόταν ὁλομόναχος κάτω ἀπ' τὴ βροχή. Περίμενε πολλὴν ὥρα νὰ ξαναγυρίσει ἡ γυναίκα του, ὕστερα καθὼς δὲν τὴν ἔβλεπε νὰ γυρίζει, πέρασε κι αὐτὸς τὸ δρόμο, καὶ τράβηξε ὥς τὴ γωνιὰ τοῦ ἄλλου. Κοίταξε δεξιά, κοίταξε ἀριστερά. Στὴ βρεμένη ἄσφαλτο καθρεφτίζονταν τὰ σπίτια.

Συλλογίστηκε πὼς μποροῦσε νἄχε γυρίσει στὸ σπίτι. Στὸ σπίτι ὅμως δὲν ἦταν κανείς. Ὅλα ἦταν ὅπως τἄχε ἀφήσει τὸ πρωΐ: τὸ κρεβάτι ξέστρωτο, ἡ τουαλέττα γεμάτη πούδρα. Ὁ κ. Λεμπίγκ κάθισε.

Τ' ἀπόγεμα σηκώθηκε σὰν αὐτόματο καὶ τράβηξε γιὰ τὸ γραφεῖο. Ὅταν ἔφτασε δίχως τὴν Ἰουλιέττα, ἄρχισαν νὰ τὸν ρωτοῦν. Ἀποκρίθηκε:

— Ἔφυγε.

Θέλησαν νὰ μάθουν λεπτομέρειες, μὰ κι αὐτὸς δὲν ἤξερε πιὸ πολλά.

Τὴν ἄλλη μέρα κάποιος τὸν συμβούλεψε νὰ βάλει μιὰν ἀγγελία στὴν ἐφημερίδα. Ἄλλοι τοῦ τὴν ἔγραψαν.

Στὶς 9 τοῦ Σεπτέμβρη, ἡμέρα Πέμπτη, ἡ ὀγδόη σελίδα τῆς ἐφημερίδας εἶχε μιὰν ἀ γ γ ε λ ί α παραπάνω,

«Ἰουλιέττα ξαναγύρνα. Σὲ συχώρεσα. Φιλιά. Προσπέρ.»

Πάνω ἀπ' τὴ στήλη ἦταν οἱ λέξεις: 1 5 φ ρ ά γ κ α, ἡ τιμὴ ποὺ κοστίζει ἡ ἀπελπισία μιᾶς γραμμῆς σ' ὁποιοδήποτε καθημερινὸ φύλλο.

Ἐπειδὴ κανεὶς δὲ διάβασε τὴν ἀγγελία, ὁ κ. Λεμπίγκ κλείδωσε τὰ πράγματα τῆς Ἰουλιέττας στὸ μπαοῦλο του καὶ τὄσπρωξε σὲ μιὰ γωνιά. Στὴν κάμαρα δὲν ἦταν τώρα πιὰ παρὰ ὁ Προσπὲρ Λεμπίγκ.

Ἕνα πρωϊνὸ ἡ κάμαρα ἀπόμεινε ἀδειανὴ καὶ τὸ παράθυρο ἀνοιχτό.

Ὁ κ. Λεμπίγκ εἶχε γκρεμιστεῖ στὴν αὐλή.

Δὲν τὄχε κάνει ἐντελῶς ἐπίτηδες. Εἶχε πάρα πολὺ σκύψει καὶ τὸ κεφάλι του παράσυρε τὸ κορμί του.

Μεταφρ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

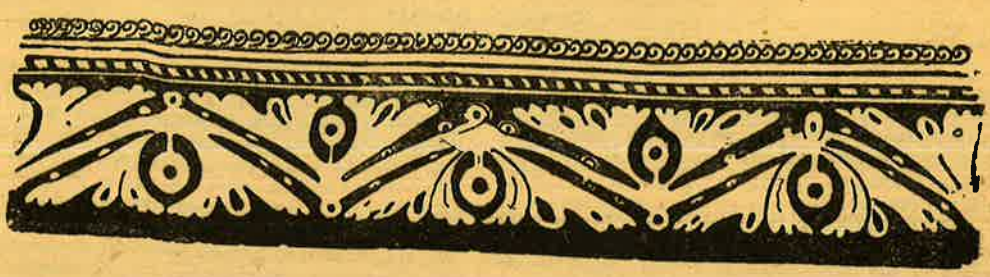

ΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ*

"Απειρες φορὲς παρακολουθήσαμε τὴν ἴδια αὐτὴ ἄμπωτη καὶ παλίροια· καλλιτέχνες λησμονημένοι, περιφρονημένοι, σχεδὸν ἄγνωστοι προβάλλουν κι' ἀνεβαίνουν καὶ πάλι στὸ πρῶτο ἐπίπεδο, ξαναδοξάζονται, ἢ πρωτοδοξάζονται, ἢ τὸ ἀντίθετο. Μορφὲς στεφανωμένες μὲ δάφνες ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ βαραθρώνονται. Οἱ θέσεις στὸν πνευματικὸ κόσμο δὲν ἔχουν καμιὰ σταθερότητα· δὲν μποροῦμε γιὰ νὰ τὶς καθορίσομε νὰ βασισθοῦμε σὲ κανέναν ὑπολογισμό.

'Ο Μπωντελαὶρ καταδικάσθηκε ἀπὸ τοὺς πιὸ περίβλεπτους συγχρόνους του κι' ὄχι μόνο γιατὶ τὰ ποιήματά του θεωρήθηκαν ὑπέρμετρα τολμηρὰ κι' ἀνήθικα. 'Ο κ. Παπατσώνης** σὲ μιὰ μελέτη του μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ἐχθρότητα μὲ τὴν ὁποία ἔγινε δεχτός. «"Ολοι οἱ παλιότεροι κριτικοὶ καὶ ποιητές, ὅλες οἱ σημαίνουσες καὶ κρατοῦσες προσωπικότητες ἀπορεῖ κανεὶς πόση ἀκατανοησία δείξανε καὶ πόση ἐπιπόλαιη ἀλλὰ καὶ δριμύτατη πολεμικὴ στήσανε ἐναντίον τοῦ μεγαλείτερου ποιητικοῦ δαιμόνιου τῆς ἐποχῆς τους. 'Ακόμα κι' ὁ Φλομπέρ, ποὺ θὰ περίμενε κανεὶς νὰ τὸν καταλάβει ἂν ὄχι γιὰ ἄλλο λόγο, τοὐλάχιστον σὰν ὁμοιοπαθής, ποὺ κι' αὐτὸς σύρθηκε σὲ παρόμοια ἀτιμωτικὴ δίκη μὲ τὴν «Κυρία Μποβαρὺ» στάθηκε ἀδιάφορος καὶ μᾶλλον ἐχθρικός. 'Ακόμα κι' ὁ Θεόφιλος Γκοτιὲ παρ' ὅλο ποὺ ὁ Μπωντελαὶρ τὰ «Λουλούδια τοῦ Κακοῦ» σ' αὐτὸν τὰ πρόσφερε μὲ τὴν πιὸ ποιητικὴ καὶ ἀ λὰ Γκοτιὲ ἀφιέρωσή του «ὁ ἄψογος ποιητής, ὁ τελειωμένος μάγος τῶν γαλλικῶν γραμμάτων, ὁ ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς Δάσκαλος καὶ φίλος», δὲν τὰ δέχθηκε μ' ἀγάπη τ' ἀσθενικὰ λουλούδια ποὺ τοῦ στάλθηκαν μὲ ταπεινότητα θάλεγα εἰλικρινῆ. Καὶ σὰν νὰ μὴ ἔφθανε ἡ ἀδυσώπητη πολεμικὴ τῶν ἐπίσημων ἐκπρόσωπων τῆς ἀκαδημαϊκῆς κριτικῆς, προσετέθηκαν οἱ σκληρὲς ἐπικρίσεις τῶν ἠθικολόγων, τῶν καθολικῶν, τῶν διαμαρτυρόμενων, καὶ τῶν κάθε λογῆς προκατειλημμένων κι' ἀποξηραμένων ἀνθρώπων, ποὺ αἰσθάνονταν μὲ τὴ δυνατὴ καὶ θαρραλέα ποίηση τοῦ Καρόλου νὰ προσβάλλονται οἱ πεποιθήσεις τους. 'Εδῶ πρέπει νὰ προσέξει ὁ ἀναγνώστης τοῦτο τὸ ἀξιοπερίεργο φαινόμενο ποὺ δείχνει πόσο δίβουλη καὶ πολύβουλη εἶναι ἡ τύχη: ὁ Μπωντελαὶρ ποὺ κατηγορήθηκε ἀπὸ τοὺς σύγχρονούς του σὰν κάτι χειρότερο ἀπὸ ἄθεος, σὰν βλάσφημος, σὰν ἱερόσυλος μὲ κριτήριο τὴ ρηχὴ ματιὰ καὶ τὴν ἔλλειψη κάθε πραγματικῆς καὶ βαθύτερης διείσδυσης στοὺς πραγματικοὺς μυστικοὺς κόσμους, ἄρκεσε νὰ περάσουν δυὸ τρεῖς γενεὲς γιὰ νὰ ὑμνηθεῖ οὔτε λίγο οὔτε πολὺ σὰν θρησκευτικὸς ποιητής, σὰν ποιητὴς ποὺ ἔζησε στὴ γοητεία ἀλλὰ καὶ στὴν ἀγωνία τῆς ἁμαρτίας, σὰν ποιητὴς ποὺ πρῶτος συνταύτισε τὴν ποίησή του μὲ τὴν ἐξομολόγηση, στὴ μυστηριακή της σημασία, σὰν ποιητὴς ποὺ βρίσκεται στὴ λατρεία τοῦ Σατανᾶ, σὰν στοιχεῖου ἀναπόσπαστου μὲ τὴ Θεολογία... Οἱ μεγάλοι καθιερωμένοι κριτικοί, ὁ δισταχτικὸς κι' ἀνενθουσίαστος Σαὶντ-Μπέβ, ὁ Μπρυνετιέρ, ὁ Ρενάν, ἐπιπόλαια κρίναν τὴν ποιότητα ἑνὸς πρωτοφανῆ καλλιτέχνη...»

'Ο Μαλλαρμὲ ἀπορρίχθηκε ἀπὸ μιὰ ἀνθολογία. Οἱ συντάχτες της, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους εἶταν ὁ Κοππὲ κι' ὁ 'Αν. Φρὰνς ποὺ τότε μεσουρανοῦσαν, ἀποφάνθηκαν: «'Αδύνατο νὰ συμπεριλάβομε αὐτοὺς τοὺς στίχους. Θὰ μᾶς κορόϊδευαν». Καὶ πραγματικὰ καμμιὰ ἔγκυρη φωνὴ δὲν διαμαρτυρήθηκε γιατὶ εἶχε παραλειφθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνθολογία ὁ πρόδρομος καὶ πατέρας τῆς ἀγνῆς ποίησης.

'Ο 'Ανατὸλ Φρὰνς χαραχτήρισε τὸν Βερλαὶν «ποιητὴ ἀνάξιο λόγου τοῦ ὁποίου οἱ στίχοι εἶναι ἀπὸ τοὺς χειρότερους ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ διαβάσει».

'Ο ἴδιος ὁ 'Ανατὸλ Φρὰνς, ὕστερα ἀπὸ μιὰ περίοδο ἀχτινοβολίας, ἔσβυσε. Θεωρήθηκε ὅτι ὁ σκεπτικισμός του, ἡ ἔλλειψη κάθε πίστης του, ὁ ἀνάλαφρος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἄγγιζε ἐπιφανειακὰ καὶ παιχνιδιάρικα καὶ μόνον σκεπτικὰ ὅλα τὰ ζητήματα καὶ τὰ προβλήματα χωρὶς ποτὲ νὰ σταματήσει σὲ κανένα σημεῖο καὶ νὰ τὸ ἐμβαθύνει, ἡ ἄρνησή του νὰ ὑποστηρίξει καὶ νὰ ὑπερασπί-

---

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

** Τ. Παπατσώνης: 'Η σύγχρονη γαλλικὴ ποίηση. 'Ο Μπωντελαὶρ ποιητὴς θρησκευτικός—περ. Νέα 'Εστία 1947 τεύχος 487 σελ. 1255.

σει μιὰ ὁποιαδήποτε γνώμη, ν' ἀγωνισθεῖ γιὰ ἕνα ὁποιοδήποτε ἰδανικό, ν' ἀκολουθήσει μιὰ ὁρισμένη κατεύθυνση, ἡ προτίμησή του γιὰ τὰ ἑλικοειδῆ μονοπάτια ποὺ δὲν ὁδηγοῦν σὲ κανένα τέρμα καὶ προπάντων ὁ ἐγκεφαλισμός του, ἡ ὑπερβολική του διαύγεια ποὺ συγγενεύει μὲ τὴ ρηχότητα — τότε μεσουρανοῦσε ὁ Φρόϋντ καὶ οἱ βυθίσεις στὸ ὑποσυνείδητο — τὸν καταδίκαζαν. «Δὲν εἶναι δυνατὸ τὸ λογοτέχνημα», εἶπε ἡ ἀμέσως μεταγενέστερή του γενιά, «νὰ εἶναι μόνο μιὰ φανταχτερὴ φρασεολογία χωρὶς οὐσιαστικὸ περιεχόμενο». Κ' ἔξαφνα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔκλειψη ὁ 'Αν. Φράνς ἀναφαίνεται, φέγγει πάλι στὸ στερέωμα. Οἱ ἴδιες ἀκριβῶς ἰδιότητές του ποὺ εἶχαν ἀναγραφεῖ στὸ παθητικό του, στὰ ἐλαττώματά του, ἴσως γιατὶ φανερώθηκε ὅτι οἱ πίστεις, οἱ ἄκαμπτες καταφάσεις καὶ ἀρνήσεις φέρνουν σὲ ἀκρότητες, σὲ φανατισμούς, σὲ στένεμα τοῦ πεδίου ὁρατότητας καὶ προκλήθηκε κόρος, ἀηδία, ἡ ἐπιθυμία ἀντίδρασης στὶς ἀπόλυτες πεποιθήσεις ποὺ ἀγνοοῦν τὴ σχετικότητα στὴν ὁποία ξαναανακαλύπτεται ἕνα μέγιστο ποσοστὸ ἀλήθειας, μεταφέρονται στὸ ἐνεργητικό του, ἀναγνωρίζονται γιὰ ἀρετές του. Τὸ ἀπαράμιλλα κρυστάλλινο καὶ σπινθηριστὸ ὕφος του, ἡ ἄνεση τῶν κινήσεών του, ἡ ἐξυπνάδα του, προκαλοῦν καὶ πάλι τὴν ἔγκριση καὶ τὸν θαυμασμό.

'Ο Ζαλοὺ προβλέπει ὅτι ὅταν διαπιστωθεῖ πὼς ἡ «μοντέρνα ποίηση» δὲν ἔχει μπροστά της στάδιο ἀνάπτυξης, πολὺ γρήγορα ἐξάντλησε ὅλες της τὶς δυνατότητες καὶ ἔφθασε στὸ ἀπροχώρητο, ὁ περιφρονημένος κι' ὁλότελα ἀπωθημένος Κοππὲ θὰ ἐχτιμηθεῖ καὶ πάλι. Διακρίνει κι' ὅλας τὶς πρῶτες ἐνδείξεις τῆς ἀνόδου καὶ τῆς δικαίωσής του.

Κατέφυγα ἀναγκαστικὰ στὴν ξένη πνευματικὴ ζωὴ γιὰ νὰ συναντήσω τὶς ἔκτυπες προσωπικότητες μὲ τὴν κυματιστὴ ἀξία ποὺ σήμερα μὲ ἀπασχολοῦν. 'Η νεοελληνικὴ λογοτεχνία εἶναι μιὰ λογοτεχνία νέα. Στὸ σύντομο χρονικὸ διάστημα τῆς ὕπαρξής της δὲν πρόφθασαν νὰ ἐκδηλωθοῦν πολλὲς καὶ σημαντικὲς ἀμφισβητήσεις ἐτυμηγοριῶν, πολλὲς μεταστροφὲς γνωμῶν κι' ἀντιλήψεων, πολλὰ μεσουρανήματα κι' ἀνάλογες δύσεις. 'Εκατὸ χρόνια δὲν ἀρκοῦν γιὰ ἐξαφανίσεις καὶ νεκραναστάσεις. "Αλλωστε τὶς μαχητικὲς συζητήσεις τὶς προκαλοῦν οἱ λογοτέχνες ποὺ προσκομίζουν κάτι τὸ πολὺ πρωτότυπο καὶ ἔτσι ξαφνιαστικό, κάτι ποὺ ὁ ἀναγνώστης δὲν εἶναι καθόλου προετοιμασμένος νὰ ἀκούσει καὶ νὰ παραλάβει, κάτι ποὺ μεταφέρει σὲ περιοχὲς ἄγνωστες κι' ἀνεξερεύνητες, μέσα στὶς ὁποῖες ὁ ἀναγνώστης δὲν ἔχει οὔτε ἀρχίσει νὰ ἐγκλιματίζεται. 'Η νεοελληνικὴ λογοτεχνία δὲν ἔχει ἀκόμα μπεῖ συνολικὰ στὴν καθαρὰ δημιουργική της περίοδο στὴν ὁποία ἔφθασαν μόνο μερικὲς αἰχμές της. Οἱ περισσότεροι ἐκπρόσωποί της ἀφομοιώνουν καὶ παραλλάζουν μὲ λεπτομερειακὲς προσθῆκες, χρωματίζουν μὲ τὸν δικό τους τρόπο, σχολὲς τῶν ὁποίων ὁ σπόρος πρωτοβλάστησε σὲ ξένη γῆ, ἀναπτύσσουν θέματα ποὺ δὲν ἔχουν τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐκπληκτικοῦ, καλλιεργοῦν τεχνοτροπίες ποὺ ἔχουν κι' ὅλας δοκιμασθεῖ.

'Ως τόσο τὸ φαινόμενο τῶν ἀντιφατικῶν ἐχτιμήσεων, ἔστω καὶ σπάνια, παρατηρεῖται καὶ στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

'Η 'Εφτανησιακὴ Σχολὴ παρ' ὅλη τὴν ἐξαιρετικὴ μόρφωση καὶ πνευματικότητα ὅλων τῶν ἀντιπροσώπων της, τὴν ψυχικὴ καὶ νοητική της ἐπαφὴ μὲ τὴν ποίηση, δὲν διέκρινε τὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Κάλβου. Δὲν ὑποπτεύθηκε, δὲν κατανόησε, δὲν διαισθάνθηκε, δὲν ὀσφράνθηκε τὴ σημασία τῆς παρουσίας του. Οὔτε καὶ τέντωσε τ' αὐτί της γιὰ ν' ἀκούσει τὴ φωνή του. Εἴταν πάρα πολὺ συνεπαρμένη κι' ἀπορροφημένη ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Σολωμοῦ γιὰ νὰ εἶναι σὲ θέση τὰ ξεχωρίσει καὶ νὰ προσέξει σκοποὺς ἐπίσης ἁρμονικούς, ἐπίσης ἀναφτερωμένους καὶ μεγαλόφτερους, ἀλλὰ διάφορους. Χρόνια ἀφοῦ σώπασε ὁ Κάλβος καὶ παρέμεινε σ' ὅλο τὸ διάστημα βουβός, τὸν ἀνακάλυψε —κυριολεχτικὰ— ὁ Παλαμᾶς ποὺ εἶχε ἰδιαίτερα ἀναπτυγμένη τὴν ἰδιότητα τῆς εὐπάθειας χωρὶς μονομέρεια καὶ τὸν ἀποκάλυψε. Τότε μόνο ἀντήχησαν οἱ 'Ωδές του.

Τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ· ἕνα πεδίο ὅπου οἱ κριτικὲς γνῶμες ἀλληλοσυγκρούσθηκαν κι οὔτε ἔπαυσαν ν' ἀλληλοσυγκρούονται. Τὸν εἶπαν στρυφνό, ἀκατανόητο, ἀπροσπέλαστο. Πιθανὸ γιατὶ γιὰ νὰ κινηθεῖ κανένας ἄνετα στὴν περιοχή του χρειάζεται ἕνα ποσὸ γνώσεων ποὺ ἔλειπε σὲ ὅσους τὸν πλησίαζαν χωρὶς ἐφόδια. "Οσοι τοὐλάχιστον δὲν ἀνευρίσκουν στὴν ποίησή του οὔτε τὴν ἑρμητικότητα ποὺ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴ λυρικὴ ἔκφραση κι' ἀποροῦν πῶς ἡ ρασιοναλιστικὴ διασαφήνιση τῶν νοημάτων ποὺ κυριαρχεῖ στὰ ποιήματά του φάνηκε θολὴ καὶ σκοτεινή, δὲν μποροῦν νὰ ἀποδώσουν τὸ ὅτι θεωρήθηκε δύσκολος παρὰ μόνο στὴν ἐλαττωματική παιδεία. 'Αργότερα ἕνας κύκλος θερμῶν, ἐνθουσιασμένων, φανατικῶν θαυμαστῶν· καὶ παράλληλα σοβαρότατες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴ λυρικὴ ποιότητα τοῦ ἔργου του. «'Ο Παλαμᾶς θεματογραφεῖ ἔμμετρα», εἶπαν πολλοὶ ποὺ τοῦ ἀναγνώριζαν γιὰ κύρια καὶ σχεδὸν γιὰ μοναδικὴ ἀξία ὅτι ὑπῆρξε ἕνας ἡρωϊκὸς 'Αγωνιστὴς τοῦ δημοτικισμοῦ, ἕνας προωθητὴς τῆς γλωσσικῆς ἰδέας, ἕνας σημαντικὸς συντελεστὴς στὴ διάπλαση τῆς γλώσσας καὶ ἐπίσης ἕνας ἐνήμερος Πληροφορητής, ἕνας 'Αφυπνιστής, ἕνας 'Οδηγὸς στοὺς πνευματικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς κόσμους. Κ' ἔξαφνα ὁ θάνατός του σὲ μιὰ ὥρα τοῦ ἔθνους κρισιμότατη τὸν τοποθετεῖ μὲ τὴν πάνδημη συμμετοχὴ τοῦ ἔθνους στὸ πένθος, στὴ θέση τοῦ 'Εθνικοῦ Ποιητῆ, τοῦ 'Εθνάρχη, τοῦ Γενάρχη· οἱ ἀντιρρήσεις ὑποχωροῦν. Οἱ μυημένοι κατευθύνουν τὰ πλήθη,

ἀλλὰ κάποτε κ' ἐπηρεάζονται ἀπ' αὐτά. Πῶς νὰ προσκολληθοῦν στὴ σχηματισμένη τους ἀντίληψη, πῶς νὰ μὴ γεννηθοῦν μέσα τους ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ὀρθότητά της, πῶς νὰ μὴν ὑποχρεωθοῦν νὰ τὴν ἀναθεωρήσουν ὅταν διαπιστώνουν ὅτι τὸ ἔθνος εὐλαβικὰ ἀναγνωρίζει τὸν Παλαμᾶ γιὰ ἐκπρόσωπό του; Ἄλλωστε ὅταν ἀποχαιρέτησαν τὸν Παλαμᾶ, κι' ἂς νόμιζαν ὅτι εἶχαν πολὺ ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' αὐτόν, δὲν αἰσθάνθηκαν κι αὐτοὶ συγκλονισμένοι, δὲν αἰσθάνθηκαν κι αὐτοὶ ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶχε παρασύρει ἕνα φύλλο ἀλλ' εἶχε καταρρίψει ἕνα τεράστιο δέντρο μὲ ρίζες βαθιὲς καὶ πολὺ ἁπλωμένες στὴ γῆ; Τὸν συγκλονισμὸ ὅμως αὐτὸν θὰ τὸν εἶχαν αἰσθανθεῖ αὐτοὶ καὶ τὰ πλήθη κι ἂν ὁ Παλαμᾶς εἶχε πεθάνει σὲ μιὰ ὥρα ὁμαλὴ κι ὄχι σὲ μιὰ ὥρα ἐπικίνδυνη καὶ τραγική; Θὰ καθιερωνότανε κάθε χρόνο μὲ φιλολογικὰ μνημόσυνα ἡ ἐπέτειος τοῦ θανάτου του σὰν μέρα ἱστορικὴ κι ἂν τὸ ἔθνος δὲν ἐξακολουθοῦσε νὰ περιβάλλεται ἀπὸ ἀπειλὲς ποὺ ἐπιβουλεύονται τὴν ἴδια του τὴν ὕπαρξη καὶ δὲν ἔνιωθε ἔτσι τὴν ἀνάγκη νὰ σφίγγεται στὶς μορφὲς ποὺ ἐκφράσανε τὴν ἱστορία του, τὴν παράδοσή του, καὶ τοὺς πόθους του; Ἀπὸ ποῦ ἀντλεῖ προπάντων τὴ δόξα του ὁ Παλαμᾶς; Ἀπὸ τὰ θέματά του, ἢ ἀπὸ τὴ διατύπωσή τους; ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ μορφοποίησε, ἀπὸ τὴν ἔξαρση ποὺ ἔδωσε στὴ φωνὴ τοῦ γένους ἢ μόνον ἀπὸ τὸ ὅτι ἄντλησε πολλοὺς σκοποὺς του ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Γένους; Ἂν ἐπανέρθουν ἤρεμοι καιροί, δὲν θὰ συγκεντρώσει καὶ πάλι τὴν προσοχὴ ἡ ἀναιμία τοῦ λυρικοῦ του παλμοῦ, θ' ἀνθέξει ἡ αἴγλη του, δὲν θὰ ὑπερισχύσει καὶ πάλι ἡ γνώμη ὅτι ὁ ρητορικὸς κι' ἀξελαγάριστος τρόπος του εἶναι ἐγκεφαλικός, δὲν ἐκδηλώνει πηγαία λυρικὴ διάθεση; Κι' ἂν διατηρηθεῖ, ὅπως εἶναι πιθανότατο, ἢ μᾶλλον βέβαιο, ἡ παρουσία του, θὰ ἐξακολουθήσει νὰ εἶναι τόσο θερμὴ ὅσο εἶναι σήμερα; Εἶναι ὁ Παλαμᾶς ἕνας ποιητὴς καθολικός, προορισμένος νὰ ὑπερνικήσει τὸ χρόνο, ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπερνικηθεῖ, ἢ εἶναι σφιχτὰ δεμένος μὲ τὴν ἐποχή του, ζυμωμένος ἀποκλειστικὰ μ' αὐτήν; Ἡ φωνή του ὅπως τοῦ Σολωμοῦ θὰ θέλγει καὶ θὰ ἠλεχτρίζει κι' ἀργότερα ἢ θὰ καταταχθεῖ ἀπὸ τὶς ἐρχόμενες γενιὲς ἀνάμεσα στοὺς βιβλιακοὺς ποὺ ἀπαιτοῦν εἰδικὴ σπουδή, γνώση καὶ κατανόηση μιᾶς ἐποχῆς γιὰ νὰ συγκεντρώσουν ἕνα καθαρὸ νοητικὸ καὶ πάντα κάπως συγκαταβατικὸ ἐνδιαφέρον; Εἶναι ἐρωτήματα ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ μὴ θέσομε στὸν ἑαυτό μας χωρὶς καὶ νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ καταλήξομε σὲ ἀπάντηση γιατὶ οἱ μελλοντικὲς ἐτυμηγορίες δὲν προδικάζονται, εἶναι πάντα ἄγνωστες κι' ἀπρόβλεπτες. Δὲν ὑπάρχει μέσο νὰ ξέρομε, νὰ σφυγμομετρήσομε ποιὰ θέση θὰ δώσουν ἄλλοι στὴ συνείδησή τους σ' ἕνα ποίημα, σ' ἕνα ἔργο τέχνης. Ἡ κάθε πρόβλεψη εἶναι προφητεία ἡ ὁποία εἶναι πάντα ἐνδεχόμενο νὰ διαψευσθεῖ. Ποιὸς μπορεῖ νὰ διεισδύσει μὲ ἀσφάλεια στὸ ἄγνωστο;

(Πρὶν ἀπὸ τὴν πρώτη παράσταση ἑνὸς θεατρικοῦ ἔργου, ἔστω καὶ δοκιμασμένου μπροστὰ στὸ κοινὸ ἑνὸς ἄλλου τόπου, εἶναι ἀδύνατο ἀκόμα κι' ὁ πιὸ εἰδικευμένος στὰ θεατρικὰ ζητήματα ν' ἀποφανθεῖ μὲ ἀσφάλεια ποιὰ ὑποδοχὴ θὰ τοῦ γίνει ἀπὸ τὸ νέο ἀκροατήριο ποὺ θὰ τὸ παρακολουθήσει).

Κάποτε ἕνα ἔργο ἐξακολουθεῖ νὰ ἐγκρίνεται ἀλλὰ γιὰ ἐντελῶς διάφορες ἀρετές του ἀπὸ κεῖνες ποὺ τοῦ εἶχαν ἀρχικὰ ἀναγνωρισθεῖ. Ἀνακαλύπτονται μέσα του στοιχεῖα ποὺ ἄλλοι, κι' ἂς τὸ μελέτησαν, δὲν τὰ πρόσεξαν ἢ δὲν τὰ ἔκριναν ἀξιόλογα. Μερικὲς φορὲς κ' ἐπίτηδες κ' ἐτιζητημένα· ξεδιαλέγονται κι' ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὸ σύνολο αὐθαίρετα ὁρισμένα του μέρη γιατὶ τὰ παλιὰ ἔργα χρησιμοποιοῦνται καὶ γιὰ ὄργανα, γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν καὶ νὰ στηρίξουν νέες θεωρίες· ζητοῦνται ἀπ' αὐτὰ ἀποδειχτικὰ ἐπιχειρήματα. Τὸ πιὸ συχνὰ ὅμως αὐθόρμητα ἀνευρίσκεται μέσα τους καὶ φωτίζεται ζωηρὰ καὶ προβάλλεται στὸ πρῶτο ἐπίπεδο κάτι ποὺ οἱ προηγούμενοι δὲν τὸ εἶχαν διακρίνει μὲ ἐνάργεια ἢ καὶ καθόλου ὑποπτευθεῖ. Νέες ἑρμηνεῖες ἀποχτοῦν πειστικότητα ἐνῶ ἄλλες ποὺ εἶχαν θεωρηθεῖ ἱκανοποιητικότατες ἀπωθοῦνται στὸ περιθώριο.

Τὴν ἀξία τοῦ Καβάφη δὲν εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὴ διαμφισβήτησαν. Ὁ Καβάφης μάλιστα ἐμφανίζεται σὰν ἕνα σχεδὸν μοναδικὸ παράδειγμα ποιητῆ ἐντελῶς πρωτότυπου, ἐντελῶς προσωπικοῦ κι' ἀνακαινιστῆ ποὺ ἐπιβλήθηκε χωρὶς νὰ διεξαχθεῖ γύρω του σφοδρὴ μάχη. Μόλις τὸν παρουσίασε ὁ Ξενόπουλος ὁ ὁποῖος εἶχε εἰδικότητα στὶς ἀνακαλύψεις—ὄσφρηση ἐξαιρετικὰ ἀναπτυγμένη—ἀμέσως ἐχτιμήθηκε καὶ θαυμάστηκε. Ἂν ἐξαιρεθοῦν οἱ αὐστηρὲς ἐπικρίσεις μερικῶν φανατικῶν δημοτικιστῶν ποὺ στάθμευσαν στὴ μιχτὴ γλώσσα ὅπως καὶ στὴ μιχτὴ γλώσσα τοῦ Κάλβου, ποὺ δὲν θέλησαν ἢ δὲν μπόρεσαν νὰ ὑπερνικήσουν αὐτὸ τὸ πρόσκομμα καὶ νὰ νιώσουν πῶς ὅ,τι εἶταν θεωρητικὰ ἐλάττωμα ὁ Καβάφης κι' ὁ Κάλβος τὸ μετέτρεπαν χάρις στὴν αἰσθητική τους ἀλχημεία σὲ ὀμορφιά, ἂν ἐξαιρεθοῦν καὶ οἱ ἐπιφυλάξεις τοῦ Παλαμᾶ—δὲν εἶναι χαραχτηριστικὸ ὅτι ὁ Παλαμᾶς κι' ὁ Καβάφης ποτὲ δὲν ἔνιωσαν καὶ δὲν ἀγάπησαν ὁ ἕνας τὸ ἔργο τοῦ ἄλλου;—δὲν ἐκφράσθηκαν γενικὰ γιὰ τὴν προσφορά του παρὰ σχεδὸν μόνο ἔπαινοι κι' ἐνθουσιασμοί.

Ὁ προβολέας ὅμως ριχνότανε πρωταρχικὰ στὴν ἡδυπάθειά του. Οἱ ἡδονικοί του σκοποὶ ἀκούονταν οἱ πιὸ ἠχηροί. Σήμερα ποὺ ὁ ἄνθρωπος μαζὶ ἐξευτελίζεται ὅσο ποτὲ ἄλλοτε κι' ὀρθώνεται ἡρωϊκὰ γιὰ νὰ περισώσει τὸν ἑαυτό του καὶ ζητεῖ κάποια στηρίγματα γιὰ νὰ ἀνθέξει στὴ φριχτὴ δο-

κιμασία καὶ νὰ ἐνισχυθεῖ στὴν ἀγωνιώδική του πάλη, γίνεται πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε αἰσθητὸ ὅτι τὸ καταστάλαγμα τοῦ καβαφικοῦ ἔργου εἶναι ἡ ἀξιοπρέπεια. Κι' ἂν πρόκειται οἱ μῆδοι τελικὰ νὰ διαβοῦνε, ὀφείλομε νὰ ὑπερασπισθοῦμε ἀλύγιστοι, ἀπτόητοι, ἴσαμε τὴν ὕστατη στιγμή, τὴ θέση ποὺ μᾶς ἔχουν ἐμπιστευθεῖ· σὰν ἕτοιμοι ἀπὸ καιρό, σὰν θαρραλέοι θ'ἀποχαιρετήσομε τὴν 'Αλεξάνδρεια ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα νὰ φύγομε. Αὐτοὶ οἱ στίχοι δὲν ἐξουδετερώνουν, δὲν ἐξαφανίζουν φυσικὰ τοὺς ἐπίλοιπους, προβάλλουν ὅμως στὸ πρῶτο ἐπίπεδο. Προσέχομε ἰδιαίτερα ὅτι τὸ καβαφικὸ ἔργο καταλήγει σὲ μιὰ κάθαρση· στὴν ἴδια στὴν ὁποία ἔφθασε κι' ὁ Προύστ. "Ολα τὰ βάσανα, ὅλες οἱ μιζέριες, ὅλες οἱ ἀθλιότητες, δὲν μᾶς κρατοῦν φυλακισμένους σὲ μιὰ ἀδιέξοδη κόλαση· ὅ,τι μᾶς παιδεύει, ὅ,τι μᾶς φανερώνει τὴ μικρότητά μας μποροῦμε νὰ τὸ ἐξαϋλώσομε, νὰ τὸ μετουσιώσομε. Ὑπάρχει μιὰ λύτρωση : ἡ Τέχνη.

Τί συμβαίνει σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ; Ποιός ἔχει δίκιο ; Ποιός ἔχει ἄδικο ; Ποιός ἀπατᾶται ; Ποιός ἀντιλαμβάνεται καὶ κρίνει ὀρθά ;

Συνήθως ἀποφαινόμαστε ὅτι ὅποιος ἔχει ἄλλη ἀπὸ τὴ δική μας ἀντίληψη, καταδικάζει ὅταν ἐμεῖς θαυμάζομε, ἐνθουσιάζεται ὅταν ἐμεῖς περιφρονοῦμε, εἶναι κοντόφθαλμος, στενοκέφαλος, ἀνόητος, στερεῖται ἀπὸ κάθε ὀξυδέρκεια κ' αἰσθητήριο. Ἔχομε πάντα τὴν τάση νὰ θεωροῦμε ὅτι ὅποιος δὲν συμφωνεῖ μαζί μας σφάλλει. Δύσκολα παραδεχόμαστε, γιατὶ εἴμαστε συνυφασμένοι μὲ τὶς πεποιθήσεις μας, ὅτι μποροῦν νὰ ὑπάρχουν πολλὲς ἀντιλήψεις καὶ νὰ εἶναι ὅλες ὀρθές, ὅτι ὅποιος διαφωνεῖ μαζί μας σφάλλει ὄχι ἀπέναντι τῆς ἀλήθειας ἀλλὰ μόνον ἀπέναντι τῆς δικῆς μας ἀλήθειας. Δύσκολα, πολὺ δύσκολα, παραδεχόμαστε ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι μιά, ἀκέραιη, ὁμοούσια καὶ ἀδιαίρετη. Εἴμαστε ὅμως δικαιολογημένοι νὰ σταθοῦμε καὶ ν' ἀναπαυθοῦμε σ' αὐτὴ τὴν πρόχειρη λύση τοῦ προβλήματος, νὰ κατηγορήσομε ξεχωριστὲς προσωπικότητες κι' ὁλόκληρες ἐποχὲς ὅτι ὑπῆρξαν κοντόφθαλμες κι' ἀνόητες ; 'Από ποιό δεδομένο ἀντλοῦμε τὴν ὑπεροπτικὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ δική μας κρίση εἶναι ἡ μόνη σωστὴ κι' ὁριστική, ὅτι ἐμεῖς κατέχομε καὶ συλλάβαμε τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια ; Μιὰ ἁπλὴ ἐπισκόπηση στὸ παρελθὸν καὶ ἡ καθημερινή μας πεῖρα ποὺ μᾶς διδάσκει ὅτι εἶναι πολὺ πιθανὸ οἱ καταλήξεις μας αὔριο κι'ὅλας ν' ἀντικρουσθοῦν, νὰ χαραχτηρισθοῦν κοντόφθαλμες, στενοκέφαλες κι' ἀνόητες, ἴσως κι' ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους, πρέπει νὰ μᾶς καταστήσουν πολὺ προσεχτικοὺς κι' ἐπιφυλαχτικούς.

Μήπως δὲν ἔχει κανένας οὔτε δίκιο, οὔτε ἄδικο, ἢ ἀκριβέστερα μήπως ἔχουν ὅλοι δίκιο γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀλήθεια ἀπὸ κείνη ποὺ σχηματίζεται μέσα στὸ 'Εγὼ τοῦ καθενός, μέσα στὴ διαφορετικὴ εὐαισθησία τοῦ καθενός ; Μήπως ἡ αἰτία τῶν ἀλλοιώτικων δονήσεων κι' ἀντιδράσεων πρέπει ν'ἀναζητηθεῖ ἀποκλειστικὰ στὸ βαθμὸ τῆς συμπάθειας καὶ τοῦ συντονισμοῦ ποὺ ἑνώνουν τὸν πομπὸ μὲ τὸ δέχτη ; Τὰ ἔργα ποὺ ξεχωρίζομε, ποὺ ἀγαποῦμε, εἶναι κεῖνα ποὺ μᾶς χρειάζονται εἴτε γιατὶ ἐκφράζουν μιὰ δική μας διάθεση, εἴτε γιατὶ μποροῦμε μέσον αὐτῶν, προβάλλοντάς τα, νὰ ὑποστηρίζομε καλλιτεχνικὲς ἢ ἄλλες ἀντιλήψεις μας. Μᾶς προσελκύουν, μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ μυθιστορηματικὰ πρόσωπα στὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζομε κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας, τὰ ὁποῖα μᾶς βοηθοῦν νὰ συνειδητοποιήσομε κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας. Στὴ βιογραφία μιᾶς λογοτεχνικῆς ἢ ἱστορικῆς φυσιογνωμίας, στὴν ἑρμηνεία ἑνὸς ἔργου, ἑνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος, μιᾶς πράξης, ὁ βιογράφας πάντα θὰ φωτίσει τὰ στοιχεῖα ποὺ συγγενεύουν μὲ τὴ δική του ἀτομικότητα, κι' ἀκόμα, καὶ στηριγμένος σὲ λεπτομέρειες, ἀδιόρατες γιὰ τοὺς ἄλλους, θὰ τὰ φαντασθεῖ.

Πῶς νὰ μὴ μᾶς καταστήσει ἰδιαίτερα προσεχτικοὺς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους καταλογίζομε βαριὰ σφάλματα εἶναι συχνότατα πνευματικοὶ ἄνθρωποι ποὺ ἑδραίωσαν μιὰ μόνιμη θέση στὸ λογοτεχνικὸ κόσμο — ἄσχετα ἂν ἡ θέση αὐτὴ δὲν στέκει πάντα στὸ ἴδιο ὕψος — ποὺ ἀποχτήσανε ἕνα ὄνομα, ποὺ ἀνήκουν ἀναμφισβήτητα στὴν τάξη τῶν μυημένων ; 'Ο Μαλέρμπ, ὁ Σαϊντ-Μπέβ, ὁ Ρενάν, ὁ Φράνς, ἡ 'Εφτανησιακὴ Πλειάδα ποὺ δὲν κατανόησε καὶ δὲν συμπεριέλαβε τὸν Κάλβο. ἡ ἐξυπνότατη Κα ντὲ Σεβινιὲ ποὺ ἀποφθεγματικὰ διακήρυξε ὅτι ὁ Ρακίνας θὰ περάσει σὰν τὸν καφὲ ἐνῶ ἐπιζήσανε κι' οἱ δυὸ (χωρὶς καὶ τὸ λάθος της νὰ μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ στὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἀνθρώπινης προφητικῆς ἱκανότητας,γιατὶ πολὺ περισσότερο παρὰ ὅ,τι χρησιμοδοτοῦσε ἐξέφραζε μιὰ ἐντύπωση καὶ μιὰ δυσφορία της) δὲν εἶταν τυχαῖοι ἀναγνῶστες.'Ο ἴδιος ἄλλωστε ὁ Σαϊντ-Μπέβ μᾶς φαίνεται διορατικότατος ὅταν ἐξυμνεῖ τὸν Ρονσὰρ κι' ἀποκλεισμένος σ' ἕναν στενὸ περιφραγμένο χῶρο ὅταν δὲν διαβλέπει τὴν ἀχτινοβολία τοῦ Μπωντελαίρ. Πῶς ἐξηγοῦνται αὐτὲς οἱ ἀνισότητες ; Κι' ἂν τελικὰ λάθεψαν ὁ Κορνήλιος, ὁ Σαϊντ-Μπέβ, ὁ Ρενάν, ὁ Ροΐδης ποὺ ἀνακήρυξε τὸν Βαλαωρίτη μεγαλοφυέστερο ἀπὸ τὸν Σολωμό, ὁ Πολυλᾶς στὸ ζήτημα Κάλβου, πῶς καὶ γιατὶ λάθεψαν ἄνθρωποι ποὺ εἶχαν ὅλα τὰ ἐφόδια γιὰ νὰ ξεδιαλύνουν τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης καὶ ποὺ εἰσδύσανε σὲ πολλὲς ἑρμητικὲς περιοχές της ; Δὲν μποροῦμε ἁπλὰ νὰ σημειώσομε μὲ ἀπορία καὶ μὲ καταδικαστικὴ διάθεση τὸ λάθος καὶ νὰ προσπεράσομε.Τὸ λάθος δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι τυχαῖο καὶ συμπτωματικό, πρέπει νὰ ἔχει κάποια αἰτία· πρέπει νὰ εἶναι ἀναπότρεπτο.

"Ας παρατηρήσομε ἐπίσης ὅτι ὅσο κι' ἂν καταδικάζομε ἐγκεφαλικὰ αὐστηρὰ τὸ λά-

θος στὸ βάθος τῆς συνείδησής μας, σὰν νὰ μᾶς διαφωτίζει κάποια διαίσθηση, δὲν τοῦ ἀποδίνομε ἰδιαίτερο βάρος καὶ σημασία. Δὲν ἐπιμένομε σ' αὐτό. Τὸ συγχωροῦμε. Ὁ Σαὶντ Μπέβ, ὁ Ρενάν, ὁ Πολυλᾶς, δὲν παύουν νὰ εἶναι γιὰ μᾶς ὅποιοι εἶναι ἐπειδὴ τοὺς καταλογίζομε ἐχτιμητικὰ σφάλματα. Τὰ σφάλματα δὲν ἐπηρεάζουν τὴν οὐσία μιᾶς προσφορᾶς, δὲν χαλαρώνουν τὸν γενικὸ τόνο της. Δὲν εἶναι αὐτὸ τεκμήριο ὅτι εἶναι μόνον ἐνδειχτικά, ἐκδηλωτικά, τοῦ ποιὰ εἶταν μιὰ προσωπικότητα, τοῦ τί εἶταν σὲ θέση νὰ κατανοήσει, νὰ ἐχτιμήσει, τοῦ τί μποροῦσε νὰ τῆς ἀποκαλυφθεῖ;

Ἀναγκαστικὰ φθάνομε στὸ συμπέρασμα πὼς συμβαίνει ἐκεῖνο ποὺ ἔστω κι' ἂν δὲν μᾶς ἀρέσει νὰ τὸ παραδεχθοῦμε γιατὶ εἶναι πικρό, στὰ βάθη μας τὸ ξέρομε.

Τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο δὲν ἔχει αὐθυπαρξία· ἀναδίνει φῶς, μὰ εἶναι κ' ἑτερόφωτο· δὲν φέγγει ὅπως ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅπως οἱ ἠλεχτρικοὶ λαμπτῆρες ποὺ περιμένουν νὰ φθάσει ἴσαμε αὐτοὺς τὸ ρεῦμα γιὰ ν' ἀχτινοβολήσουν· δὲν θὰ λάμψει παρὰ ἂν γυρίσουν οἱ δέχτες τὸ κουμπί· ἀξιοποιεῖται ἀπὸ τοὺς δέχτες. Εἶναι ἕνα βιολὶ ποὺ κλείνει στὶς χορδές του μελωδικότατους τόνους ἀλλὰ ποὺ δὲν τραγουδεῖ μόνο του. Εἶναι ἕνα τοπεῖο ποὺ θὰ χρωματιστεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἔνταση καὶ τὶς ἀποχρώσεις τῶν προβολέων ποὺ θὰ ριχθοῦν ἀπάνω του, καὶ ποὺ ἂν δὲν ριχθοῦν ἀπάνω του προβολεῖς θὰ ἐξαφανιστεῖ μέσα στὴ νύχτα. Τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο δὲν εἶναι αὐτούσια ὡραῖο· εἶναι ὡραῖο, σύμφωνα μὲ τὴ φράση τοῦ Λαλό, «ἐντός μας, χάρις σὲ μᾶς, γιὰ μᾶς» (dans nous, pour nous, par nous). Ἡ ὀμορφιὰ δὲν ὑπάρχει μέσα του ἀναφαίρετη σὰν μέρος τῆς σύστασής του, ὅπως ἡ γωνιὰ στὸ τρίγωνο καὶ τὸ ὑδρογόνο στὸ νερό. Πῶς θὰ εἶναι ἕνα ἔργο θαυμαστό, ὅταν κανένας δὲν τὸ θαυμάζει; Οἱ δέχτες τοῦ προσδίνουν ἢ τοῦ καταργοῦν τὴν ὡραιότητά του, ποὺ μποροῦν νὰ τὴ διακρίνουν μόνο ἂν ἡ νοοτροπία τους καὶ ἡ εὐαισθησία τους εἶναι φιλικὲς μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ δημιουργοῦ, ἂν ἡ νοοτροπία τους καὶ ἡ εὐαισθησία τους βρίσκονται σὲ εὐνοϊκὴ προσληπτικὴ διάθεση, ἂν τὸ ἔργο ἐξασκεῖ ἐπάνω τους γοητεία. Οὔτε τὰ ἄτομα καὶ οἱ αἰῶνες ποὺ δόξασαν ἕνα ἔργο, οὔτε ἐπίσης τὰ ἄτομα καὶ οἱ αἰῶνες ποὺ καταβαράθρωσαν καὶ ὑποτίμησαν τὸ ἴδιο αὐτὸ ἔργο, πλανήθηκαν, καθένας ἐξέφρασε τὶς δικές του συγκινήσεις ἢ ἀντιδράσεις, καθένας φανέρωσε τί εἶταν ἐπιδεχτικὸς νὰ ἀφομοιώσει ἀπὸ τὸ ἔργο· καθένας χρησιμοποίησε (δὲν γίνεται ἀλλοιῶς) τὸ ἔργο γιὰ νὰ τονίσει ἀπάνω του τοὺς δικούς του σκοπούς. Προσελκύστηκε ἀπὸ τοὺς σκοποὺς ποὺ τοῦ ἄρεσαν, ποὺ θὰ ἤθελε μὲ κάποιον τρόπο κι' αὐτὸς νὰ τραγουδήσει.

Ὁ πρωτοποριακὸς καλλιτέχνης προαισθάνεται τὴ μελλοντικὴ ψυχοσύνθεση ἢ καὶ τὴ δημιουργεῖ αὐτός, γιατὶ ἀκόμα καὶ κεῖνος ποὺ δὲν εἰσακούεται ἀμέσως ἂν συζητηθεῖ ἔμμεσα ἐπηρεάζει· πῶς νὰ παρακολουθήσομε ἀκριβῶς ποιὲς ζυμώσεις συντελοῦνται κρυφὰ πολὺ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια, πῶς νὰ ξέρομε ἀκριβῶς ποιὸς ἐπιδρᾶ ἐπάνω στὸν ἄλλο: Ὁ Μορουὰ παρατηρεῖ ἀναπτύσσοντας κ' ἐπεξηγώντας τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Οὐάϊλντ γιὰ τὴν ἐξάρτηση τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν τέχνη κι' ὄχι τῆς τέχνης ἀπὸ τὴ ζωή: «Οἱ σχέσεις τῶν συναισθημάτων καὶ τῆς λογοτεχνίας μοιάζουν μὲ τὶς σχέσεις τῶν κυβερνήσεων μὲ τὴν κοινὴ γνώμη. Ἡ δύναμη τῶν κυβερνήσεων ἐξαρτᾶται σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη, ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη διαμορφώνεται ἢ παραμορφώνεται ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις. Ἔτσι τὰ συναισθήματα ἐμπνέουν τὴ λογοτεχνία καὶ ἡ λογοτεχνία μὲ τὴ σειρά της μεταμορφώνει καὶ δημιουργεῖ τὰ συναισθήματα». Ὁπωσδήποτε καὶ στὶς δύο περιπτώσεις εἶναι μοιραῖο ὁ πρωτοπόρος καλλιτέχνης ἀρχικὰ νὰ ἀτενισθεῖ σὰν ξένος, σὰν παρεισάχτος, νὰ μὴν εὕρει ἀπήχηση. Τὸ περιβάλλον δὲν εἶναι προετοιμασμένο. δὲν ἔχει ἀφομοιωτικὲς δυνατότητες, προϋπάρχουσες παραστάσεις, γάντζους, ἀντένες γιὰ νὰ πιάσει τὴν ἐκπομπή. Μόνο μερικὲς φύσεις πολὺ εὐαίσθητες, καθόλου κλειστές, καθόλου περιορισμένες στὸν στενὸ ἑαυτό τους, ποὺ ἔχουν τὸ χάρισμα σὰν τὶς αἰολικὲς ἄρπες νὰ δονίζονται ἀπὸ κάθε πνοή, κι' αὐτὸ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι τὸ νέο μήνυμα ἀποτείνεται τοὐλάχιστον σ' αὐτές, ὀσφραίνονται ὅτι ἕνα ἀσυνείθιστο, παράδοξο, καὶ γι' αὐτὸ γιὰ πολλοὺς ἀπωθητικὸ ἄρωμα διαχύθηκε στὸν ἀέρα.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

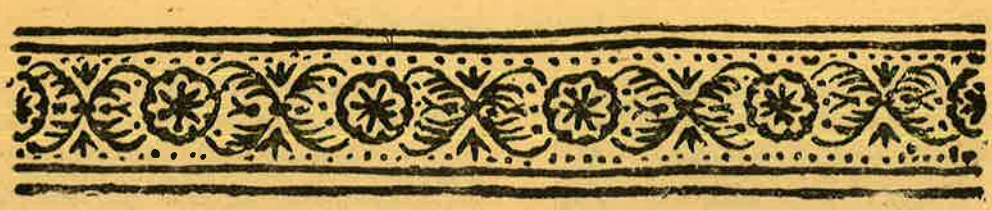

NURULLAH BERK

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἡ ἱστορία της οὔτε σὲ ξένη μὰ οὔτε στὴν Τουρκική βιβλιογραφία ἔγινε ὡς τώρα γνωστή. Ἡ Ἀκαδημία τῶν Ὡραίων Τεχνῶν γιὰ νὰ πληρώση τὸ κενὸ αὐτὸ ἔχει ἐκδώσει τὸ βιβλίο τοῦ Nurullah Berk (Turkiyede Ressim), ἡ ζωγραφική στὴν Τουρκία.

Ὁ συγγραφέας, ποὺ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους ζωγράφους, καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας στὴ Σχολὴ αὐτή, καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἱδρυτὲς τῆς ὁμάδας (D) ὁμολογεῖ πὼς τὸ ἔργο του δὲν ἔχει βέβαια τὴν ἀξία ποὺ θὰ εἶχε ἕνα ἐκτεταμένο καὶ λεπτομερέστερο βιβλίο, μὰ εἶναι μιὰ ἀρχὴ ποὺ σὲ πολλὰ ρωτήματα ἀπαντᾶ καὶ ἀνοίγει τὸ δρόμο γιὰ μιὰ πιὸ ἐξονυχιστικὴ μελέτη τῆς ὅλης ἱστορίας τῆς Τουρκικῆς Ζωγραφικῆς.

Ὁμολογεῖ ὅτι στερεῖται τὶς μεγάλες πηγὲς ἀπ' ὅπου θἄπαιρνε πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς μινιατούρας, ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς Τουρκικῆς ζωγραφικῆς.

Περιγράφει μερικὰ χρονικὰ ἀπ' τὴν πρώτη περίοδο, μαζὶ δίνει καὶ τὰ ὀνόματα ποὺ διέπρεψαν, καὶ καταλήγει στὴ νέα περίοδο. «Τεχνικὰ σωματεῖα καὶ ἐκθέσεις» (Ganat Cemiyetleri ve Gergiler). Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ Πολυτεχνεῖο στὴ Σχολὴ τῶν Ὡραίων Τεχνῶν τὸ θεωρεῖ ἱστορικὸ σταθμὸ γιὰ τὴν Τουρκικὴ Ζωγραφικὴ καὶ λέγει ὅτι, ὅπως τὸ Πολυτεχνεῖο μὲ τὶς ἐκθέσεις του, τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἀργότερα συσταθεῖσα Σχολὴ ἔπαιξαν τὸν μεγαλύτερο ρόλο γιὰ τὴν κατανόηση τῆς Τέχνης ἀπὸ τὸ Τουρκικὸ κοινό.

Παραθέτω μερικὰ ἀποσπάσματα σὲ περίληψη ἀπὸ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου.

1. ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Ἀπὸ τὸν παλιὸ καιρὸ πίστευαν πὼς ἡ ἀπαγόρευση τοῦ Κορανίου στὸ νὰ ζωγραφίζουνται πρόσωπα εἶναι ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἔχει καθυστερήσει ἡ Μουσουλμανικὴ Τέχνη. Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό. Γιατὶ ὅλα τὰ ἔργα τῆς Τέχνης αὐτῆς δὲν κάνουν ἄλλο παρὰ νὰ διαψεύδουν τὴ σφαλερὴ αὐτὴ γνώμη, δείχνοντας μὲ τὴ μεγάλη καὶ ἐλεύθερη ἐξωτερίκευση στὸν πλαστικό τους χαρακτήρα, πόσο ἡ Ἰνδική, ἡ Ἀραβική, ἡ Περσική καὶ ἡ Τουρκικὴ μινιατούρα ἔχουν ζωντανέψει ὄχι μόνο σχήματα ἀπὸ τὸ Σύμπαν μὰ ταυτόχρονα καὶ προσωπογραφίες ποὺ ἔχουν ἀποδοθεῖ μὲ ἐξαιρετικὴ λεπτότητα.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ καὶ στὴν πρώτη περίοδο τῶν Ὀμμιάδων καὶ Ἀββασιδῶν ἐπὶ Χαλίφου Rasid τοῦ Δικαίου, τὰ νομίσματα εἶχαν Βυζαντινὲς καὶ Περσικὲς παραστάσεις. Σ' ἕνα περίπτερο τοῦ Χαλίφη Abdülmelik, Elbelidiebel, ποὺ τὸ εἶχε κτίσει στὴν ἔρημο γιὰ νὰ μένη τὸν καιρὸ τοῦ κυνηγιοῦ καὶ ποὺ φέρει τὴν ἐπωνυμία Kasri Amra (Κόκκινο ἀνάκτορο) ἔχουν βρεθῆ τοιχογραφίες φρέσκων μὲ ἀπεικονίσεις προσώπων. Στὶς τοιχογραφίες αὐτὲς ἡ Βυζαντινὴ ἐπίδραση εἶναι ἔντονη, γι' αὐτὸ εἶναι πιστευτὸ πὼς ἔχουν ζωγραφιστεῖ ἀπὸ Βυζαντινοὺς ζωγράφους. Ἐπίσης σὲ πολλὰ κτίρια τῆς Βαγδάτης βρίσκουνται ἀνάγλυφες προσωπογραφίες ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀββασιδῶν.

2. Η ΜΙΝΙΑΤΟΥΡΑ

Ἡ Περσικὴ μινιατούρα μᾶς ἐνδιαφέρει γιατὶ αὐτὴ μὴν ἔχοντας Κινεζικὴ ἢ Μογγολικὴ ἐπίδραση στὴν ἀρχή, εἶνε ἡ μινιατούρα ποὺ ἔχει ἐπιβληθῆ στὴν Τουρκικὴ κουλτούρα. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸν ΙΖ' ὡς τὸν ΙΗ' αἰῶνα τὰ στολισμένα μὲ Τουρκικὲς μινιατοῦρες βιβλία εἶχαν μεγάλη διάδοση στὶς Ἰνδίες καὶ στὴν Περσία. Βέβαια δὲν παραβάλλεται ἡ τότε διάδοση μὲ τὴ σημερινή, μιὰ ποὺ ἡ ἀπόκτηση ἑνὸς τέτοιου βιβλίου ἦταν προνόμιο τῶν μεγιστάνων καὶ ἐκείνων ποὺ διέθεταν τὸ μεγάλο ποσὸ γιὰ νὰ τὸ ἀποκτήσουν.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους γνωστοὺς μινιατουρίστες ἀναφέρονται: ὁ Behzad, εὐνοούμενος τοῦ Σάχη Ismail. Μετὰ τὸν Behzad ἔχουν γίνει διάσημοι οἱ KASIM ALI, HORASANLI SEHZADE, AGA MIRAK. Αὐτοὶ κύρια ἔδρασαν στὴ Σαμαρκάνδη καὶ στὴ Βουχάρα ποὺ εἶχαν γίνει τὰ κέντρα τῆς τέχνης ὡς τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ὁπότε ἡ μετάθεση τῆς πρωτεύουσας στὸ Ἰσπαχὰν ἔκαμε νὰ σβύση σιγὰ σιγὰ ἡ πρώτη ὁμορφιὰ καὶ λεπτότητα ἀπὸ τὴν Περσικὴ τέχνη.

Ἡ ἐμφάνιση τῆς Τουρκικῆς μινιατούρας χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Σελτσούκ, ὁπότε ἀρχίζουν νὰ ἱδρύονται τὰ σχολεῖα «Nakkashane» καὶ «Nigârhane» κι' ὅπου γνωστοὶ τεχνίτες διδάσκουν τὴ μινιατούρα.

Τὸν ΙΖ' αἰῶνα οἱ Μεβλεβῆδες τοῦ Ἰκονίου ἔχουν ἱδρύσει μιὰ σχολὴ τέχνης καὶ φιλολογίας, καὶ ἡ πτώση τοῦ Βυζαντίου κάμνει νὰ ξαναγεννηθεῖ ἡ ζωγραφικὴ μὲ τὸ

Χαρὰ περιτομῆς στὸ Παλάτι Τὸπ - Καπού.
(Μινιατούρα)

ἐνδιαφέρον τοῦ φίλου τῆς τέχνης Fatih Sultan Mehmet τοῦ Πορθητῆ.

Τὴ δραστηριότητα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν ἐκπροσωποῦν οἱ Sahnameci Feyzullah μὲ τὸ ἐξαίρετο εἰκονογραφημένο βιβλίο του «Hünername» καὶ ὁ Nakkas Osman.

Μετὰ τὴν ἅλωση ὁ Πορθητὴς ποὺ εἶχε μεγάλη κλίση στὶς ὡραῖες τέχνες, κάλεσε δυὸ Ἰταλοὺς τῆς Βερόννας, τὸν Matteo di Pasti, καὶ τὸν Constanzio di Ferrara στὴν Πόλη. Αὐτοὶ κύρια ἔχουν ἐργασθεῖ σὲ προσωπογραφίες τοῦ Σουλτάνου. Ἐπίσης ἀπεσταλμένος τοῦ Δουκάτου τῆς Βενετίας ὁ Gentille Bellini ἀσχολήθηκε μὲ ἐλαιογραφίες τοῦ ἴδιου τοῦ Σουλτάνου καὶ μὲ τὴ διακόσμηση τοῦ παλατιοῦ μόνο, ποὺ καθὼς λέει ὁ Κριτόβουλος εἶχε γεμίσει ἀπὸ πίνακες τῶν Ἰταλῶν.

Πρῶτος μαθητὴς τῶν Ἰταλῶν αὐτῶν καθὼς καὶ τοῦ Μάστορι Paolo φέρεται ὁ Musavir Sinan.

Πιστεύεται πὼς καὶ ὁ Da Vinci ἦρθε στὴν Πόλη, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπὸ καμιὰ ἔνδειξη. Τὴν περίοδο αὐτὴ διαδέχεται ἡ περίοδος Suleyman τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, ποὺ εἶναι προστάτης καὶ ἐμψυχωτὴς τοῦ καλλιτεχνικοῦ τάλαντου, κι' ἔχει προσκαλέσει τὸν Ὁλλανδὸ Pieter d'Aelsti. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ φάνηκαν στὸ καλλιτεχνικὸ στεοέωμα οἱ Nakkas Ali, Manisali Camii, Nakkas Sah Kuli, Naksi, Nigâri καὶ Gai.

3. Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ

Ὡς τὸν 18ο αἰῶνα, καμιὰ οὐσιώδης ἀλλαγὴ δὲν ἔχει γίνει στὴν Τουρκική Ζωγραφική. Ἡ Τουρκική μινιατούρα ἀφοῦ ταλαντεύθηκε ἀρκετὰ στὴν Περσική τεχνοτροπία, ἀπέκτησε μὲ τὸν καιρὸ κάποιο δικό της ἀγνὸ χαρακτῆρα. Ὁ χαρακτήρας αὐτὸς φάνηκε στὶς συνθέσεις καὶ τὰ χρώματα.

Ἐνῶ στὴν Περσική μινιατοῦρα τὰ ἀντικείμενα ἔχουν μιὰ ἑνότητα ἀναμεταξύ τους, ἀντίθετα στὴν Τουρκική ἔχουν σχεδιασθεῖ χωρισμένα σὲ δικό τους περίγραμμα. Ἀντικείμενα καὶ ἄτομα κάθε μινιατούρας εἶνε τὸ καθένα ἀποχωρισμένα ἀπὸ τὸ σύνολο. Οἱ γραμμὲς εἶνε ἁπλὲς καὶ οἱ λεπτομέρειες δὲν εἶνε λεπτοδουλεμένες.

Ὅσο γιὰ τὰ χρώματα, οἱ Τοῦρκοι ζωγράφοι ζωγραφίζουν μὲ πιὸ ζεστὰ καὶ πιὸ ἔντονα χρώματα.

Στὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα, ὅπως ἔγινε μιὰ ἀλλαγὴ συνθηκῶν ζωῆς στὴν Τουρκία, τὸ ἴδιο ἀρχίζει ν' ἀλλάζει καὶ νὰ παίρνει διαφορετικὴ κατεύθυνση κι' ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν Τέχνη.

Οἱ στενὲς σχέσεις μὲ τὴ Δύση ἐπὶ Ahmet III κάνουν νὰ γίνει γνωστὴ ἡ ἐλαιογραφία.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ χαρακτηρίζεται σὰν μιὰ ἀναγέννηση.

Ὁ διορισμὸς πρεσβευτῆ στὸ Παρίσι τοῦ Çelebi Mehmet καὶ ἡ ἐκεῖ ἐπιτυχὴς δράση του, ἔκαμαν τὴ Γαλλικὴ κοινὴ γνώμη νὰ ἐνδιαφερθεῖ καὶ νὰ προσέξει τὴν Τουρκία.

Στὴ Γαλλία εἶχε γίνει τότε μόδα νὰ στολίζουνται σπίτια καὶ σαλόνια μὲ τουρκικὸ στύλ, νὰ ντύνουνται μὲ τουρκικὲς φορεσιὲς καὶ νὰ δείχνουν ἐνδιαφέρον γιὰ κάθε τουρκικῆς προελεύσεως ἐμπόρευμα.

Εἶνε ἡ ἐποχὴ ποὺ ὁ Βεζύρης Damat Ibrahim θέλει νὰ διοχετεύσει τὴ γαλλικὴ λεπτότητα (Rêgence) στὴν Πόλη, καὶ διοργανώνει τὶς περίφημες τελετές, γλέντια εἴδους φεστιβάλ, στὶς ὄχθες τοῦ Βοσπόρου, στὸ Seda Bat καὶ στὰ ἀνάκτορα Çiragan. Τὸ Παρίσι κι' ἡ Πόλη μποροῦμε νὰ ποῦμε συναγωνίζουνται.

Σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ ἦρθαν πολλοὶ ξένοι ζωγράφοι στὴν Πόλη κι' ἄρχισαν νὰ ζωγραφίζουν τὰ ὡραῖα Βοσπορίτικα τοπεῖα καὶ τοὺς τρόπους ζωῆς τῶν Τούρκων.

Σ' αὐτοὺς ἀνάμεσα ξεχωρίζουν οἱ Γάλλοι Antoine de Favrav, Jean - Baptiste Van Mour, Liotard, Castellan, Melling, G. B. Hilaire. Baron de Tott, Manzoni καὶ ἄλλοι.

Ὁ Van Mour ἔμεινε πολλὰ χρόνια στὴν Τουρκία, ὅπως καὶ ὁ Ἑλβετὸς Liotard. Ὅλων αὐτῶν τὰ ἔργα ἄρχισαν νὰ ἐπηρεάζουν σιγὰ - σιγὰ τὰ λεπτουργήματα τῶν Τούρκων τεχνιτῶν, καθυστεροῦσε ὅμως ἡ πρόοδος γιατὶ δὲν ὑπῆρχε συστηματική

σχολή. Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνουνται τὰ διακοσμητικὰ τοίχων καὶ ὀροφῆς μὲ τεχνικὴ φρέσκου ποὺ ἦταν μιὰ ἀπομίμηση ἀπὸ motif τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγέννησης.

Ἀνάμεσα στοὺς Μεβλεβῆδες ζωγράφους τῆς ἐποχῆς αὐτῆς οἱ πιὸ διακεκριμένοι εἶνε οἱ Fasih Dede, Fennî Levnî, καὶ Eyyubî Dervis.

Μετὰ τὴν ἱστορικὴ ἐκκαθάριση τῶν Γενιτσάρων, Murat ὁ Ιος θεσπίζει τὸ Tasviri Humayun (καλλιτεχνικὴ ἀναγέννηση) καὶ δίνει τὸ παράσημο αὐτὸ στοὺς ἀξιώτερους λειτουργοὺς τοῦ κράτους.

Ἑκατοντάδες ἀπὸ ἀντίγραφα (κόπιες) τῆς προσωπογραφίας του, κρεμιοῦνται στὰ δημόσια πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γραφεῖα. Αὐτὸ ἦταν μιὰ πρόοδος κι' ἕνας μεγάλος νεωτερισμός.

4. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΗΜΙΣΥ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Μὲ τὸν Mahmut τὸν II ἀρχίζει ἡ ἐποχὴ τῶν μεταρρυθμίσεων (Tanzimat). Μὲ τὴ διαδοχὴ τοῦ Murat ἀπὸ τοὺς Abdülmecit (1853) καὶ Abdulaziz (1861) γίνεται συγχώνευση τῆς Τουρκικῆς Τέχνης μὲ τὴ Δυτική.

Οἱ ἐπιδράσεις τῆς Ἰταλικῆς Τέχνης ἄρχισαν νὰ φαίνουνται στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ στὴν ἐσωτερικὴ διακόσμηση, καθὼς καὶ στὶς πλαστικὲς τέχνες.

Τὸ στόλισμα τοῦ Σουλτανικοῦ παλατιοῦ στὸ Dolmabahçe, εἶναι μιὰ νέα φάση τῆς Τουρκικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀλλὰ ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ καὶ σὰν *ἀπαρχὴ κατάπτωσης*, λέει ὁ Nurullah Berk.

Ὁ Abdulaziz καταγινότανε μὲ τὶς καλὲς τέχνες. Τὰ ταξίδια του στὸ Παρίσι καὶ στὸ Λονδῖνο τὸ 1867 ἦταν ἡ αἰτία νὰ ξυπνήση τὸ ἐνδιαφέρον του αὐτό. Τὸ 1856 ὁ Γάλλος ζωγράφος Felix Ziem ἦλθε στὴν Πόλη, ὅπως καὶ ὁ Ρῶσσος Ayvazofski ὁ θαλασσογράφος, προσκαλεσμένοι ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη Σουλτάνο.

Σὲ λίγο τοὺς πρώτους Τούρκους ζωγράφους ποὺ βλέπει νὰ ἔχουν ἐπίδοση στὴ Δυτικὴ τεχνοτροπία, τοὺς στέλνει στὴν Εὐρώπη νὰ τελειοποιηθοῦν. Εἶνε αὐτοὶ ὁ Süleyman Seyit bey καὶ ὁ Seker Ahmet Pasa. Ὁ ἴδιος ὁ Abdülaziz σχεδίαζε ὡραῖα σκίτσα, καὶ πολλὲς φορές, στὶς συνθέσεις ξένων ζωγράφων ποὺ παράγγελνε, τὰ δικά του σκίτσα γίνονται πρότυπα.

Χαρὰ περιτομῆς στὸ Παλάτι Τὸπ - Καπού.

(Μινιατούρα)

Ἡ τρομοκρατία τοῦ Abdul Hamit δὲν σταμάτησε τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ τῆς τέχνης.

Ὁ Seker Ahmet καὶ Hüseyin Zekaî πασάδες, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι καὶ αὐλικοί, ἔκαναν καὶ πρόσφερναν ὡραίους πίνακες στὸν Ἐρυθρὸ Σουλτάνο.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἔχουν δεθεῖ τὰ θεμέλια μιᾶς Τουρκικῆς Σχολῆς ζωγραφικῆς.

Τὸ ἄνοιγμα δὲ τοῦ Πολυτεχνείου καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ ζωγράφου καὶ ἀρχαιολόγου Osman Hamdi, καὶ ἡ πάλη του γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς Τέχνης ἔφεραν τὰ ἀποτελέσματά τους.

Ἔτσι ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ σιγὰ σιγὰ κατόρθωσαν νὰ γίνουν φορεῖς διαπαιδαγώγησης καὶ πολιτισμοῦ.

Μεταφρ. Ν. ΠΑΛΑΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΚΑΙ ΑΝΕΠΙΚΑΙΡΑ

ANDRÉ SUARÈS

Ἕνας ἀκόμη μεγάλος τῆς γαλλικῆς γενεᾶς τοῦ 1870, φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦτον· ὁ André Suarès. Τὸ τηλεγράφημα ποὺ ἀνάγγειλε τὸ θάνατό του μιλοῦσε γιὰ μακρὰ καὶ ὀδυνηρὴ ἀρρώστια. Δὲν ἦταν ἡ μόνη ποὺ τὸν βασάνισε. Χρόνια τώρα εἶχε ἔρθει μιὰν ἄλλη, ποὺ βάσταξε πολὺ περισσότερο καὶ ποὺ θὰ τὸν φαρμάκωσε ἀπὸ τὰ πρῶτα της φανερώματα, τὸ «ἀκρατὲς ἀπροσόμιλον ἄφιλον γῆρας». Αὐτό, καὶ τοὺς πιὸ στωϊκοὺς κ' ἐκεῖνους ποὺ ὅλα τ' ἄλλα τ' ἀντικρύζουν περήφανα καὶ ἀγέρωχα, τοὺς κάνει καὶ λυγοῦν. Μὲ πόση πίκρα μιλᾶ γιὰ τὰ γερατειὰ ὁ Σοφοκλῆς! Καὶ ὁ Montaigne, ὄχι καλὰ καλὰ γέρος,—μεσόκοπος,—πενηντάρης, πενηνταπεντάρης, πόση ἀηδία καὶ περιφρόνηση δὲ νιώθει γιὰ τὸν ἑαυτό του! Μισὸς ἄνθρωπος, τέταρτο ἀνθρώπου. Σῶμα χαλασμένο καὶ ἡλίθιο. Μούχλα καὶ ταγίλα. Ἔχουν ἕνα καλὸ ὡστόσο τὰ γεράματα—τὸ συλλογιέται γιὰ νὰ παρηγορηθεῖ ὁ Montaigne—ὅτι ὅταν ἔρθει ὁ θάνατος, μᾶς βρίσκει μισοπεθαμένους.

Ἀπὸ πολὺ νέος εἶδε ὁ Suarès νὰ θρονιάζεται μέσα του μόνιμα καὶ ἀδυσώπητα ἡ σκέψη τῆς φθορᾶς. Ὅταν λέει γιὰ τὸν Montaigne ὅτι παντοῦ, στὴν παστάδα καὶ στὸ Καπιτώλιο, τὸ θάνατο ἔχει στὸ νοῦ του, τὸν ἑαυτό του συλλογιέται. Τὰ πρῶτα του δοκίμια ἔχουν θέμα ἢ τὸ θάνατο («Ὁ Θάνατος τοῦ Ἀδελφοῦ μου») ἢ ἀνθρώπους ποὺ ἔζησαν σ' ἕνα ἀδιάκοπο ἀγώνα, σῶμα μὲ σῶμα, μὲ τὸ θάνατο· τὸν Τολστόϊ, τὸν Πασκάλ. Καὶ οἱ δυὸ αὐτοί, μαζὶ μὲ ἄλλους, ὅμαιμους, μαζὶ μὲ τὸν Μπωντλαίρ, τὸν Βιγιόν, τὸν Δοστογιέφσκι, τὸν Montaigne, θὰ μείνουν ὡς τὸ τέλος στὸ κέντρο τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κλίματός του, θὰ ζητᾶ σ' αὐτοὺς ἀποκρίσεις ποὺ ξέρει ὅτι δὲ μποροῦν νὰ τὶς δώσουν, ἢ μᾶλλον, θὰ προσπαθεῖ νὰ λικνιστεῖ μὲ τὸ δικό τους ἀπελπισμένο τραγούδι. Τοῦ εἶναι τόσο ἀγαπητοί, καὶ γυρίζει καὶ ξαναγυρίζει σ' αὐτούς, καὶ οὐσιαστικὰ ποτὲ δὲν τοὺς ἀποχωρίζεται γιατὶ πάσχουν τὸ δικό του τὸ πάθος, ζοῦνε σὲ μιὰ ἀδιάκοπη ἀγωνία. Ὁ χριστιανὸς Πασκὰλ κατώρθωσε νὰ πετάξει ἀπὸ πάνω του ἑτούτη τὴν ἀσήκωτη πλάκα. Πόσο στὰ βάθη του (ἂν πίστευε πέρα πέρα τὴ λύτρωσή του) θὰ τὸν ζήλευε ὁ Suarès! Γιατὶ αὐτός, καθὼς ἔγραψε κάποτε, ἤτανε ἕνας Πασκὰλ δίχως Χριστό.

Σὲ ὅλο τὸ ἔργο του, στὰ ποιήματά του, στὶς κριτικές του μελέτες, στὰ δοκίμιά του, ξεπετιέται κάθε τόσο τὸ παράπονο ποὺ τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ἀλαφρώσει τοῦ ἄπιστου. Ὁ πιὸ μεγάλος καημός του δὲν εἶναι ὅτι δὲν κατάφερε νὰ φιλιώσει μὲ τοὺς ἀνθρώπους—ἐκεῖνοι δὲν τὸ θέλησαν—εἶναι ὅτι δὲν κατάφερε νὰ φιλιώσει μὲ τὸ Θεό. Ὅταν εἶσαι χριστιανός, ὅταν καὶ τὸ τελευταῖο σου κύτταρο πάπου προσπάπου στὸχει δουλέψει ὁ Χριστός, κ' ἐκεῖνο ὅπου ὅλα συγκεφαλαιώνονται καὶ ὅλα καταλήγουν καὶ ποὺ σ' ὅλα τ' ἄλλα δίνει ἀξία, δὲν τὸ δέχεσαι, σωτηρία δὲν ὑπάρχει. Θὰ ζήσεις μὲς στὸν τρόμο καὶ μὲς στὸ θάνατο, καὶ ἡ θλίψη σου καὶ ἡ μελαγχολία σου, ἡ ἀγιάτρευτη καὶ ἡ ἀσήκωτη κάποτε, θ' ἀναβρύζουν ἐκεῖθε. Τὸ ξέρει πολὺ καλὰ αὐτὸ ὁ Suarès ἀλλὰ δὲν ἔχει πάντα τὴ δύναμη νὰ τὸ κυττάξει κατάματα, καὶ γιὰ νὰ ξεγελαστεῖ, *μετατοπίζει*. Μετατοπίζει τὸ αἴτιο τοῦ κακοῦ. Τὰ βάζει μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὶς ἰδέες τους, μὲ τὶς μικρότητές τους καὶ τὶς ἀδυναμίες. Τόσο λίγο μᾶς φταῖνε οἱ ἄνθρωποι! Οἱ μεγάλοι φταῖχτες εἴμαστε ἐμεῖς. Ὁ Καερντάλ, ὁ μοναχικός, ποὺ μεθᾶ μὲ τὴ μοναξιά του, καὶ ποὺ ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴν τέχνη γυρεύει νὰ τοῦ δώσουν ὅ,τι δὲν τοῦ δίνουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ στὶς πιὸ θεῖες του στιγμές, καὶ ὅταν ὅπως, ἑκατὸ χρόνια πρίν, ἕνας ἄλλος ὁμογάλακτός του Βρεττῶνος, ἀκούει «τὸ δοξάρι τοῦ ὠκεάνειου ἀνέμου νὰ χτυπᾶ τὶς τρίδιπλές του δοξαριὲς πάνω στὰ κλαριά», δὲ μπορεῖ νὰ ξεχάσει τοὺς ἀνθρώπους. «Ἡ θλίψη του ἔχει τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς ἐρήμου: εἶναι καμωμένη ἀπὸ τὴ μοναχικὴ ἔκταση καὶ ἀπὸ τὴ χαρὰ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει, ἂν εἶχε μπορέσει νὰ φιλιωθεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ δὲν τὸ θέλησαν». Μόνο μὲ τοὺς ἀνθρώπους; Ὄχι· προπάντων ἂν εἶχε μπορέσει νὰ φιλιωθεῖ μὲ τὸ Θεό. Ἀλλὰ δὲν τὸ μπόρεσε. Αὐτὴ ἡ ἀναπηρία δὲν ἔχει ἀντιστάθμισμα. Σωστὸ λοιπόν· «δὲν πρέπει νὰ παραπονιέται κανεὶς παρὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του πρὸς τὸν ἑαυτό του· καὶ γιὰ τὸ Θεό του στὸ Θεό του». Ὅταν τὸν ἔχει βρεῖ.

Θὰ ζητήσει λοιπὸν μὲ πολλὰ καὶ διάφορα μέσα νὰ «πληρώσει» ὁ Suarès τὸ κενὸ τῆς τεράστιας αὐτῆς ἀπουσίας. Μὲ τὴν τέχνη, πρῶτα - πρῶτα. Τῆς δίνεται μὲ τέτοια ζέση, τὴ λατρεύει μὲ τέτοιο πάθος — τὸ με-

γάλο «ἀντιστάθμισμα» σ' αὐτὴν θὰ τὸ βρεῖ —ποὺ ὧρες - ὧρες φτάνει νὰ πιστέψει (τὸ πιστεύει ὅμως;) ὅτι ὁ θάνατος—δηλ. ἡ ἀπιστία — νικήθηκε. «Καὶ γνωρίζετε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τὸ θεϊκὸ πρόσωπο τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι τὸ μόνο καὶ ἀληθινὸ πρόσωπό της. Τὰ προσμένει ὅλα ἀπὸ τὸν ποιητή του, ἀπὸ τὸν γλύπτη του ἢ ἀπὸ τὸ ζωγράφο του. Ὅ,τι πράγματι ὑπάρχει εἶναι ὀμορφιά. Νὰ τί μᾶς σπρώχνει αἰώνια, ἄλλους μας νὰ φτιάνουμε τὰ ἔργα, κι ἄλλους νὰ τὰ λατρεύουμε. Ὁ θάνατος εἶναι ἡ φρίκη ἐκείνου ποὺ μᾶς ἀποσπᾶ ἀπὸ τὴν ὀμορφιά. Ἀλλὰ ὁ θάνατος θὰ νικηθεῖ». Καερντάλ, μάταια πασκίζεις νὰ ξεγελαστεῖς! Ἐσὺ δὲ λές: «Ἀλλὰ πάρα πολὺ νωρίς, εἶδα πάρα πολὺ μακρυὰ μὲς στὴν ἄβυσσο τοῦ κόσμου»; Λοιπόν;

Τὴν ὀμορφιὰ τὴ ζήτησε παντοῦ ὁ Suarès μὲ ἕνα ἄσβηστο καὶ σχεδὸν ὀδυνηρὸ ἀπὸ τὴν πολλὴ ἔνταση πάθος· στὴ φύση, στὰ μνημεῖα, στὰ κορυφώματα τῆς λογοτεχνίας, στὴν ποίηση, στὴ μουσική, στὸν ἔρωτα. Καὶ ἐδῶ ὅμως, πόσες ἀντινομίες καὶ πόσο κουραστικὴ—ὅταν λείπει ὁ βασικὸς χορτασμὸς —περιπλάνηση! «Πάθος γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὰ πράγματα, δὲν ἔχει ἄλλο λόγο ὕπαρξης ὁ καλλιτέχνης. Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος μὲ συναρπάζει καὶ μὲ μεθᾶ τόσο περισσότερο ὅσο δὲν τὸν πιστεύω. Μυστήριο, ξάφνισμα, θαυμασμὸς ποὺ δὲν ἔχουν τελειωμό. Μιὰ ἀτέλειωτη περιέργεια μὲ σπρώχνει στὴν κατάχτηση τοῦ μεθυστικοῦ θαύματος». Ἡ ἴδια περιέργεια τὸν σπρώχνει καὶ πρὸς τὶς ψυχές. Σὰν τὸν Sainte-Beuve, σὰν τὸν τόσο μελαγχολικὸ ἐκεῖνον Ντελριὸ τοῦ Μωρὶς Μπαρρές, σὰν τόσους ἄλλους, καὶ ὁ Suarès εἶναι ἕνας ποὺ ἀγαπᾶ νὰ ἐρευνᾶ καὶ νὰ γνωρίζει ψυχές. Γιὰ νὰ ξεδιαλύνει τὸ ὑπέρτατο μυστικό τους; Τί τοὺς ἔδωκε χαρά, τί τοὺς ἔδινε πόνο, πίστεψαν, δὲν πίστεψαν, σὲ τί πίστεψαν, σὲ τί ἀπάνω ἀκουμπώντας ἔνοιωσαν τὴ μεγαλείτερη σιγουριά; Εἶναι πλουσιώτατη ἡ «πινακοθήκη» ὅπου κρεμοῦσε, ἑξῆντα ὁλάκερα χρόνια, τὸ ἕνα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὰ πορτραῖτα καὶ τὰ σκίτσα ποὺ ἔφτιαχνε. Λατῖνοι, Ἕλληνες, Γάλλοι καὶ κλασικοὶ καὶ νεώτεροι, κανένας δὲ λείπει. Ὁ χῶρος τῆς ἐποπτείας του εἶναι ἀπέραντος. Σοῦ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι γνωρίζει ὅλες τὶς τέχνες καὶ ὅλους τοὺς τεχνίτες καὶ ὅτι καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν ἔχει γι' αὐτὸν μυστικὰ κ' ἴσως καὶ μιὰ δυὸ ἐπιστῆμες. Ἀλλὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐφόδιο, ἡ γνώση, δὲν εἶναι τὸ πιὸ πολύτιμο ὄργανό του, εἶναι ἐκείνη ἡ ὁραματική, ἡ σχεδὸν μαντικὴ δύναμη τοῦ νοῦ νὰ συλλαβαίνει τὸ κάθε τί στὸ βάθος καὶ στὴν οὐσία του,—καὶ εἶναι τὸ αἴσθημα. Μὲ τί περιφρόνηση ποὺ μιλᾶ γιὰ τοὺς γραμματικοὺς καὶ γιὰ τοὺς μικροὺς ἐπιστήμονες! Χωρίζουν καὶ ξαναχωρίζουν, μετροῦν, κολλοῦν ἐτικέττες. Καὶ μὲ τί θαυμασμό, γιὰ τὴ διαίσθηση, γιὰ τὸ αἴσθημα, γιὰ τὴ συγκίνηση, γιὰ τὴ μουσική! Ὁ κόσμος εἶναι δημιούργημα τῆς διαίσθησης, τοῦ ἔνθερμου καὶ ὄχι τοῦ ὀρθολογιζόμενου νοῦ. Τὴν ποιητικὴ ἀλήθεια—τὸ βαθὺ καὶ τὸ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ ὁλάκερο—μόνο μὲ τὴ διαίσθηση τὴν καταχτᾶ κανεὶς καὶ τὴ φέρνει στὸ φῶς. Εἶναι τὸ πιὸ σίγουρο μέσον γνώσης, ἡ πιὸ σίγουρη κατάκτηση. Καὶ ὅταν ἡ διαίσθηση φανερώνει τὰ ὅσα ἀντίκρυσε, ποτέ της δὲ φλυαρεῖ. «Καμιὰ τέχνη δὲν εἶναι τόσο βραχύλογη ὅσο ἡ δική του». «Ἡ ἔλλειψη εἶναι ὁ φυσικώτερός του ἐκφραστικὸς τρόπος». «Δὲ μπορεῖ, λέει γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ Καερντάλ (Suarès) τίποτε νὰ ἐξηγήσει. Ποτὲ δὲ σχολιάζει τὸ αἴσθημά του. Ποτὲ δὲν ξετυλίγει τὸ θέμα του. Βρίσκεται στὴ συγκίνηση, εὐθύς, καὶ μνήσει ἐκειπέρα. Πορεύεται μὲ πηδήματα, ἢ μ' ἐκεῖνες τὶς ἀργὲς κινήσεις τῆς παλίρροιας καὶ τῆς ἄμπωτης, καθὼς τυχαίνει στὴν ψυχὴ νὰ αἰωρῆται στὰ ὄνειρα, τὰ ὅμοια μὲ τοὺς ἱεροὺς χορούς, ποὺ εἶναι σχεδὸν ἀκίνητοι. Ἐκεῖνο ποὺ γυρεύει εἶναι μιὰ μουσικὴ αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν».

Μὲ τὴ διαίσθηση μονάχα μπορεῖ ὁ καλλιτέχνης—ὁ ποιητὴς—νὰ προχωρήσει στὸν κόσμο τῆς ψυχῆς, ποὺ εἶναι ὁ μόνος του χῶρος. «Γιὰ τὸν Καερντάλ, ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς εἶναι ὁ ὁραματιστὴς τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου.» «Εἶμαι ὁ ὁραματιστὴς ἢ δὲν εἶμαι τίποτε, λέει ὁ ποιητής». Ἡ δύναμη τῆς ὁραματικῆς ματιᾶς, νὰ ἡ πηγὴ τοῦ ὕφους. Ὁραματικὴ ματιά· δηλαδὴ ἀγνότητα καὶ ἔνταση τῆς συγκίνησης. «Δὲ λέει ποτὲ τὴν ἀλήθεια, γράφει γιὰ τὸ Σατωβριάνδο ὁ Suarès. Ἀλλὰ τί; ἡ τέχνη δὲν εἶναι παρὰ μόνο ψευδαίσθηση; Καὶ ἔχει τόση σημασία γιὰ τὸν καλλιτέχνη ἡ ἀλήθεια; Δὲν πρόκειται γιὰ τὴν ἀλήθεια μὲ τὸ νόημα ποὺ τῆς δίνουν οἱ ἐπιστήμονες. Πρόκειται νὰ εἶναι κανεὶς ἀληθινὸς μὲ τὸν ἑαυτό του, μὲ τὴν ἴδια του τὴ συγκίνηση καὶ τὴν πείρα. Στὴν τέχνη ὅ,τι κάνουμε εἶναι ὅ,τι εἴμαστε...». Ἀλήθεια, δηλαδὴ εἰλικρίνεια. Σὲ ἕνα του ἄλλο δοκίμιο («Κριτικὴ» «Xénies») ὁ Suarès λέει: «Στὴν τέχνη ἡ λέξη εἰλικρίνεια δὲν ἔχει νόημα.» «Ὑπάρχει πάντα ἀρκετὴ εἰλικρίνεια σ' ἕνα ἔργο, ὅταν εἶναι ὡραῖο.» Στὸ δοκίμιό του ὅμως γιὰ τὸν Σατωβριάνδο σὰ νὰ δίνει ἕνα πιὸ σωστὸ νόημα στὴ λέξη εἰλικρίνεια. «Αὐτὸ ποὺ λένε εἰλικρίνεια εἶναι ἡ ἀγνότητα τῆς συγκίνησης. Ὅποιος δὲν εἶναι εἰλικρινὴς μὲ τὰ ἴδια του τὰ πάθη, μιλάει ἀπὸ ὅ,τι ἔχει ἀκουστὰ καὶ ζωγραφίζει πάνω σὲ σχέδιο ἄλλων.» Νὰ ζήσουμε κάτι βαθιὰ καὶ ἔντονα, μὲ πάθος,—καὶ νὰ τοῦ δώσουμε μορφή, αὐτὸ εἶναι ἡ τέχνη. «Τὰ ἔργα ἑνὸς ἀνθρώπου δὲν εἶναι παρὰ τὰ πάθη του ἀνανεωμένα μὲ τὸ ὕφος.» Ὁ Καερντάλ—«γυρευτὴς τῆς ὀμορφιᾶς»—μὴ μπορώντας νὰ ζήσει γιὰ τὸ Θεό, ζεῖ γιὰ τὴν τέχνη. Καὶ μὴ μπορώντας νὰ βρεῖ τὴν ἄλλη σωτηρία, ὀνομάζει τὴν ὀμορφιὰ σωτηρία. Καὶ πράγματι ἡ τέχνη, ἡ δημιουργία ἡ δική του καὶ ἡ δημιουργία

τῶν ἄλλων, τὸν σώζει. Καὶ ἴσως ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Προύστ, καὶ γιὰ τὸν Βαλερύ, καὶ γιὰ τόσους ἄλλους, νὰ εἶναι ἡ μόνη μορφὴ ἀθανασίας ποὺ συλλαβαίνει κ' αἰσθάνεται: «Ὅ,τι ζωντανὰ ὡραῖο δημιουργεῖ κανείς, δημιουργεῖται γιὰ πάντα. Ἡ αἰωνιότητα πλάθετα ἀνάμεσα στὰ δημιουργικὰ χέρια μας: βρίσκεται ἐκεῖ σὰν ἕνα δῶρο ποὺ τὸ ἀπολαβαίνουμε, γιατὶ σταθήκαμε ἄξιοι του· καὶ δὲ θὰ εἴμαστε ἄξιοι νὰ τὸ ἀποχτήσουμε, ἂν δὲν τὸ εἴχαμε πάρει πρῶτα, ὡς ὑπόσχεση, καὶ σχεδὸν κάνει δικό μας. Τὰ δημιουργικὰ αὐτὰ χέρια παίρνουν τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸν Ἀπόλυτο Καλλιτέχνη, ἂν ὑψωθοῦν ὅπου εἶναι, καὶ ἂν τὸ ἀξίζουν νὰ ζυγώσουν στὴν ἴδια τὴν πηγὴ ὅπου ἀναδίνεται ἡ αἰωνιότητα.»

Ὑπέρτατο ἀγαθό, ὑπέρτατη ἀλήθεια, ὑπέρτατη πραγματικότητα. Σ' αὐτὸν τὸν «γυρευτὴ τῆς ὀμορφιᾶς» πέρα καὶ ἀπὸ τὴν τέχνη, πέρα καὶ ἀπὸ κάθε τί ἄλλο, τὸ αἴσθημα τοῦ εἶναι τοῦ τὸ δίνει ὁ Θεός. «Πίστεψα πὼς ἀληθινὰ ἤμουν αἰώνιος Καὶ κάποτε τὸ πιστεύω ἀκόμα, τόσο αἰσθάνομαι ὅτι εἶμαι. Ἀμφιβάλλοντας γιὰ ὅλα, κυνηγῶ τούτη τὴ βεβαιότητα; τὴ μανία τοῦ νὰ εἶμαι, ἀληθινά. Καὶ ὅσο περισσότερο σχίζω, σὰν ἕνας κολυμβητὴς μὲς στὴ νύχτα τοῦ ναυαγίου, τὸ αἰώνιο κύλισμα τῶν πραγμάτων, τόσο περισσότερο εἶμαι μεθυσμένος ἀπὸ αἰωνιότητα: σάμπως τίποτε νὰ μὴν ἦταν στερεό, σ' αὐτὸ τὸ σύμπαν ποὺ κυλᾶ, παρὰ ἡ ἀγάπη μου γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τὸ αἴσθημα ποὺ ἔχω αὐτῆς τῆς ἀγάπης».

Δὲ γίνεται μετατόπιση τεχνητὴ ἐδῶ πιά, δὲ μπαίνει ἡ τέχνη στὴν κορυφὴ τῆς ζωῆς, ἀφοῦ δὲ μπορεῖ νὰ μπεῖ ὁ Θεός· ἐδῶ γιὰ μιὰ στιγμὴ ἴσως μόνο, ἡ μεγάλη λαχτάρα, ἡ ἄσβηστη, γίνεται πραγματικότητα καὶ ξεσκεπάζεται στὸν Suarès ἡ ἀληθινὴ «τάξη». «Τάξη» δὲ βάζει τὸ ὕφος καὶ δὲν εἶναι ἡ ἀναζήτηση τοῦ ὕφους, ὅ,τι θρησκευτικότερο ὑπάρχει στὸν κόσμο. Τάξη βάζει ὁ Θεὸς καὶ ὅ,τι θρησκευτικότερο ὑπάρχει, τὸ μόνο ἀληθινὰ θρησκευτικό, εἶναι ἡ ἀναζήτησή του. Ἔτσι, μοιραῖα, ἀναπόδραστα, πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν τέχνη, ὑποβαστάζοντας καὶ τελειώνοντάς την, προβάλλει μιὰ ἠθική, μὲ τὸ μοιραῖο καὶ μόνο δεκτὸ ἀπὸ τὴ χριστιανική μας συνείδηση, ἐπιστέγασμά της. Νομίζω ὅτι σ' αὐτὸ τὸ θαυμάσιο δοκίμιό του, τὸ «Ker—Ἔnor», ὅπου μᾶς δίνει τὸ πληρέστερο καὶ περιεκτικότερο αὐτοψυχογράφημά του ὁ Suarès, συνοψίζει, σὲ μερικὲς σκόρπιες ἐδῶ κ' ἐκεῖ φράσεις, καὶ ὅλη τὴν οὐσία τῆς ἠθικῆς του. Εἶναι μιὰ ἠθικὴ καθαρώτατα χριστιανική· συγχώρεση, νίκη τοῦ ἑαυτοῦ μας, θυσία, χάρη. Μαζὶ—αὐτὸ δὲν τὸ ξεχνᾶ, καθὼς καὶ στὴν τέχνη—μαζὶ μὲ ὅ,τι πιὸ πλατύ, καὶ πιὸ μόνιμο—πιὸ ἀνθρώπινο—ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες στὴν ἔννοια τῆς ἠθικῆς. «Ἡ τελείωση, τί εἶναι ἐπιτέλους παρὰ τὸ νὰ ὑψωθεῖ κανεὶς σὲ μιὰ ὡραία θυσία, ὅπου νὰ εἶναι τὸ μόνο θῦμα; Δὲ γίνεται κανεὶς ὁλωσδιόλου ὁ ἑαυτός του παρὰ γιὰ νὰ παραιτηθεῖ ὁλωσδιόλου ἀπ' τὸν ἑαυτό του». Καὶ τελείωση εἶναι ἡ ὑποκατάσταση τῆς ἐλεύθερης ἐκλογῆς τῆς καρδιᾶς, τῆς ἐλεύθερης ἐνέργειας τοῦ πνεύματος στὸ τυφλὸ πεπρωμένο: «Καὶ ὅμως, δὲ μπορῶ νὰ πιστέψω στὴν τυχαιότητα τοῦ πνεύματος. Ξανοίγει κανεὶς στὸ πνεῦμα πάρα πολὺ ἔντονα τὴν ἐκλογὴ ἐναντίον κάθε συμφέροντος, κάθε ἐπιθυμίας, κάθε πεπρωμένου. Δὲ βλέπω καθόλου τύχη ἐκεῖ ὅπου ἀληθινὰ κάποια δύναμη τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖ, παντοῦ ὅπου ἡ δύναμη τῆς καρδιᾶς ἐκτελεῖ ἕνα ἔργο, ποὺ τὴν κάνει παρὰ ἀπὸ τὸ νὰ διαπράξει τὴν μικρότερη ἀπιστία, νὰ ὑποστεῖ τὴν πιὸ πλήρη θυσία. Νὰ τί ἐννοῶ ὅταν μιλῶ γιὰ ἀνθρώπινη ἀποστολή. Δὲ ζῶ λοιπὸν τυχαῖα σ' αὐτὸ τὸν κόσμο, καὶ ἂν ἦρθα σ' αὐτὸν τυχαῖα. Καὶ ζητώντας νὰ βρῶ ποιὰ εἶναι ἡ ἀποστολή μου, βρίσκω μιὰ ποὺ εἶναι τὸ νὰ εὐαγγελίζομαι τὴ βασιλεία τῆς χάρης καὶ τῆς ἐκλογῆς. Ἐκεῖ θεμελιώνεται κάθε ἀγάπη: καὶ ἡ ἐλεύθερη ἀνακάλυψη τῆς καρδιᾶς, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι αὐταπάτη, ἀντικαθιστᾶ ἐπιτέλους τὸν παλιὸ νόμο τῆς ζωῆς τῆς κυβερνημένης ἀπὸ μόνο τὸ περωμένο. Βλέπω παντοῦ τὸ ἀρχέγονο πεπρωμένο. Καὶ θέλω παντοῦ ἡ χάρη τελικὰ νὰ διορθώσει τὴν τυφλὴ προσταγή».

Χῶρος μεγαλείτερης ἐλευθερίας δὲ γίνεται καὶ σχεδὸν δὲ θὰ προσθέσει τίποτε ὁ Suarès στὴ χριστιανική του ἠθικὴ τῆς χάρης καὶ τῆς ἐκλογῆς, ὅταν θὰ πεῖ, στὸ ἴδιο δοκίμιο, μὲ γλώσσα ὄχι ἐντελῶς χριστιανική, ποὺ στὴ συνείδησή του ὅμως δὲν εἶναι ἀντιχριστιανική, ὅπως καὶ σὲ καμιὰ συνείδηση δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι: «Εἶναι καλὸ ὅ,τι βοηθεῖ τὴ ζωή, καὶ ὅ,τι μπορεῖ νὰ τὴν κάνει πλατύτερη, πιὸ πλούσια καὶ πιὸ ὡραία». Ἐκεῖνο ποὺ πολεμᾶ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἔργο τὸ ξέρει· σὲ κάθε βῆμα ξεπηδάει μπροστά του, δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ξεχάσει στὴ μοναξιά του. Εἶναι ὅ,τι χωρίζει καὶ στήνει ἀντιμέτωπο τὸν ἄνθρωπο στὸν ἄνθρωπο· ἡ πολιτική, τὸ δόγμα, ὁ δάσκαλος, ὁ ἐπιστήμονας. «Σκότωνε καὶ χώριζε, δάσκαλε: πρέπει, τί νὰ γίνει, νὰ πάρεις στὰ σοβαρὰ τὸν ἑαυτό σου». Σκοτώνει καὶ ὁ ἐπιστήμονας, ὄχι γιὰ νὰ φανεῖ χρήσιμος στὴν ἀνθρωπότητα, καθὼς λέει, ἀλλὰ ἀπὸ εὐχαρίστηση: «Τὸ εἴδωλο εἶναι σκληρό, γιατὶ οἱ ἱερεῖς του εἶναι ἀλύπητοι. Καὶ ἡ θρησκεία αὐτὴ δὲ θὰ ἤτανε φριχτή, ἂν οἱ λειτουργοί της δὲν ἦσαν φριχτοί.» Σκοτώνει τὴν ἀγάπη, ὅ,τι κινεῖ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζυγώσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, κ' ἐκεῖνος ποὺ βεβαιώνει ὅσο κ' ἐκεῖνος ποὺ ἀρνιέται: «Εἶναι ὄμορφη τούτη ἡ ἐποχή μας, ὅπου δὲν ξέρει κανεὶς τί νὰ προτιμήσει, τὴν ξετσιπωσιὰ ἐκείνων ποὺ ἀρνιοῦνται, ἢ τὴ λύσσα ἐκείνων ποὺ βεβαιώνουν».

Ὁ μεγάλος ὅμως χωριστής, ὁ μεγάλος καλλιεργητὴς καὶ συντηρητὴς τοῦ μίσους

στὶς ἀνθρώπινες ψυχές, εἶναι ὁ τσάκαλος ὁ πολιτικός. Γιὰ τίποτε ἄλλο δὲ μίλησε μὲ τόση ἀγανάκτηση ὁ Suarès ὅσο γιὰ τὴν πολιτική, καὶ ἀπὸ τίποτε ἄλλο μὲ τόση ἀγρυπνη φροντίδα καὶ τόσο ἀγέρωχη ἀλυγισιὰ δὲ φύλαξε τὴν ἀνεξαρτησία του ὅσο ἀπὸ τὴν πολιτική. Τίποτε δὲν ἀναγνωρίζει στοὺς πολιτικούς, καμιὰ ἀληθινὰ ἀνθρώπινη ἀρετή, τὸ παραμικρὸ ἴχνος καλωσύνης, τίποτε ἐξὸν ἀπὸ ἕνα ἀχόρταγο ἐγωϊσμὸ ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιηθεῖ παρὰ μὲ τὴν περιφρόνηση καὶ τὸ μῖσος. Τὰ κόμματα ; Φυλακές. «Prisonnier, partisan. Tout parti est une prison. Et toutes les prisons sont basses. Je ne me laisserai pas engluer par cette engeance. Je suis un oiseau du large». Καὶ ἰδίως γιὰ τὴν πολιτική (ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἀνθρώπινο κλουβί, συγγένειες, οἰκογένειες, λέει ὁ Suarès : «Δὲ μοῦ χρειάζονται οἱ φυλακές σας. Εἶμαι ἄνθρωπος, κ' ἐλεύθερος, ἂν δὲν εἶστε σεῖς. Τὸ μόνο ποὺ μπορῶ νὰ ἐλπίσω γιὰ σᾶς εἶναι νὰ γίνετε καὶ σεῖς σὰν κ' ἐμένα μιὰ μέρα, σὲ πέντε βδομάδες ἢ σὲ πέντε χιλιάδες χρόνια, ἂν τὸ ἀξίζετε νὰ γίνετε».

Κανένας ἴσως Γάλλος πνευματικός ἄνθρωπος, τὰ τελευταῖα τριάντα σαράντα χρόνια, δὲν ἔζησε τόσο πραγματικὰ μοναχικός, τόσο ἀγέρωχα καὶ ἀδιάλλακτα ἀποτραβηγμένος ἀπὸ σχολὲς καὶ ὁμάδες καὶ κλίκες, ὅσο ὁ Suarès. Τὰ βαθύτερα αἴτια τῆς μοναξιᾶς του τὰ καταλαβαίνουμε, μᾶς τὰ δείχνει καὶ μᾶς τὰ ὀνομάζει κάθε τόσο καὶ ὁ ἴδιος. Εἶναι ἡ ποιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ποιότητα τοῦ πνεύματός του. Ὅταν μιὰ ἀρχίσει τὸ ψεύτισμα, ὅταν μιὰ ἀρχίσουν οἱ συμβιβασμοί, δὲν ἔχει σταμάτημα τὸ κακό. Οἱ ψευτομοναχικοὶ ἄνθρωποι δὲν τὸν ξεγελοῦν· εἶναι πλῆθος ἀπὸ δαύτους στὸν κόσμο, ὅπως πλῆθος εἶναι καὶ οἱ ψευτομεγαλοφυΐες. Ὁ Suarès ζεῖ στὴ μοναξιὰ καὶ ὀχυρώνεται ὅσο μπορεῖ περισσότερο στὴ μοναξιά του, γιατὶ ἕνα σκοπὸ ἔταξε στὸν ἑαυτό του· στὸ πάθος του καὶ στὸ δράμα του νὰ δώσει ὅσο μπορεῖ πιὸ καθάρια φωνή. Γιὰ τ' ἄλλα δὲν τὸν νοιάζει· γιατὶ ξέρει τί εἶναι τὰ ἄλλα, καὶ μὲ τί τὰ ἄλλα πληρώνονται.

Οὔτε μισεῖ οὔτε περιφρονεῖ οὔτε ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὡστόσο. Λυπᾶται μόνο ὅταν κάποτε φτάνει πιὸ δυνατὴ στ' αὐτιά του ἡ χλαλοὴ ὅπου παραδέρνει. Δὲν παραλλάζει τότε τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ μυρμηγκοφωλιά, δὲ μπορεῖ νὰ μὴ δεῖ πόσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύση καὶ ζῶο καὶ ὕλη. Τοὺς ἀνθρώπους ὁ Suarès τοὺς ἀγαπᾶ· ἐκεῖνοι ὅμως δὲ μπόρεσαν νὰ νιώσουν καὶ νὰ ἐκτιμήσουν τὸ ποιὸν τῆς ἀγάπης του. Αὐτὸ τὸ λέει πολὺ καθαρὰ καὶ μὲ μιὰ πίκρα ποὺ καθόλου δὲν προσπαθεῖ νὰ τὴν κρύψει. «Οἱ ἀληθινοὶ μοναχικοὶ δὲν κάνουν καρριέρα τὴ μοναξιά· τοὺς τὴν κάνουν ἀνάγκη οἱ ἄνθρωποι». Πῶς νὰ ὑποχρεώσουμε τοὺς ἀνθρώπους νὰ μᾶς ἀγαπήσουν, ὅταν δὲ μποροῦν μήτε νὰ μᾶς καταλάβουν ἀρκετὰ γιὰ νὰ εἶναι δίκαιοι ; Σπάζει ἡ ἀγάπη ὅταν σκοντάψει στὴν ἄρνηση. Οἱ ἄνθρωποι μᾶς λείβονται ; Ἔστω. Ἂς μᾶς φτάνει τὸ νὰ μὴ στεροῦμε ἐμεῖς τὸν ἑαυτό μας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ μποροῦμε μὲ τόσο περισσότερη δύναμη, ὅσο περισσότερο τοὺς ἀφήνουμε καὶ μποροῦμε περισσότερο νὰ κάνουμε δίχως αὐτούς. Εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι καὶ εἴμαστε αὐτὸ ποὺ εἴμαστε. Τὸ πράμα δὲν παίρνει γιατρειά· οὔτε ἐκεῖνοι μποροῦν νὰ κάμουνε τίποτε, οὔτ' ἐμεῖς. Πρέπει αὐτὴ τὴν ἀδυναμία νὰ τὴ νικήσουμε : τὸ θυμὸ γιὰ τ' ὅτι ἔχουμε νικηθεῖ.» Ναί, ἀλλὰ τὸ μεγάλο παράπονο δαγκώνει ξανὰ τὴν ψυχή του : «Γιατὶ νὰ μὴν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σὰν κ' ἐμᾶς ; Μᾶς εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο νὰ πιστέψουμε ὅτι δὲ θέλουν αὐτὸ ποὺ θέλουμε... Ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἕνα ἔργο νὰ δημιουργήσουν σ' αὐτὸ τὸν κόσμο δὲν πείθονται εὔκολα ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι δὲν ἔχουν ἐπίσης κάποιο ἔργο νὰ δημιουργήσουν, ἢ ὅτι σκόπιμα μένουν ἀδιάφοροι πρὸς μιὰ τόσο νόμιμη καὶ πλήρη ἐλπίδα.»

Προσπάθησα νὰ κατέβω στὰ κάπως βαθύτερα στρώματα τῆς προσωπικότητας τοῦ Suarès καὶ ν' ἀγγίξω μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τοῦ εἶναι του. Σ' ἕνα ἄρθρο σὰν καὶ τοῦτο μόνο μιὰ πολὺ γενικὴ καὶ ξώδερμη ἰδέα μπορεῖ νὰ δώσει κανεὶς γιὰ ἔργο τόσο πλατὺ καὶ πολύμορφο. Στὰ ἑξῆντα χρόνια τῆς λογοτεχνικῆς του ζωῆς δημοσίεψε περισσότερα ἀπὸ ἑκατὸ βιβλία. Ἐκεῖ μέσα — καὶ πιὸ καθαρὰ στὰ δοκίμιά του — βρίσκει κανεὶς τὴ μεταφυσική, τὴν ἠθική, τὴν αἰσθητική του. Τίποτε δὲν τὸν ἄφησε ἀδιάφορο· σὲ ὅλα ἔριξε τὴ διαπεραστική του ματιά, γιὰ κάθε τι ποὺ σοβαρότερα ἐνδιαφέρει τὸν ἄνθρωπο, εἶπε τὸν περίπαθο, βαθή, φτερωτό του λόγο. Παρ' ὅλ' αὐτὰ νομίζω ὅτι οὔτε στὴ Γαλλία οὔτε στοὺς ἄλλους τόπους γνωρίστηκε καὶ τιμήθηκε ἀρκετά. Βιβλίο γαλλικὸ (εἴτε ἄλλο) γιὰ τὸν Suarès δὲν ἔτυχε ποτέ μου νὰ ἰδῶ καὶ μελέτη γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο του δὲν ξέρω παρὰ μιὰ μονάχα, σύντομη καὶ ἀρκετὰ ξώδερμη, τοῦ Ντανιὲλ Ἀλεβύ, στὸ βιβλίο του «Quelques Maîtres Nouveaux». Στὴν Ἑλλάδα οἱ μόνοι ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸν Suarès εἶναι ὁ κ. Χρῆστος Εὐελπίδης κ' ἐγώ. (Σὲ κάποιο βιβλίο του τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Παλαμᾶς). Στὸ βάθος, ὅπως οἱ περισσότεροι ποιητές, καὶ ὅπως οἱ κλασικοί, δὲν ἤτανε καὶ ὁ Suarès παρὰ ἕνας συγγραφέας γιὰ συγγραφεῖς. Καὶ στὴ Γαλλία καὶ σ' ὅλο τὸν κόσμο θὰ εἶχε ἀνάμεσα στοὺς λογοτέχνες πολλοὺς θαυμαστές. Εἶναι τοῦτο λίγο καὶ μπορεῖς νὰ πεῖς παραγνωρισμένον ἕνα συγγραφέα ποὺ εἶχε τέτοιους ἀναγνῶστες, ὄχι πολλοὺς ἴσως, ἀλλ' ὅσο νᾶναι πιὸ ἱκανοὺς ἀπὸ ἄλλους νὰ ἐκτιμήσουν καὶ νὰ γευτοῦνε τὸ ἔργο του ; Νομίζω ὡστόσο ὅτι καὶ ἔζησε καὶ πέθανε μὲ τὴν πικρία ὅτι δὲν ἐκτι-

μήθηκε καὶ δὲν ἀγαπήθηκε ὅσο τἄξιζε. «Γιὰ νά' σαι ἀγαπητὸς καὶ δοξασμένος στὴν κρίση τῶν ζωντανῶν πρέπει τὸ λιγώτερο νά'χεις πεθάνει. Ὅταν ἀξίζεις κάτι δὲ μπορεῖ νὰ ζήσεις παρὰ μονάχα μὲ ἐχθρούς». Ἴσως λοιπὸν τώρα ποὺ ἔπαψε ν' ἀνήκει στὸν κόσμο τῶν ζωντανῶν, νὰ ἦρθε ἡ στιγμὴ γιὰ μιὰ πιὸ δίκαιη κρίση καὶ γιὰ μιὰ πλατύτερη ἀγάπη.

«Ἡ χλωμὴ σκοτεινιὰ δὲν εἶχε πιὰ τὰ ρίγη τῆς προσδοκίας. Ἡ σκιὰ ἤτανε γλυκειὰ σὰν ἕνα ἤρεμο χέρι πάνω σ' ἕνα φλογερὸ μέτωπο. Ὄρθιος καὶ λευκός, ὅμοιος μὲ τὴν ἐπιθυμία αὐτῆς τῆς σιωπῆς, ὁ Καερντὰλ ἄρχισε νὰ τραγουδᾶ· καὶ σὲ λίγο ὅλη ἡ μοναξιὰ ἔγινε μουσική».

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

NURULLAH BERK — ΤΡΙΑ ΠΕΥΚΑ

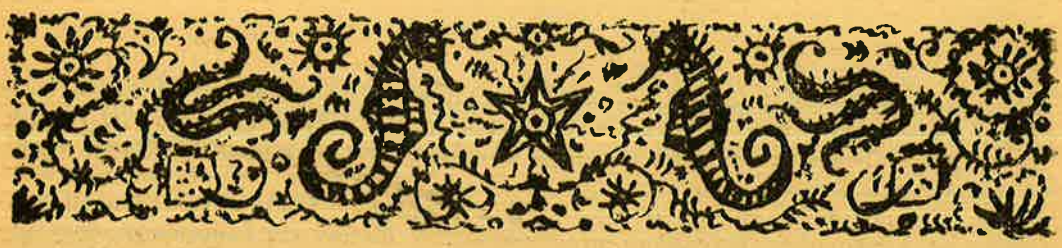

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ *

Τὸ μακαρίτη Περ. Ἀλεξανδρῆ συνταξιοῦχον εἰσαγγελέα τῶν ἐφετῶν πρόλαβα κατὰ σύσταση ἄλλου φίλου καὶ τονὲ γνώρισα μὲ τιμή μου· ἄρρωστος ἑτοιμαζότανε νὰ φύγη γιὰ νὰ περάση τὸ (τελευταῖο) καλοκαῖρι στ' ἀγαπητό του χωριὸ τὴ Γράλιστα. Δὲν εἶχε ἀνάγκη ὁ μακαρίτης ἀπὸ παρακάλια. Φρόντισε μὲ ζῆλο, ἂν καὶ καθὼς μοῦγραφε δὲν εἶχε πόδια νὰ τριγυρίζη στὰ χωριὰ καὶ τέλος μοῦστειλε μὲ γράμμα του φιλικώτατο 3 Ἰουλίου 1940 τὴν αὐτόγραφη ἔκθεσή του ποὺ βλέπετε πειὸ κάτου. Ἂς εἶναι μακαρισμένη ἡ ψυχή μου γιὰ τὸ καλὸ ποὺ μοῦκαμε, γιὰ τὴ φροντίδα ποῦλαβε καὶ ποὺ θὰ τιμάη τὸ σεβαστό του τὄνομα.

***

Ἔκθεση Περικλῆ Ἀλεξανδρῆ [ἀνώτατου δικαστικοῦ] γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία τοῦ Καραϊσκάκη: «Μέχρι ἡλικίας 8 ἐτῶν διέμεινεν εἰς Μαυρομάτι ὁ Καραϊσκάκης, ἀλητεύων δὲ κατόπιν καὶ περιφρονημένος, γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος περιεφέρετο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν Γραλίστῃ, ὅπου μονίμως ἐγκατεστάθη, ἀποζῶν ἐκ τῶν ψυχίων τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν μετὰ τῶν τέκνων τῶν ὁποίων εἶχε συνάψει σχέσεις. Ὁ σύνδεσμος δὲ αὐτὸς μετὰ τῶν φίλων του δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος τῶν κακῶν πράξεων, διότι μετ' αὐτῶν προέβαινεν εἰς μικροκλοπὰς τροφίμων, καὶ ἰδίως ὀρνίθων καὶ ἐριφίων, τῶν ὁποίων ἐγεύετο μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ βραχώδους χωρίου Γράλιστα (τοῦ ἤδη μετονομασθέντος Ἑλληνόπυργος) καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ κάτωθι τοῦ χωρίου σπήλαιον Λώλου καλούμενον, λόγῳ τῶν ἀντηχήσεων τῶν φωνῶν αἱ ὁποῖαι κατ' ἐπανάληψιν ἐπανελαμβάνοντο καὶ εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο κρυπτόμενοι ἔτρωγον τὰ κλοπιμαῖα. Λόγῳ δὲ τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ γυιοῦ τοῦ Ἴσκου Καραϊσκάκη καὶ τοῦ μελαχροινοῦ χρώματός του τὸν ὠνόμασαν Καρὰ-Ἰσκάκην καὶ τόσην ἀπέχθειαν ἠσθάνετο ὁ κόσμος πρὸς τὸν κακοποιὸν αὐτὸν νεαρὸν ἀλήτην, ὥστε καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη οἱ γονεῖς τῶν ἀτακτούντων παιδιῶν τοῦ χωρίου Γράλιστα ἐπιπλήττοντες τὰ τέκνα των διὰ τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις ἔλεγον: «Σὰν τὸ Καραϊσκάκη καταντήσατε, βρὲ παιδιά μου».

»Ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τῆς μικρᾶς του ἡλικίας κατίσχυσεν ὅλων τῶν ὁμηλίκων φίλων του μετὰ τῶν ὁποίων εἶχε καταρτίσει ὁμάδα κακοποιῶν, ἡ ὁποία τὸν ἀνεγνώρισεν ὡς ἀρχηγὸν καὶ ὡς τοιοῦτος ἐμεγάλωσε μετ' αὐτῶν! διαμένων πλέον ὁριστικῶς ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ, ἐπιχειρῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων του ἐπιδρομὰς εἰς τὸ χωρίον Μαυρομάτι καὶ εἰς τὰ πέριξ χωρία πρὸς διάπραξιν μικροκλοπῶν ὀρνίθων καὶ ἐριφίων. Ὅταν δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν ἐφηβιακὴν ἡλικίαν, ὡς ἀπαραίτητον ἐξάρτημα εἰς τὰς ἐπιδρομάς του εἶχε καὶ τὸ ὅπλον ἐπ' ὤμου καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα εἰς τὴν ὁμάδα αὐτήν, ἀποτελουμένην ἀπὸ 8—10 παληκαρόπουλα, ν' ἀντισταθῆ· ἡ ὁμὰς δὲ αὐτὴ διεπνέετο ἀπὸ σφοδρὸν μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐτόλμων νὰ πλησιάσουν εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία καὶ περιωρίζοντο ἐν Φαναρίῳ, ὅπου ὑπῆρχεν ἕδρα σώματος στρα-

---

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

τοῦ καὶ ἐν τῇ πεδινῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ. Ὑπερβάντος τοῦ Καραϊσκάκη τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας του ἤρξατο οὗτος μετὰ τῶν πολλαπλασιαζομένων ἄλλων ἀρματωλῶν (!) νὰ παρενοχλῇ τοὺς Τούρκους κατερχόμενος μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ χωρίου Γράλιστα, μέχρι τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι ἐπλησίαζον διὰ νὰ ξυλευθῶσι ἀπὸ τὸ αὐτόθι ὑπάρχον τότε δάσος. Τὴν συμμορίαν ταύτην ὁ Πασιᾶς (;) τοῦ φρουρίου ἠθέλησε νὰ ἐξοντώσῃ, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν ἀπόσπασμα στρατιωτικόν, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ χωρίον Γράλιστα, μέσῳ τοῦ χωρίου Μαυροματίου, ἵνα ἐκ τῆς θέσεως Ἁγίας Μαρίνας καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ὑπερφαλαγγίσῃ τὸ χωρίον καὶ συλλάβῃ τοὺς κακοποιούς. Ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὴν ὁμάδα του, καταλαβὼν ἐπίκαιρα σημεῖα παρὰ τὴν βραχώδη θέσιν Ἅγιος Ἀθανάσιος, ἀνέμενεν ἐκεῖ. Τὸ ἐπερχόμενον ἀπόσπασμα ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ, τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συμπλοκῆς ταύτης ὑπῆρξεν ὁ φόνος τριῶν Τούρκων στρατιωτῶν, τῶν λοιπῶν τρομοκρατηθέντων καὶ τραπέντων εἰς φυγήν.

»Αὐτὸ ἦτο τὸ πρῶτον κατόρθωμα τοῦ Γ. Καραϊσκάκη καὶ διὰ νὰ ἐκφοβίσῃ ἔτι περισσότερον τὸν πασιᾶν τοῦ φρουρίου ἀπέκοψε τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων ὡς ἄνω στρατιωτῶν καὶ μετέφερεν αὐτὰς εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου Γράλιστα, ὅπου ἐξηνάγκασε τὸν μοναδικὸν σιδηρουργὸν ἐν τῷ χωρίῳ γύφτον ἀποκαλούμενον νὰ ἐκδείρῃ τὰς κεφαλάς, νὰ γεμίσῃ ταύτας ἐκ χόρτου καὶ νὰ τὰς ἀποστείλῃ εἰς τὸν πασιᾶν· ὁ δὲ δυστυχὴς γύφτος ἀπὸ τὸν τρόμον του καὶ τὴν συγκίνησιν διὰ τὸ εἰδεχθὲς ἔργον τὸ ὁποῖον τῷ ἀνετέθη παρεφρόνησε (¹). Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην, συστάσει καὶ τῶν προεστῶν τοῦ χωρίου, ὁ Καραϊσκάκης ἔφυγεν ἀπὸ τὸ χωρίον Γράλιστα καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ χωρίον Στάμου καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ Ζαγλόπι, ὅπου τὸ σῶμα του ηὐξήθη εἰς 90 κλέφτας· δὲν παρέλειπεν ὅμως νὰ ἐπισκέπτεται συχνὰ τὸ χωρίον Γράλιστα, ὅπου εἶχε συνδεθῆ μὲ διάφορες κουμπαριές, παριστάμενος ἄλλοτε ὡς ἀνάδοχος τῶν βαπτιζομένων παιδιῶν καὶ ἄλλοτε ὡς κουμπάρος τῶν συνερχομένων εἰς γάμον (²). Οἱ Τοῦρκοι πάντοτε παρηκολούθουν τὴν δρᾶσιν του καὶ ἐπεδίωκον τὴν παντὶ σθένει ἐξόντωσίν του. Συνέβη δὲ νὰ πολιορκηθῇ ἀπὸ ἀπόσπασμα Ἀλβανῶν καὶ εἰς μίαν οἰκίαν τοῦ χωρίου Γράλιστα κειμένην εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βραχώδους χωρίου (Γράλιστα) καθ' ὃν χρόνον διεσκέδαζεν αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοί του κατόπιν τοῦ βαπτίσματος ἑνὸς τέκνου τῆς ρηθείσης οἰκίας καὶ ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ ἢ νὰ συλληφθῇ ἂν ἡ ὀξύνοιά του ἢ στρατηγικὴ δὲν τὸν ἐβοήθει κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν· δηλ. μόλις ἀντελήφθη τὴν πολιορκίαν ὑπέδειξεν εἰς τοὺς συντρόφους του ἵνα κατερχόμενοι εἰς τὸ ἰσόγειον τῆς οἰκίας δωμάτιον ἀνοίξωσιν ἀμέσως τὴν θύραν καὶ ἐξ αὐτῆς ρίψωσι τὶς κάπες των μετὰ θορύβου ἵνα ἐξαπατήσωσι τοὺς Τούρκους καὶ νομίσωσι ὅτι ἐξέρχονται οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τῶν ὁποίων καὶ θὰ ἐκκενώσωσι τὰ καργιοφύλια των δι' ὁμοβροντίας ὁπότε οὗτος μετὰ τῶν συντρόφων του θὰ εἶχον τὸν καιρὸν νὰ φύγωσι ἐπωφελούμενοι τοῦ σκότους πρὸς τὸν κατήφορον τοῦ χωρίου, ὅπερ καὶ ἐγένετο· διότι μέχρις ὅτου ἐπαναλάβωσι τὸ γέμισμα τῶν καριοφυλιῶν των οἱ Τοῦρκοι ἐδόθη εἰς αὐτοὺς καιρὸς νὰ φύγωσι χωρὶς νὰ θιγῶσι καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸ σῶμα του δι' ἀτραπῶν ἀνῆλθεν ἄνωθεν τοῦ χωρίου καὶ εὐρεθεὶς ἀνελπίστως ὄπισθεν τῶν Τούρκων ἐπετέθη κατ' αὐτῶν, ἀναγκασθέντων νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγήν».—[ὑπὸ Περικλέους Γ. Ἀλεξανδρῆ, εἰσαγγελέως ἐφετῶν ἐκ Γράλιστας].

Λίγες παρατηρήσεις τώρα σὲ ὅσα γράφει ὁ Ἀλεξανδρῆς· σὰ δοκιμασμένος αὐτὸς δικαστικὸς ἔδωσε στὴ μικρή του αὐτὴ περιγραφὴ πάρα πολὺ συνθετικὴ μορφὴ καὶ γενίκεψε δογματικὰ ἐκεῖ ποὺ ἴσως γενίκεψη δὲ χωροῦσε. Κατὰ τὴ γνώμη του, ὅπως περιληπτικὰ τὴ διατυπώνει, ὁ μικρὸς Καραϊσκάκης εἶχε συστημένη συμμορία κλεφτοκοτάδων καὶ κατσικοκλεφτῶν ἀπὸ παιδιὰ τοῦ ἴδιου τοῦ χωριοῦ κι αὐτὴ τὴν παλιοδουλειὰ τὴν κάνανε μέσ στὸ ἴδιο τὸ χωριό τους, ἀνάμεσα στοὺς χωριανοὺς ποὺ ζούσανε

1. Ἡ πράξη αὐτὴ γιὰ τὴν ἡλικία τοῦ Καραϊσκάκη φαίνεται πάρα πολὺ ἄγρια· μπορεῖ ὅμως ἀπὸ τὴν ἀγουρη ἐπίδειξη, ἀπὸ μίμηση τρανῶν κλεφτῶν νὰ τὴν ἔκαμε.

2. Κλέφτες κι' ἀρματωλοὶ δίνανε πυκνὲς κουμπαριὲς μέσα στὰ χωριὰ πρῶτα γιὰ νὰ βρίσκουνε ἀνθρώπους ποὺ νὰ τοὺς στέλνουνε χαμπέρια καὶ ὕστερα γιὰ νάχουνε κι' αὐτοὶ τὸ γύρισμά τους μιὰ κάποιαν ἄνεση, καταφυγή, ἀνάπαψη, μακριὰ ἀπὸ τὶς ἐρημιὲς καὶ τοὺς κινδύνους.

μαζὶ μὲ τὴν ἀνοχὴ γονιῶν, συγγενήδων, κι ὅλου τοῦ χωριοῦ. Εἴχανε μάλιστα καὶ κρυψῶνα στὸ πλάϊ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ψήνουνε καὶ τρῶνε τὰ κλεμμένα. Καὶ καλὰ ἅμα ἔχουνε νὰ φᾶνε ἀπ' αὐτά· τὶς ἄλλες μέρες πῶς ζοῦνε; Τὶς ἄλλες ὁ Καραϊσκάκης ζῆ ἀπὸ τὰ «ψυχία» τῶν χωριανῶν καὶ ὅσο γιὰ τἄλλα τὰ κλεφτοπαίδια νἆναι καλὰ τὰ σπίτια τους. Δὲν φαίνονται ὅλα τοῦτα ἔτσι γενικὰ διατυπωμένα ἀπίστευτα; Ἡ ἀντίφαση χτυπάει ὠμά. Ὁ Καραϊσκάκης ἅμα δὲν τρώει τὶς κλεμμένες κότες τοῦ χωριοῦ ἔχει τὴν ψυχοπόνια του· περίεργο χωριό. Καὶ τἄλλα πάλι χωριατόπουλα, ἅμα δὲ σμίγουνε στὴ σπηλιὰ νὰ φᾶνε τὰ κλεμμένα, βρίσκουνε ψωμοτῦρι κοντὰ στὰ γονικά τους. Ὅμως τὰ πράματα στὴ ζωή, ποτὲ δὲ μποροῦν ἔτσι νὰ γίνωνται. Μέσα σ' ἕνα χωριὸ μιὰ ὄρνιθα κλεμένη σηκώνει τὸ γυναικομάνι στὸ ποδάρι· κάνει τὸν κόσμο ἄγρυπνο· καὶ μὲ δεύτερη, τρίτη δοκιμὴ ὁ ὀρνιθοκλέφτης θὰ πιαστῆ· κι ὅσο γιὰ τὸ ντόπιο χωριατόπουλο μπορεῖ νὰ κλέβη τῆς ἴδιας του τῆς μάννας ὄρνιθα καὶ πιασμένο νὰ μαρτυροῦσε πῶς ἤθελε νὰ φάη μαζὶ μ' ἄλλα παιδιὰ—κάτι τέτοιες παιδικὲς ὁρμὲς ἡ μάννα δὲν τὶς ἀνέχεται μοναχά, παρὰ καὶ τὶς συντρέχει, γιατὶ βλέπει στὰ παιδιά της τὸν πρῶτον ἀντρισμὸ—κλεμένη ὅμως ὄρνιθα ἀπὸ ξένο χέρι, πέστε τὸν Καραϊσκάκη, θάβανε σὲ κίνηση ὄχι τὶς γυναῖκες, πειά, μὰ τοὺς ἄντρες κι' ἀλλοίμονο τότε στοὺς κλεφτοκοτάδες· ξύλο ἀλύπητο ἀπὸ τοὺς γονιοὺς πρώτους κι ὅσο γιὰ τὸν ἔρημο τὸν Καραϊσκάκη διώξιμο ἀπὸ τὸ χωριὸ γιὰ πάντα. Ὅσο γιὰ τῶν τρυφερῶν κατσικιῶν τὸ ψήσιμο, μέσ' ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χωριὸ κλεμένων τὸ πρᾶμα πρώτη φορὰ καὶ δεύτερη θάχε τέλος τοῦ κλέφτη τὸ σκότωμα εἴτε στὸ καρτέρι, εἴτε ἀπάνω στὸ φαγοπότι. Λοιπὸν ἀπὸ χωριάτη τοῦ ἴδιου τοῦ χωριοῦ κλεψιὰ γιδιοῦ μέσ' ἀπ' αὐτὸ δὲ στάθηκε ποτέ. Ὁ συστηματικὸς γιδοκλέφτης, ποὺ ἀπὸ τὴν πεῖνα τυφλωμένος κλέβει ζωντανά, κανόνας γενικὸς κρύβεται νύχτα σὲ ξένου πάντα χωριοῦ βοσκοτόπι, ὅσο πειὸ μακρυνότερο· κρυμμένος ἐκεῖ ποὺ βόσκουνε τὰ γίδια σκόρπια σὲ γιδόστρατες ἁρπάζει ἕνα ἀπ' τὸ ποδάρι, τοῦ κόβει τὸ λαιμὸ καὶ ἢ φεύγει μ' αὐτό, ἢ τ' ἀφίνει ἐκεῖ ποὺ τὄσφαξε καὶ γυρίζει νὰ τὸ πάρη· καὶ πάντα θάχη στὴ δουλειὰ καὶ σύντροφο. Καὶ τὸ φαγοπότι θὰ γίνη σ' ἀπάτητον κρυψῶνα, ἀφοῦ ψηθῆ τὸ σφαγμένο μὲ φωτιά, χωρὶς καπνό. Κι ὕστερα κάθε σημάδι, κόκκαλα καὶ στάχτη θὰ γίνουν ἄφαντα. Ὁ νοικοκύρης τοῦ κλεμμένου ζωντανοῦ, ποτὲ δὲν τολμάει νὰ κατηγορήση φανερὰ τὸ ζωοκλέφτη, ὅμως πάντα καταφέρνει νὰ τὸν ξεσκεπάση. Καὶ πάλι ὅμως δὲ μιλεῖ. Σὲ λίγον καιρὸ χάνει καὶ ὁ ζωοκλέφτης ἕνα κατσίκι δικό του.

Εἶναι περίεργο κι ἀπίστευτο, ὅτι ἕνας ἀπὸ χωριοῦ κρατώντας τὴ ζωὴ καὶ μάλιστα μὲ μεγάλη πεῖρα δικαστικὸς φαντάσθηκε πῶς τὸ χωριό του θὰ μποροῦσε ν' ἀνεχτῆ ἕνα παιδί, ὀρφανὸ μάλιστα καὶ χωρὶς τὸν ἴσκιο τοῦ πατέρα ἀπάνου του νὰ κλέβη καὶ πάλι νὰ γίνεται ἀνεχτό, νὰ κλέβη καὶ τὸ χωριὸ νὰ τὸ ταΐζη ἀπὸ ψυχοπόνια τάχα, νὰ κλέβη καὶ ὄχι νὰ μὴ παραδίνεται στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ χωριοῦ τοὺς προεστούς, ἀλλὰ νὰ μένη κι ἀτιμώρητο. Πῶς θὰ μπορούσαμε ν' ἀναλύσουμε τοῦ Ἀλεξανδρῆ τὴν «συνοπτικὴ διαδικασία» ποὺ ἄθελά του μᾶς παρουσιάζει ἕνα τρυφερὸ ἀρχικλεφτοκοτᾶ, ἄνθρωπο ποὺ σ' ὁλάκερη τὴν ἀντρική του τόσο σκληρὰ δοκιμασμένη ἀπὸ κακοτράχαλες κακοτοπιὲς περασμένη, βρέθηκε ἕτοιμος, σὰν ν' ἀναθράφτηκε ἀπὸ μάννα καὶ πατέρα ἄγρυπνους κι ἄγριους φύλακές του καὶ μεγάλωσε μὲ τῆς τιμῆς μαζὶ καὶ τῆς καλωσύνης τὸ διπλὸ τὸ νόμο γραμμένο βαθιὰ μέσ στὴν καρδιά του, ἄνθρωπο τέλος ποὺ ἔξω ἀπὸ τοὺς ἀλλόφυλους ὀχτροὺς δὲν ἔβλαψε φίλο εἴτε ὀχτρό του, οὐδὲ μέσ' τοὺς τρομεροὺς θυμούς του δὲν παραφέρθηκε νὰ χύση ἄδικο αἷμα, γενναιόκαρδον, ἀνοιχτοχέρη, φιλάνθρωπο, τέλος ἄνθρωπο τόσο στὶς προσβολὲς καὶ στὶς βρισιὲς ἀνεχτικόν, ὅσο στὴν ὥρα τοῦ πολέμου τρομερό; Νά πῶς ἐγὼ συλλογίζομαι: Τὸ παιδὶ χωρὶς ἄλλο θὰ ζοῦσε κοντὰ σὲ καμιὰ ψυχομάννα, λίγα χρόνια εἴτε πολλὰ θὰ φύλαγε καὶ γίδια ἢ πρόβατα, εἴτε καὶ γελάδια. Σὰν τσοπανόπουλο θὰ μάλωσε ἄσκημα μ' ἄλλα τσοπανόπουλα κι ὁ πετροπόλεμος θὰ δούλεψε σκληρά.

(Ἀκολουθεῖ)

Τό δεκαοκτώμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Πατριδοκαπηλεία καὶ συντακτικό.

Ζητοῦμε συγγνώμη ποὺ γυρίζουμε σὲ χώρους δύσοσμους. Ἀλλὰ εἶναι τέτοιο τὸ κείμενο ποὺ μᾶς ἔστειλε φίλος τῆς «Νέας Ἑστίας» καὶ ξεσκεπάζει τόσο καλὰ μιὰ κατάσταση ποὺ μόνο νὰ τὴν μαντέψει κανεὶς μποροῦσε σὲ ὅλη της τὴν ἔκταση, ὥστε δὲν ἀντέχουμε στὸν πειρασμό. Ἀντιγράφουμε :

«Ἑλληνικὴ Δημιουργία»
κλπ. κλπ.
Ἐν Ἀθήναις τῇ 30ῇ Αὐγούστου 1948

Κύριε Δήμαρχε,

Ἐλάβατε ἤδη 2 ἐγκυκλίους τοῦ κ. Νομάρχου Ἀττικῆς, ὁ ὁποῖος ἐνεργῶν ἐπὶ τῇ βάσει διαφόρων μηνυμάτων τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας, παρεκάλεσε ὑμᾶς ὅπως ἐγγράφητε τὸν ὑμέτερον Δῆμον καὶ τοὺς τυχὸν ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτωμένους Ὀργανισμοὺς ὡς συνδρομητὰς τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδιδομένου ἐθνικοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνικὴ Δημιουργία». Ἡ ὑπ' ἀριθ. 31510]21-8-48 ἐγκύκλιος τοῦ κ. Νομάρχου ἔχει ὡς ἑξῆς :

(Ἀκολουθεῖ ἡ ἐγκύκλιος.)

Θὰ σᾶς παρεκάλουν καὶ ἐγὼ προσωπικῶς νὰ ἐπισπεύσετε τὴν ἐγγραφήν αὐτήν. Διεξάγοντες διὰ τοῦ περιοδικοῦ σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ὑγιῶν Ἐθνικῶν ἀντιλήψεων, ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως.

Βεβαιωθῆτε ὅτι ἐνισχύοντες τὸ περιοδικὸν προσφέρετε ἀληθινὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸ Ἔθνος ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν συμφερόντων τοῦ ὁποίου ἀγωνίζεται. Θὰ ἤμην εὐτυχὴς ἂν εἶχα σχετικὴν ἀπάντησίν σας. Παρακαλῶ νὰ σημειώσετε ὅτι ἑκάστη ἐτησία συνδρομὴ ἀνέρχεται εἰς 74.000 δραχμάς.

Μετὰ τιμῆς
ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

Ἰδού, λοιπόν, ποῦ ἐπρόκειτο ν' ἀράξουν ὅλοι οἱ ὑψηλοὶ πατριωτικοὶ λόγοι καὶ ὅλα τὰ φλογερὰ κηρύγματα. Σ' αὐτὴ τὴν τόσο διακριτικὴ φρασούλα ποὺ τὰ λέει ὅλα : «Παρακαλῶ νὰ σημειώσετε ὅτι ἑκάστη ἐτησία συνδρομὴ ἀνέρχεται εἰς 74.000 δραχμάς. Μετὰ τιμῆς : Σπῦρος Μελᾶς». Ἄξιος ὁ μισθός του !

Ἀλλ' ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ ποὺ βγῆκε γιὰ νὰ κάμει ἀνιδιοτελεῖς ἀγῶνες, δὲν διδάσκει μόνο πατριωτισμό. Δὲν ξεχνάει ὅτι εἶναι ἀκαδημαϊκὸς καὶ δὲν παραλείπει νὰ διδάξει καὶ συντακτικό : «Διεξάγοντες διὰ τοῦ περιοδικοῦ σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ὑγιῶν Ἐθνικῶν ἀντιλήψεων. ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως». Ἔτσι, παραμερίζονται ὅλοι οἱ ἐπίσημοι, καὶ οἱ ὑπουργοί, καὶ οἱ νομάρχαι, καὶ οἱ δήμαρχοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ταμίαι τῶν δήμων καὶ τῶν «ἐξ αὐτῶν ἐξαρτωμένων Ὀργανισμῶν», καὶ τὸν λόγον πιὰ ἔχει ὁ ὁποιοσδήποτε μαθητὴς τῶν πρώτων τάξεων τοῦ ὀκταταξίου Γυμνασίου, ποὺ ἔμαθε νὰ μὴν κάνει ὀνομαστικὰς ἀπολύτους καὶ μὲ τὸ δίκιο του μπορεῖ νὰ διεκδικήσει στὸ μέγαρο τοῦ Σίνα τὴν ἕδρα τοῦ κ. ἀκαδημαϊκοῦ, ποὺ δὲν κατορθώνει νὰ τὶς ἀποφεύγει οὔτε σὲ τόσο ἱερὲς στιγμές, οὔτε δηλαδὴ ὅταν πρόκειται νὰ εἰσπράξει συνδρομὲς γιὰ τὸ περιοδικό του !

Χ.

Ἕνας νέος διηγηματογράφος.

Ἡ «Νέα Ἑστία» ἀποφεύγει τὶς τυμπανοκρουσίες γύρω ἀπὸ τοὺς νέους πνευματικοὺς ἀνθρώπους ποὺ παρουσιάζει, δημοσιεύει τὰ κείμενά τους ὅταν ἀξίζουν κι ἀφήνει τοὺς ἀναγνῶστες της, ποὺ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους τῆς ἔχουν δώσει νὰ καταλάβει πὼς δὲν ἀνέχονται τὶς δειλὲς δοκιμὲς καὶ τὰ συνηθισμένα πρωτόλεια, τοὺς ἀφήνει νὰ κρίνουν ἂν καλὰ κάνει ποὺ διαθέτει κάθε τόσο λίγες ἢ πολλὲς σελίδες γιὰ τὴν ἐργασία τῶν νέων ποιητῶν καὶ πεζογράφων. Ἄλλωστε, τί νὰ προσθέσει σὲ ὅσα λέει ἕνα ποίημα ἢ ἕνα διήγημα ; Ὡστόσο, σήμερα ἔχουμε χρέος νὰ κάνουμε μιὰν ἐξαίρεση : τὸ διήγημα «Πορεία στὴ νύχτα», ποὺ δημοσιεύεται στὸ τεῦχος τοῦτο, δὲν εἶναι μόνο ἕνα πεζογράφημα ποὺ δίνει πολλὲς ἐλπίδες, δὲν εἶναι μιὰ ἐργασία ποὺ θὰ ὑποχρέωνε κάθε περιοδικὸ νὰ τὴν φιλοξενήσει· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο· εἶναι ἕνα ἀληθινὰ θαυμάσιο πεζογράφημα. Στὸ τεῦχος 503 τῆς 15 Ἰουνίου ἐδώσαμε ἄλλο ἕνα διήγημα τοῦ κ. Σπύρου Πλασκοβίτη, ποὺ ἔκαμε ζωηρότατη ἐντύπωση. Μὰ στὴν «Πορεία στὴ νύχτα» ὁ νέος διηγηματογράφος δείχνει πὼς ἔχει δυνάμεις ποὺ μποροῦν νὰ δοκιμαστοῦν καὶ στὰ πιὸ ἐπικίνδυνα θέματα. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸς κίνδυνος γιὰ κάθε λογοτέχνη ἡ ἀπόδοση τῶν ζεστῶν ἀκόμη γεγονότων,— τὸ παιδομάζωμα σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ δραματικὲς στιγμές του δίνει ἡ «Πορεία στὴ νύχτα»,— οὔτε συνηθισμένη τόλμη ἢ προσέγγιση σ' αὐτὴ τὴν καφτὴ ὕλη ποὺ καίει καὶ τὰ πιὸ ἐπιδέξια καὶ τὰ πιὸ ἔμπειρα χέρια. Δὲν φτάνει, λοιπόν, νὰ παρουσιάσουμε μόνο τὴν «Πορεία στὴ νύχτα». Τὴν προβάλλουμε καὶ τὴν θεωροῦμε ἀξιοσημείωτο γεγονὸς ἀνάμεσα σὲ τό-

σες θορυβώδεις ἀλλὰ ἄγονες προσπάθειες. Ὁ νέος ποὺ τὴν ἔγραφε εἶναι ἕνας ἀληθινὸς διηγηματογράφος.

Χ.

Ἑλένη Στρούβαλη (1860 - 1948).

Ἀπέθανε στὴν Καλλιθέα Ἀθηνῶν, στὶς 17-7-48, ἡ τελευταία μεγάλη παιδαγωγὸς τῆς Πόλης, Ἑλένη Στρούβαλη. Ἀντριώτισα στὴν καταγωγή, γεννήθηκε καὶ σπούδασε στὴν Κωνσταντινούπολη. Μαθήτρια πρῶτα τῆς Ζαφειρῶς Δετσιώτου στὸ Ἁγιοταφικὸ Παρθεναγωγεῖο, κ' ὕστερα τῆς Καλλιόπης Ἀθ. Κεχαγιᾶ· τελειόφοιτη τοῦ Ζαππείου τῆς Πόλης τοῦ 1800. Ἐργάστηκε 54 συνεχῶς χρόνια μέσα στὸ ἀνώτερο αὐτὸ παρθεναγωγεῖο τῆς Τουρκιᾶς, ἀπ' τὰ ὁποῖα τὰ 39 ὁλόκληρα ὡς ὑποδιευθύντρια καὶ τὰ 7 ὡς διευθύντρια· καὶ σάρκωσε τὸ *πνεῦμα* του. Μουσοθρεμμένη καὶ λογογράφος. Πρώτη αὐτὴ συνέταξε καὶ δίδαξε τὰ τρία μαθήματα, ποὺ ὁρίστηκαν ἀπὸ τὶς *νέες μορφωτικὲς τάσεις* στὸ πρόγραμμα τοῦ Ζαππείου: Ἕλλην. Γραμματολογία τῶν νεωτέρων χρόνων στὴν Ϛ' τάξη Σχολείου, τὸ 1893-94. Σύγχρονη Ἕλλην. Λογοτεχνία στὴν Α' καὶ Β' τοῦ Γυμνασίου, 1894-96, καὶ Γενικὴ Ἱστορία τῆς Εὐρώπης, ποὺ ἀπεκάλυψαν τὴ δημιουργικότητά της. Δυὸ φορὲς μεταρρύθμισε τὸ μουσικὸ πρόγραμμα τῆς Σχολῆς στὰ 1890 ἀντικαθιστώντας τὶς ἰταλικὲς ὄπερες μὲ γαλλικὲς καὶ γερμανικὲς μελωδίες ἁπλόφωνες, γενικὰ καλλιέργησε τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή, ἐμπνέοντας στὶς χιλιάδες τῶν μαθητριῶν της τὴν ὀμορφιά, τὴν ἀλήθεια, τὴ δικαιοσύνη ἐμπρακτα. Ἡ θησαυρισμένη ψυχικότητά της, ὁ ἐνθουσιασμός της ἐξεκόλαψαν τὸν χαραχτῆρα τῶν Ζαππίδων, τόνωσαν τὴν ἀτμόσφαιρα, τὴν ὑπέροχη πνοὴ τοῦ Ζαππείου, αὐτὴν ποὺ ἔφεραν δασκάλισσες καὶ μητέρες ὡς τὶς ἀκρότατες γωνιὲς τῆς κοινωνίας. αὐτὴν τὴ δημιουργικὴ δράση, τὴν ἀκατάλυτη δύναμη, ποὺ προσωποποιοῦσε ὡς τὴ στερνή της ὥρα ἡ μαρτυρικὴ καὶ θρυλικὴ Ἑλένη Στρούβαλη.

ΕΛΕΝΗ ΣΤΡΟΥΒΑΛΗ

Μᾶς ἀφῆκε δύο κυρίως λογοτεχνικὰ ἔργα, δύο μεταφράσεις ἀπὸ τὸ γερμανικό, μὲ τίτλους: «Ἡ πριγκήπισα τοῦ Βολφενδύττελ» τοῦ Zschokke, ρομάντσο, ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ γυναικεῖο περιοδικὸ Ἀθηνῶν «Πλειὰς» τῆς Σωτηρίας Κλεομένους-Ἀλιμπέρτη, 1900, 1901 καὶ 1902, καὶ «Ὁ Βάγνερ ὡς ποιητὴς καὶ φιλόσοφος» τοῦ Henri Lichtenberger, σὲ τόμο ἀπὸ 509 σελίδες, σχ. 8ο, ποὺ τυπώθηκε στὴν Κ/πολη τὸ 1922.

Τὴ μεγάλη αὐτὴ Ἑλληνίδα καὶ παιδαγωγὸ καὶ Ζαππίδα ὑπέροχη, ποὺ κρατοῦν οἱ Ζαππίδες κάθε ἐποχῆς ὑπόδειγμα στὴν ψυχή τους, δὲ θὰ τὴν ἀγνοήσει ἡ ἱστορία τοῦ Ζαππείου, ἀφοῦ τὴν ἀγκάλιασε τώρα ἡ παράδοση.

ΑΘΗΝΑ ΓΑΪΤΑΝΟΥ-ΓΙΑΝΝΙΟΥ

Τελεία καὶ παῦλα.

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Οἱ ἱστορικὲς ἔρευνες εἶναι ἔργο συλλογικό. ἔργο πολλῶν ἀνθρώπων σὲ μεγάλη ἔκταση χρόνου. Ὅσο κι' ἂν φαίνεται μεμονωμένο ἕνα θέμα — τίποτα δὲν εἶναι μεμονωμένο κι' ἀσύνδετο πρὸς τὴν ἐποχή του μέσα στὴν Ἱστορία,— θὰ χρειαστεῖ πολλοὶ νὰ περάσουν στὸ ὄργωμά του καὶ νὰ προσφέρουν ὁ καθένας ὅ,τι μπορέσει νὰ δώσει ἀπὸ τὴν ἔρευνά του κι' ἀπὸ τὴ σκέψη του. Αὐτὴ τὴ σημασία εἶχε μονάχα ἡ κριτική μου στὴν ἔκδοση τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Παναγῆ Σκουζὲ ἀπὸ τὸν κ. Γ. Βαλέτα, κι' αὐτός ἦταν ὁ μοναδικὸς σκοπός μου, νὰ προσφέρω τὴ συμβολή μου στὴ βελτίωση τῆς ἐργασίας ἑνὸς ἄλλου ἐρευνητῆ, ποὺ κοπίασε γι' αὐτή. Ἂν ἁπλώθηκα καὶ σὲ κριτικὴ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο γράφει ὁ ἴδιος, δείχνοντας μερικὲς ἀσυνέπειες καὶ ἄλλα ἐλαττώματα γλωσσικὰ καὶ συνθετικά, εἶναι γιὰ νὰ φανεῖ κι' ἀπὸ μιὰν ἄλλη πλευρὰ ὅτι ὁ κ. Βαλέτας ἐργάστηκε μὲ κάποια βία, ποὺ δὲν τοῦ ἄφησε τὸν καιρὸ καὶ τὴν ἄνεση οὔτε τὸ κείμενο τοῦ Σκουζὲ ν' ἀποδώσει σωστὰ οὔτε τὸ δικό του γραπτὸ νὰ ἐπιμεληθεῖ, ὅσο στ' ἀλήθεια ἦταν σὲ θέση νὰ τὸ κάνει.

Γι' αὐτὸ ὁ κ. Βαλέτας δὲν ἔπρεπε νὰ θυμώσει γιὰ ὅσα ἔγραψα καὶ πολὺ περισσότερο δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἐπιμείνει στὴν ἀντίκρουση ποὺ ἔκανε, ἐντελῶς αὐθαίρετα καὶ ἀμαρτύρητα, ὅτι εἶναι σωστὰ ὅσα ἔγραψε, αὐτὰ ποὺ ἐγώ, ἐπειδὴ συνέπεσε νὰ ἔχω καταγίνει κάπως περισσότερο στὴν Ἀθηναιογραφία, βρέθηκα σὲ θέση νὰ κατακρίνω ὡς λάθη. Μ' αὐτὸ ποὺ κάνει παίρνει ἀπάνω του ἀκέραια τὴν εὐ-

θύνη γιὰ τὰ λάθη καὶ τὶς ἀτέλειες ποὺ ἐβάρυναν τὴν ἐργασία του — γιατὶ ἀποδιώχνει κάθε ἐλαφρυντικὸ ποὺ τυχὸν μποροῦσε κανεὶς νὰ τοῦ ἀναγνωρίσει — καί, ἀφήνοντας ἐντελῶς ἀστήριχτους τοὺς ἰσχυρισμούς του, ἐπιβεβαιώνει ἀπόλυτα τὴν κριτική μου. Καὶ πάλι ἡ βιασύνη φαίνεται ὅτι τὸν παρέσυρε σὲ τέτοιου εἴδους ἀντίκρουση. Παραπέμπει ἔξαφνα στὸν Καμπούρογλου καὶ στὸν Φιλαδελφέα, γιὰ νὰ ἰδοῦμε τάχα ὅτι τὸ Πελεκαρίχι (οὐδέτερο) εἶναι «ἱστορικὸ καὶ σωστό». Καὶ ὁ μὲν Καμπούρογλου στὶς σελίδες ποὺ μᾶς παραπέμπει ὁ κ. Βαλέτας (Παλαιαὶ Ἀθῆναι σελ. 221 - 226) γράφει μόνο γιὰ τὸ Γοργοκῆπο. Γιὰ τὴν Πελεκαρίχη γράφει πιὸ κάτω, στὴ σελ. 237. Ἀλλὰ τὴν γράφει Πελεκαρίχη (Παναγιὰ ἡ). Ὁ Φιλαδελφέας ἐπίσης στὴ σελίδα ποὺ μᾶς παραπέμπει (Ἱστ. τῶν Ἀθ. τ. Α' σελ. 278) γράφει Πελεκαρύχη (Παναγία). Μᾶς παραπέμπει, μάλλα λόγια, ὁ κ. Βαλέτας σὲ μαρτυρίες ποὺ τὸν διαψεύδουν. Τὰ ἴδια καὶ γιὰ τὸ Γοργοπῆκο, ποὺ ὁ κ. Βαλέτας, ἀποκαθιστῶντας τὸν τονισμὸ στὸ κείμενο τοῦ Σκουζέ, τὸ ἔγραφε Γοργοπηκό καὶ ἐπιμένει στὴν ἀντίκρουσή του πὼς ἔτσι εἶναι τὸ σωστό, ἂν καὶ ἡ παραγωγή του ἀπὸ τὸ ἐπωνύμιο Γοργοεπήκοος ἐπιβάλλει τὸν τόνο στὸ η, καὶ ὅλες οἱ πηγὲς καὶ ἡ βιβλιογραφία τὸ γράφουν Γοργοπῆκο. Καὶ ἐξηγεῖ ὁ κ. Βαλέτας: «Τὸ ἄτονο γοργοπικο τοῦ Σκουζέ, ὁ Φιλαδελφέας, ὄντας πιὸ κοντὰ στὴν ἐποχή του, (Σημ. Κ.Η.Μ. 1902) τὸ τύπωσε Γοργοπηκώ κι' ἐγὼ Γοργοπηκό». Εἶναι λάθος ὅμως τοῦ Φιλαδελφέα, ἴσως τυπογραφικό. Γιατὶ στὴ σελ. 268 τοῦ Α' τόμου ὁ ἴδιος, γράφοντας γιὰ τὶς ἐκκλησίες τῆς Παλιᾶς Ἀθήνας, τὴν γράφει σωστὰ Γοργοπήκο, καὶ ἐξηγεῖ: «Παναγία ἡ γοργῶς ἐπακούουσα». Ἀπὸ τὸ σημεῖο πάντως αὐτὸ κρατᾶμε κάποιαν ὁμολογία τοῦ κ. Βαλέτα ὅτι ἀντέγραφε τὸν Φιλαδελφέα, καὶ ὅτι τοῦ ἔχει μεγάλην ἐμπιστοσύνη, γιατὶ «ἦταν πιὸ κοντὰ στὴν ἐποχή», ἂν καὶ σὲ ἄλλο μέρος τῆς ἀντίκρουσής του ἀρνεῖται κατηγορηματικὰ ὅτι τὸν ἀντέγραφε. Δὲν ἔγραφα ἐγὼ στὴν κριτική μου ὅτι ἡ δημοσίευση τοῦ χειρογράφου τοῦ Σκουζὲ ἀπὸ τὸν Φιλαδελφέα ἔχει κῦρος καὶ ἀξιοπιστία, ὅπως μοῦ ἀποδίδει ὁ κ. Βαλέτας.

Ὁ κ. Βαλέτας ἐπιμένει ὅτι ὁ Παναγῆς Σκουζὲς δούλευε σὲ «χουσμέτια» σὰν «παραγυιός», σὰ «δοῦλος», σὰ «νταντὰ» καὶ σὰν «ὑποταχτικός». Ἀντιγράφω ἀπὸ τὴ σελίδα 97 τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Βαλέτα τί γράφει ὁ ἴδιος ὁ Σκουζές: «Ἐγὼ εἶχα ἀπὸ προβάκια, χαλφαλίκια, συναγμένα εἰς τὴν τέχνην, ὄντας παπουτσῆς». Παπουτσῆς λοιπὸν ἦταν καὶ εἶχε φτάσει στὸ ἀξίωμα τοῦ κάλφα στὴν τέχνη, ποὺ εἶναι ἕνας βαθμὸς πιὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἀρχιμάστορα.

Ἂς ἔρθωμε τώρα καὶ στὸ «παραμπήγα=μὲ θηλειὰ» τοῦ κ. Βαλέτα. Μᾶς γράφει ὅτι λέγεται ἡ λέξη μ' αὐτὴ τὴ σημασία στὴ Θράκη καὶ στὴν Κύπρο. Φίλοι μου ὅμως ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ συμπατριῶτες μου ἀπὸ τὴν Κύπρο μὲ βεβαιώνουν πὼς δὲν τὴν ἔχουν ἀκούσει ποτέ. Ἀλλὰ γιατὶ πηγαίνει τόσο μακρυά, ἀφοῦ γιὰ τὴν Ἀθήνα πρόκειται; Γιατὶ δὲν ἀνοίγει τὸν τρίτο τόμο τῶν «Μνημείων τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν» τοῦ Δ. Γρ. Καμπούρογλου, νὰ ἰδῆ πόσες φορὲς θὰ τὴν συναντήσει τὴ λέξη αὐτὴ στὰ προικοσύμφωνα τῶν Ἀθηναίων, νὰ χαρακτηρίζει ὡρισμένα ἐλαιόδενδρα, ἀπ' αὐτὰ ποὺ δίνονται προίκα στὸ γαμπρό; Καὶ μιὰ ποὺ θὰ ἔρθει σὲ συνάφεια μὲ τὰ «Μνημεῖα», ἂς ἀνοίξει καὶ τὸν πρῶτο τόμο, γιὰ νὰ βρεῖ στὴ σελίδα 313 (Β' ἔκδ.) τὸν περίφημο Γιαχο-Λιώρη, ποὺ τὸν παραμόρφωσε ἄδικα σὲ Γιαχόλιορη καὶ ἐπιμένει νὰ τὸν θέλει ἔτσι παραμορφωμένο. Ἀφοῦ ὅμως παραμορφώνει μὲ τὸ ἔτσι θέλω τόσους γνωστοὺς Ἀθηναίους καὶ τὰ γνωστότατα Κούντουρα ἀκόμα, γιατὶ νὰ μὴν παραμορφώσει κι' ἕναν ἐπιδρομέα τουρκαλβανὸ μὲ τὸ *ἄστε ντοῦε;*

Ἀρνεῖται ὁ κ. Βαλέτας ὅτι ὑπῆρχε καὶ τὸν παλιὸ καιρὸ ὁ φθόγγος τσ στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ποὺ τὸν ἔγραφαν ὅμως τζ, ὅπως καὶ τὸ πραγματικὸ τζ, ἀπὸ σχολαστικὴ ἀντίληψη τῶν δασκάλων τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Βασίζει τὴν ἄρνησή του στὸ γεγονὸς ὅτι σὲ ὅλα τὰ παλιὰ κείμενα βλέπει μόνο τὸ τζ. Ἡ γραφὴ αὐτὴ ὅμως παρουσιάζεται στὰ κείμενα καὶ σὲ γράμματα ἕως τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, ἐνῶ ἀκούσαμε μὲ τ' ἀφτιά μας, ὅσοι ἔχομε ἡλικία μεγαλύτερη ἀπὸ τοῦ κ. Βαλέτα, τοὺς ἴδιους τοὺς γέρους ποὺ ἔγραφαν μόνο τὸ τζ, νὰ τὸ προφέρουν τσ στὶς λέξεις ποὺ καὶ σήμερα τὸ προφέρομε τσ. Ἂν στ' ἀλήθεια ὁ κ. Βαλέτας πιστεύει πὼς ἦταν ἀνύπαρκτο τσ, ἂς μᾶς πῆ, σὰ φιλόλογος ποὺ εἶναι, ἀπὸ πότε ἄρχισε νὰ ὑπάρχει στὴ γλῶσσα μας αὐτὸς ὁ φθόγγος.

Ἐκμεταλλεύεται ὁ κ. Βαλέτας, γιὰ νὰ κάνει ἐντύπωση ἢ γιὰ νὰ στηρίξει κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀντίκρουσή του, μιὰ-δυὸ ὁλοφάνερες ἀβλεψίες, ποὺ ἔτυχε νὰ γίνουν στὴν κριτική μου, μ' ὅλο ποὺ εἶχα στείλει ἐπανόρθωσή τους, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ τέλος τοῦ ἴδιου τεύχους. Παραλείπει ὅμως ὅλως διόλου ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὴ συστηματικὴ ἀνορθογράφηση ποὺ ἐπέβαλε καὶ στὸ κείμενο τοῦ Σκουζὲ καὶ στὰ γραφόμενά του, μ' ὅλο ποὺ ἐσημείωσα τὸ ζήτημα αὐτὸ σὰν μιὰ ἀπορία, γιατὶ φαντάστηκα πὼς γιὰ κάποια νέα, δική του, θεωρία ὀρθογραφικὴ θὰ πρόκειται κι' ὄχι γιὰ ἄγνοια.

ΚΩΣΤΑΣ Η. ΜΠΙΡΗΣ

Κλείνουμε τὴ συζήτηση μὲ τὴν τελευταία ἀπάντηση τοῦ κ. Γ. Βαλέτα.

Τὸ τζ τὸ βρίσκουμε σ' ὅλα τὰ κείμενα τὰ μεταβυζαντινὰ καὶ εἶναι συχνότατο ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα (Καρτᾶνος, Στουδίτης, Πηγᾶς κλπ., βλ. Ἀνθολογία τῆς Δημοτικῆς Πεζογραφίας, τομ. Α', Ἀθ. 1947). Τὸ Γοργοπηκὸ εἶναι γραφὴ ἐπικυρωμένη ἀπ' τὸν Φιλαδελφέα, ποὺ ἦταν πιὸ κοντὰ στὴν ἐποχή, ἄσχετο ἂν ἀκολουθώντας τὴ γραπτὴ παράδοση τὸ λέει στὴν Ἱστορία του Γοργοπήκο. Εἶναι καὶ λαϊκὸ (ἀπ' τὴ γενικὴ τῆς *Γοργοεπηκό*(ου) κατὰ τὰ Ἅγιος Μείραξ = ἅη-Μείρακος, Ἅγιος Μάμας = Ἅη Μάμαντος). Γιὰ τὸ Πελεκαρίχι (οὐδέτερο, ὄχι θηλυκό, ὅπως τὸ Γοργοπηκὸ) ἀφιερώνει ὁλόκληρο κεφάλαιο ὁ

Καμπούρογλου στὸ βιβλίο του «Παλαιαὶ Ἀθῆναι» κι' ἐκεῖ παραπέμπω, τόσο γιὰ τὸ Γοργοπηκό, ὅσο καὶ γιὰ τὸ Πελεκαρίχι. Τὰ ἄλλα, ὅπως τὸ Γιαχόλιορης καὶ παραμπήγα, εἶναι διπλοτυπίες. Ἡ δευτερολογία τοῦ κ. Μπίρη ἐπανορθώνει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ποιότητα τῆς ἐπίκρισής του καὶ ἀναγνωρίζει τὴ σημασία καὶ τὴν πρωτοτυπία τῆς ἔκδοσής μου, παρουσιάζεται δὲ ὅτι ζητάει νὰ μὲ βοηθήσει στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, ἂν καὶ ἐγώ, ὅπως ἐτόνισα, δὲν κάνω ἱστορία, μὰ λογοτεχνικὴ ἔκδοση καὶ ἀπομνημείωση νεοκλασσικοῦ κειμένου, ἀφάνταστα ἀδικημένου. Ἐπικρίνοντας ὁ κ. Μπίρης ἔπεσε σὲ λάθη ποὺ τὰ ἐπανόρθωσε μὲ ξεχωριστὸ σημείωμα. Αὐτό, πιστεύω, νὰ τὸν ἐδίδαξε ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς ξερῆς κατάκρισης πέφτει σὲ λάκκο, καὶ ὅτι δὲν πρέπει, βασισμένοι πάνω σὲ μεμονωμένα λεπτομερειακὰ λάθη (ἂν ὑπάρχουν!) νὰ σχηματίζουμε γενικὴ γνώμη, ἂν καὶ ὁ κ. Μπίρης, καθὼς βλέπω, ὅλες τὶς φοβερὲς καὶ τρομερὲς παρατηρήσεις του τὶς περιορίζει στὴ δευτερολογία του σὲ δυό-τρεῖς λέξεις (τὸ Πολεμαρίκι, Γοργοπήκο, παραμπήγα καὶ παπουτσῆς).

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

Ἀβάσιμος ἔλεγχος.

Ἀθήνα, 10 Σεπτεμβρίου 1948

Φίλε κ. Χάρη,

Δὲν παρακολουθῶ τὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» καὶ ἐξάλλου ἀπουσίαζα τώρα τελευταῖα στὸ ἐξωτερικό. Χτὲς μόλις ἔμαθα κατὰ τύχην πὼς ἕνας ἀναγνώστης τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, ὁ κ. Νότης Σκυριανός, ἔγραψε στὸ τεῦχος τῆς 1 Αὐγούστου δυσμενῆ σχόλια γιὰ τὴ μετάφρασή μου ἑνὸς διηγήματος τοῦ E. M. Forster μὲ τὸν τίτλο «Τὸ Οὐράνιο λεωφορεῖο» ποὺ δημοσιέψατε στὴ «Νέα Ἑστία» τῆς 15 Ἰουλίου.

Ὁ κ. Σκυριανὸς ἰσχυρίζεται πὼς τὸ «perchance» θὰ πεῖ «τυχὸν» καὶ ὄχι «ἴσως». Ὅμως ἂν ἀνοίξει ὁποιοδήποτε σοβαρὸ Ἀγγλικὸ λεξικό, θὰ δεῖ πὼς «ἴσως» (maybe, perhaps). Βέβαια, καὶ τὸ «τυχὸν» δὲν εἶναι λάθος. Ἀπορεῖ γιατὶ μεταφράζω «ὀνειρεύομαι ἐσένα καὶ τὶς Κυκλάδες» καὶ ὄχι «ἀκούω γιὰ σένα καὶ γιὰ τὶς Κυκλάδες». Ἁπλούστατα· γιατὶ στὸ κείμενο ποὺ ἔχω ὑπόψη λέγει «of thee *I dream* and of the Cyclades». Ἔχω στὴν κατοχή μου μιὰ συλλογὴ τῶν ποιημάτων τοῦ Keats, ποὺ πραγματικὰ στὸ σχετικὸ σονέτο γιὰ τὸν Ὅμηρο λέει «I hear», ἀλλὰ ἐγὼ ἔπρεπε νὰ μεταφράσω σύμφωνα μὲ τὴν παραλλαγὴ τοῦ στίχου ποὺ ἔχει ὑπόψη ὁ Forster.

Ἰσχυρίζεται ὁ κ. Σκυριανὸς πὼς ignorance θὰ πεῖ «ἀμάθεια» καὶ ὄχι «ἄγνοια». Αὐτὸ εἶναι ἀστεῖο. Καὶ τὰ δύο εἶναι σωστά. Ἡ λέξη «ναί» ἔγινε ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος «αἴ». Ξέρω πολὺ καλὰ πὼς τὸ aye θὰ πεῖ «ναί». Ἀπόδειξη ὅτι ἔτσι τὸχω μεταφρασμένο στὶς δυό μου ἀνθολογίες ὅπου ὑπάρχει. (Ὅ,τι λέγω ἐδῶ εἶμαι πρόθυμος νὰ τ' ἀποδείξω μὲ γραπτὰ στοιχεῖα στὸν κ. Σκυριανό).

Τὸ «if i had stopped» τὸ μεταφράζω «Ἂν εἶχα σταματήσει». Ὁ κ. Σκυριανὸς γράφει πὼς ἀσφαλῶς τὸ ἀγγλικὸ κείμενο θὰ λέει «if i had stayed». Γιὰ νὰ κρίνει κανεὶς καὶ νὰ ἐπικρίνει στοιχειωδῶς εὐσυνείδητα, πρέπει νἄχει μπροστά του τὰ κείμενα. Ὁ κ. Σκυριανὸς προτιμᾶ νὰ ἐμπιστεύεται στὴ φαντασία του. Δυστυχῶς ὅμως αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ.

Ἡ λέξη aloof θὰ πεῖ «μακριὰ» «ἀπὸ ἀπόσταση» καὶ ὄχι «ψηλά». Σ' αὐτό, *καὶ μόνο σ' αὐτὸ* ὁ κ. Σκυριανὸς ἔχει δίκιο. Εἶναι μιὰ ἀβλεψία μου,

Τὸ «by jove» τὸ μεταφράζω «Μὰ τὸ Δία». Ὁ ἐπικριτής μου λέει πὼς ἔπρεπε νὰ πῶ «Μὰ τὸ Θεό». Γιατί; Ὁ Forster δὲν γράφει «by god».

Τὸ «heavens, my good heavens! We are moving» τὸ μεταφράζω «οὐρανοί, καλοί μου οὐρανοί! Σαλεύουμε». Στὸν κ. Σκυριανὸ δὲν ἀρέσει καὶ γράφει πὼς θἄπρεπε νὰ πῶ «Χριστὲ καὶ Παναγία. Ξεκινᾶμε».

Ὁ ἐπικριτής μου λέει πὼς μὲ τὸ «dolphin—coral» ὁ Keats ἐννοεῖ «κοράλια ποὺ ἀνάμεσά τους γυρίζουν δελφίνια». Ἀπὸ τὴν παύλα εἶναι φανερὸ πὼς θὰ πεῖ «δελφινοκοράλλια», δηλ. κοράλλια ποὺ ἔχουν σχῆμα δελφίνων (ἐννοῶ τὶς σχετικὲς διακοσμήσεις στὴν ἀρχαία τέχνη).

Μοῦ εἶπαν πὼς τὸ Νότης Σκυριανὸς εἶναι ψευδώνυμο. Δὲν ἔχει λοιπὸν τὸ θάρρος τῆς γνώμης του ὁ ἐπικριτής μου;

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

Χρήσιμες συμπληρώσεις.

Φίλε κ. Χάρη,

Τὸ ἐπίκαιρο ἄρθρο σας γιὰ τὸν ἐπιστημονικὸ λόγο στὴ δημοτική, ἀκολούθησαν, ὅπως εἶδα σὲ σημείωμά σας τοῦ τελευταίου τεύχους τῆς ἀγαπητῆς «Νέας Ἑστίας», ἀρκετὲς συμπληρώσεις ἐπιστημόνων, ποὺ διεκδικοῦν τὴν τιμὴ νὰ περιληφθοῦν κείμενά των στὸν κατάλογο τῶν ἐπιστημονικῶν ἢ γιὰ νὰ κυριολεκτήσουμε τῶν μὴ λογοτεχνικῶν βιβλίων τῶν γραμμένων ὅμως στὴ δημοτική. Ἐπειδὴ νομίζω πὼς αὐτὲς οἱ συμπληρώσεις εἶναι χρήσιμες, ὄχι βέβαια ὡς διαφήμιση τῶν συγγραφέων, ἀλλ' ὡς ἀπόδειξη ὅτι ἡ δημοτικὴ κατακτᾶ ὅλο καὶ εὐρύτερα τὸν ἐπιστημονικὸ λόγο, σημειώνω κι' ἐγὼ μικρὴ μελέτη μου, ποὺ ἐκυκλοφόρησε τὸν περασμένο χρόνο, μὲ τὸν τίτλο «Ἑλληνικὰ θέματα» γραμμένη στὴ δημοτικὴ καὶ ἀναφερόμενη στὴ σμύριδα, ὀρυκτὸ τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μου Νάξου.

Ὅπως βέβαια θὰ εἴδατε, ἂν μοῦ κάματε τὴν τιμὴ νὰ διαβάσετε τὴ μικρή μου μελέτη, σταλμένη καὶ σὲ σᾶς ἔκτοτε, οὔτε ἡ ἐπιστημοσύνη της, οὔτε ἡ δημοτική της εἶναι ἐξαίρετες. Ὅμως ἡ καλὴ πρόθεση δὲ λείπει καὶ δυστυχῶς στὴν ἐποχή μας ἔχει πάλι κάποιαν ἀξία ἡ καλὴ πρόθεση, ἀφοῦ δὲ διακρίνει πάντοτε ὅλους, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ γλωσσικό.

Μὲ φιλία

Π. Δ. ΓΛΕΖΟΣ

Ὁ «Ἰχώρ».

Φίλε κ. Χάρη,

Οἱ κ. κ. κριτικοὶ ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ βιβλίο τοῦ ποιητῆ κ. Κρίτωνα Ἀθανασούλη ἔπεσαν σ' ἕνα γραμματικὸ λάθος. Ἔγραφαν: Τὴν Ἰχὼρ ἢ τὸ Ἰχώρ. Ἐπιθυμώντας νὰ διορθώσω τὸ σφάλμα τοῦτο, σᾶς γνωρίζω, ὅτι ὁ τύπος «Ἰχὼρ» ἀπαντᾶ ὡς: ὁ Ἰχὼρ—τοῦ Ἰχῶρος, ἀνήκει δηλαδὴ στὰ οὐσιαστικὰ ὀνόματα τῆς γ' κλίσεως.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία

ΝΙΚΟΛ. ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Μιὰ διαμαρτυρία.

Θέατρο, θίασος Ἀργυροπούλου: Σ. ντὲ Λετράζ: «Ἡ Ἐρωτικὴ νύχτα», κωμωδία σὲ 3 πράξεις.—Ἡ κατάργηση τοῦ ἡμικρατικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ «Ἀρχαίου Θεάτρου».

Νὰ ἀσχοληθῶ διεξοδικὰ μὲ τὴ νέα παράσταση τοῦ θιάσου Ἀργυροπούλου; Δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει λόγος. Οἱ ἐπαναλήψεις εἶναι πάντα ἀνιαρὲς καὶ γιὰ μένα καὶ ἀσφαλῶς καὶ γιὰ τοὺς ἀναγνῶστες αὐτῆς τῆς στήλης. Ἡ νέα παράσταση τοῦ θιάσου Ἀργυροπούλου, τοῦ μόνου Ἀθηναϊκοῦ θιάσου ποὺ ἐπιμένει νὰ μὴ παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν ἀναμφισβήτητη ἄνοδο τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, εἶταν πανομοιότυπη μὲ ὅλες τὶς προηγούμενες παραστάσεις του καὶ μάλιστα μὲ τὶς χειρότερες... Ὁ κ. Ἀργυρόπουλος ἀποφασίζει κάθε τόσο, συνήθως στὴν ἀρχὴ κάθε θεατρικῆς περιόδου, νὰ ἐνισχύσει τὸ θιασό του μὲ ἕνα δύο ἀξιόλογους ἠθοποιοὺς οἱ ὁποῖοι κάπως—μόνο κάπως γιατὶ παραμένουν ἀπομονωμένοι—ἀνυψώνουν τὴ στάθμη του. Οἱ ἠθοποιοὶ ὅμως αὐτοί, ὕστερα ἀπὸ λίγες ἑβδομάδες, πάντα ἀποχωροῦν. Μετὰ τὴν παραίτηση τώρα τοῦ κ. Ἀβδῆ καὶ τῆς κ. Λώρη, ὁ θίασος περιορίσθηκε καὶ πάλι στὰ μόνιμα στελέχη του τὰ ὁποῖα δίνουν πάντα τὴν ἐντύπωση, καθὼς εἶναι ὁλότελα κι' ἀμελέτητα κι' ἀδέξια, ὅτι οὔτε διάβασαν τὸν ρόλο τους, ὅτι περιμένουν ν' ἀκούσουν μαζὶ μὲ τὸ κοινὸ τὴν κάθε συλλαβὴ ἀπὸ τὸν ὑποβολέα, ὅτι θὰ μποροῦσε ἐξαίρετα νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ὁποιονδήποτε θεατὴ θὰ ἤθελε ν' ἀνέβει ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ ἀπὸ τὴν πλατεία στὴ σκηνή· δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ χειρονομοῦν καὶ νὰ φωνασκοῦν νευρικά, ἄρρυθμα καὶ σπασμωδικά. Φαντάζονται ὅτι ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχει φασαρία, ἀκαταστασία, θόρυβος στὴ σκηνὴ γιὰ νὰ προκληθεῖ ἡ αἴσθηση τοῦ μπρίου. Βέβαια ὁ κ. Ἀργυρόπουλος ξεχωρίζει αἰσθητότατα· ὅσο κι' ἂν ἔχει ζημιωθεῖ καὶ φθαρεῖ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του εἶναι πάντα ἕνας ἐξαίρετος καλλιτέχνης· ἀλλὰ τί ὠφελεῖ ἕνας κοῦκος; Καὶ στὴν τελευταία κωμωδία ποὺ ἀνέβασε δὲν μπόρεσε κι' αὐτὸς νὰ ἀναδειχθεῖ, ὅπως ἄλλοτε, γιατὶ ὁ ρόλος ποὺ ἀνέλαβε, ὁ ρόλος ἑνὸς νέου γόητα, δὲν εἶταν προσαρμοσμένος στὸ παράστημά του. Ὁ κ. Ἀργυρόπουλος δὲν εἶναι θελχτικὸς jeune premier... Ὅσο κι' ἂν παραδεχθοῦμε ὅτι στὸ θέατρο κυριαρχεῖ ἡ συμβατικότητα, εἶναι μερικὲς ἀποστάσεις ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὶς διανύσει οὔτε ἡ φαντασία.

Γιατὶ διάλεξε αὐτὴ τὴν κωμωδία ὁ κ. Ἀργυρόπουλος; Δὲν εἶναι δύσκολο ν' ἀπαντήσομε σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση. Γιατὶ ὁ Λετράζ προσκόμισε ἐπιτυχία στὸ θίασο Λογοθετίδη. Ὁ κ. Ἀργυρόπουλος φαντάσθηκε ὅτι ἀνακάλυψε τὸ θησαυρό· καὶ πραγματικὰ ἡ «*Ἐρωτικὴ Νύχτα*» εἶναι μιὰ κωμωδία ρηχὴ κ' ἐπιπόλαιη δέβαια, χωρὶς οὐσιαστικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ πολὺ κομψή, πολὺ τερπνή, πολὺ διασκεδαστική, πολὺ ἐπιδέξια πλεγμένη, κι' ὅπου τὰ ἔξυπνα εὑρήματα ἀφθονοῦν. Ὁ Λετράζ κατορθώνει ἀκόμα καὶ τὴν τελευταία στιγμὴ νὰ κεντήσει ἕνα ἀπρόοπτο ἐφφὲ στὴ λύση, ποὺ τὴν ἔχει μαντεύσει ὁ θεατὴς καὶ ἔτσι νὰ ξανακεντρίσει, νὰ διατηρήσει ἀμείωτη ἴσαμε τὸ τέλος τὴν περιέργειά του. Ὁ κ. Ἀργυρόπουλος παρέβλεψε ὅμως ὅτι τὰ ἐργάκια ἀπαιτοῦν ἕνα παίξιμο πολὺ σύμφωνο μὲ τὸν τόνο τους, ἕνα παίξιμο ἀέρινο, δαντελλένιο, ἀστραφτερὸ· καὶ ἡ ἑρμηνεία τοῦ θιάσου Λογοθετίδη δὲν εἶναι ἡ ἰδανική· εἶναι ὅμως εὐσυνείδητη, ἐπιμελημένη· ἂν δὲν προσθέτει τίποτε στὸ κείμενο, τουλάχιστον δὲν τὸ προδίνει βασικά. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ θιάσου Ἀργυροπούλου εἶναι ἕνας ὁδοστρωτήρας ποὺ περνᾶ ἀπάνω σὲ φανταχτερὰ ἀλλὰ κι' ἀναιμικὰ λουλούδια τῆς σέρρας, τὰ πολτοποιεῖ, τὰ ἐξαφανίζει.

Γιατὶ ὅμως νὰ χάσω περισσότερο καιρὸ μὲ μιὰ κωμωδία καὶ μὲ μιὰ ἑρμηνεία ποὺ οὔτε ἡ μιὰ οὔτε ἡ ἄλλη δίνουν ἀφορμὴ γιὰ συζήτηση;

Προτιμῶ στὸ χῶρο ποὺ διαθέτω νὰ κάνω λόγο γιὰ ἕνα σκάνδαλο — ἡ λέξη εἶναι βαριά, ἀλλὰ εἶναι νομίζω ἡ μόνη ποὺ προσαρμόζεται στὴν περίπτωση — γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς πληροφόρησε πρόσφατα ἡ πάντα ἐνήμερη θεατρικὴ στήλη τοῦ «Ἔθνους». Ὁ τίτλος τοῦ Ἡμικρατικοῦ Ὀργανισμοῦ, δηλαδὴ ἡ ἀτέλεια, καὶ συνεπακόλουθα ἡ δυνατότητα νὰ συνεχίσει τὴν ἐργασία της πρόκειται ν' ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὴν «*Θυμέλη*» τοῦ κ. Καρζῆ.

Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο νίκησε! ...Ἕνα μῆνα πρὶν ἀπὸ τὴν παράσταση ἐξαπέλυσε μιὰ ἐξοντωτικὴ πολεμική· μετὰ τὴν παράσταση ὅλοι ὅσοι σχετίζονται μ' αὐτό, μὲ τιμητικὴ ἐξαίρεση τὸν κ. Τερζάκη τοῦ ὁποίου ἡ κριτικὴ εἶταν εὐσυνείδητη, τίμια, ἀνεπηρέαστη, καλοπροαίρετη, ἀπέφυγαν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν παράσταση τοῦ κ. Καρζῆ. Σώπασαν σὰν νὰ εἶταν ἐντελῶς ἀσήμαντη, ἢ χλεύασαν... Μεγαλοποίησαν, χρωμάτισαν μὲ τὸν δικό τους τρόπο ἕνα περιθωριακὸ περιστατικό, παραποίησαν τὴν ἀλήθεια. Ἐπέμεναν ὅτι μαξιλλαρώθηκε ἡ παράσταση, ἐνῶ δὲν μαξιλλαρώθηκε παρὰ ἡ εἰσήγηση τοῦ κ. Καρζῆ, ἐπειδὴ δὲν ἀκούσθηκε. Τὰ μαξιλλάρια ποὺ ἔπεσαν στὸ τέλος δὲν ρίχθηκαν ἐνάντια στὴ Θυμέλη· τὸ ταλαιπωρημένο, κακοπαθημένο κοινό, τὸ ὁποῖο ἐν τούτοις εἶχε ἀκούσει τὸν τραγικὸ λόγο μὲ εὐλάβεια, κι' ἂς μὴν εἶταν σὲ θέση νὰ τὸν κατανοήσει, παραπλανημένο κι' ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ παρευρεθεῖ

σὲ πανηγύρι, θέλησε νὰ ξεσπάσει, νὰ διασκεδάσει· ἔγινε μαξιλλαροπόλεμος γιὰ παιχνίδι ἀνάμεσα στοὺς θεατάς, καὶ ὄχι μαξιλλάρωμα τῆς παράστασης. Τὸ Ἐθνικὸ ὅμως Θέατρο διαθέτει τὰ μέσα καὶ τὴ δύναμη οἱ παραπλανητικὲς εἰσηγήσεις του νὰ εἰσακούονται ἀπὸ τοὺς ἁρμόδιους, οἱ κακές του πράξεις νὰ δικαιώνονται. — Ἔτσι βγαίνει ἀπὸ τὴ μέση, ἐξοντώνεται ἕνας καλλιτέχνης· τοῦ ἀφαιρεῖται ὁ τρόπος νὰ ἐχτελέσει ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του.

Φυσικὰ ὁ κ. Καρζῆς εἶναι κάπως ὑπαίτιος γιὰ τὴν τύχη του· πάντα εἶναι κανένας κάπως ὑπαίτιος γιὰ ὅ,τι τοῦ συμβαίνει. Ἐπειδή, ἐγὼ τοὐλάχιστον, θέλω νὰ εἶμαι πάντα καλόπιστη στὴ συζήτηση, ὀφείλω νὰ ἀναγνωρίσω ὅτι ὄχι μόνο στὴν ὀργάνωση τῆς ὅλης παράστασης, ἀλλὰ καὶ στὴ διάθεση τῶν εἰσιτηρίων, ἡ ὁποία προσέλαβε χαραχτήρα ἀνώμαλο, ἔγιναν τεράστια σφάλματα· ἀλλ' αὐτὸ ἀφορᾶ τὴν ἔλλειψη πρακτικοῦ νοῦ στὸν κ. Καρζῆ, ὁ ὁποῖος ἀφήνεται νὰ γίνει θῦμα ἐκμεταλλευτῶν, ὄχι τὴν καλλιτεχνική του ἀπόδοση. Παραδέχομαι ἀπόλυτα ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀνεχθεῖ τὸ Κράτος ἕνας ἡμικρατικὸς ὀργανισμὸς νὰ παρασυρθεῖ σὲ ὀργανωτικὰ ἀτοπήματα, ἀλλὰ τὸ κακὸ θὰ μποροῦσε νὰ διορθωθεῖ μὲ τὴν τοποθέτηση ἑνὸς ἐλεγκτικοῦ συμβουλίου στὸν ὀργανισμὸ αὐτόν, ἢ μὲ τὴν ἵδρυση στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο ἑνὸς ἀνεξάρτητου τμήματος ἀρχαίου θεάτρου στὸ ὁποῖο θὰ κατεῖχε θέση ὁ κ. Καρζῆς· ἡ λύση ἡ ὁποία προκρίθηκε τῆς ἀποκοπῆς τοῦ γόρδειου δεσμοῦ, τῆς ἀχρήστευσης ἑνὸς καλλιτέχνη, ἐπειδὴ εἶναι ἡ πιὸ πρόχειρη καὶ ἡ πιὸ βίαιη, εἶναι καὶ ἡ χειρότερη.

Στὸ σημείωμά μου γιὰ τὶς «*Φοίνισσες*» ἔγραφα κι' ὅλας ὅτι, καὶ μόνο ἂν δὲν παραχωρηθεῖ τὸ θέατρο Ἡρώδου στὸν κ. Καρζῆ, θὰ πρέπει νὰ μᾶς καταλάβει πολλὴ πικρία καὶ πολλὴ ἀπογοήτευση. Τί θὰ αἰσθανθοῦμε τώρα;

Ὦ! φυσικὰ δὲν φαντάζομαι ὅτι ἡ φωνή μου εἶναι τόση ἰσχυρὴ ὥστε ἡ διαμαρτυρία μου αὐτὴ νὰ εἰσακουσθεῖ. Δὲν τὴν καταπνίγω ὅμως καὶ γιατὶ κοχλάζει μέσα μου κι' ἀπαιτεῖ νὰ ἐκδηλωθεῖ καὶ προπάντων γιατὶ ἐλπίζω νὰ φθάσει ἴσαμε τὰ αὐτιὰ τῆς νέας ἑταιρίας τῶν λογοτεχνῶν, ἡ ὁποία ἱδρύεται αὐτὲς τὶς μέρες καὶ ἡ ὁποία θὰ πρέπει νὰ ἔχει, καθὼς θὰ συγκεντρώνει περίπου ὅλο τὸ λογοτεχνικὸ κόσμο, τὴ δύναμη καὶ τὸ κῦρος νὰ ἐπιβάλλει κάποιες θελήσεις της.

Ὁ λογοτεχνικὸς κόσμος ἀναδείχθηκε ἀπὸ τοὺς ἀγνότερους καὶ τιμιότερους. Εἶναι ὁ μόνος ποὺ δὲν παραδέχθηκε καμιὰ παραχώρηση στὸ δοσιλογισμό, κανένα συμβιβασμὸ μαζί του, ποὺ κράτησε ἀδιάλλαχτα σὲ ἀπόσταση τοὺς δοσίλογους, οἱ ὁποῖοι σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, χάρη στὴ σύγχυση ποὺ ἐπικράτησε μετὰ τὸν Δεκέμβρη, κατόρθωσαν νὰ εἰσχωρήσουν. Ἂς ὀρθώσει τὸ ἠθικό του ἀνάστημα γιὰ νὰ ὑποστηρίξει, γιὰ νὰ σώσει ἀπὸ τὴν ἀλγεινὴ καλλιτεχνικὴ ἐκμηδένιση, ἕνα ἐκλεχτό του μέλος, καὶ προπάντων γιὰ νὰ ὑπερασπίσει μιὰ ὑπόθεση ζωτικῆς σημασίας γιὰ τὴν Ἑλλάδα: τὴν ὑπόθεση τοῦ Ἀρχαίου Θεάτρου. Εἶναι ἀπαράδεχτο ἡ Ἀρχαία Τραγωδία νὰ παίζεται παντοῦ στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερική, νὰ ἔχει ὀργανώσει ἡ Ἰταλία, στὴ Σικελία, φεστιβάλ της καὶ νὰ ἀπουσιάζει ἀπὸ τὰ θέατρα ὅπου γεννήθηκε. Εἶναι ἀπαράδεχτο τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο νὰ θέλει νὰ μονοπωλήσει γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν ὑπόθεση αὐτή, ἐνῶ δὲν διαθέτει οὔτε τοὺς κατάλληλους ἀνθρώπους, οὔτε τὸν χρόνο, γιὰ νὰ τὴν φέρει σὲ κατάληξη. Ἂς ὑποχρεωθεῖ τουλάχιστον τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο νὰ εὑρύνει τὸ στενό του κύκλο, νὰ πλουτισθεῖ μὲ συνεργάτες...

Ὁ ἀγώνας τῆς Νέας Ἑταιρείας Λογοτεχνῶν θὰ εἶναι σκληρός. Θὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ ἐξαίρετα ὀργανωμένη κλίκα, θὰ προσκρούσει σὲ μιὰ πανίσχυρη κλίκα. Πέρσι ἔγινε ἐξέγερση ἐναντίον μιᾶς μικρῆς κλίκας πραγματικὰ ἀνώδυνης. Αὐτὴ ἀρκεῖται νὰ προωθεῖ τὰ μέλη της χωρὶς νὰ παρεμποδίζει, νὰ καταπιέζει κανέναν. Ἂν ὑπερισχύει αὐτή, ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ στὴ δραστηριότητά της καὶ στὴ νωθρότητα τῶν ἄλλων. Ἡ μεγάλη κλίκα εἶναι ἡ ἐπικίνδυνη. Αὐτὴ κατέχει τὰ πόστα καὶ τὰ κλειδιά· ἔχει ἁπλώσει ἀπέραντους πλοκάμους. Αὐτὴ κατορθώνει νὰ ἐξασκήσει κατασταλτικὴ ἐπίδραση ἀπάνω σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος, αὐτὴ κατορθώνει νὰ παρεμποδίσει ἀκόμα καὶ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς.

Ἡ σκληρότητα ὅμως τῆς μάχης δὲν πρέπει νὰ τρομάζει ὅσους ξέρουν· ὅτι ἀγωνίζονται τὸν καλὸν ἀγῶνα.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Οἱ συναυλίες στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδη.

Οἱ τελευταῖες συναυλίες στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδη παρουσίασαν κάτι τὸ ἐξαιρετικό, μὲ τὴ συμμετοχὴ τῆς μεγάλης μας καλλιτέχνιδας Ἑλένης Νικολαΐδου καὶ τοῦ διάσημου Γάλλου ἀρχιμουσικοῦ τῶν συναυλιῶν Λαμουρέ, Ἀλμπὲρ Βόλφ. Οἱ συναυλίες αὐτὲς — ἀληθινὲς μουσικὲς γιορτὲς — ἀπέδειξαν πὼς τὰ μουσικά μας κεφάλαια εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὰ γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ὀργανωθοῦν φεστιβὰλ μουσικά, ἀνάλογα μὲ τῶν Aix - en - Provence, Ἐδιμβούργου καὶ Σάλτσβουργκ. Χάρη στὴ σοβαρὴ κι ἐπίμονη ἐργασία τῶν μαέστρων μας, Φιλ. Οἰκονομίδη, Θ. Βαβαγιάννη καὶ Γ. Λυκούδη καὶ στὴ Χορωδία Ἀθηνῶν, ποὺ κατόρθωσε ὁ κ. Οἰκονομίδης νὰ ἐμπνεύσει τόσο ἐνθουσιασμὸ στὰ μέλη της, ποὺ μερικὰ νὰ μένουν σαὐτὴ 28 ὁλόκληρα χρόνια, χάρη σὲ μερικοὺς ἐξαίρετους καλλιτέχνες τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς, ἔχουμε σήμερα τὶς βάσεις γιὰ τὴν ἐκτέλεση μεγάλων συμφωνικῶν καὶ λυρικῶν ἔργων, φτάνει νὰ μετακληθοῦν διάσημοι ἀρχιμουσικοὶ καὶ σκηνοθέτες. Μιὰ τέτια ἐπιχείρηση θὰ ὠφελοῦσε τὸν τόπο ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ πλευρά, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν τουριστική. Τὸ ἐνδιαφέρον τόσο γιὰ τὶς καλλιτεχνικὲς ἐκτελέσεις ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἀρχαιολογικούς μας τόπους θὰ τραβοῦσε τοὺς ξένους, ἔτσι ποὺ θὰ ἰσορροποῦσαν τὰ ἔσοδα μὲ τὰ ἔξοδα καὶ θὰ ἔμενε γιὰ μᾶς ἕνα κέρδος καλλιτεχνικὸ σημαντικότατο.

Δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ κοιτάξουμε τί παρουσίασαν οἱ τελευταῖες συναυλίες καὶ παραστάσεις στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδη μὲ τὸν «Ὀρφέα» καὶ τὴν «Ἄλκηστη» τοῦ Γκλοὺκ καὶ τὶς συμφωνικὲς συναυλίες μὲ τὸν Ἀλμπὲρ Βόλφ. Ὁ «Ὀρφέας», ποὺ παίχτηκε σὰν *ὀρατόριο*, μὲ ἐκτέλεση δηλ. μόνο τοῦ μουσικοῦ μέρους, χωρὶς παράσταση σκηνική, στάθηκε σένα ἀνώτερο καλλιτεχνικὸ ἐπίπεδο, μὲ τὴν Ἑλένη Νικολαΐδου, στὸ μέρος τοῦ Ὀρφέα, τὴ Μιρέϊγ Φλερύ, (Εὐρυδίκη) καὶ τὴ Χορωδία Ἀθηνῶν καὶ τὴν Κρατικὴ Ὀρχήστρα, μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ Φιλ. Οἰκονομίδη. Γιατὶ ἡ Ἑλένη Νικολαΐδου, μὲ τὴν τεχνικὴ τελειότητα τῆς φωνητικῆς της ἀπόδοσης, μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ της ἀντίληψη τοῦ χαραχτήρα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, συνταιριάζοντας τὴ βαθύτατη ἔκφραση τοῦ ἀνθρώπινου πόνου μὲ τὴν ὀλύμπια γαλήνη, ἐναρμονισμένα μέσα στὴν ἀτμοσφαίρα τοῦ κλασικοῦ τοπίου, ἐπέβαλε τὸ ὕφος στὸ σύνολο τῆς ἐκτέλεσης. Συμμορφώθηκαν στὸ ὕφος αὐτὸ ὅλοι οἱ ἐκτελεστὲς καὶ πρῶτα ἡ Μιρέϊγ Φλερὺ μὲ τὴ μουσική της διαίσθηση καὶ τὴ λαμπρὴ φωνή της, κατὰ δεύτερο λόγο ἡ Ζωὴ Βλαχοπούλου, μὲ ἀξιέπαινες προσπάθειες στὸ μέρος τοῦ Ἔρωτα, ποὺ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε πὼς δὲν τῆς πήγαινε, πρὸ πάντων ὅμως στὴ χορωδία καὶ τὴν ὀρχήστρα. Ἡ ἐντύπωση στὸ κοινὸ ἦταν συναρπαστική. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἔφτασε σὲ ἀληθινὴ φρενίτιδα. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ σίγουρο κριτήριο τῆς ἀληθινῆς Τέχνης, ποὺ ἀγγίζει τὶς ψυχὲς ὅλων, σοφῶν κι' ἀνίδεων, ποὺ τονώνει κι ἀναψτερώνει ὅλων τὶς ψυχές, εἴτε ξαίρουν εἴτε δὲν ξαίρουν γιατί.

***

Μερικὲς μέρες ἀργότερα ἀκολούθησε ἡ συμφωνικὴ συναυλία τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ Ἀλμπὲρ Βόλφ. Στὸ πρόγραμμα δυὸ μεγάλα ἔργα, ἡ συμφωνία σὲ μι ὑφ. μεῖζον, ἀρ. 39, τοῦ Μόζαρτ, καὶ ἡ Φανταστικὴ Συμφωνία τοῦ Μπερλιόζ. Ἐδῶ φάνηκε πόσο καλὰ δουλεμένη βρέθηκε ἡ ὀρχήστρα μας, ποὺ στάθηκε ἄξια νὰ παρακολουθεῖ πειθαρχικὰ καὶ τὶς παραμικρότερες προθέσεις τοῦ γάλλου μαέστρου. Ὁ Βόλφ, μὲ τὴ μεγάλη του πεῖρα καὶ τὴ βαθειά του καλλιέργεια, βρῆκε ἀμέσως τὶς ἀδυναμίες τῆς ὀρχήστρας, δυνάμωσε τὰ πρῶτα βιολιά, ποὺ, ὅπως ἀνέφερα στὸ περασμένο μου σημείωμα, ἀκούονταν τόσο μουντά, αὔξησε τὸν ἀριθμό τους λιγοστεύοντας τὰ δεύτερα καὶ παρουσίασε ἔτσι τὴν ὀρχήστρα πιὸ ἰσορροπημένη. Ἡ ἐκτέλεση τῆς συμφωνίας τοῦ Μόζαρτ ἦταν ἀληθινὰ ὑπέροχη. Ὁ Βόλφ εἶναι πρὸ πάντων κλασικός. Διευθύνει μὲ ἠρεμία, μὲ ἐλάχιστες κινήσεις, ἀλλὰ μὲ αὐστηρότατη ἐπιβολή. Εἶναι μοναδικὸς στὶς λεπτομέρειες καὶ στοὺς λεπτότατους χρωματισμούς, μὲ *πιανίσσιμα* αἰθέρια, μὲ κάτι χαραχτηριστικοὺς τονισμούς, μὲ ρυθμὸ στερεό, ἀκλόνητο, μὲ χρονικὴ ἀκρίβεια ποὺ πείθει ἀπόλυτα. Μὲ τὴν περίφημη ἀπόδοση τῆς συμφωνίας ἀποκάλυψε ὅλη τὴ γοητεία τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Μόζαρτ.

Τὸ τεμπεραμέντο τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ ἀρχιμουσικοῦ μοῦ φαίνεται πὼς ταιριάζει λιγώτερο σὲ ἔργα ἠφαιστειώδη σὰν τὴ «Φανταστικὴ Συμφωνία» τοῦ Μπερλιόζ. Βρίσκω βέβαια κι ἐδῶ τὴν ἴδια προσοχὴ στὶς λεπτομέρειες, εἶχε σημεῖα ὑπέροχα, ὅπως στὴν εἰδυλλιακὴ «Σκηνὴ στοὺς κάμπους», ἀλλὰ ἔλειπε τὸ σκληρό, τὸ ἄγριο, τὸ δαιμονικὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὴν «Πορεία στὸ μαρτύριο» καὶ τὴ «Ronde du Sabbat», μὲ τὸ τρομαχτικὸ ἐκεῖνο «Dies Irae» στὶς σάλπιγγες, στὸ τελευταῖο μέρος. Ἴσως νὰ ἔφταιγε ἡ ἠχητικὴ τῆς ὀρχήστρας, ἴσως ἡ ἀκουστικὴ τοῦ χώρου. Ὁπωσδήποτε δὲν ἦταν ὁ ἔξαλλος Μπερλιόζ, ποὺ συναρπάζει καὶ συντρίβει. Ὁ Βόλφ εἶναι ὁ ἰσορροπημένος, ὁ ἐξαίσιος Γάλλος διανοούμενος, ποὺ ὑποτάσσει τὰ πάντα στὸ μέτρο καὶ τὴ λογική.

Γιὰ τὶς παραστάσεις τῆς «Ἄλκηστης» θὰ γράψω στὸ ἐρχόμενο τεῦχος.

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Θανάση Πετσάλη: ***«Οἱ Μαυρόλυκοι»***, ἱστορικὸ μυθιστόρημα, Τόμος Β'.

Ἡ ἐντύπωσή μου εἶταν πὼς μὲ τὸν πρῶτο τόμο τῶν «Μαυρόλυκων» εἶχα ἤδη ὁλοκληρωτικὰ μυηθεῖ στὴν πεῖρα τοῦ κ. Θανάση Πετσάλη πάνω στὸ πλατύτατο καὶ βαθιὰ ἐνδιαφέρον θέμα ποὺ εἶχε καταπιαστεῖ. Ἐπίστευα πὼς ὁ δεύτερος δὲ θ' ἀποτελοῦσε παρὰ μιὰν ἁπλὴ προέκταση. Μ' αὐτὴ τὴν προϋπόθεση, πολὺν καιρὸ κοίταζα μὲ κάποιο δέος τὸν ὄγκο τῶν πεντακοσίων πυκνῶν σελίδων τοῦ δεύτερου αὐτοῦ καὶ τελευταίου τόμου, ποὺ μοῦ ὑπενθύμιζαν μᾶλλον ἕνα καθῆκον, παρὰ μοῦ ἔδιναν τὴν ὑπόσχεση μιᾶς καινούριας χαρᾶς. Μὰ ὅταν ἤρθε ἡ ὥρα νὰ τὸν πάρω στὰ χέρια μου, δὲν τὸν ἄφησα πιά. Βυθίστηκα μέσα σ' αὐτόν, ἐγκαταλείφθηκα στὸν κ. Πετσάλη, σὰν σ' ἕνα σίγουρο κι' εὐεργετικὸν ὁδηγό. Κι' αὐτό, γιατὶ τώρα, κυρίως, μοῦ ἀποκαλύφθηκε τὸ ὕφος του.

Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ δοθοῦμε ὁλόκληροι σ' ἕνα βιβλίο, νὰ ἐγγίσουμε τὸ βάθος του, παρὰ ἂν συλλάβουμε μέσα σ' αὐτὸ τὸν συγγραφέα του. Ἂν τὸν αἰσθανθοῦμε νὰ μᾶς παραστέκει στὸ ξετύλιγμα τῶν γεγονότων, ἂν διακρίνουμε πίσω ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῶν ἡρώων του, τὴν ἴδια τὴ δική του μορφή. Ποιό ἄλλο μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ μυστικὸ θέλγητρο ἑνὸς λογοτεχνικοῦ βιβλίου, ποιός ἄλλος τρόπος νὰ φτάσουμε στὴν ψυχή του, παρὰ μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα του; Ἐδῶ, ὡστόσο, ὁ συγγραφέας τῶν «Μαυρόλυκων» δὲν μᾶς ἀποκαλύπτεται ἄμεσα, μοιάζει σὰ νὰ ἔχει ἐξουδετερωθεῖ, νὰ ἔχει χαθεῖ, κάτω ἀπὸ ἕνα οὐδέτερο, καὶ σχεδὸν ψυχρό, ὕφος. Καὶ πρέπει, σὲ μιὰν ὥρα ὑπομονῆς, ὅταν ἡ ἀφήγησή του θὰ σ' ἔχει κερδίσει ὁριστικά, νὰ προσπαθήσεις νὰ τὸν διακρίνεις πίσω ἀπὸ πρόσωπα καὶ γεγονότα. Τὸ σημειώνω, πρὸ πάντων, γιὰ τοὺς πολὺ διαστικούς, ποὺ μπορεῖ νὰ διαισθάνθηκαν ἀλλὰ δὲν συνειδητοποίησαν τὴν

παρουσία του. Ὁ Πετσάλης ἔχει χαθεῖ ἀπό τό πρῶτο ἐπίπεδο. ἀλλὰ βρίσκεται ὁλόκληρος μέσα στό θέμα του, ἔχει ζυμωθεῖ μαζί του. Θέμα τεράστιο, ποὺ χρειάστηκε ἑφτὰ χρόνια γιὰ νὰ τὸ χωνέψει, νὰ τὸ μετουσιώσει. Τὸ διάστημα μπορεῖ νὰ εἶναι μακρύ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα σημαντικό. Ἀσφαλῶς, ὁ Πετσάλης δὲν ἔχασε τὸν καιρό του.

Ἂν μᾶς καταπλήσσει ὁ ὄγκος τοῦ θέματος, πρέπει ἐξίσου νὰ μᾶς συγκινεῖ καὶ ἡ οὐσία του. Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ οἰκογένεια, γιὰ μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων, ποὺ θὰ κινηθοῦν μέσα σ' ἕναν περιορισμένον τόπο καὶ χρόνο. Πρόκειται γιὰ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνισμό σὲ μιὰν ἀπό τίς κρισιμώτερες περιόδους τῆς ἱστορίας του. Καὶ ξέρουμε, ἀπὸ πρόσφατη προσωπική μας πεῖρα, ὅτι ἀκριβῶς στίς περιόδους αὐτὲς τοῦ μαρτυρίου εἶναι ποὺ ἡ ὁμαδικὴ ψυχὴ βαθαίνει ἀπεριόριστα, δείχνοντας ὅλες τίς δυνάμεις καὶ τίς ἀδυναμίες της, ὅλη τὴν τάση της νὰ σκορπίσει τὰ πλούτη της ἢ νὰ τσιγκουνευτεῖ τὴ στειρότητά της. Ὁ συγγραφέας θὰ μᾶς κάμει ν' ἀφογκραστοῦμε τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς, πίσω ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ θὰ μᾶς ἱστορήσει. Τῆς ψυχῆς τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, στὴ μακριὰ σειρὰ τῶν γενεῶν, στὸ ἀργό, συνθλιπτικὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Κάτω ἀπὸ ἕνα τέτοιο πρίσμα, θὰ ἐκτιμήσουμε τὸ κατόρθωμα τοῦ κ. Θανάση Πετσάλη. Καὶ θὰ γευθοῦμε πλατιά, θὰ κατανοήσουμε τὸ ὕφος του.

Ἴσως, δὲν ὑπάρχει μέσα στὴ δόκιμη λογοτεχνία μας, ὕφος πιὸ ἀκατάστατο, λιγότερο προσεγμένο κι' ἐπιμελημένο. Κι' ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ περίπτωση Καραγάτση: Ἔλλειψη διάθεσης, στένεμα καιροῦ, ἀσφυχτικὴ κυριαρχία τῆς φαντασίας. Ὅ,τι ἀπορροφᾶ περισσότερο τὸν Πετσάλη εἶναι ἡ ὁλοκληρωτικὴ κατάκτηση τοῦ θέματος· κι' ἐξ ἄλλου, περιορίζει τὴ φαντασία του μέσα στὰ αὐστηρὰ πλαίσια τοῦ ἱστορικοῦ χώρου. Χρησιμοποιεῖ (γιατὶ ἐνδέχεται νὰ διαθέτει καὶ περισσότερη) ὅσην τοῦ χρειάζεται γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ὑλικοῦ του, γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν πιστότερη ἀναπαράσταση τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς. Ἂς σταματήσουμε σ' ἕνα σημεῖο: Στὸ τέταρτο κεφάλαιο, «Στὴ Ρούμελη τοῦ Κοσμᾶ», περιγράφει τὸ Κεφαλόβρυσο, τὴν ἄθλια ζωὴ τῶν κατοίκων, ποὺ ἔχουν ἀπομονωθεῖ πάνω στ' ἀπρόσιτα βουνά, ποὺ ἔχουν σχεδὸν ἀποβάλει τὸν ἀνθρωπισμό τους. Πόσες ἐπαναλήψεις, πόσοι κακοὶ ὑπολογισμοὶ στὴν κατάστρωση τῆς ἀφήγησης, ποὺ δυσκολεύουν, ποὺ ἐνοχλοῦν τὸν λεπταίσθητον ἀναγνώστη! Κι' ὅμως, καθὼς φεύγουν οἱ σελίδες, σχεδὸν χωρὶς νὰ τίς καταλάβεις, ἡ εἰκόνα ὅλο καὶ γίνεται πιὸ λαγαρὴ καὶ πιὸ ἔντονη. Ζεῖς ὁ ἴδιος, στὸ τέλος, ἀπάνω στὰ κακοτράχαλα βουνά, ἀνάμεσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο ποὺ παλεύει σκληρὰ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὸ καθημερινό, ποὺ εἶναι ντυμένος μὲ προβιὲς καὶ δὲν ἔχει παπᾶ νὰ τὸν παντρέψει καὶ νὰ τοῦ βαφτίσει τὰ παιδιά του. Κι' ἔτσι νιώθεις κατάβαθα τὸ ρόλο τοῦ Πάτερ-Κοσμᾶ, ποὺ πέφτει ξαφνικά, σὰ σίφουνας, μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, κι' ἐξηγεῖς τὴν τεράστια ἐπίδραση ποὺ ἄσκησε. Κι' ἀκόμη πείθεσαι, πῶς σ' ἕνα μεγάλον πίνακα ἡ οὐσία δὲν ἔγκειται στὴ λεπτομέρεια, ἀλλὰ στὸ σύνολο. Χρειάζεται ἀπόσταση, γιὰ νὰ τὸν χαρεῖ τὸ μάτι σου. Κ' ἡ ἀπόσταση ἐπιβάλλει χοντρὲς πινελιές.

Εὐνόητο πῶς λέμε μεγάλον πίνακα, ὄχι γιατὶ τὸ βιβλίο εἶναι πολυσέλιδο. Ὑπάρχουν βιβλία πολὺ πιὸ ὀγκώδη, ποὺ καλύπτουν ἀπείρως ἐλαχιστότερο χῶρο. Κι' ἀκόμη θὰ λέγαμε, πῶς δὲν εἶναι λίγες οἱ σελίδες ποὺ μποροῦν ἀνώδυνα νὰ λείψουν ἀπὸ τοὺς «Μαυρόλυκους»,—πρὸς ὄφελος, μάλιστα, τοῦ συνόλου. Καὶ ἡ περίπτωση αὐτὴ θάπρεπε ν' ἀπασχολήσει σὲ μιὰ δεύτερη ἔκδοση τὸν κ. Πετσάλη, ὅσο καὶ ἡ περίπτωση τῶν ἐπιβαλλόμενων προσθηκῶν. Ὡστόσο, τὸ κατόρθωμά του παίρνει νόημα οὐσιαστικώτερο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς αὐτό: ὅτι τὸν τεράστιον αὐτὸν ἱστορικὸ χῶρο μπόρεσε νὰ τὸν κλείσει σ' ἕναν πίνακα, ποὺ ἀκόμη καὶ στὸν ἱστορικὰ πληροφορημένον ἀναγνώστη (ἡ μαρτυρία τοῦ κ. Κ. Θ. Δημαρᾶ εἶναι ἀρκετή) δὲν φαίνεται λειψός. Ὁ κ. Θανάσης Πετσάλης βρῆκε τὸ δρόμο του, ὄχι γιατὶ βρῆκε τὸ ὕφος του, ἀλλὰ γιατὶ ἀνακάλυψε τὸ θέμα ποὺ ταιριάζει στὸ ὕφος του.

«Οἱ Μαυρόλυκοι» εἶναι ἕνα ἔργο πολύτιμο, γιατὶ στερεώνει τὴν πίστη μας στὴν ἀνθεκτικότητα τῆς φυλῆς μας, ποὺ ἔχει ἀπὸ ποῦ νὰ κρατηθεῖ, ἀκόμη καὶ στίς πιὸ δύσκολες περιστάσεις, οἱ ὁποῖες θὰ μποροῦσαν ν' ἀποδοῦν θανατηφόρες γι' ἄλλους λαούς. «Ὑπάρχει σὲ ὅλο τὸ βιβλίο ἕνας γιγάντειος ἥρωας, παρατηρεῖ ὀξυδερκέστατα ὁ κ. Κ. Δ. Τσάτσος, ποὺ συγκαλύπτεται ἀπὸ τοὺς μικροὺς ἐναλλασσόμενους μυθιστορηματικοὺς τύπους ποὺ δροῦν στὸ προσκήνιο. Εἶναι τὸ ἀπρόσωπο καὶ μαζὶ προσωπικότατο Γένος ποὺ ἀγωνίζεται συνεχῶς τὸ μεγάλον ἀγῶνα. Κι' αὐτὸς ὁ ἥρωας, βαθὺς καὶ πλούσιος σὲ οὐσία, εἶναι τοῦ μύθου ὁ πραγματικὸς ἥρωας. Αὐτὸς σαγηνεύει. Αὐτὸς σὲ δένει καὶ δίνει μιὰν ἀκαταμέτρητη προέκταση στὰ γεγονότα τῆς ἐπιφάνειας. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἥρωας, ποὺ δίνει συνοχὴ στὰ ἐξωτερικὰ ἐπεισόδια, αὐτὸς ἔχει ἀναλλοίωτα χαρακτηριστικά, ἔχει ταυτότητα ψυχῆς κάτω ἀπὸ τίς πιὸ ποικίλες ἐκφάνσεις. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀκέρια ἡ οὐσιαστικὴ συνοχή, παρὰ τὴ φαινομενικὴ διάσπαση στὴν ἐπιφάνεια, τοῦ βιβλίου.» Οἱ «Μαυρόλυκοι» εἶναι ἕνα ἔργο-πεῖραμα, ποὺ δὲν ἀποβλέπει σὲ ὁποιεσδήποτε ἀναθεωρήσεις, ἀλλὰ σὲ ἀναγνωρίσεις. Πεῖραμα ἀξιοσημείωτο, γιὰ νὰ μεταπλασθεῖ ἡ ἱστορία λογοτεχνικά, παραμένοντας ὅμως ἱστορία, κι' ὄχι μεταβαλλόμενη σὲ ἀνεξέλεγκτο μύθο. Καὶ δὲ θὰ μποροῦσε στὸ μέλλον ν' ἀγνοηθεῖ ἡ καινούρια πεῖρα ποὺ μᾶς προσφέρει.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

«Ὁ Ἑλληνικὸς Πόντος.—Μορφὲς καὶ Εἰκόνες Ζωῆς». *Κείμενο Νίκου Ι. Καπνᾶ, εἰκόνες Χρ. Γ. Δημάρχου.*

Ὁ Σύλλογος Ποντίων «Ἀργοναῦται Κομνηνοί» καὶ τὸ ἐκδοτικὸ τμῆμα τοῦ «Ἰνστιτούτου Λαμπαδία» μποροῦν δίκαια νὰ καυχηθοῦν πῶς μὲ τὸ Λεύκωμα τοῦτο πέτυχαν τὸ σκοπό τους.

Παρουσίασαν μιάν ἐργασία τεχνικὰ ἄρτια κ' ἔδωσαν ἕνα δεῖγμα ἀγάπης πρὸς κάποιο παρελθὸν ἠθῶν κ' ἐθίμων ποὺ τὸ ἀγλάϊσαν ἡ ἡρωϊκὴ στιβαρότητα, ἡ πατριαρχικότητα, ἡ γραφικὴ ἰδιοτυπία.

Ἀνοίγοντας τὸ Λεύκωμα δοκιμάζουμε ἕνα σκίρτημα συγκίνησης κ' αἰσθητικῆς εὐαρέσκειας ποὺ ὁλοένα, ὅσο προχωροῦμε στὸ ξεφύλλισμα, ἐντείνεται, ὡσότου γίνεται ἡ ὁριστικὴ καὶ κυρίαρχη ἐντύπωση. Καὶ κλείνοντάς το μένουμε μὲ μιὰν ἁπαλὴ αἰσθηματικὴ ἱκανοποίηση πῶς ζήσαμε, μὲ θερμὴ παραστατικότητα κι' ἀνάγλυφη ζωντάνια, χαραχτηριστικὲς λεπτομέρειες ἰδιαίτερης κοινωνικῆς ζωῆς, ὀργανικὰ τυποποιημένης σὲ πλούσια καὶ γόνιμη παράδοση,—παράδοση ποὺ ἀναβλύζει κρυστάλλινη ἀπὸ γνήσιες φυλετικὲς πηγές, διαμορφώνεται αὐτοδύναμα καὶ ξετυλίγεται ὅλο πληρότητα κι' αὐτάρκεια.

Οἱ σελίδες αὐτὲς ἀντιπροσωπεύουν, χωρὶς ὑπερβολή, ὁλόκληρη λαογραφικὴ μελέτη, ποὺ προσφέρει στοιχεῖα σταθερῆς κατατόπισης κ' ἐνημέρωσης. Μὰ οἱ ἐκδότες δὲν ἀπόβλεψαν σὲ κάτι τέτοιο ἀποκλειστικά. Συνδυάζοντας τὴν πληροφόρηση μὲ τὴ συναισθηματικὴ προβολή, τὴν καλλιτεχνικὴ ἔκφραση μὲ τὸν τονισμὸ βασικῶν λεπτομερειῶν, ὁλοκλήρωσαν ἕνα συνθετικὸ πίνακα. Ξεπέρασαν τὶς ψυχρὲς ἐντυπωσιακὲς φόρμουλες, τὶς μονόμερες κ' ὑποκειμενικὲς τοπικιστικὲς προσκολλήσεις. Ἡ προσφορὰ εἶναι δημιουργική, μ' ἔκδηλη τὴν προσωπικὴ συμβολὴ τῶν κ. κ. Καπνᾶ καὶ Δημάρχου.

Δίχως διακοσμητικὸ φόρτο καὶ παρακινδυνευμένες ἐκζητήσεις, μ' ἕνα πνεῦμα ὡστόσο «ἀπέριττης πολυτέλειας», μὲ πλάνο αὐστηρὰ μελετημένο, «Ὁ Ἑλληνικὸς Πόντος» ἀποτελεῖται ἀπὸ σκίτσα καὶ λεζάντες σὲ ἀπαλοκίτρινο φόντο. Τὸ σπίτι τοῦ ποντιακοῦ χωριοῦ, τὰ «καταφύγια τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας», σκηνὲς τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας, σκηνὲς ἀπὸ τὴν ἀγροτική, ἐπαγγελματική, βιοτεχνικὴ ζωή, εἰδυλλιακές, χοροί, πανηγύρια, ἐνδυμασίες, μουσική, ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσης καὶ νοικοκυριοῦ, γεωργικὰ προϊόντα κλπ. εἶναι τὸ τόσο πλαστικὰ μορφοποιημένο ὑλικὸ τοῦ Λευκώματος. Παραθέτω γιὰ δεῖγμα δυὸ λεζάντες τοῦ κ. Καπνᾶ: «Χωρὶς κυρίαρχες ἀρχιτεκτονικὲς γραμμές, μὲ σχέδιο λιτό, πρωτόγονο, τὸ σπίτι τοῦ χωριοῦ, συσμίγει διακριτικὰ μὲ τὸ τοπίο. Δένεται—μὲ μέτρο ἀξιοθαύμαστο—στὶς ἐδαφικές του ἰδιομορφίες, στὴν πλούσια αἰσθητική του, στὶς πρακτικὲς ἀπαιτήσεις τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, στοὺς κανόνες μιᾶς μὲ ἁπλότητα καὶ κρυμμένη σοφία ὀργανωμένης τοπικῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ζωσμένο ἀπὸ πεντοῦ μὲ δέντρα ὁπωροφόρα ἢ ἄκαρπα καὶ μὲ τὰ προσαρτήματά του — «τ' *ἀχερών*», «*τὸ ξεραντέρ*», «*τὸ τιτίν-ταμιν*»—κλείνει τὴ γραφικὴ περίμετρό του μέσα σὲ σύδεντρα καὶ σὲ χωράφια, σὲ περιβάλλον λουσμένο ἀπὸ φῶς, ἀπὸ πράσινο, ἀπὸ βουνήσιο ἀέρα.» (εἰκ. «Ἕνα γραφικὸ σπίτι ποντιακοῦ χωριοῦ», σελ. 9). «Ἡ φροντίδα τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς χρυσοὺς κρίκους ποὺ ἑνώνει καὶ κρατάει στέρεα δεμένα ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ οἰκογενειακοῦ συγκροτήματος. Εἶναι ἡ ἀγνὴ φωτιὰ ποὺ θερμαίνει καὶ φωτίζει μὲ τὶς ἀντιφεγγιές της τὴ σπιτικὴ ἀτμόσφαιρα, ὁ παλμὸς ποὺ ζωντανεύει τὸ ρυθμὸ τῆς σπιτικῆς ζωῆς, ἡ πηγὴ ποὺ τὴν ποτίζει μὲ τὸ γλυκὸ χυμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς.» (εἰκ. «Ἡ φροντίδα τοῦ παιδιοῦ», σελ. 25). Τὸ κείμενο διακρίνεται γιὰ τὶς λεπτές του ἀποχρώσεις, τὴ νοσταλγικὴ νότα, τὴν ψυχικὴ ζεστασιά. Ὁ κ. Καπνᾶς εἶναι στυλίστας ποὺ οἱ φραστικοί του τρόποι — ἀναφορικὰ κάποτε καὶ μ' ἀντικείμενα σχεδὸν ἀσήμαντα — κινοῦν τὴν προσοχή. Τὰ σκίτσα τοῦ κ. Δημάρχου, παράλληλα, διακρίνουνται γιὰ ἐλαφρότητα γραμμῆς. Δὲν ἐπιδιώκουν παρὰ μιὰν ἀκριβῆ, πιστὴ παρουσίαση, μιὰν ἐξαντικειμενίκευση μὲ ὀπτικὰ στέρεη διαγραφή. Μὰ δὲν τοῦ λείπει ἡ συμπαθητικὴ προσοχή.

Κάθε βιβλίο δοσμένο μ' ἀγάπη δείχνει φυσικὴ εὐγένεια καὶ πολιτισμό. Κι' «Ὁ Ἑλληνικὸς Πόντος», ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ διακριτικά του γνωρίσματα, ἐνισχύει ὑπολογίσιμα καὶ τὶς συνειδητοποιημένες λαογραφικὲς ἔρευνές μας — εἶναι μιὰ σημαντικὴ συγκριτικὴ ἀπόδειξη πῶς στὸν τομέα αὐτὸν εἰδικότερα ὁ ψυχρὸς ἐγκεφαλισμὸς γίνεται σχηματικὴ ταξινόμιση, ἔτσι καθὼς πασκίζει μονότροπα νὰ ὑποκαταστήσει τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ γεγονότος.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΧΤΣΟΓΛΟΥ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

André Suarès ὁ Κονδοττιέρος.
Τὰ πενήντα χρόνια τοῦ Μαλλαρμέ. (1842 — 1898)

Βαρύ, βαρύτατο τὸ πένθος τῶν γαλλικῶν γραμμάτων μὲ τὸ θάνατο τοῦ André Suarès. Ἕνας - ἕνας φεύγει ἀπ' τὴ μεγάλη γενεὰ τῶν Ρομαὶν Ρολλάν, τῶν Κλωντέλ, τῶν Βαλερύ, τῶν Ἀντρὲ Ζίντ, τῶν Μπερνανός, τῶν Μαρσὲλ Προύστ. Καὶ τὸ κενὸ ποὺ δημιουργεῖ ὁ θάνατος μένει δυσαναπλήρωτο. Νομίζω πῶς κανένας δὲν θ' ἀντικαταστήσει τὴν προσωπικότητα τοῦ Σουαρές. Γεννημένος ἀριστοκράτης, ἀγέρωχος, περήφανος, κρατήθηκε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ μακρυὰ ἀπὸ σχολὲς καὶ κλίκες, κι ἀφιερώθηκε «ψυχῇ τε καὶ σώματι» στὴ δημιουργία τοῦ ἔργου του. Ἕνα ἔργο ἀπρόσιτο στὸ μεγάλο κοινὸ ἀπ' τὴν ἴδια τὴ φύση του. Τὸ δοκίμιο ποὺ καλλιέργησε συστηματικὰ στὰ ἑξῆντα χρόνια τῆς φιλολογικῆς του ζωῆς — ἐκτὸς ἀπ' τὰ ποιήματα, τὶς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, τὰ δράματα καὶ τὶς μονογραφίες ποὺ ἔγραψε — ἔγινε ἀφορμὴ νὰ παραμείνει σχεδὸν ἄγνωστος στὸν πολὺ κόσμο.

Μόνο ἡ élite ὅλων τῶν λογοτεχνικῶν κύκλων (γαλλικῶν καὶ ξένων) μπόρεσε νὰ ἐντυφήσει στὶς ἀπαράμιλλες σελίδες του.

Πονετικὸς γιὰ τοὺς ἀδύναμους καὶ τοὺς ταπεινούς, ἀγαπώντας τὴ δικαιοσύνη, πιὸ δημοκράτης ἀπὸ ὁποιονδήποτε, καυτηριάζοντας μὲ

ἀνελέητη εἰρωνεία τὴν κοινωνία, ὁ Σουαρὲς κάτω ἀπ' τὴ φαινομενική του μισανθρωπία, ἔκρυβε τὸν πιὸ τρυφερό, τὸν πιὸ εὐαίσθητο χαραχτήρα. Γιατὶ ὁ «μονήρης» αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ κλεισμένος στὸν ἑαυτό του, ποὺ μοναδικὴ λατρεία του ὑπῆρξε τὸ Κάλλος σὲ κάθε του ἐκδήλωση, δὲν εἶχε ἄλλη θρησκεία ἀπ' τὴ θρησκεία τῆς καρδιᾶς. Ἡ καρδιὰ δίνει στὸν ἄνθρωπο τὴ γνώση τῆς ζωῆς. Ἡ λογική, ἡ σκέψη, ἡ ἐπιστήμη ὁδηγοῦν στὸ μηδενισμό. Πεσσιμιστὴς στὸ βάθος, ὁ Σουαρές, ἐξετάζοντας τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ πεπρωμένο του, ἀκολουθεῖ τὰ ἴχνη τοῦ Πασκάλ: τοῦ Πασκὰλ δίχως τὴν πίστη, γιατὶ ὁ Γαλλοεβραῖος αὐτὸς δὲν εἶναι Χριστιανός.

Ἀπ' τὰ 1868 ποὺ γεννήθηκε στὸ Vallon-de-l' Oriol (Bouches du Rhône) ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὁ Ἀντρὲ Σουαρὲς προσπάθησε νὰ πραγματοποιήσει τὴν ἁρμονία τοῦ εἶναι του σὲ μιὰ σύνθεση. Τὴν ψυχή του τὴν κομμάτιασε σὲ χίλιες δυὸ ψυχές: παγανιστὴς καὶ χριστιανός (δίχως τὴν πίστη), Ἕλληνας καὶ Ἰνδός, πασκίζει νὰ βρεῖ τὴν ἑνότητα, ὅπως ὁ Γκαῖτε, σὰ μεγάλος Εὐρωπαῖος, χάρη σὲ μιὰ πνευματικὴ ἀνατροφὴ ποὺ τοῦ τὴν προσφέρουν οἱ μεγαλοφυΐες ὅλων τῶν ἐποχῶν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μὲ τὴν ποίησή τους, τὴ φιλοσοφία τους, οἱ Λατίνοι, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Ἴψεν, ὁ Μπετόβεν, ὁ Βάγκνερ, ὁ Λίστ καὶ τόσοι ἄλλοι. Ὁ Σουαρὲς μοιάζει μὲ τὸ δέντρο ποὺ ἀναπνέει, ποὺ τρέφεται, μεγαλώνει καὶ δίνει τοὺς καρπούς τοῦ, ποτισμένο ἀπ' τοὺς χυμοὺς τῶν ἄλλων, μὰ ποὺ ξέρει ὅμως νὰ τοὺς ἀφομοιώνει καὶ νὰ τοὺς κάνει ἕνα μὲ τὴν ὕπαρξή του. Ἔτσι, θρεμμένος μὲ τὸ ἀπόσταγμα κάθε μεγαλοφυΐας, τοποθετώντας πλάϊ-πλάϊ τὸν ἥρωα, τὸν ἅγιο καὶ τὸν καλλιτέχνη, εἶναι ὁ λάτρης τοῦ κάλλους στὴν πιὸ ἰδανική του μορφή, εἶναι ὁ ἀνυπέρβλητος λυρικὸς ποὺ ἀνιστορεῖ τὸν ἑαυτό του ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς ἄλλους, ὁ περιπαθὴς προσκυνητὴς τῆς Φλωρεντίας, τῆς Σιέννας καὶ τῆς Βενετίας, ὁ Κονδοττιέρος ταξιδιώτης μὲ τὴν πολύπλευρη εὐαισθησία ποὺ ξέρει νὰ ζωγραφίζει, σὰ μεγάλος τεχνίτης τοῦ χρωστήρα καὶ νὰ συνθέτει συμφωνίες σὰ μεγάλος γνώστης τῆς μουσικῆς. Συμφωνικὰ ποιήματα εἶναι οἱ σελίδες του στὸ *Βιβλίο τοῦ Σμαράγδου* ὅπου ἡ γλυκύτητα, ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ ἡ ρευστότητα τοῦ τοπίου τῆς Βρετάνης ζωντανεύουν σὲ ὅλη τους τὴν ἀγνότητα. Παραλλαγὲς μουσικὲς εἶναι τὸ *Χρονικὸ τοῦ Καεντάλ*, βαθειὰ ψυχογραφία τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅπου ὁ Σουαρὲς ἀποκαλύπτει ὅλες τὶς πτυχὲς τῆς ὑπαρξῆς του, ὅλα τὰ συστατικὰ τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Ἦταν ἄλλως τε περίφημος πιανίστας ὁ ἴδιος καὶ σὲ ἡλικία δέκα τεσσάρων χρόνων ὀνειρευόταν νὰ γίνει μουσικός. Ἂν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὁ Ντεμπυσσὺ ποὺ βρισκόταν στὰ πρῶτα του βήματα, εἶχε τὴ δόξα ποὺ ἀργότερα γνώρισε, δίχως ἄλλο ὁ Σουαρές, ποὺ εἶχε ρυμουλκηθεῖ ἀπ' τὸ ἅρμα τοῦ Βάγκνερ, θ' ἀφιερωνόταν στὴ σύνθεση καὶ τὰ γαλλικὰ γράμματα θὰ ἔχαναν ἕνα συγγραφέα.

Ὁ Ρομαὶν Ρολλὰν εἶν' ἐκεῖνος ποὺ τοῦ ἀποκάλυψε τοὺς κόσμους τοῦ Μπετόβεν καὶ τοῦ Μπάχ. Καὶ στὸ σπίτι του τῆς ὁδοῦ d' Ulm, ὁ Σουαρές, μαζὶ μὲ τὸ Ρολλὰν καὶ τὸν Ἐρριώ, ἔχοντας ἐγκαταστήσει στὸ γραφεῖο του, ἀριστερά, κοντὰ στὸν τοῖχο, ἕνα πιάνο μὲ οὐρά, περνοῦσε τὶς μέρες του παίζοντας τὶς σονάτες τοῦ Μπετόβεν, τὸν *Πάρσιφαλ* τοῦ Βάγκνερ καὶ τὶς *Οὐγγρικὲς ραψῳδίες* τοῦ Λίστ. Ἔδινε τὴν ἐντύπωση, ὅπως γράφουν ὅσοι τὸν γνώρισαν τότε, μὲ τὴ μυωπία του καὶ τὰ κατάμαυρα, λεῖα καὶ ἄφθονα μαλλιά του, ποὺ χωρίζονταν στὴ μέση κ' ἔπεφταν πλούσια πάνω στοὺς ὤμους του, ἑνὸς ζωγράφου μποὲμ καὶ σωματοφύλακα μαζὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ'. Ἡ μουσικὴ γιὰ τὸ Σουαρὲς ἦταν μεγάλο πάθος, γιατὶ σ' αὐτὴν ἔβρισκε τὴ συγχώνευση τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδιᾶς. Λίγοι ἔγραψαν σελίδες ἀπαράμιλλες γιὰ τὸ Μπετόβεν, ὅπως αὐτός, στὸ τελευταῖο του βιβλίο *Μουσικοί*. Μὰ καὶ λίγοι εἶν' ἐκεῖνοι ποὺ ἔδωσαν τόσο συνθετικά, τόσο λαμπερόχρωμα πορτραῖτα πόλεων καὶ ἀτόμων, ὅπως ὁ Σουαρές.

Βαθὺς ἀνατόμος καὶ καλλιτέχνης μαζί, φιλοτεχνεῖ τὸ πορτραῖτο τῆς Μασσαλίας στὸ *Marsiho* σὲ σελίδες γεμάτες ἀττικὴ διαύγεια καὶ λάμψη. Οἱ *Τρεῖς Ἄνθρωποι* ὅπως καὶ οἱ *Τρεῖς Μεγάλοι Ζωντανοί* προσφέρουν στὸν καλλιεργημένο ἀναγνώστη τὰ συνθετικά, τὰ ἀνυπέρβλητα σὲ φιλοσοφικὸ καὶ λυρικὸ ταυτόχρονα βάθος πορτραῖτα τοῦ Πασκάλ, τοῦ Ἴψεν, τοῦ Ντοστογιέφσκη, τοῦ Θερβάντες, τοῦ Τολστόη καὶ τοῦ Μπωντελαίρ, σὰν ἕνα συμφωνικὸ ποίημα ὅπου ἡ ἀνάλυση μὲ τὰ φτερὰ τῆς ποίησης καὶ οἱ στοχασμοί, frappés en médaille, ἀναδείχνουν τὸ Σουαρὲς πραγματικὸ maître. Τὸν ἅγιο, τὸ σοφὸ ἐπιστήμονα, τὸν ποιητὴ ἀγαπάει στὸν Πασκὰλ καὶ σ' αὐτὸν ξαναγυρίζει σχεδὸν σ' ὅλα του τὰ ἔργα. Γιατὶ ὁ Πασκὰλ κατέχει «τὴ δίαιη καὶ ἀδυσώπητη φωτιά, τὴν ἀπαισιόδοξη φλόγα, τὴ μανία τῆς ἀλήθειας» ὥστε ὁ Σουαρὲς ξαναβρίσκει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του.

Ἡ ἱεραρχία ποὺ καθιερώνει ἀνάμεσα στὰ μεγάλα πνεύματα ποὺ ἀναφέραμε, ὅπως καὶ στὸ Ρέμπραντ, ποὺ τοὺς πίνακές του τοὺς θαύμασε στὸ Ἀμστερνταμ, ὅπως στὸ Montaigne καὶ στὸ Νίτσε, εἶναι ἕνα ἔργο τέχνης: ἡ κριτικὴ τοῦ Σουαρὲς δὲν εἶνκι ἐπιστημονική, εἶναι ἀξιοθαύμαστα ὑποκειμενική· γι' αὐτὸ κλείνει μέσα της τὸ λυρικὸ στοιχεῖο. Ὅσα πορτραῖτα συνθέτει, τόσα μεταφυσικὰ ποιήματα ἀναβλύζουν ἀπ' τὴν ὕπαρξή του, γιατὶ ἡ ἀτομικὴ ζωή του καὶ μόνον αὐτὴ εἶν' ἐκείνη ποὺ τοὺς δίνει ὑπόσταση καὶ πλαστικὸ βάρος. Μὲ τὸ νἄρχεται σὲ ἀντιπαράσταση μὲ τὰ μεγάλα πνεύματα τῶν αἰώνων, οἱ καλοθελητὲς εἶδαν στὸ Σουαρὲς ἕναν τύπο ἀλαζονικό, ὑπέρμετρα φιλόδοξο, ποὺ περιφρονοῦσε τοὺς πάντας. Ἐξάλλου, μιὰ καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἱκανοποιήσει οὔτε τοὺς μεταφυσικούς, οὔτε τοὺς αἰσθηματικοὺς πασκίζοντας νὰ τοὺς κάνει νὰ νιώσουν τὴ μεταφυσική του, ὁ Ἀντρὲ Σουαρὲς ἀπόμεινε γιὰ πολλοὺς ἀκατανόητος. Ὁ διανοητικὸς λυρισμός του, τὸ δηκτικὸ χιοῦμορ του, ἡ κάπως ἀγέρωχη, περιφρονητικὴ στάση του, ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ζήσει σ' ὅλο του τὸ βίο στὴν ἀπομόνωση, σὲ μιὰν ὅμως ἀπομόνωση ποὺ δίνει φτερὰ στὴ δημιουργία καὶ δύναμη στὴν ψυχή.

Ἕνα τόσο ἀξιοθαύμαστο σὲ ποιότητα ἔργο ἔμεινε terra incognita γιὰ τὸ μεγάλο κοινό. Γιατὶ τὸ κοινὸ δὲν ἦταν ὥριμο νὰ τὸ καταλάβει καὶ νὰ τὸ χαρεῖ. Ἔπειτα ἡ συχνὰ ἐλλειπτικὴ μορφὴ τοῦ ὕφους του, οἱ πλούσιες, μὰ καὶ κάπως ἀπροσδόκητες εἰκόνες του, ὁ ὑψηλὸς τόνος καὶ ὁ συμβολισμός του, συνέτειναν ὥστε οἱ ἀναγνῶστες, οἱ μέσοι ἀναγνῶστες, νὰ μὴν πλησιάσουν, ὅπως θὰ ἔπρεπε, τὸν ἀπαράμιλλο αὐτὸν συγγραφέα.

Τώρα μὲ τὸ θάνατό του, τὸ ἔργο του, κολοσσιαῖο σὲ ποσότητα καὶ ποιότητα, φαντάζει σὰν ἀρχαῖος δωρικὸς ναός. Οἱ προσκυνητὲς ἀπ' ὅλον τὸν κόσμο δὲν θὰ λείψουν. Καὶ τὸ προσκύνημα αὐτὸ θὰ εἶναι ὁ ἐλάχιστος φόρος τιμῆς στὴ μνήμη καὶ στὸ δημιουργικὸ ἔργο ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ δὲν εἶχε παρὰ μόνο μιὰ λατρεία: τὴ λατρεία τοῦ Πνευματικοῦ Κάλλους.

***

Στὶς 9 Σεπτεμβρίου ἔκλεισαν πενήντα χρόνια ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Στεφάνου Μαλλαρμέ. Καὶ τὸ ἄστρο του ἀντὶ νὰ βασιλεύει ὅσο περνάει ὁ καιρός, ἀποχτάει καινούργια λάμψη καὶ ἡ ἐπίδρασή του στὴ σύγχρονη ποίηση παίρνει τὶς διαστάσεις φαινομένου. Γιατὶ μονάχα μὲ τὴ λέξη φαινόμενο μπορεῖ νὰ χαραχτηρίσει κανεὶς αὐτὴν τὴν ἐπίδραση, ποὺ χρωστιέται σ' ἕνα ἔργο λιγοστό, μισοτελειωμένο, ἀπρόσιτο στὸ μεγάλο κοινό. Σὲ τί ὀφείλεται αὐτὴ ἡ δόξα; Σὲ τί ὀφείλεται ἡ ἀπέραντη βιβλιογραφία γύρω ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἀδύνατου καὶ ἄσημου καθηγητῆ τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας; Ἡ δόξα αὐτὴ εἶναι ἄραγε ἐπίπλαστη ἢ δικαιολογημένη; Ὁ Μαλλαρμὲ ἵδρυσε, μπορεῖ νὰ ἰσχυριστεῖ κανείς, τὴν *καθαρὴ ποίηση* ποὺ ἀποτέλεσε ὁλόκληρη σχολή. Καὶ πρῶτος καὶ καλύτερος ἐκπρόσωπός της εἶναι, ὕστερ' ἀπ' τὸν ἱδρυτή της, ὁ Βαλερύ.

Ἑρμητικὸς στὴ σκέψη καὶ στὴν ἔκφραση, κλεισμένος στὸν ἑαυτό του, αἰχμάλωτος τοῦ Λόγου, κάποτε ἐκζητημένος, συχνὰ σκοτεινός ἴσαμε ποὺ νὰ καταντάει ἀκατάληπτος, ὁ Μαλλαρμὲ πασκίζει, παραχωρώντας κάθε πρωτοβουλία στὴ λέξη, νὰ κλείσει στὴν ποίησή του ὅλο τὸ συναισθηματικό του κόσμο μὲ τρόπο μαρτυρικὸ σὲ τέτοιο σημεῖο ποὺ νὰ βασανίζεται, ὄχι μονάχα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ νὰ βασανίζει τοὺς ἀναγνῶστες του. Ἄραγε γνώριζε τὶς δυνάμεις του ἢ ἡ ὑπέρμετρη φιλοδοξία ποὺ εἶχε νέος ἀκόμα, ἔγινε ἀφορμὴ ὥστε τὸ δέος ποὺ ἔνιωθε μπρὸς στὸ λευκὸ χαρτὶ νὰ γίνει ὁ ἐφιάλτης ὅλης του τῆς ζωῆς; (Sur le vide papier que la blancheur défend).

Γεννημένος ἀριστοκράτης, μὲ καρδιὰ περήφανη, μὲ ψυχὴ ντροπαλὴ σὰν κοριτσιοῦ, ἦταν, ὅπως μαρτυροῦν στὶς ἀναμνήσεις τους ὅσοι τὸν γνώρισαν, ἕνας ἀπ' τοὺς γοητευτικοὺς causeurs τῆς ἐποχῆς του. «Ἡ σκέψη του ξεχείλιζε ἀπ' τὴν ψυχή του στὰ χείλη του, σχηματισμένη, ὑπέροχη, ὁριστική», γράφει ὁ Alfret Poizat. Κι ὅμως ἡ λαγαρὴ αὐτὴ σκέψη, ὅταν ἦταν μόνος του κ' ἔγραφε τὸ ἔργο του, ἔβγαινε μὲ τὸ σταγονόμετρο καὶ οἱ ἰδέες του περιπλέκονταν κατὰ τὸν πιὸ διαβολικὸ τρόπο.

Σ' ὅλη του τὴ ζωή, ὁ Μαλλαρμὲ ὀνειρεύτηκε ν' ἀφήσει ἕνα ἔργο ἀρχιτεκτονικό, τέλειο ἀπὸ κάθε ἄποψη. Κι ὅμως τὸ ἔργο αὐτὸ δὲ γράφτηκε ποτέ. Μονάχα ἀποσπάσματα, θαυμαστὰ εἴν' ἀλήθεια, φωτεινὰ συχνά, ἐργασμένα μ' ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονή, τὶς πιότερες ὅμως φορὲς ἀκατανόητα. Οἱ ἀκροβασίες του στὴ σύνταξη, στὴν παράθεση τῶν ἐπιθέτων, οἱ ὑπαινιγμοί του, οἱ μεταφορές του, καταντοῦν τὴν ποίησή του ἐγκεφαλικὴ ἄσκηση ὅπου ὁ μέσος ἀναγνώστης κυριολεκτικὰ πελαγώνει.

Τί εἶναι τότε αὐτὸ ποὺ δίνει στὸ Μαλλαρμὲ τὴν ἐξαιρετικὴ θέση ποὺ κατέχει σήμερα; Ἡ ρευστότητα καὶ ἡ μουσικότητα τῆς ποίησής του. Δυὸ στοιχεῖα ποὺ αἰχμαλωτίζουν καὶ θέλγουν καὶ τὸν πιὸ ἀνίδεο. Ἡ μαγεία ποὺ ἀναβλύζει ἀπὸ μερικοὺς στίχους του, ἡ τρυφερότητα ποὺ συγκινεῖ, ἡ δύναμη τῆς ὑποβολῆς, κάποιες εἰκόνες πραγματικὰ πρωτότυπες κ' ἕνας μυστικισμὸς ποὺ συγκεντρώνει ὅλη τὴν ποιητικὴ πεμπτουσία, νὰ οἱ μεγάλες ἀρετὲς τοῦ Μαλλαρμέ. Βρῆκε καινούργιους τόνους, μεταμόρφωσε τὴν ποίησή του σὲ «μουσική», καὶ τόσο εἴν' ἀλήθεια αὐτό, ποὺ ὁ Claude Debussy ἀπ' τὸ Μαλλαρμὲ θὰ ἐμπνευστεῖ τὰ κυριώτερα ἔργα του.

«Ὁ Μαλλαρμὲ—ἔλεγε ἕνας σύγχρονός του, ὁ Charles Cros—εἶναι ἕνας σπασμένος Μπωντελαίρ ποὺ τὰ κομάτια του δὲν μπόρεσαν νὰ κολληθοῦν ποτέ.» Θυμίζει τὰ ἀνυπέρβλητα σὲ κάλλος ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ. Τὴν ποίηση στὴν πιὸ ρευστή, στὴν πιὸ μουσική, στὴν πιὸ ἁγνὴ της μορφή, νὰ τί κυνήγησε σ' ὅλη του τὴ ζωή. Νικημένος ἀπ' τὸ ἴδιο του τὸ ἰδανικό, περνώντας τὶς μέρες του μέσα σὲ μιὰ δραματικὴ ἀτμόσφαιρα, θέλοντας νὰ συμβιβάσει τὴν τεχνικὴ τῆς μουσικῆς μὲ τὴν ποιητικὴ τεχνική, πασκίζοντας νὰ ξαναδημιουργήσει τὴν πραγματικότητα μὲ τὸ ὄνειρο, καρπὸς στοχασμοῦ καὶ περήφανης «μονώσεως», χρησιμοποιώντας ἕνα ὕφος ὁλότελα προσωπικὸ ποὺ ἀποκλείει κάθε κοινοτοπία, σὰν ἕνας ἄλλος Μπενβενοῦτο Τσελλίνι, τεχνουργεῖ τὴ λέξη, τὴν ἐξαγνίζει, θάλεγε κανείς, ἀπ' τὴ σκουριὰ τῶν αἰώνων.

Μεγάλο τὸ τόλμημα: συνέπεια τὸ μισοτελειωμένο ἔργο καὶ—γιατὶ νὰ μὴν τὸ ποῦμε;—τὸ συχνὰ ἀποτυχημένο. Μέσα στὸ ἔργο ὅμως αὐτὸ ὑπάρχουν τόνοι ποὺ μᾶς ἀποζηλιώνουν, ποὺ μᾶς συγκινοῦν ὡς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας. Μπορεῖτε νὰ κρίνετε:

...La chair est triste, hélas, et j'ai lu tous [les livres.
...Fuir ! là-bas fuir ! je sens que des oiseaux [sont ivres
D'être parmi l'écume inconnue et les cieux !
...Mais, ô mon cœur, entends le chant des [matelots !
...L'Octobre pâle et pur
Qui mire aux grands bassins sa langueur [infinie.
...C'était le jour béni de ton premier baiser.
...Je goûterai le fard pleuré par tes paupières...
...Une rivière tiède

Où noyer sans frissons l'âme qui nous obsède.
...Tu sais, ma passion, que, pourpre et déjà [mûre,
Chaque grenade éclate et d'abeilles mur- [mure ;
Et notre sang, épris de qui le va saisir,
Coule pour tout l'essaim éternel du désir.
. . . . . .

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΙΣΠΑΝΙΑ

Τὰ τριακόσια χρόνια τοῦ Τίρσο ντὲ Μολίνα (1571—1648).— Χρονικά.

Ἡ Ἱσπανία γιορτάζει ἐφέτος τὴν τριακοσιοστὴ ἐπέτειο τοῦ θανάτου ἑνὸς μεγάλου συγγραφέα της: τοῦ Τίρσο ντὲ Μολίνα, ποὺ πρῶτος ἀσχολήθηκε καὶ μετέφερε στὸ θέατρο τὴ θρυλικὴ μορφὴ τοῦ Δὸν Χουὰν (Don Juan).

Ὁ Φρὰ Γαβριὴλ Τέλλιεθ γεννήθηκε τὸ 1571 καὶ τὸ 1613 πῆρε τὸ ἱερατικὸ σχῆμα. Ἱεραπόστολος στὴν ἀρχὴ στὸν Ἅγιο Δομήνικο, ἔζησε ἀρκετὰ χρόνια στὴ Λισσαβώνα, στὴ Βαρκελώνη, στὴ Σαλαμάνκα καὶ στὸ Τολέντο γιὰ νὰ καταλήξει ἡγούμενος στὸ μοναστήρι τῆς Σόρια, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1648. Ἀκριβῶς, λόγω τῆς ἱερατικῆς του ἰδιότητας, ἔγραψε τὸ τεράστιο σὲ ποσότητα ἔργο του μὲ τὸ ψευδώνυμο Τίρσο ντὲ Μολίνα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ποίηση, ἀσχολήθηκε κυριώτατα μὲ τὸ θέατρο. Ἄφησε πάνω ἀπὸ τριακόσιες κωμῳδίες, ἀλλὰ τυπώθηκαν μονάχα οἱ ὀγδόντα. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ξεχωρίζουν: *Ὁ Δὸν Χὶλ μὲ τὶς πράσινες κάλτσες, Μάρθα ἡ Εὐσεβής*, τὸ μεγαλειῶδες δράμα του: *Ἡ σύνεση τῆς γυναίκας*, καθὼς καὶ τὸ μυστικιστικὸ ἔργο: *Αὐτὸς ποὺ καταδικάστηκε ὡς δύσπιστος*. Τὸ τελευταῖο τοῦτο, μαζὶ μὲ τὴ δραματικὴ κωμῳδία: *Ὁ ἀπατεώνας τῆς Σεβίλλης ἢ ὁ λίθινος συνδαιτυμόνας*, ἀποτελοῦνε τὴν πρώτη θεατρικὴ ἐπεξεργασία τοῦ θρύλου τοῦ Δὸν Χουάν.

Ὁ Δὸν Χὶλ μὲ τὶς πράσινες κάλτσες καὶ *Ὁ ἀπατεώνας τῆς Σεβίλλης* εἶναι ἀπ' τὰ πιὸ δημοφιλῆ του ἔργα στὴν Ἱσπανία καὶ παίζονται καὶ σήμερα συχνά, μὲ μεγάλη πάντα ἐπιτυχία. Πρὸ πάντων *Ὁ Δὸν Χὶλ* ἀρέσει ἐξαιρετικὰ στὸν ἱσπανὸ θεατὴ γιὰ τὴν πλοκή του ποὺ φτάνει σὲ τέτοιο μπέρδεμα, σὲ τέτιες παρεξηγήσεις, ὥστε μονάχα ἕνας ἱσπανὸς νὰναι σὲ θέση νὰ ξεχωρίσει στὴν παράσταση τὴν ἀλληλουχία τῶν κωμικῶν γεγονότων.

Μὰ τὸ ἀριστούργημα τοῦ Μολίνα, ἐκεῖνο ποὺ καθιέρωσε τὴν παγκόσμια φήμη του, εἶναι *Ὁ ἀπατεώνας τῆς Σεβίλλης (El burlador de Sevilla)* μὲ τὸν ἀθάνατο τύπο τοῦ Δὸν Χουάν. Ἀπ' αὐτὸν ἐμπνεύστηκαν ἀργότερα ὁ Μολιέρος, ὁ Μπάϋρον, ὁ Θορίλλια, ὁ Μότσαρτ καὶ τόσοι ἄλλοι. Πρῶτος ὁ Τίρσο Ντὲ Μολίνα παρουσίασε στὴ σκηνὴ τὸν χαραχτήρα τοῦ Δὸν Χουὰν μ' ὅλο τὸν ἐγωϊσμό του, τὸν αἰσθησιασμό του, μ' ὅλη τὴ διαστροφή του καὶ τὴν τόλμη του, μὲ μιὰ λέξη μ' ὅλο τὸν ἀφάνταστο κυνισμό του. Ὁ τύπος αὐτός, χάρη στὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Μολίνα, πέρασε στὴν εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία ὅλων τῶν ἐποχῶν. Στὴ δραματικὴ αὐτὴ κωμῳδία συγχωνεύονται τὰ στοιχεῖα τῆς ἠθογραφίας καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος.

Γιὰ νὰ κατανοήσει κανεὶς καλύτερα τὸ χαραχτήρα τοῦ Δὸν Χουάν, (ποὺ στοὺς μεταγενέστερους συγγραφεῖς καὶ μουσικοσυνθέτες, ὅπως καὶ στοὺς ζωγράφους, παρουσιάζεται μὲ χίλιες δυὸ παραλλαγές), εἶναι ἀνάγκη νἄχει ὑπ' ὄψει του τὸ θρησκευτικὸ θέατρο τοῦ Μολίνα, ὅπου ὁ ἀναγνώστης βρίσκει καταστάσεις καὶ πρόσωπα ἀνάλογα μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Δὸν Χουάν. Ἔτσι σ' ἕνα ἀπ' τὰ θρησκευτικὰ «μυστήρια» τοῦ Μολίνα, ὁ Διάβολος ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ Δὸν Χουὰν ποὺ κοροϊδεύει τὴ γυναικεία τιμὴ καὶ προσδίδει ὅλη τὴ δραματικότητα στὴν ἀνθρώπινη ψυχή. Ἡ συνέπεια τοῦ ἁμαρτήματος εἶναι ἀνάλογη μ' ὁποιαδήποτε σκηνὴ ποὺ παρουσιάζει τὶς βιασμένες γυναῖκες ἀπ' τὸ Δὸν Χουάν. Κι ὅπως ἡ ψυχὴ στὰ θρησκευτικὰ ἔργα τοῦ Μολίνα σώζεται στὸ τέλος καὶ ἐξαγνίζεται χάρη στὸ Λυτρωτή, τὸ ἴδιο, στὴν τελικὴ σκηνὴ τοῦ *Ἀπατεώνα τῆς Σεβίλλης*, τὰ θύματα ξαναβρίσκουν τὴ χαμένη τιμή τους, ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Δὸν Χουάν, καὶ παντρεύονται μὲ τοὺς μνηστῆρες τους.

Καὶ μόνο ὁ τύπος αὐτὸς ποὺ δημιούργησε ὁ Μολίνα, θάφτανε γιὰ τὴν παγκόσμια δόξα του. Ἔπειτα ἀπὸ τὸ Λόπε Ντὲ Βέγκα, δίκαια θεωρεῖται ἕνας ἀπ' τοὺς μεγαλύτερους συγγραφεῖς τοῦ ἱσπανικοῦ θεάτρου. Ἡ γονιμότητα τῆς φαντασίας του, ἡ πλοκὴ τῶν θεμάτων, ἡ πρωτοτυπία τῶν χαραχτήρων, ἡ δηκτική του σάτιρα, ἀκόμα καὶ ἐναντίον τοῦ «ὡραίου φύλου», ἡ εὐστροφία καὶ ἡ καλλιέπεια τοῦ ὕφους του, ὅλες αὐτὲς οἱ ἀρετὲς συντελοῦν ὥστε τὸ ἔργο τοῦ Τίρσο Ντὲ Μολίνα νὰ παραμένει ἀθάνατο, ἔπειτα ἀπὸ τριακόσια χρόνια, καὶ νὰ συγκινεῖ τὸ παγκόσμιο θεατρικὸ κοινό.

***

Οἱ θεατρικοὶ κριτικοὶ τῆς Μαδρίτης χαιρέτισαν μὲ ἀνυπόκριτο ἐνθουσιασμὸ τὴν πρώτη τῆς ἐμμέτρου δραματικῆς κωμῳδίας *Vendimia (Ὁ Τρύγος)* τοῦ José María Pemán, ποὺ παίχτηκε στὸ «Θέατρο τῆς Κωμῳδίας» τῆς Μαδρίτης μ' ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία, χάρη στὴ μεγαλοφυΐα—ὅπως γράφουν—ἑρμηνεία τῆς πρωταγωνίστριας Lola Membriven.

* Διάφορα ἐθνικὰ θεατρικὰ βραβεῖα ἀπονεμήθηκαν ἀπ' τὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο τοῦ Θεάτρου, γιὰ τὴ θεατρικὴ περίοδο 1947 - 48. 1) Ἐθνικὸ βραβεῖο «Ruperto Chapi» (10.000 πετσέτες) στὸ πρωτότυπο λυρικὸ ἔργο *Οἱ Πλούσιοι γέροι* τῶν José María Pemán καὶ José Carlos de Luna, μουσικὴ τοῦ Telleria. — 2) Ἐθνικὸ βραβεῖον «Benavente» (10.000 πετσέτες) στὴ δραματικὴ κωμῳδία *Τὸ ἀδύνατο φύλο γυμνάζεται* τοῦ Enrique Jardiel Poncela. — 3) Ἐθνικὸ βραβεῖο «Amedeo Vives» (100.000 πετσέτες) στὴ Λυρικὴ Σκηνὴ τοῦ θεάτρου Καλντερὸν τῆς Μαδρίτης. — 4) Ἐθνικὸ βραβεῖο «Marquina» (100.000 πετσέτες) στὸ Δραματικὸ Θίασο τοῦ Θεάτρου Λάρα τῆς Μαδρίτης. — 5) Ἐθνικὸ βρα-

θεῖο «Rueda» (40.000 πετσέτες) στὸ Δραματικὸ Θίασο Λόπε Ντὲ Βέγκα.—6) Ἐθνικὸ βραβεῖο ἠθοποιΐας «Ofelia Nieto» (10.000 πετσέτες) στὴ Matilde Vázquez γιὰ τὸ ρόλο ποὺ διέπλασε στὴ *Μόνα Φραντσισκουΐτα*. — 7) Ἐθνικὸ βραβεῖο ἠθοποιΐας «Rosario Pino» (10.000 πετσέτες) στὴν Concha Catalá γιὰ τὸ ρόλο ποὺ διέπλασε στὸ ἔργο: *Τὸ Σπίτι*. — 8) Ἐθνικὸ βραβεῖο ἠθοποιΐας «Calvo» (10.000 πετσέτες) στὸ Rafael Rivelles γιὰ τὸ ρόλο του στὸ ἔργο: *Στὴν πατρίδα κανενός*.— 9) Ἐθνικὸ βραβεῖο ἠθοποιΐας «Mesejo» (10.000 πετσέτες) στὸν Antonio Medio γιὰ τὸ ρόλο του στὸ ἔργο *Οἱ δυὸ Πριγκήπισσες*.

* Ἡ μουσικὴ κίνηση ἦταν ἀξιόλογη σ' ὅλες τὶς κυριώτερες πόλεις τῆς Ἱσπανίας, πρὸ πάντων στὴ Μαδρίτη. Ἐκτὸς ἀπ' τὶς ἄπειρες συμφωνικὲς συναυλίες ὅπου διηύθυναν μαέστροι παγκόσμιας φήμης, ἡ Ἐθνικὴ Ὄπερα ἔδωσε τὸν περασμένο χειμῶνα τὴ *Μανὸν* τοῦ Μασσενέ, τοὺς *Γάμους τοῦ Φιγκαρὸ* τοῦ Μότσαρτ, τὸ *Ριγολέττο* τοῦ Βέρντι, τὴ *Μποὲμ* τοῦ Πουτσίνι, τὸ *Φάουστ* τοῦ Γκουνώ, τοὺς *Ἁλιεῖς μαργαριτῶν* τοῦ Μπιζέ, τὴν *Τόσκα* καὶ τὴν *Μπατερφλάϋ* τοῦ Πουτσίνι καὶ τὸ *Λόενγκριν* τοῦ Βάγκνερ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δελτίο ἀναλυτικῆς βιβλιογραφίας

413.— **Βασικὲς θεωρίες γύρω στὶς ἀρχὲς τῆς Τέχνης**, ἐμπνευσμένες ἀπὸ δέκα σονέττα τοῦ Μιχαὴλ Ἄγγελου. *Ἰουλίου Καΐμη*. Ἀθήνα 1948. 16ο, σελ. 15 χωρὶς ἀρίθμηση.

Ἀπόδοση στὴ γλῶσσα μας κι ἀνάλυση ποιημάτων τοῦ γίγαντα τῆς Ἀναγέννησης.

414.— Βιβλιοθήκη Λατίνων Συγγραφέων 2. M. Tulli Ciceronis. **Λόγος ὑπὲρ τοῦ ποιητῆ Ἀρχία** (Pro Archia poeta oratio). Μετάφραση [,] εἰσαγωγὴ κι ἀνάλυση ὑπὸ *Θεοδώρου Δ. Τασσοπούλου*. «Οἱ βράχοι κι' — — — καὶ στέκουνται σιωπηλά». Cicero. Προλογίζει Νίκος Α. Βέης (Bees), ταχτικὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας κι Ἀκαδημαϊκός. Ἀθήνα, 1947. 8ο, σελ. 192+9 πίνακες.

Φιλολογικὴ πραγματεία.

415.— *Γ. Δ. Κούρτη*, Κ. Φ. **Μαθητικὰ περιοδικά**. Ἀλεξάνδρεια, Ἐκδοτικὰ Καταστήματα Σπ. Γρίβα, 1947. <Τυπογραφεῖο Ν. Μητσάνη, ὁδὸς Port East, Ἀλεξάνδρεια>. 16ο, σελ. 84.

Μελέτη.

416. George A. Papandreou, Former Prime Minister of Greece, Leader of the Democratic-Socialist Party. The thirt war. 1948. Athens. <Made and printed in Greece at the «Hellenic Publishing Company Ltd» press, Athens, 44 Papadiamantopoulou Street, J. M. Scazikis, Director.> 8ο, σελ. 78.

Συλλογὴ ἀπὸ πολιτικὰ ἄρθρα μὲ γενικότερο ἐνδιαφέρον, μεταφρασμένα ἀπ' τὴ βδομαδιάτικη ἐφημερίδα «Ἡ Ἑλλάς».

417.— *Γεωργίου Ι. Κουρμούλη*, Ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Ζητήματα ἐπιστημονικοῦ ἤθους**, (κριτικὴ μιᾶς κριτικῆς τοῦ κ. Κ. Δημαρᾶ). (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις» τεύχη: 3ον, 4ον καὶ 5ον ἔτους 1948). Τύποις: Νικ. Ἀπαταίδη—Μενάνδρου 4 τηλ. 29-193—Ἀθῆναι. [1948]. 8ο σελ. 19. Χωρὶς ἐξώφυλλο.

Ἀπόκριση σ' ἐπίκριση γιὰ τὸ βιβλίο: «Ἡ γλῶσσα τοῦ Κάλβου».

418.— *Γιάννη Δάλλα*, Federico Garcia Lorca, θρῆνος. Ἐκδότης Ἀριστ. Μαυρίδης, Ἀθήνα—1948. 8ο, σελ. 19.

Πολύστιχο μοιρολόγι γιὰ τὸν τουφεκισμὸ τοῦ ἱσπανοῦ κομμουνιστῆ ποιητῆ Φεντερίκο Γκάρθια Λόρκα ἀπ' τοὺς στρατιῶτες τοῦ Φράγκο.

419.— *Γιάννη Μαγκλῆ*. **Σαμουήλ**, θεατρικὸ μονόπραχτο. [Ρόδος 1948]. 8ο. σελ. 28.

Μιὰ «δραματικὴ σκηνὴ» μὲ θέμα τὸ ὁλοκαύτωμα τοῦ καλόγερου Σαμουὴλ στὸ Κοῦγκι τοῦ Σουλίου στὰ 1803.

420.— *Γιῶργος Ι. Κούνδουρος*. **Δεκατέσσερα ποιήματα**. <Τυπώθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1948>. 8ο, σελ. 63.

Λυρικὴ συλλογή.

421. Γ'. Σ. Στρατοῦ. Γραφεῖον Διαφωτίσεως. **Ὁ ἐπίλογος τῆς μάχης τοῦ Λαγκαδᾶ**. Ἀποκαλύψεις συλληφθέντων συμμορίτων ἐνώπιον τοῦ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου. Θεσσαλονίκη, Ἀπρίλιος 1948. 8ο, σελ. 95.

Ἀποσπάσματα ἀπ' τὶς μαρτυρικὲς καταθέσεις κι ἀπ' τὶς ὁμολογίες τῶν συμμορίτων, ποὺ δίνουν «ἔκτυπο καὶ ἀνάγλυφο τὸ ποιὸν τοῦ συμμοριτισμοῦ, τὰς μεθόδους, τοὺς σκοποὺς καὶ ἀκόμη τὴν ἀπόλυτη ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸ Σλαυϊκὸ μπλόκ».

422.— *Γ. Χ, Γεωργόπουλου*, **Στροφές**. Μόθοι, παραβολές, ἀλληγορίες. Τεῦχος δεύτερον. 1948. <Τόποις: Πολύζου—Τσιανίκα Ἀγρίνιον.> 16ο, σελ. 2 χωρὶς ἀρίθμηση+61.

Στίχοι.

423.— *Γ. Δ. Παναγιωτοπούλου*, **Ὁ βοῦρκος τοῦ Κομμουνισμοῦ**. Σεπτέμβριος 1947. 16ο, σελ. 95.

Ἐκλαϊκευτικὴ διαφωτιστικὴ μελέτη.

424.— 10 Collection de l' Institut Français d' Athènes 10. *Φαίδωνος Κουκουλέ*, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Βυζαντινὸν βίος καὶ πολιτισμός**. Τόμος Α', Ι. Ἐν Ἀθήναις, 1948· <Τυπογραφεῖον Μ. Μυρτίδου.> 8ο, σελ. 231+1 λευκὴ + 3 πίνακες + 1 χωρὶς ἀρίθμηση. Στὴ σελίδα 2 ὁ τίτλος γαλλικά.

Στηριγμένος σ' ὅλες σχεδὸν τὶς γνωστὲς πηγὲς καὶ σὲ πολὺ πλούσια βιβλιογραφία, μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας ὅσες διασωθήκανε πληροφορίες γιὰ τὸν ἰδιωτικὸ βίο καὶ γιὰ τὸν κοινωνικὸ πολιτισμὸ στὸ Βυζάντιο. Στὸ πρῶτο τοῦτο τεῦχος ἀπ' τὸν πρῶτο τόμο, μᾶς περιγράφει τὰ σχολεῖα τῶν βυζαντινῶν, τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ τὰ παιδαγωγικὰ τους συστήματα, τὰ παιδικά τους παιγνίδια καὶ τὰ τεχνικὰ καὶ τυχερὰ παιγνίδια τῶν μεγάλων.

425.— *Δημ. Ι. Ζαφειροπούλου*, Συν)χου πεζικοῦ. **Τὸ Κ. Κ. Ε. καὶ ἡ Μακεδονία**. Νὰ ξέρητε, ἂν — — — θὰ μᾶς σώσῃ. Ἴων Δραγούμης. Ἀθῆναι—1948. 8ο, σελ. λθ' + 1 λευκὴ + 179. Στὶς σλ. θ'—ι' πρόλογος τοῦ Α. Δ. Κεραμόπουλου, στὴ σελ. ια' γράμμα τοῦ Στράτη Μυριβήλη [= Ε. Σταματόπουλου], στὶς σελ. ιγ'-ιδ' σημείωμα τοῦ Ἀχιλλέα Κόρου καὶ στὶς σελ. ιε'—λθ' εἰσαγωγὴ τοῦ Φίλιππα Δραγούμη.

Στηριγμένος στὶς προσωπικές του ἔρευνες καὶ σ' ὅσα μπόρεσε νὰ μαζέψει γραφτὰ ντοκουμέντα, μᾶς παρουσιάζει ὁ συγγραφέας σ' ὅλο της τὸ πλάτος τὴν προδοτικὴ δράση τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στὴ Μακεδονία, ἀπ' τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Κατοχῆς, ποὺ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα δούλευε πρῶτα καὶ κύρια γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Κομμουνισμοῦ στὴν Ἑλλάδα, ὡς τὴ σημερινὴ καθαρὰ αὐτονομιστικὴ κι ὁλοφάνερα προδοτικὴ ἀνταρσία τοῦ Μάρκου.

426.— *Δημητρίου Ι. Μαγκριώτη*, Δρος Ν. **Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ σύγχρονος σκέψις**. Α'. Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ φωνὴ τῆς ἱστορίας—Β'. Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ σύγχρονος σκέψις—Γ'. Ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ἀτομικὸς πειρασματισμός. Ἀθῆναι—1948. 8ο. σελ. 220.

Ὁ συγγραφέας ἀνακεφαλαιώνει ὅλες τὶς γνωστὲς ἀποδείξεις γιὰ τὴν ἀνθρώπινη καὶ γιὰ τὴ θεία προέλευση τοῦ Χριστοῦ κι ἀραδιάζει ἄφθονες παλιότερες καὶ τωρινὲς γνῶμες ἀντιπρόσωπων τῆς ἐπιστήμης, τῆς

πολιτικῆς καὶ τῆς τέχνης γιὰ ν' ἀποδείξει πὼς ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνο δὲν ἔρχεται σὲ καμιὰ σύγκρουση μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀντιλήψεις τοῦ καιροῦ μας, ἀλλὰ κι ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ λύτρωση τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου.

427.— *Δημητρίου Σ. Μπαλάνου*, Ἀκαδημαϊκοῦ—Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Διατί ἡ ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐθεσπίσθη ὡς ἑορτὴ τῆς παιδείας.** Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων, ὄνομα δὲ ἀσεβοῦς σβέννυται. (Παροιμιῶν Ι' 7). Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Ἀστὴρ» Ἀλ. & Ε. Παπαδημητρίου, ὁδὸς Λυκούργου 10—Ἀθῆναι. <1948>. 8ο, σελ. 16.

Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει πὼς «διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν ὡς καθοδηγητῶν καὶ προστατῶν τῆς παιδείας ἐζητήθη νὰ δηλωθῇ ὁ ἐν τῷ προσώπῳ των ἁρμονικὸς συνδυασμὸς κλασικῆς παιδείας καὶ χριστιανικοῦ κηρύγματος, ἀμφοτέρων τῶν ὁποίων οἱ ἀοίδιμοι Ἱεράρχαι ἦσαν βαθεῖς μύστοι, καταστάντες τοιουτοτρόπως οἱ ὑποδειγματικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ».

428.— *Διον. Ν. Κωνσταντόπουλου*, **Τὸ βάλς τῆς ζωῆς**, λυρικὴ πρόζα, Ἀθήνα, ἐκδόσεις Ροδάκη—Παύλου. <1947>. 16ο, σελ. 163. Στὶς σελ. 5—12 πρόλογος, τοῦ Γρηγ. Ξενόπουλου.

Ἐφτὰ διηγήματα: Τὸ βάλς τῆς ζωῆς, Φώφω, Ἡ τραγωδία δυὸ ἀνθρώπων, Madame Butterfly, Λόγια τοῦ πεύκου, Μύριαμ, Τὸ παιδί του. Ὁ Γρηγ. Ξενόπουλος βρίσκει πὼς ξεχωρίζουνε γιὰ τὴν πρωτοτυπία τους «καὶ στὰ θέματα, καὶ στοὺς τύπους, καὶ στὴν ψυχολογία, καὶ στὸ ὕφος, καὶ στὴ γλῶσσα».

429. Dr Alexis Carrel, **Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ ἄγνωστος.** Ἑλληνικὴ ἀπόδοση Νάσου Α. Τζάρτζανου. Ἐκδόσεις Κ. Κακουλίδη, Ὁμήρου 8—Πανεπιστημίου 39. <Τυπώθηκε στὸ Τυπογραφεῖο Φ. Κωνσταντινίδη & Κ. Μιχαλᾶ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1948.> 8ο, σελ. 333.

Τὸ γνωστὸ καὶ πολυδιαβασμένο ἐκλαϊκευτικὸ σύγγραμμα σὲ καινούργια στὴ γλῶσσα μας ἀπόδοση, «χωρὶς συντομεύσεις καὶ περικοπὲς» αὐτὴ τὴ φορά.

430.— **Ἐκλογὴ** ἀπὸ περιπέτειες τῶν δοξασμένων ἀεροπόρων μας. <Σύνδεσμος Ἀναπήρων Ὑπαξιωματικῶν Βασιλικῆς Ἀεροπορίας. Ἀθῆναι 1948. Τυπογραφεῖον Μπουκλῆ — Λαντᾶ — Ζυμπουλίδη, Ὁδὸς Κοδράτου 1—Ἀθῆναι>. 8ο, σελ. 32.

Λεύκωμα.

431. Ἐκ τῆς Β' Παθολ. Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου. Διευθυντής: Καθηγητὴς Β. Μπένας. **Ἡ στένωσις τῆς μητροειδοῦς καὶ ἰδίᾳ ἡ συμβολὴ τῆς ἠλεκτροκαρδιογραφίας εἰς τὴν διάγνωσιν καὶ πρόγνωσιν αὐτῆς.** Ὑπὸ *Φρίξου Π. Κωστέα*, Ἰατροῦ Παθολόγου. Πρόλογος Καθηγητοῦ Β. Μπένση. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ. Ἀθῆναι. <1948>. 8ο, σελ. XII+128.

Πρωτότυπη ἐπιστημονικὴ διατριβή.

432.— 1 Ἑταιρία Νεοελληνικῶν Σπουδῶν 1. *Μ. Μ. Παπαϊωάννου*, **Ἡ θρησκευτικότητα τοῦ Α. Παπαδιαμάντη**, μελέτη. Ἀθήνα, 1948. <Τυπογραφεῖο Π. Μπόλαρη, Νικηφόρου 12—Ἀθήνα>. 16ο, σελ. 103.

Μελέτη ποὺ ἐξακριβώνει τὶς θρησκευτικὲς καὶ ψυχολογικὲς ἐπιδράσεις ποὺ δέχτηκε στὰ νιάτα του ὁ συγγραφέας τῆς «Φόνισσας».

433.— 9 Collection de l' Institut Français d' Athènes 9. *Molière*, **Ἀμφιτρύων**. Μετάφραση Γ. Ν. Πολίτη. Ἴκαρος, 1948. <Τυπώθηκε τὸ Νοέμβρη τοῦ 1947 στὸ Τυπογραφεῖο τῆς Ἑστίας>. 8ο, σελ. ις' + 104. Στὴ σελ. δ', σελίδα τίτλου στὰ Γαλλικά.

Ἡ γνωστὴ μετάφραση σὲ δημοτικοὺς στίχους, ποὺ ἀνεβάστηκε τὸν περασμένο χειμῶνα ἀπ' τὸ Βασιλικὸ Θέατρο.

434.— Ἐπιμέλεια: *Ἀναστασίου Βρόντη*. **Ἡ Ρόδος μὲ χαρὰ τραγουδᾶ τὸ Βασιλιά.** Συλλογὴ λαϊκῶν στίχων, «Ρόδο καὶ Δωδεκάνησα — — — Βασιλιᾶ τὸ Στέμμα». Ρόδος, ἐκ τοῦ Κρατικοῦ Τυπογραφείου Δωδεκανήσου, 1948. 8ο, σελ. 63.

Λαϊκὰ τραγούδια τῆς Ρόδου, συνθεμένα στὶς γιορτὲς τῆς Ἐνσωμάτωσης.

435. *Ε. Π. Παπανούτσου*, Ὁ Κόσμος τοῦ Πνεύματος. Α' [:] **Αἰσθητική.** Ἴκαρος. Ἀθήνα 1948. <Τυπογραφεῖα Μηνᾶ Μυρτίδη.> 8ο, σελ. 447.

Σύστημα φιλοσοφικῆς καλολογίας, ὅπου ἐξετάζονται κ' ἑρμηνεύονται τὰ καλλιτεχνικὰ φαινόμενα, ἡ σχέση τους μὲ τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν πραγματικότητα καὶ τὰ προβλήματα τῆς κριτικῆς τῆς ἑρμηνείας τους.

436.— **Ἡ Ἀνωτέρα Σχολὴ Βιομηχανικῶν Σπουδῶν.** Σκοποί, κατευθύνσεις, μέθοδοι, ἰδανικά της. Ὁμιλία τοῦ Διευθυντοῦ *Στρ. Παπαϊωάννου*. Ἀνάτυπον, ἀπὸ τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1947—1948. <Τύποις: Κ. Σερμπίνη ὁδὸς Πεσμαζόγλου 9.> 8ο, σελ. 4 χωρὶς ἀρίθμηση + 44. Χωρὶς ξώφυλλο.

Ἕνας πανηγυρικός.

437.— *Ἠλία Βενέζη*, [= Η. Μέλλου]. **Αἰγαῖο.** Δεύτερη ἔκδοση συμπληρωμένη καὶ ἀναθεωρημένη. «Ἑλληνικὲς Ἐκδόσεις». <Τυπώθηκε στὴν Ἀθήνα τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1948 στὸ «Τυπογραφεῖο τῆς Ἑστίας»>. 16ο, σελ. 207.

Ἡ γνωστὴ συλλογὴ μὲ 13 διηγήματα τοῦ συγγραφέα τῆς «Αἰολικῆς Γῆς», ξανατυπωμένη σὲ δεύτερη συμπληρωμένη κι ἀναθεωρημένη ἔκδοση. Ἡ πρώτη κυκλοφόρησε στὰ 1941.

438.— *Θάνου Βαγενᾶ*, **Ὁ ἐξοπλισμὸς τῆς «Καρτερίας» εἰς τὴν Ἑλλάδα.** Ἀνάτυπον Ἀπὸ τὴν «Ναυτικὴν Ἐπιθεώρησιν» (Ἔτος ΚΘ', Τόμος XI,VII, Τεῦχος 207), Ἀθῆναι, 1948. 8ο, σελ. 31. Χωρὶς σελίδα τίτλου· ἡ βιβλιογράφηση ἀπ' τὸ ξώφυλλο.

Μελέτη ποὺ παρουσιάζει ἄγνωστες πληροφορίες γιὰ τὴν πρώτη ἀτμοκίνητη μονάδα τοῦ Στόλου μας.

439.— *Θεόδωρου Δ[.] Τασόπουλου*. **Τὰ ἔρμα Λατινικά!** Πῶς κατάντησαν μὲ τὸν Καθηγητὴ κ. Ἐρ. Α. Σκάσση. Ἀθήνα, 1948. 8ο. σελ. 12. Χωρὶς ξώφυλλο.

Ἕνας λίβελλος.

440.— *Θεόδωρου Ξύδη*, **Τὰ κείμενα στὸν ὄρθρο τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως.** (Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ἀκτῖνες», τόμ. ΙΑ', 1948, τεύχη 98, 79, 80). Ἀθῆναι, 1948. 8ο, σελ. 37.

Φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ πραγματεία.

441.— *Θ. Μακρόπουλου*, **Ἡρωϊκὰ Ἑλληνόπουλα.** Ἀθῆναι, 1948, Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γ. Σ. Βλέσσα. 16ο. σελ. 35.

Ἐφτὰ ἀφηγήματα ποὺ ἱστοροῦν ἡρωισμοὺς παιδιῶν καὶ νέων τῆς ἑλληνικῆς γῆς στοὺς καιροὺς τοῦ Βυζάντιου, τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας καὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ Πολέμου.

442.— James Jeans, **Τὸ μυστηριῶδες Σύμπαν.** Μετάφραση Λ. Λιώκη. Δεύτερη ἔκδοση. «Ἴκαρος». <Τυπώθηκε τὸ Δεκέμβρη 1947 στὴν Ἀθήνα στὰ τυπογραφεῖα Π. Στεργιάδη.> 8ο, σελ. 173.

Φυσικὴ καὶ φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου, ποὺ δίνει τὶς συγκαιρινὲς γιὰ τὸ Σύμπαν ἐπιστημονικὲς ἀντιλήψεις, ποὺ καμιὰ δὲν ἔχουνε σχέση μὲ τὸν ἐπιστημονικὸ ὑλισμὸ τοῦ περασμένου αἰώνα.

443.— **Καὶ τώρα.** Πρὸς Ἀχιλλέα Κύρου ἀπάντησις. Παρὰ *Ἰωάννου Κ. Βουλπιώτου*. <Τυπογραφικαὶ Τέχναι: Ν. Β. Δεληδημήτρη—Μάγερ 18.> [Ἀθήνα 1948]. 4ο, σελ. 11.

Ἀνοιχτὸ γράμμα.

444.— **Κυπριακαὶ Σπουδαί**, Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Τόμος Θ', 1945. Ἐν Λευκωσίᾳ—Κύπρου, 1947. <Τύποις: «Νέος Κόσμος», Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη, Λευκωσία, Κύπρος>. 8ο, σελ. XVI + 146.

Χρονιάτικη ἔκδοση ἀφιερωμένη στὴ μελέτη τῆς ἱστορίας, τῆς λαογραφίας καὶ τῆς φιλολογίας τοῦ ἀλύτρωτου ἀκόμα νησιοῦ, μὲ συνεργασίες τῶν Κ. Σπυ-

ριδάκι, Κ. Χατζηψάλτη, Ν. Κληρίδη, Κ. Α. Πιλαβάκη, Γ. Ι. Καρυιώτη, Α. Πανάρετου, Γ. Χ. Παπαχαραλάμπους, Κύπρου Χρυσάνθη κ' Ἕλλης Πιτσιλλίδου.

445.— **Κύπρος**, ἡ ὡραία ἑλληνικὴ μεγαλόνησος. Τὸ χρονικό της. «Εὐαγόρας», Ἀθῆνα [sic] 1947. 8ο, σελ. 62.

Εἰκονογραφημένη ἔκδοση τῆς Ὁμάδας Κυπρίων Διανοουμένων καὶ Καλλιτεχνῶν ὁ «Εὐαγόρας», ποὺ μᾶς δίνει μιὰ σύντομη ἱστορία τῆς Κύπρου, τονίζοντας τὴν ἀδάμαστη κ' ἐπίμονη προσήλωση τοῦ λαοῦ της σ' ἕνα καὶ μόνον αἴτημα: τὴν Ἕνωση τῆς Κύπρου μὲ τὴ Μητέρα Ἑλλάδα.

446.— *Κωνσταντίνου Γ. Μπόνη*, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. **Βυζαντινὴ θεολογία.** (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Θεολογίας» Τόμ. ΙΘ' (1941 — 1948). Ἐν Ἀθήναις 1948. < Τύποις «Φοίνικος», ὁδὸς Λεοννάτου 4—τηλ. 54 229. > 8ο, σελ. 32.

Ὁ ἐναρκτήριος τοῦ συγγραφέα, ὅταν στὰ 1938 ἀναγορεύτηκε Ὑφηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, μὲ θέμα τὸ χαρακτηρισμὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας ἀπ' τὸν Θ' ὡς τὸν ΙΕ' αἰῶνα.

447.— *Κώστα Ι. Πτίνη*, **Ἡ Σάμος καὶ τὸ 21**, ἱστορικὴ μονογραφία. Ἰδοῦ καὶ ὁ — — — λυρικὴ κόρη. Α. Κάβρος. (Ὠδὴ εἰς Σάμον). Σάμος 1948. 4ο, σελ. 45.

Πρωτότυπη ἱστορικὴ διατριβή, στηριγμένη στὶς ὡς τὰ τώρα γνωστὲς πηγὲς καὶ σὲ πλούσια βιβλιογραφία.

448.— *Κώστα Χ. Τσίρτση*, **Ξέφωτοι δρόμοι.** Ἔκδοσις πρώτη. Ἀθήνα 1948, Τυπο—Γραφικαὶ Τέχναι Ν. Β. Δεληδημήτρη, Μάγερ 18 — Τηλέφωνον 54.552. 8ο, σελ. 144.

Στίχοι καὶ πρόζα.

449.— Λαογραφία, δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. 4 Παράρτημα 4. **Ἡ γένεσις τοῦ διστίχου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσομετρίας** ὑπὸ *Στίλπωνος Π. Κυριακίδου*. Θεσσαλονίκη 1947. 8ο, σελ. 4 χωρὶς ἀρίθμηση + 79.

Φιλολογικὴ διατριβή.

450.— *Μιχ. Ἀργυροπούλου*, «Ρήγα Ραγιᾶ». **Χρονικὰ τῆς Ἀνατολῆς** [:] Σμύρνη. [Β' τόμος:] Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Ρήγα Ραγιᾶ. Ἀθῆναι. 1947. < Ἔκδοσις Ἑνώσεως Σμυρναίων. > 8ο, σελ. 207.

«Ὕστερα ἀπὸ τὸν Α'. Τόμον τῶν Χρονικῶν τῆς Ἀνατολῆς,—μᾶς λέει ὁ συγγραφέας στὸ σύντομο πρόλογό του—ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1944 καὶ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ ἔργα τῶν «Λογίων καὶ Ποιητῶν» τῆς πνευματικῆς Σμύρνης, ἀπὸ τοῦ Κοραῆ μέχρι τοῦ Συκουτρῆ, ὁ σημερινὸς Β'. Τόμος τῆς ὅλης σειρᾶς περιλαμβάνει συγκεκριμένα πολιτικὰ θέματα τῆς τελευταίας ἱστορίας τοῦ τόπου, ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ νεοτουρκικοῦ Συντάγματος (1908), μὲ ἔγκαιρον ἀνάλυσιν τοῦ σχεδὸν ταυτοχρόνου προγραμματικοῦ ρόλου τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἀνατολὴν (1912), καὶ προέκτασιν τοῦ κειμένου ἀνὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (1912—1913)—ὅλα αὐτὰ συνδυασμένα μὲ τὸν ἀντίκτυπόν των ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ.»

451.— *Μιχαὴλ Χαρ. Γκιτάκου*, **Κυπαρίσσια**, ποιήματα. Ἀθῆναι 1948. < Τύποις: Δ. Καλογρίδη—Πραξιτέλους 48 >. 8ο, σελ. 63.

Στίχοι.

452.— *Ναυσικᾶς Γεωργιάδη Μουσούρη*, **Τ' ἀνθισμένο σπίτι.** Ἀθήνα 1948. < Τύποις: Ἀ)φῶν Εὐθ. Κοβάνη Στεφ. Στρέϊτ 1. > 16ο, σελ. 96.

Πέντε διηγήματα—«Τ' ἀνθισμένο σπίτι», «Τὸ κούτσουρο», «Ὁ παραγυιός», «Ἡ ζωγραφιὰ τοῦ κοριτσιοῦ» καὶ «Τὸ μουχλιασμένο σπίτι»—ποὺ φανερώνουν ἀξιοπρόσεκτα λογοτεχνικὰ χαρίσματα.

433.— *Νικολάου Δημοτάκη*, Συνταγματάρχου πεζικοῦ ἐ. ἀ. **Μυστικὸς πόλεμος 1941—1944.** Μίδας, Πλούτων. Σελίδες ἐκ τοῦ ἡμερολογίου του κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς 1941—1944. Τυπογραφεῖον Ἐμμ. Μαθιουδάκη, Ζωοδόχου Πηγῆς 15—Ἀθῆναι. < 1948 >. 8ο, σελ. 20.

Ὁ συγγραφέας, ποὺ στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς εἶταν ἀρχηγὸς σὲ μιὰ μυστικὴν ὁμάδα κατασκοπείας, ἀνασύρει μιὰν πτυχὴ ἀπ' τὸ πέπλο ποὺ σκεπάζει τὴν ἀληθινὴ—καὶ γόνιμη—Ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας, ἐνάντια στοὺς βάρβαρους καταχτητὲς τοῦ τόπου μας.

454.— *Νίκος Γ. Ἰωαννίδης — Βαμβακιᾶς*. **Σταλαχτίτες.** Μάης τοῦ 1948, Ἀθήνα. < Τύποις: «Συνεργατική» Β. Ξυνὸς καὶ Σία. Σαπφοῦς 4. > 8ο, σελ. 77.

Στίχοι.

455.— *Νοταρᾶ*—**Τὸ βιβλίον τῆς Ἑλλάδος.** < Ἐξετυπώθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1948 ἀπὸ τὰ τυπογραφεῖα «Κωνστ. Ἀσλάνης» Στοὰ Πάππου ἀριθ. 12 >. 8ο, σελ. ζ' + 24. Χωρὶς σελίδα τίτλου· ἡ βιβλιογράφηση ἀπ' τὸ ξώφυλλο.

Στίχοι.

456.— **Ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος ὁ Β'.** Μνημόσυνος λόγος ἐκφωνηθεὶς τῇ 31ῃ Μαρτίου 1948 ἐν τῷ «Παρνασσῷ» ὑπὸ *Γεωργίου Π. Οἰκονόμου*, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι. < 1948 >. 8ο, σελ. 16.

Ὁ συγγραφέας σκιαγραφεῖ τὸ Βασιλιὰ Γεώργιο Β', ἀποκαλώντας τον «ὑπέροχον ἱστορικὴν προσωπικότητα» καὶ «κράτιστον τὴν ψυχήν».

457.— **Ὁ παγκόσμιος ἔρανος διὰ τὸ παιδί.** (Ὁμιλία τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. *Δημητρίου Σ. Μπαλάνου*, ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν, τῇ 20—3—1948). 8ο, σελ. 8. Χωρὶς σελίδα τίτλου καὶ χωρὶς ξώφυλλο.

Μιὰ ὁμιλία.

458.— *Παν. Ι. Παυλάκη*, Γενικοῦ Διευθυντοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας. **Ἀτυχήματα ἐργασίας.** Αἴτια καὶ μέτρα προλήψεως αὐτῶν. Ἀθῆναι—1947, Τύποις «Πυρσοῦ[»]. 8ο, σελ. 315.

Μονογραφία.

459.— Paulette Dubaquier (Le Chêne), Tziganes d' Attique, impressions d' nne artiste en Grèce. Athènes. < Oi Philoi tou Yivliou. Imprimé en Octobre 1947 sur les presses de l' Imprimerie «Hestia» >. 8ο, σελ. 61.

Λαογραφικὴ μελέτη γιὰ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν γύφτων τῆς Ἀττικῆς, στολισμένη μὲ πολλὰ πορτραῖτα χαρακτηριστικῶν τύπων ἀθιγγανίδων.

460.— **Πεπραγμένα** ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τεσσαρακονταετίας τοῦ «Οἴκου Τυφλῶν». Πρόνοια καὶ ἐπαγγελματικὴ τοποθέτησις τοῦ τυφλοῦ ἐν Ἑλλάδι. Ἐπιμελεῖα *Ἀριστείδου Γ. Κούμαρη*, Συμβούλου - Ταμίου. Ἀθῆναι 1948. < Τύποις «Φοίνικος» ὁδὸς Λεοννάτου 4 - Τηλ. 54-259 >. 8ο, σελ. 24.

Ἕνας ἀπολογισμὸς ἀξιοπρόσεχτης δράσης.

Γ. Ι. ΦΟΥΣΑΡΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Ἀπὸ ἔλλειψη χώρου, στὸ ἐρχόμενο τεῦχος.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Στὸ δοκίμιο τοῦ Ἄλκη Θρύλου «Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας», σελ. 1086, στίχος 47, ὕστερα ἀπὸ τὸ «ποιὸ ἀπ' αὐτὰ» νὰ προστεθεῖ: «θὰ διατηρηθεῖ καὶ θὰ διαρκέσει; Ποιὰ ὥρα μου».

— κ. Ι. Δ. Μαρ. Ἐνταῦθα. Ὀρθὴ ἡ παρατήρηση. Ἀλλὰ τὸ λάθος, ὅπως θὰ εἴδατε, διορθώθηκε στὸ προηγούμενο τεῦχος (σελ. 1113, στήλ. β').

Ἡ «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

Τυπογραφικὰ Καταστήματα Ἀδελφῶν Γ. ΡΟΔΗ, Κεραμεικοῦ 42, Ἀθῆναι